

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Politicorvm Liber octauus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](#)

POLITICORVM

LIBER OCTAVVS.

DE

POTENTIA REI PUBLICÆ.

CAPV T I.

Potentia humana definitio; eius imbecillitas.

Quid po-
tentia?

PO TENTIA est ad sua conseruan-
da, & alterius obtinenda idonea-
rum rerum facultas, ita nobis or-
ator Romanus potentiam de-
scribit. Res illa multis rebus
constituitur, opibus, armis, vi-
ris, commeatu, viribus, arcis-
bus, & prudentia his omnibus
rebus vteptate.

Omnis po-
tentia im-
potens.

Potentes à
potentiori-
bus elisi.

Vires suas
victi agno-
scunt.

Magna po-
tentia non
nisi in ma-
gna republ.

§. 1. Omnis humana potentia comparatè dicitur, quicunque enim inferiorum collatione est potens, ille si maiorem aggredi velit, se sentiet esse imbecillum: concursant inter se arietes, & de imperio gregis decertant, at lupo tam viator quam victus in prædam cedit; ille quoque cum molli peccore ingluviem farferit, Leonis aut viri dente peribit: Septuaginta reges Adonibezec mutilus reptare sub mensa sua vident: sed passus est à potentiore, quod infirmioribus ipse malum intulit. Messianam premunt Siculosque, Penitioriores, sed Romanum hostem potentiorum concitant, donec ablato mari, raptis in sulcis, tributa dede-
runt, deinde urbem quoque & libertatem amiserunt. Philippus Macedo non vetus ille, sed quem Romani vicerunt, Athenas tyrannico dominatu infestat, abu-
sus in nobilem urbem potentia, sed eam Romanavis, iam Carthaginis dominatrix elisit, vt Macedonia tanti imperii posse modica fuerit.

Nec fere illi, qui vicinis potentiores videbantur, vires suas agnosceret potuerunt, donec eos fero citer gracilantes grandior aliquis monarcha compescuit. Fere enim illa omnia gentium fata fuerunt, ut dum potentia augendæ instunt, libertatem amittant. A-
tuorum quoque tempore dum cunctæ ciuitates Italique bello se impetebant, cumque de potentia certarent, & superba Carroccia educerent, in paucorum potestate concesserunt.

§. 2. Potentia magna non nisi in magna Republica esse potest. Maxima tamen regna crebro infirma sunt, & mediocria potentiora. Quemadmodum enim non sunt corpora validissima, quorum est procerior moles, sed quæ symmetriam ac vigorem habent, ita quoque vasta illa corpora terrarum, indole, situ, aliisque rebus, non spatiis estimanda sunt. Hoc in magnis regnis potentiam vehementer infringit, cum via pars debilitatur, aut rebellat, quæ admodum unius mem-

bri dolor, non modo suo malo torquet artus, sed animum quoque corporis rectorem deiicit, & cetero-
rum officia membrorum corruptit, ita quoque in poraino-
hac vasta mole prouinciae unius alienatio, tumultus
modis ob-
ue, fidis quoque ciuitates commouet. Atque olim noxia.
fieri audimus, & nostro tempore experimur, unius
prouincia rebellione, quæ vix centrim regni pars
fit, quietem omnium partium turbari, omnes sum-
pus in unam impendi.

§. 4. Sed quid est potens? quod non potens? quis tanto nomine dignus, ut non modo potens, sed etiam potentissimus? Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Dñi. Potentia
non cognoui γενιατείαν, ut 70. vel ut aliæ τεγματείαν, humanam & subdolam sapientiam, quæ ubi imperia moderari videtur, introibo in potentias Domini, quæ omnem potentiam fecerunt, Annuntiabo mirabilia eius, potentiam & iustitiam Dei usque in altissima. Haec enim vera potentia, hominum est misera potentia, quæ ex minimis momentis pendet.

Si exiguis finibus constringitur, tota in se collecta est, & cum in vicino bellum oritur, de tota salute, & de capite dimicat. si lata ditione populos subiectos habet, multis partibus vulneri patet, perpetuo labore, innumeris periculis intricatur, quæ enim regio addita, non secum noua pericula ducit? Multis imperias at multis displices, multi oderunt, in te tuos que, sine quibus saluus esse non potes, multa licent multis. Demosthenem dixisse ferunt: si duæ viæ patenterent, altera ad inferos, ad solium altera, se eam esse electurum, quæ ducit ad inferos; credo sincere non esse locutum; sed tamen miserrimam eorum ambitionem esse ostendit, qui per labores, pericula, vulnera concidunt in cacumen lubricum, nutabundum, fulminibus ventisque agitatum, ubi nec confitescere, nec inde discedere possunt, sine conspectissima, & in qua fortuna imperium exercere gaudet, ruina. Quorū enim non modo reges, sed populi eriant in celso culmine steterunt, ut alius non videantur habuisse emolummentum, quam ut longius audiretur.

Regificare sonitus ruine?

Nam magna sit potentia, certa non est diuturna. Thebanorum brevis fuit Epaminonda viuente in Lacedæmonios dominatus, de quo gloriantibus dicebat Crotys. Thebanorum potentiam esse instar torrentis qui cito exarscit, Spartanorum fluuii perennis more perdurare. Vere de Thebanis dictum; de Spartanis ex comparatione magis, quam ex vero. Nam torrens ille quamvis persequantur fuerit bœtio, non diu tamen fluxit. Videl Eurotas Sparten emergentem, periclitantem, dominantem, teruen-
tem,

tein, demum ex casis, & nunc in myricas, ubi Sparta fuit. Regnum veterū iam pridem nomina deserunt, & vbi retinentur, aliae sunt gentes, nulla est fixa potentia, migrant magna imperia. In oriente coepit monarchia, & in Nabuchodonosore apicem tenuit, caput aureum definiit in pectus & brachia argentea, haec vero, & semiboris areis excipiuntur, quae desinunt in tibias ferreas, & luteas, Dan. 2. Interim non fortuna, sed Deus rotat hunc orbem, in quo si quis superiora tenet, nec esset iam descendit, nulla est, aut brevis quies. Dum vero lentius tota regna mutantur, quot interea regum pereunt? quorus quisque suo fato fungitur? & potens est, quem febris exurit? angina strigulata? aqua inter ceterum suffocat? & ut brevi dicam, tot morborum centuria, quae membra sunt, examinat? Zoroaster potens videbatur, sed spectante sua potentia occiditur, Ninus eo victo sagitta transfixus est, Cyrus de vtre Thomyris sanguinem bibit. Xerxes Artabanus, Darium amici, Alexandrum domesticos hostes, Antiochū cōiuatores occiderunt. Quin nostro tempore, sapientia, bello, quodque capit est, clementia magnus rex, Henricus IV. cūm collecto magno exercitu totam Europam terrore, aut spe impiebat, ab homine fanatico inter stipatores suos trucidatur.

§. 5. Cum igitur potentia omnis breuis sit, cum invalida, parce vtendum ea est, non ut sit diurna, vt monebat Cato, sed ne sit breuissima. Aureum dictum Pertinacis est. *Sanctius est P. C. in opere Rempublicam obtinere, quam ad diuinarum cumulum per discrimina, atq; decoris vestigia persenire.* Primum igitur potentia bonū est, moderatus vīsus. Alterum ne maiora audias viribus, & fortunam speres adiutricem, quod quamvis aliquando non male cedar, nunquam tamen sine culpa temeritatis committitur. Deniq; ne sine causa potentiam consumas in eas res, quae illam non augent, vt Cyrus cum diuideret Gynden in 365. riuos, tēpusq; bellandi in cibis fodendi absumeret; vt Cæsar cū neglecta summa rei ad Massiliam exercitum atteneret;

Quamvis Hesperium mundi properemus in axem

Massilium delere vacat.

At sane non vacabat, si illa occasione Magnus vti potuisset. Hoc moneo, quia semper factum est; In se magnaunt; Vide Romanam potentiam, postquam patrem habere desierit, in se diuina est. Illa Roma

Qua nihil in terris complectitur altius ether,
Cuius nec spatium visus, nec corda decorum,
Nec laudem vox villa capit, que luce metalli
Aemula vicina fastigia confert astris.
Armorum, legumq; Parenz, que fundit in omnes
Imperium, primi, dedit cunabula iuris.
Hec est exiguis qua finibus orta, tetendit
In Geminos axes, paruag, a scle proficta
Dispersit cum Sole manus, hec obvia fatis,
Innumeras vno geret cum tempore pugnas,
Et Gallum terrē prosterneret, equore Panum,
Nunquam succubuisse damnis, & territa nulo
Vulnere, posse Cannas maior Trebianq; fremebat.

Illa tamen vires non in ventos, quod stultum est, sed in sua viscera, quod immanissimum est, omnes absumpit, donec barbaris, Erulis, Alanis, Gothis, Vandali, Longobardis seruitum iuit.

§. 6. Quam sit infirmis innixa columnis humana potentia, viresque attrita nullum certius est signum, quam quod non violenta manu, sed exiguis mombris, leuique occasione maxima semper imperia considerunt. Quod vero ab occasione mutabiliter dependet, infirmum est. Romanum imperium a senatu in Cæsares Curio transtulit, nec illi causa belli alia, quā magnitudo aeris alieni, inde transitum ad Augustum, quia Ciceronem aiebant dijitterass; Puerum laudandum, & tollendum; Eo verbo offensus Octavianus a se-

natu se alienauit; quod negaret se commissurum, ut tolli posset. Claudius deinde Imperator factus cū cum ē latebris pauci milites protaxissent; atque ita fere sanguinolenta tragedia per orbem Romanum durauit. maxima prælia vna voce, ostentoue in alteram partē inclinant. Vix igitur videtur esse locus potētiae, quæ occasionibus tam multis esse definit potentia.

§. 7. Mihi illa omnia cogitanti in mentem venit, nihil esse in rebus humanis admirabilius, quam Dei prouidentiam occasions moderantem, nam ipsa potentia rerum humanarum cum maxima est, occasione parua subvertitur. Hannibal in Italianam venit, exercitus à sole, & meridie veniens per fractis alpibus facile vincit potuit ab Romanis, sed omnes occasions intermisæ sunt; nullius cura prohibitus est, ne transito flumine Italianam intraret, exercitumque recrearet. Omnes occasions Hannibal captat, diem frigidum, equitem nebulosa & virgultis occulit, demū etiam ad Cannas puluere, vento, sole pugnauit. Eccce nihil iuuerat potentia, & exercitus, nisi occasione veprum, nebularam, imbrum, frigoris, venti, pulueris vicisset. Jam summa in trepidatione Roma fuit, & ultimus dies, si Hannibal vti victoria voluisset, sed occasionem neglexit; nec suis Roma viribus, sed hostis Turicum imperium occasione disfensionum crevit.

Deiprouide
tia occasio-
nes submis-
nistrat.

Orchanem deinde eorundem Græcorum, & Cantacuzeni, & Palæologi dissidia potentem fecerunt. Amurathi Palæologus Graciā tantum non in manum dedit; oderant Imperatorem suum Graci rebelles, ille, vt eos compesceret, Amurathen aduocat, qui veniens lēditionis vindex, imperium Graciæ obtainuit, pro auxiliatore raptor. Baizethen Tamerlanes subegit, Calepinus cum ex fuga se collegisset, desperatas res Ottomnidarum proceres Græcorum adiuerunt, cum vno prelio imperium illud tolli potuisset, itaque mox Machometes Græcorum vires in ipsos conuektit; at Amurathē secundo regnante Graciilli primum patrum, deinde fratrem puerum aduersarium instruunt. Tanta erat vesania, mollitiesq; Constantino politanorum, vt barbaros armis, pecunia, viris intruere malent, quam ipsi se firmare. Hinc deinde cū opibus abundarent, vici sunt, quod eas in militem conſcribendum impendere nollent. Nobis iam hostis ille timetur, quia occasionem, seditionibus, bellis ciuilibus, heresibus, dissidentia prebeamus. Nec deest illi animus, sed à Persis fatigatur. Nec queruntur quicquam promptius est, quam vt ab aliquo discordiā Hungari, & excidio culpam luerunt; ante Alphonſus multo gerit, fecundus, & Ludouicus Sforzia contra Gallos, & Venetos Baizethen vocauerunt, quin Francisci I. Francia regis, & Henrici 2. tempore classem eius discordię nostrę in Ligusticum mare, prædasq; accersuerunt; Exstat oratio Britannici apud Turcam imperatoris, qua eum hortatur cum sua regina arma in Hispanum vertere. Tot ergo occasionibus aduersitatum exposuit regnum, potes dici non potest.

§. 8. Sed neq; Turicum regnum potens est, si bellum Vngaricum continuatum fuisset, facile mediocri apparatu regno pulsus fuisset. Haidones se contra eum tuentur in Pannonia, Cofacci in Polonia vltro arma inferunt; Arabes omnia infesta habent; nec vlla re nunc in Europa subsistit, quam nostra desidia, qui occasione non vitiumur.

Daniel c.8.2. Erat in Sussi, et b'ggi, sepe eriam ciuitas dicitur. De insignibus & dibus dicitur, 1. Paralip. 19. Non enim est hominis palatum itaque perinde est ac si dicat, edificauit Palatinas ades, altas, turratas: volunt dici ab אָבִיךְ, quod fortes sunt. Deinde vrbes muratas וְכֹסֶת, Hebr. בְּשֻׁבּוֹת thefauorum, nam in munitis thefau condebantur. Deinde milites illi non erant barbari, aut imbelles, sed גָּבוֹרִים robustis viribus vesci. 14. & 16. & v.17. ducenta millia arcu & clypeo armatorum. Vers. 18. לְלִיְצְבָא. Accincti seu expediti ad militiam, quibus verbis milites fortes, exercitati bene armati definguntur. Quid igitur si pugnandum ei contra Alexandrum Magnum, aut Romanos potentissimos fuisset? Sane par aux superior fuisset; nam his omnibus potentior erat, quod tanto milite munierat, erat tamen diues. Vers. 7. Faclaque sum ei infinite diutina & gloria. Quin & filii dedit dona multa argenti, & aurum, & rerum preciosarum, cum vibibus munitis שְׁמַעֲרֵי מִזְרָחָה, cum vibibus munitio- num. Perseueranter igitur praeceps virium praesidia aere poruit vnde cecies centena sexaginta millia viorum fortium; idque fecit tempore pacis, dum opes colligit, quid igitur belli tempore? fed tamen auditio vicinas gentes infingere, tenuit, ieiunum predicauit, oratione vicit. 1. Paralip. cap. 20. Hoc est quod moneo regem tam potentem, non solum suam potentie, sed faciem suam posuisse ad querendum Deum, qui pro ipso pugnauit, illi laborem legendorum per tres dies Spouorum tantum reliquit. Tenuit ne li Dominus non esset cum eo, omnis illa vis in se corrueret, quemadmodum factum est in castris hostilibus. Ita enim Scriptura. 2. Paralip. cap. 20. v.22.

M. 4. De potentia id magnopere monendum, vt eius vius sit tempestuus, nec expectetur donec immunitur, ut si hostis infestet toto conatu repellatur. si rebellent improbi ciues in ipso agressu, dum consilia in incerto nutant, compescantur. Grauit olim in virium suarum estimatione errarunt Romani, bello punico secundo, sed magno animo errorem, quem multo sanguine luerunt; tandem correxerunt. Reim bene Floris expendit, libro 2. cap. 6.

Interim resfirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Armanor erant, destrada sunt tempis, deerat iuuentus, insacramentum militie liberata scrutitia, egebat exarum, opes suas libens senatus in medium protulit: nec praeceps quod in bullis, cingulisque & annulis erat, quicquam sibi auri reliquere. Eques leucus exemplum, imitateque equitem tribus, denique vix sufficeret tabula, vix scribarum manus, Lexino, Marcelloque Consilibus, cum priuata opes in publicum deferrentur.

Quid autem in eligendis Magistris, que centuriarum sapientia, cum iuiores à senioribus consilium de creandis Consilibus petiuerent? quippe aduersus hostem totius victorem tam calidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Primaredecentis, & ut sic dixerim, reuulsus in imperio Fabius fuit: qui nouam de Annibale victoriaram commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen nouum, & Reipubl. salutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, vt imperii scutum vocaretur. Itaque per Saminium totum, per Falernos, Gauranosque saltus sic maceravit Annibalem, vt qui frangi virtute non poterat, mora communueretur. Inde Claudio Marculo Duce etiam congregatis est, cominus venit, & pepulit è Campania sua, & ab obfusione Nole vrbi excusit. Au. & Sempronio Gracho duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ò pudor) manu servili pugnaret. O horribilem in tot aduersis fiduci am: ô singularem animum, ac spirillum populi Romani! tam artis, afflitisque rebus cum de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in diversa resuscitere, cumque hostes in singulo per Campaniam, Apuliamque volitarent, medianaque tam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sar-

dinem, Hispaniam, diuersa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu restituit. Tota enim, vrbe in una, insula superata est. Grande illud, & ante ad tempus inuidum caput Syracusa, quamvis Archymedus ingenio defendenter aliquando cesserent. Longe illi triplex murus, totidemque arces, portus ille in armore, & sons celebratus Arethusa, quid, nisi hadenus profuere, vt pulchritudini viri & viribus parceretur? Sardiniam Grachus arripiuit, nihil illi gentium seritas, insanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. Scutum in vrbes, vrbum Carthaginum, vt gens conuinxax, vilisque mortu, desiderio saltem patris soli domaretur. In Hispaniam misi Cn. & Subl. Scipiones, penet totam Peninsulam eriperant, sed insidiis Punicis fraude oppresi rursus amiserunt, magnis quidem illi praeliis, cum Punicas opes cecidissent: sed Punicis insidiis alterum ferro castra metantem, alterum cum euasisset in turrim, cinctum facibus oppreserunt. Igitur in vltionem patris, ac patrui missus cum exercitu Scipio, cuius grande de Africa nomen facta decreuerant, bella tricem illam, viris, armisque nobilem Hispaniam, illam semi-narium hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incre- dibile dictu) totam a Pyrenaeis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit, nescias citius, an facilius, quam velociter, quatuor annis fatentur: quam facile, vel vna ciuitas probat, eodem quippe, quo obessa est, die, capta est: omenque Africana vltoria fuit, quod tam facile vieta est Hispana Carthago. Certum est tamen ad prestigandam prouinciam maxime prosecisse singulari, & uictis sanctitatem: quippe, qui captiuos pueros, puellasque precipua pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum suum quidem passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis, videretur. Hac inter diuersa terrarum populus Romanus: nec ideo tamen Italia visceribus inherentem summouere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem defecerant: & dux acerrimus, contra Romanes Italicas quoque viribus vtebatur. Iam tamen eum plerisque oppidis, & regionibus excusseramus. Iam Tarentus ad nos redierat, iam & Capua, sedes & domus, & patria altera Annibal, tenebatur: cuius amissio tantum Pano duci dolorem dedit, vt inde totis viribus in Romanam conuerteretur. O populum dignum orbis imperio, dignum omnium fauore, & admiratio hominum, ac Deorum? Compulsus ad ultimos metus ab incepto non defitit; & de sua vrbe sollicitus, Capuam tamen non omisit, sed parte exercitus sub Appio Consule relata, parte Flaccum in vrbe secuta, absens simul, praesensque pugnabat. Quid ergo miramur? mouenti castra a tertio lapide Annibali, iterum ipsos deos, deos inquam, nec satrapi pudebit, restitisse. Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrrium effusa est, tanta ventorum violentia coorta, vt diuinitus hostem summoueri, non à celo, sed ab vrbis ipsis membris, & Capitolio videretur. Itaque fugit, cessit, & in ultimum Italia se recepit sinum, cum vrbe tantum non adortam reliquisset. Parva res dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani probandam sat efficax: quod illis ipsis, quibus obsidebatur diebus, ager, quem Annibal castris in sedederat, venalis Roma fuit: hactenque subiectus inuenit emporem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari, subiectique Argentarias vrbi stabernas, nec seclor inuenit est, vt scias etiam præstigia satis fuisse. Nihil actu erat tanta virtute, tanto fauore etiam deorum. Siquidem ab Hispania Asdrubal frater Annibalis cum exercitu nouo, nouis viribus, noua bellis mole veniebat. Actum erat proculdubio, si vir ille se cum fratre iuxceret: sed hunc quoque castra metantem Cladius Nero cum Lilio Salinator debellat. Nero in ultimos Italia angulos summouerat Annibalem. Lilius in diuersissimam partem, & ipsas nascentis Italia fauces signa conuerterat. Tantum, id est, omni, qua longissima Italia, solo interiacente, quo consilio, qua celeritate, Consules castra coniunxerint, inopinante que hostem collatis signis compreserint, difficile dicitur. Certe Annibal recognita, cum proiectum fratris caput ad sua castra vidisset, Agnosco, inquit, in felicitatem Carthaginis. Hac fuit illius viri, non sine prefigo quodam fati imminentis, prima confessio. Verum nihil mirabilius quam haerente in Italia Hannibale mitti in Africam Scipionem.

Hæc

Romani de
se solliciti
Capuanam
obsidionem
vrgent.

Hec ille in laudibus Romanorum suorum, & mul-
tus, & verus. At vero si initio vel dimidiū curae, sum-
ptuumq; impendissent, facile erat illis Hannibalem
prostigare, imo Africam occupare. Capta Sagunto, am-
misis ad Ticinum, Trebiam, Thrasymenum, Can-
nas exercitibus alienatis, captis, veris contra Romanos
Nimis len-
ti in obſidio
ne Sagunti.

Miserrima auaritia pœna.

Semisauci pugnare co-
guntur, qui integrinolunt.

*§. 1. D*omestica potentiam distinguunt politici, domesticam, & externam. Domestica est contra seditiones, conspirationes, rebelliones ciuium, quæ sunt contra Rem publicam, principem, se-
natum, aut partis alieuius contra alteram partem. Externa contra vicinas Republicas, aut reges ad vim propulsandam, aut inferendam.

Potentia duplex.

Domestica potentia dif-
ficiolor.

ad excipiendum Hannibalem fortiori, ad rebus oppugnandam fortissimum; hoc rebus integris facile erat, accidis arduum, sed tamen factum est. Maior error Constantinopolitanorum imperatorum toto tempore potentia Turcica crescentis, nunquam enim serio resisterunt, sed corrigi tamen potuit circa tempora obsidionis Byzantinae. Si enim vel de cimam auri partem expēdere Palæologus voluisset, exercitus ex regnis Christianis Turcico parem efficeret potuisset; sed de fossō incubabant auro, quo deinde non modo exuti sunt, sed multi etiam ad id indicandum tormentis concisi. Neq; minor error Christianorum regum; sex millia Gracorum militum, tria Venetorum, & Genuensium erant, in portu naues septem Genuenium, tres Cretenium, & aliquot ex Chio, classis Veneta spectatrix erat, & omnes principes Christiani, qui deinde sua negligenter magnas pœnas dederunt, ammisis tot regnis. Tum vero si singuli reges, tres; singuli principes, vnam nauem; singulæ vrbes, duos milites auxilio mississ, Graciam, Macedoniam, insulas, Vngariam teneremus. Sed eodem in errore pergitimus, nec tempestiu partem opum ar-
cendo hosti damus, mos omnia daturi. Quam lenta,
accisa, nec sine duris conditionibus subſidia bello Hungarico ante annos aliquot decernebantur? (de illis qui claram cum Turca conspirabant non ago.) Neque tamen nunc quisquam dubitat, qui occupata Pannonia, immisissq; in Germaniam Heidonibus, ceterisque Vngaris, omnes de omnibus fortunis & libertate dimicaturi simus.

Si enim potentia necessaria modo pro limitaneis principibus non conficitur, illorum prouincias occupatis, per raptas opes, & vietas gentes nos oppriment; nec illæ in nos mitiores erunt, sed negati auxilijs pœnas exigent, & quæ primum scutum erant Germanici imperij, incipient esse spinae in lateribus nostris. Hæc generatim de potentia necessitate, vñq; iusto, & tempestuo sufficiant.

C A P V T III.

Potentia duplex: domestica, ex- terna.

*§. 1. D*uplicem potentiam distinguunt politici, domesticam, & externam. Domestica est contra seditiones, conspirationes, rebelliones ciuium, quæ sunt contra Rem publicam, principem, se-
natum, aut partis alieuius contra alteram partem. Externa contra vicinas Republicas, aut reges ad vim propulsandam, aut inferendam.

§. 2. Non potest esse firma potentia contra ho-
stem externum, nisi sit etiam contra internum. Omne enim regnum in se diuisum desolabitur, & dominus supra domum cadet. Tantum enim valeret contra hostem ciuitas vñita. Quocire Romani, qui semper domi imbelles fuere, si periculum ingrueret, dictatoe facto omnes in ordinem redigebant. Verum hac de re egri, cum de Monarchia, deque concordia tractarem.

§. 3. Domestica potentia difficultius acquiritur, ser-
vaturque, quam externa. Quia multo facilitius inue-

nias, qui hostem vincat, quam q; ciuem regat. Hos-
tis enim robore, stratageme, ira, vigilancia, fraude superari potest, cuius non nisi prudenter & virtute re-
gitur.

§. 4. Hinc nulla est potentia domestica, nisi time-
ris, & ameris. Timeri necesse est, quia amore nemo officium faciet, si ipse se magis amet; vñq; quisque au-
tem sibi magis conciliatus est, quam alteri. Cum igitur se res dabit, vt suo periculo, sumptu, labore tua prosperitas quærenda sit, à se quisque charitatem in-
choabit, & principem postponet. Amaritamen ne-
cessere est. Si enim in periculo sit princeps, senatus, re-
publica, nemo metuet, nec enim timemus eos, qui libi timent, & magnis in rerum difficultatibus ver-
santur: cum igitur per contemptum est sublatus me-
tus, si non fuerit amor, omnino deferent, quem necant, nec metuant, & si forte oderunt, perse-
quentur.

§. 5. Mihi si vera libere proloqui necesse est; Vi-
detur stultissima omnium cogitatio, qui potentiam tiam opta-
mbiunt, nam si ad publicam tantummodo salutem, re dama-
cti diuinam gloriam potentes esse cupiunt, vt bonos biles.
tueantur, improbos compescant, regium animum laudo; quia iustitia vitiæ impedit. *Omnis enim po-*
tentatus ex brevis vita. Ecclesiastici cap. 10. v. II. Pauci prin-
cipiū non Christianorum à suis tuti fuerunt, plerique occisi, nullus omnino, qui modo gustarint imperium, qui non insidias multas, conspirationesque pertulerit. Quod ego multis demonstravi, nunc itaque de potentia acquirenda, augendaque pertra-
ctemus.

C A P V T IV.

Potentia in quibus consistat, & de eius capite, quod est auctoritas.

*§. 1. V*ires Reipublicæ in pietate, & virtutibus
consistunt. Deinde in illis quæ virtutes con-
sequuntur in principatu. Quorum primum est au-
toritas, seu fama & maiestas, deinde amor ciuium.
Tertio, opes, arma, viri, arcus, vrbes; hæc enim pru-
dentissimi regum ad praesidia subditorum insti-
tunt. Nunc de actuoritate agamus.

*§. 2. Au*toritas cum prele apud Romanos acci-
pitur, est iudicium senatus, cum vel ob paucitatem se-
natorum, vel tribunitiam intercessione, aliamque
ob causam senatus consultum fieri non poterat, Gra-
cum nomine habere negant, nam à uerba maius quid-
dam est, & à uerbo plus quam auctor. quandoquidem, & in iure ciuii, & in communis sermone à uerba
dicuntur ea, quæ nō semiplenam auktoritatem ha-
bent; seu quæ à summo magistratu confirmata, & ra-
ta sunt. nam reuera à uerba in iure, si non sit à uerbo
à uerbo ex plena potestate, inanis est: per scripta
enim auktoritatis nulla hodie est, vt ita dicam, auto-
ritas.

Auctoritati affinis est maiestas, non enim stricte
de maiestate agimus, quæ quinque capita amplecti-
tur, ius legum ferendarum, antiquandarū, bellī & pa-
cis, tributorum, monetarum, conferendorum ma-
gistratum. Sed auctoritatem, & maiestatem principiū pro eius estimatione, fama, & vt nunc loquuntur, bona reputatione accipimus, quæ quidem contem-
ptui oppohtit, sed tamen plura complectit, amo-
rem, famam, laudem, timorem, reuerentiam, & bo-
na quibus ista dignatur. Est vero potentissimus ille
princeps, qui subditos suos potestate paterna, alie-
nos fama & existimatione addicet habet.

§. 3. Fa-

§. 3. Famam etiam priuatus qui negligit crudelis est, princeps vero tam famam quam salutis suae cultos est. Vere in hanc sententiam dictum; *Regnans facultas tunc sit dition, cum remittit, & acquirit thesauros fame, negliget virilitate pecunia.* Et Augustinus. *Qui fidens conscientia sua famam negligit crudelis est.* Nam reuera Homicidij genus est famam impetrare, qui vero Reip. famam corrumpt, crimen maiestatis tenetur. Famam igitur sollicitus sis oportet, si principem agere delectat. *Non est laus culpanda, sed propter eam operari, inquit Hipponefus antistes, at ego tibi, ô princeps, hunc scrupulū eximā.* Principi operandum est etiam propter laudem, nō vt in re iranī sīstat, quorsum enim tam magnus vmbra captaret? sed vt fama bona ad populi salutem vtatur. Si enim pecuniam conquerere, homines occidere ob publicum bonum possumus, cur non & in eum vnum famam queret princeps? Ager laudando non fit melior, & vmbra corporis comes non facit illud tutius; sed fama tamē sāpe sola principem tutum, & saluam Rēpublicam efficit.

Plura opinione, quam re geruntur. Quid enim si de te tanta opinio, vt praesentia prælia diffipes, vt inimicus laceſſe non audeat? vt solo terrore bella cōficias? Cum Curiones, & populares regum & optimatum vitæ obrectanda Rēpublicam labefactet, & euertant, cur tu eam tua laude non seruabis? Nec clam est principum famam odiorum flammis amburi, inuidētia nube obscurari; semper enim sunt, quos necessario princeps offendit, qui bene de eo, cui merito se irasci putant, loqui non solent; Laborandum est itaque Principi, vt fama publica voculas priuatum opprimat. Celerrime paratur, amissa non reaccenditur, semel firmata etiam contra vitia perdurat. Salomon opinione sapientiae regnum iam degener tenuit tamē, & si Roboam prima regnandi præcepta discere voluisset, filio quo que integrum tradidisset. Est fama virtutis comes, Dei beneficium, cuius respectu fere regna dantur, & auferuntur. Cura enim maiestatis tam ad virtutem pertinet, quam politia, que sine maiestate esse non potest.

§. 4. Amplitudinem igitur suam, celitudinemque quam Græci οὐνότητα vocare consueuerunt, tauratur; & augeat princeps, vt reip̄a sit σεβαστος, hæc enim dignitas Rēpublica sine incolumentis dispendio non tollitur; nisi enim sit animis obtemperantium insita veneratio maiestatis, & opinio principem ea dignum esse, iam opinione maius vulnus ciuitatis accepit: mox enim personabant illæ voces: *Num saluos facere nos poterit iste?* ita nec saluum eum cupiunt, cum morte eius res suas meliores fore sperent, nec pericula pro eo subeunt, cum se illi præferant. Omnibus modis ita sit affabilis, vt tamen seruat dignitatem, modo ne sit sub dignitatis nomine tumor. Qui in illis est, qui perfusas alienasque clades ad inanem gloriam graſſantur, de quibus alio dixi loco, qui propter paucā lauri folia integras delere gentes non exhorſcentur.

§. 5. Famam autem potentia, quæ pene tam nefaria est, quam ipsa potentia, parabis illo, quem hoc libro tradam, modo, vt scilicet, quæ conquisitis in publicum, sint nota. Conscientia te quietum, virtus bonum, fama optima notum, venerabilemque faciet. Primum igitur est, vt vita sit talis, qualem desideras famam; quia vt velis aliam videri, aliam esse, difficile est in principe, qui est in conſpectu multorum, & si forte aliquando aliquos, nunquam omnes decipiet, Hinc nullius improbi diu bona fama fuit. Magnum strenuum est male acturus fama, cum leges negliguntur. Pluris famam Alexander quam gesta sua fecit, sed tamen quam magnam, tam malam consecutus est. Quid non fecit Augustus ad famam, ingenia sui seculi omnibus modis fuit, componi tamen aliquid

de se, nisi serio, & à præstantissimis offendebatur, vt refert Tranq. fed tamen quid effectum? Illa præstantissimorum de Augusto elegia perierunt. de virtutis eius & probis plura superfluit. Ad principem itaque pertinet etiam hæc fama pars, virtutem colere, famam non ambire, nisi qua salutaris est patriæ; tam enīm in honestum est virtutem gloriæ, quam voluntatum esse seruam, nisi per gloriam patriæ seruiat, aut Deo. Nec probo Themistoclem quem Miltiadis trophyū excitabat, mallem id faceret amor ciuium, sed quia procul ille erat à vano peccore, incitatur ad pericula à truncō, qui non poterat ab Athenis virtutum altricibus. Fugienda est etiam hæc ipsa substantia gloriæ, pusilli animi nota, qua se Traianus, non inter malos alioqui numeratus Imperator, contemptibilem fecit, prisorum enim adificijs vtunque restauratis nomen inscribat suum, adeo vt non immerito herba parietaria magni Imperatoris iudicio dictus sit. Hoc igitur fama est fundamentum, quemadmodum & imperij, sine fama mercede virtutem sequi, nec aliter famam, quam publice salutis instrumentum sectari.

In fama
querenda
errores.

Virtus sine
mercede co-
lenda est.

§. 6. Hanc apud domesticos, exterosque existimationem diuina prouidentia conciliat. Est enim donum Dei, vt omne genus potentia, ita hæc quoque pars, quæ in aliena opinione consistit. Hac Deus seruum suum Abrahamum inter ferociſſimas, robustissimas gentes communis; dicebat enim illi populus Heth. *Principes Dei es apud nos.* Sic Israele in post caedem Sichimorum turatus est, Gen. 35. *Cum q̄ profecti essent, terror Dei inuitat omnes per circumvallationes.* & non sunt ausi persequiri recentes. Sic & Iosue inuauit c. 5. 1. Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrorum, qui habita- ban trans Iordanem ad Occidentalem plagam & cuncti reges Chanaan, qui propinqua posidebant magni maris loca, quod succasset Dominus fluente Iordanis coram filiis Israel, donec transirent, dissolutor est cor eorum, & non remansit in eis spiritus timentium introitum filiorum Israel. Sic Josaphat tu- tus fuit, 2. Pat. 20. 29. Irruit autem pavor Domini super riu- uersa regna terrarum, cum audissent, quod pugnasset Dominus contra inimicos Israel. Quieuitq; regnum Josaphat, & prebuit ei Deus pacem per circumvallationem.

E contrario destituta Dei præsidio regna maxima, regesque in perpetuo metu vixerunt; Vt Romanum imperium apice, domi insidiæ, foris bella, miserrimæ gentes Triballi, Thraces, aliaeque carpserunt: nunc Turicum imperium, Haidones, Colacci, Arabes, Ci- lices, Piratae deuastant. Babylonum imperium, atq; adeo caput ḡtis, mundi miraculum Babylonem aggrediuntur. Persas sunt Perse, gens haec tenus serua & rusticana; Persas iam in fastigio positos deturbant Macedones gens fœda, & non nisi de contemptu nota, nisi quod Philippo rege, latrocino, & fraude creuerat.

§. 7. Ut estimationem suam quoq; princeps tauratur, magnopere conferet, ita iudicare, ita leges ferre, ne quid retrahet, qua in re Justinianus, quantumcunq; profuerit, sibi magnopere obfuit, cum eius iuriſconfulti leges figerent, & refrigerent. Deinde in publico semper grauiter & pro dignitate agat: valde enim ad auctoritatem confert, cum magnates, quos populus miratur, & suspicit, tam humiliter principi seruunt. Tertio. Raro vel in publico, vel in senatu, vel etiam in priuato cōcilio, nisi meditato loquatur; ita tamen vt superbia, & stuporis opinionem non incurrat. Ne Pallantem ex nequissimo seruo superbissimum dominum imitantur, qui nulli domesticorum loqui dignabatur, nunquam domi quicquam nisi nutu, vel manu significavit, vel si plura demonstranda essent scripto, ne vocem sociaret. Quarto. Si vultu non sit venerabilis, id agat tamen vt semper serio sit, nunquam in risum facilis. Quinto. Vox grauis, iocus, nisi acutus, nullus, vestis sine cura, preciosa infra mo-

Aaa dum

Dignitas
iusta est
salutis.

Dignitas
iusta cura
et rūcina
superbie.

Fama vir-
tute para-
tur.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

dum dignitatis. Incessus granis tardus; vextio cum austera dignitate, vt & in ministris sit maturus omnium agendi modus, non inordinati discursus. Sexto. Familiares intimos habeat paucos, quibuscum iocetur, arcana promat, idque caute; nam plerique talium, vel indicant alijs, gloriantur que de familiaritate principis, & inuidiam sibi, principi imprudentiae opinionem conciliant; maxime si boni non sint, & rara est ea felicitas, vt bonos multos circum se habent. Attalus Rex imagines ex longinquo spectandas dicebat; & sane raritas admirationem parit, fatigas familiaritatis minus verendos facit. Septimo. Magnopere caueat, quod pauci etiam boni principes cauerunt, ne ab uno, altero regi videatur. Hunc enim pro principe venerantur, principem pro statua habent. Hinc odium omnium regum in illos reges, Scianum, Plautianum, & quos nostro tempore potentia pœnas dedisse videmus: quidquid enim administratur etiam recte, odiosum optimatis est; quia auctor confilii inuisus est. Octauo. In legationibus quoque recipiendis splendida sit modestia, vt videatur luxum fugere, dignitatem amare. Muliercularum est toto Thefauro lucere. Augustus confusa veste, & habitatione contentus erat, Alexander Seurus gemmas vendidit, quod diceret, in virtute, non decor imperium esse. Thesauros nullo modo legis aduenis ostentet: nam superbiam interpretantur, & inuidiam concipiunt, si ingens sit, si mediocris, contemnunt. Et principem stultum arbitrantur, qui parua magni aestimet.

CAP V T V.

Diuitias Principi querendas esse.

Principi honeste opes §.1. **A** VARVM principem, iam supra cum de liberalitate agerem, detestatus sum, nunc quoque eum detegor: sed tamen prouidum, & bene nummatum requireo; imo vnam ex primarijs principi virtutibus esse affirmo, diuinarum cumulandarum industria; nec parum delinquunt, qui eam gubernationem instituunt, vt aerarium semper vacuum sit. Hoc igitur nunc mihi ostendendum est, pium, ac sanctum id esse, principisque & Reipublice officium, vt sequentibus deinde disputationibus de ratione colligendi opes tractare possem.
Diuitie publico necesse §.2. Initio hoc tanquam fixum, ratumque statuo; Non probando diuities, qui desideris vastantur, cupiditatibus dissipantur, timoribus cruciantur, tristitia contabescunt. hac enim hominum via sunt, tam in paupere, quam mediocri, & die. Sed diuitias principi, & reipublice necessaria affero; Donum Dei sunt, vt docet Augustinus, gratum cum datur priuatis, necessarium, cum principi. Itaque & illas propter supplementa necessitatis, vt loquitur Aug. in PL.66. desiderabit principis. Ad formicam mittitur piger, & tempestivū laboris admonet, ne hyeme esuriat, quo mittenda est res publica, ne se deserat? Habentes pecuniam non peccant, sed nimium amantes. Imo tanto tutius, & melius habentur, quanto minus amantur. Nec mihi opponant apostolicam comminationem. *Qui volunt diuities fieri, incident in temptationem.* Pro *Avaritia non* me enim respondeat Aug. l.1.c.10. de ciuit. *Profecto in opes danantur.* diuitias cupiditatem reprehendit, non facultatem. Nam quam priuati difficulter opes tenent, & non diligunt, Respublica tamen facilius vt instrumenta virtutis, & præstia defensionis usurpare potest; *Nescio*, inquit Aug. quomodo cum superflua, & terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita constringunt. Sed hoc ex eo est, quod pecunie priuatis ad sua desideria implenda petuntur, principi ad salutem Reipublica.

§.3. Regum omnium sapientissimos habemus ab orbe condito Daudem, Salomonem, Josaphat, Ezechiam, Josiam. Opes Davidis ostendunt ea, quæ pro templo collecta sunt. 1.par.22.14. *Ecce ego in paupertate mea preparavi impensis domum Domini auri talenta centum milia, & argenti mille milia, et talentorum: etis vero, & ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides preparavi ad vniuersa impendia.* De eius Thefauri multiplicibus. 1.Par.27.25. *Super thesauros autem regis fuit Azmod filius Adiel.* his autem thesaurois, qui erant in vrbibus, & in vicis, & in turribus, presidebat Ionathan filius Ozia. Ecce i.thefauri regis, 2.in vrbibus, 3.in vicis, 4. in turribus, adde agros, & pecus. Ecce regem tot thesaurois possidentem, nec aurum tamen, imo liberalem, miserum, qui canere coram Domino consuerat. *Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem in die mala liberabit eum Dominus.* Nam thefaurus egenis, & pauperibus, roti populo seruabatur.

De Salomone frustra pauca dicuntur, quia multa passim habentur. 2.Reg.10.26. *Congregavitque Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadrangenti currus, & duodecim millia equitum.*

Et 2. Par.9. dicitur fuisse ditior vniuersis regibus, & praebuisse tantam copiam argenti in Jerusalē quasi lapidum.

De Josaphati diuitijs supra dixi, deque eius exercitu.

Ezechias diuitias Scriptura prædicat, 2.Par.32.27. *Ezechias Fuit autem Ezechias diues, & inclitus valde, & thesaurois sibi plurimos congregauit argenti, & auri, & lapidis pretiosi, aromatum, & armorum vnuersi generis, & vajorum magnitudini. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præficia omnium iumentorum, caulag, pecorum, & vrbes adiucavit sibi: habebat quoque greges ovium & armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei.* DOMINVS substantiam multam nimis.

Josiae quidem pietas, & zelus magis probatur in Scriptura, quam opes, diuite tamē fuisse ostendit potentia, qua omnes abominationes futilit de terra, atque ipsa excelsa, quod nemo regum haecen fecerat. Et phale tale restituit, quale nunquam fuerat, in quo ipse de substâria regis dedit triginta millia pecoris, & tria boum millia. Nec exiguum est signum potentiae, quod Pharaoni Nectao contra Allyrios pergenti occurrit; nam sine dubio Nectaois exercitus, quem contra potissimum regem ducebatur, ingens erat, nec tamen eo se imparem Josias putabat, & forte vicisset, nisi Dominus expeditionem improbasset.

Tantos viros rerum male gestarum accusare demetia est, multumque aberrant, qui regium esse putant aurum dare, non feruare. Dandum est, & seruandum, vtrunque necessarium est. Sed cum ratione dari non potest, nisi feruerit. Quod si tamen hos arguere licet, quid Josepho faciemus? qui immensis redditibus regiam Pharaonis instruxit: nam & pecuniam accedit, & pecora & agros, ac deniq; quintam annuarum frugum partem. Cur tanta opum abundantia regem instruxit? si ex arte regnandi non erant illæ diuitiae? Ego vero arbitror, omnem Romanorum redditum publicum exiguum esse partem opum Pharaonicarum, si frugum omne genus specteret. Nam primo in terra Geslen virorum habitabant sexcenta millia, illiq; Israelitæ erant, totidē fuerunt Aegypti, vt in vniuersum fuerint duodecies centena millia, totidem adde faminas æui matuti, erunt vicies & quater centena millia, quem numerum ex pueris, & puellis tenera ætatis, & seruitijs duplicabis, vt sint in sola Geslen quadragesies & octies centena millia, cuius pars quinta fuerit minimum nouic; centena millia, que ex solius terra Geslen quinta parte Pharaon alere potuit. Si enim tota terra toti populo sufficit, ergo & pars quinta quinta. Imo plurimum tritici efferebatur in vicina

vicina & longinqua regna. Si igitur tantus reditus ex sola terra Gessen, quantus ex tota Aegypto?

§.4. Nec aliud ratio suaderet; Tanti enim es, quantum habes, si opes desunt, deerunt amici; nemo se facile ad infelicem parietem inclinat; multi enim congressum principi egentium, obsecratorumque deuitat; quia ne a se pecunia mutua petantur formidant. Vere dixit Mucianus; Pecuniam esse neruum imperij, opus sunt opes, sine illis nihil fiet, quod est opus. Omnia venalia sunt nummis, & Roma emptorem inuenit, ut Jugurtha praedixit. Si nummos habeas in hostium castris, consiliisque amicos, si non sinceros, at viles habebis; quid enim sapientius illo dicto;

Aγέας ἀδεκον μάχης, καὶ τάχα νεγρίτων;

Argenteis hostis pugna, & omnia vinces. Victoriae itaque compendio se priuat, qui pecuniam non colligit. Nec te moueat verusta simplicitatis oratio:

Non capuantes bellum, sed belligerantes.

Imo bellum redimentes; cur enim non potius vincam impensis pecuniariū, quam sanguinum? si a finis auro onustus arecum capere potest, exercitum integrum seruabo. Sed nec hunc tantum, sed pace necessaria sunt diuitiae; qui enim se principi applicant, multi honorari, plerique inaurari cupiunt. Donare igitur principem oportet, & quia multorum fida opera indiget, largiter donare. Liberalitatis autē fons est parsimonia.

§.5. Qui virtute sola se dicunt niti, & auro fidendum negant, speciosa oratione vtuntur, sed fallace. Non est virius principis se facultibus, Rempubli- cam praevidiis nudare. Auro fidendum non est, sed vendendum; & quo ut possis, habendum est. Cum enim multorum obsequia, fidesque si principi necessaria, illique virtutem auro posthabent, munericibus tendunt sunt. Atque hoc virtutis est, sua quemque voluptate, tanquam esca trahere ad officium praestandum.

Circumferunt etiam, & cum adolescentiolorum plausu dicitur, vetus sententia Cyri, & aliorum qui prudentiae laude floruerunt. *Thefauros esse amicos*; ita enim & Alexander Dario respondit; *Ipsum thefauros arcis inclusisse*, se vero nullos habere thefauros prater amicorum animos. Verum haec in speciem, & fiduciae generose ostentatione, magisq; ad conciliandos amicorum animos, quam ex animo dicta esse eventus ostendit.

Nam Alexand. in ista infania aurum collegit, *triginta milia mularū tibi captiuū aurum rehunc*, obiicit nobilis reus. & cum tam multa rapuerit, mirum est tā pauca dedisse. Sed videamus eius thefauros quis amicorum ei non insidiatus est? quis principum non fuit participes stirpis eius extinguedae? Ne vero de illis dicam, quos via regis irriterant, militum animos non tenuit, cum opū spes decollasset, legatur apud Curtium itineris ex Indiā cōversio. Intelligent omnes eum si ne spe pecuniariū nihil omnino, sine pecunia parum effecisse. Quid enim? an tu existimas ullum ē Macedonia sequiturū sine illo illico fuisse, cum legamus toties eius milites, cum largitiones, & suas prædas decòxissent reditū postulare? cum Argyraspides vt impedimenta redimerent, imperatorem suum Eumenem tradiderent hostibus? Idem quod inter signa agitur, in foro, & curia quaritur. Inopem rarus defendit. Militi arma, principi pecunia in campum proferenda est, in tot populis vix una fides, nummo mentes auctoranda sunt; quod vt fieri possit, avario consulendum est. Quod si quis sine spe pecuniariū amicus est, qui sane rarus est, ille tamen ditandus est; tum quia principi expedit, tam fidi animi virum esse quam potentissimum, tum quia tam generose voluntatis pena non debet esse paupertas. Thesauri itaque sunt amici, sed souendi sunt, euhēdi sunt, ne melior apud principem cōditio inimicorū esse videatur. At ubi amicos

ditauero, ipsi mihi egenti succurreret. Julianus non quam augenda pecunia & cupidus fuit, quam cautius apud dominos custodiū exsilitabat. Verum hæc nō nisi pueris persuaderi possunt. Ego seria quero. Nec Marcellino credo Julianum laudanti, nec Constantiū agenti reum. Non credam Julianum pecunię non fuisse cupidum; vt quem sciam ex persecutione Christianorum, confiscationibusq; loculos stipasse, verbis, & factis interdum philosophiā simulauit, alias Christianis illudere solitus, cum de iniuria quererentur; Christiū suā spē paupertatem, beatos illā fore. Quod si Remp. qualis esse solet, constitutam consideremus; non facile præsidium quaret ab amicis in periculo princeps, quibus in prospera fortuna diuitias dedit. Nā te tum quidem amicos nisi donando effecit, & nunc petendo, aut poli- Principi pauperi in periculo ab amicis pete- re intutum.

§.6. Nec principi colligendarum opum duntaxat cura incumbit, sed etiā illi ad quem successio spectat, qui iure aliquo ad principatum venire potest. Cum enim pecunia obediunt omnia, certum est nihil esse quod non obediatur, excepta virtute. Omnia inquam pecunia obediunt, etiam pecunia accepta, illi quæ speratur, præcedens, secutur; omnia obediunt, etiā arma hostilia, etiā pecunia hostilis ararij, si maior à te speretur. Hinc pecunia multi sunt principatum asse- quiuntur. Et genus, & regnum regina pecunia donat.

Thucydides l.1. Pelopem Asiatica pecunia quam peregrinus aduixerat inter pauperes famam, & gratiam, deinde regnum obtinuisse narrat. Didius Julian⁹ imperium à militibus coēmit, Herod. l.2. Manlius olim idem tentarat, & quod miretis, Brutus filios spe cōmodorum Tarquinij suos fecerunt. Tarquinius Priscus honesto pecuniariū visu neglegētis. Anci filii imperio potitus est; nec aliud deinde in Rep. factum; Ambitus tot legibus, iudiciis, poenis oppressus nullis comitiis abfuit. Annuā venali redēunt certamina campo.

Causa est, quia omnes sibi potius, quam Reip. principem querunt. Eum plurimum optant posse, à quo Hac poten- plurimum sperant.

Virtus, fama, decus, diuina humanaque pulchris
Diuitias parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam rex,
Et quicquid volerit, hoc, veluti virtute paratum
Speravit magna laudi fore.

Sic iudicant etiam prudentes; sciem in priuata fortuna rem fecit, & amicis benignus fuit, largusq; quid faciet in principatu? Nam facito cogites, vt cuiq; homini res parata est, ita firmi amici sunt, si res labant, istidem amici collabescunt, Res amicos inuenit. Res ad regnum prouehit. Non haec è dico, vt malis artibus, & largitionib. imperium quærendum doceam. sed vt principi inculcem, quantam vim habeat res domi bene constituta ad ius suum obtainendum. Iisdem autem artibus imperium tenetur, & acquiritur. Sunt enim opes rerum ciuilium insigne instrumentum. ita Arist. l.1. pol. c.8. Cum dixisset τὸν κτηνῶν acquirendi artem, esse economiae partem, cui res ad vitam necessarias, & ciuitatis communionem vtiles suppeditat. Addit οὐδὲ οὐδὲν δὴ ἀπόθεσε πλεύσθε ἐπιτάσσεις, οὐδὲ τῆς τοιίνυν τηπτοστοσ αὐτούσια, ταῦτα ἀγαθά ξενίν τοιίνυν ἀπειπεῖστιν ὁ σπερ ς Σόλων φησι τοιίνυν,

Πλάστρον ἔδει τέρματα περιστεράνον ἀνδρέας κατατε-

Aaa 2 κατα-

Julian⁹ ve-
bo liberalis,
re parcus.

Omnia pe-
cunia obe-
diunt, etiā
hostes.

Pecunia e-
merit victo-
riam pre-
ficit, quam
sanguine.

Virtus au-
rata omnia
præcisa
ta.

Alexander
auro in-
cu-
bans.

Alexandro
amicis vix-
tū.

Cupidi spē,
vel re ten-
disunt, ani-
ciditandi,
quia mere-
tur.

Acquirendo
imperio pe-
cunia est ne-
cessaria.

Hac poten-
tia ad salu-
tem vtatur.

πεῖρας γέρες, οὐ περ καὶ τοῖς ἀνδραῖς τοῖχοις. ἔδει γάρ ὅργανον
ἀπειλεῖν ἀδεμάτης ἐστὶ τοῖχον, τὸ τε πάνθει, τὸ μεγάλον. ὁ δὲ
τοῖχος ὁργάνων τοῦθος ἐστὶ σύνονομον τῷ παραποτόν.
Videntur vero ex his vera diuitia constare; que est enim ex hac
possessione sufficientia ad beatam vitam non est infinita, quē
admodum versus Solon expressit:

Diuitiarum terminus nullus constitutus est hominibus. Est enim terminus, ut ceteris artibus; Nullum enim vilius artis est infinitum instrumentum, nec multitudine, nec magnitudine. Diuitiae autem sunt multitudo instrumentorum economicorum, & politicorum. Plurimis autem instrumentis Resp. opus habet, quo circa nisi praeceps esse malit, temporis illa comparanda sunt.

*Expedit ad-
ministros ef-
fe diuities.*

§.7. Nec modo principem sue Rempubl. esse diuitiem debere contendo, sed administratos quoque; non quod diuities inuidentes ad gubernacula adhibendos iudicem, hinc enim mala illa sequuntur, quæ prudenter Gregor. Tolosan. notauit l.s.c.i. §.25. Paucorum rursum reipubl. institutionem, dixit Plato eam potentiam, in qua magistratus a census estimatione ciuibus tribuuntur, & in qua diuites dominantur, pauperibus vero nulla est reipubl. communio: sic quo magis pecunia & census honores dant, eo magis vilis virtus efficitur, & alii aliorum exemplo magis cum laudis pecunias quam bonis moribus, intenti sunt: & boni pauperes excluduntur. hincq; & sequitur illius reipubl. corruptio, non secus a tutu navis a periculo naufragii non est, in qua dues gubernationi prescitur, ignarus artis, & inops gubernandi, peritor nequaquam admittitur. Incipiunt & deinceps breui esse ex una duarib; sub una diuitium, alia aperum: & semper accidit ita homines intra eadem moenia habitantes sibi iniucem insidiari. Sequitur & malum aliud, quod semper diuites seniorum facultatibus inhibent, si quis premunt, cogunt vendere, reddit omnino mendicos, fures, latrones, predatores, & tandem coniuratores seditionis, & rempublicam occupantes. Sed in institui, feliq; velim; nam illi possunt iuuare Remp. & quia honoris, gubernationisq; sunt participes, etiā volunt.

C A P V T VI.

Varij modi diuitiarum conquirendarum.

*Principes et
iam auaros
pecunia de-
ficit.*

§.1. **C**VM sit naturale acquirendi studium, facilius que multi principes inueniantur, qui auaritia, & cupiditate prolabantur, quam qui ad liberalitatem propendant, etiam illi, qui liberales & magnifici haberiderunt; nā tales importunius exigunt, que non bene collocant, mirum tamen est, frequenter fieri, ut maximis imperijs pecuniae desint; de angustijs ætarij Romani perpetuae querelæ legitur. Periarum reges inter montes aureos in bello cōtra Græcos pecunia deficiebat, & qua vna re superiores erāt, ea vna vincebantur, nunc quoq; idem nostro tempore accidisse videmus pecuniofissimis Hispaniarū regibus, multæ occasiones omissa, multæ clades acceptæ, militum variæ seditiones ob dilata, vel non soluta stipendia, cum tamen interim Hollandia ordines plerumq; militem in officio continuerint. In imperio quoq; Romano didicimus experientia quosdam principes, non magnis finibus imperantes collegisse thesauros, cum alij interim quæ multis partibus latiora sunt dominia, perpetua inopia confundentur. Considerentur acta duorū insignium in Germania præsumum, & Principum, Iulii Wittzburghensis, & Theodo-ri Paderbornensis, vterq; arcis, Academias, templas extinxit, ætarium pecunia, apothecas commeatu instruxit, opp̄gnorata recuperavit, noua adiecit, vtriusq; enim Episcopatus incremēta tanta sunt, ut ex eo quod addiderūt, ali princeps alius posset. Cum interim alii, nec maiore splendore excedentes aulae, nec pressi bello, ditiones opulentiores alieno ære grauarint. Mi-

*NB.
Par nobile
principum
nostris facili*

randum magnopere circa annum Christi 800. acciso iam admodū imperio orientali, regnante Basilio, tantas tamen diuitias fuisse, quantas vix in toto imperio Romano nisi valde storent. Zonaras resert implese totum aerarium, & ipsos aditus, viasq; pecunis cōfertim stipatis. Habuit, inquit, in thesauris ducenta milia talentum auri. Nam alterius pecunie nec numerus in iripotestat, adeo ut terra eam infoderet, ætaris aut repositoriis vtiq; repletis. Quin & arcuas habuit lapillis gēmisq; pretiosi plena, cum aliis, tū illis, que can dent, & quas margaritas proprie appellamus. In quibus ducenta illa millia talentum auri, quid reddunt? ipsos mille & ducentos millions. Mille & ducentos millions si quis nunc rex possideat, facile si vti velit mudi imperium obtinebit. Benjamin Iudeus circa an. 1200.

*Tantum q;
pum in par-
uo imperio,
quantum
lim vix in
magnō.*

Constantinopolim vidit, & narrat. In ea vbi, inquit, vidires atq; opes inenarrabiles. Diferuntur enim in Principiis palatiū quotannis tributa, quibus turres implentur coccinea purpurea veste, & auro: ita ut nulli terrarum par congesta pecunie exemplum reperiatur posset. Affirmatur etiam ipsius solius vrbis vetigal, ex foris venalium, & portu ac mercatorum pensionibus collectum, ad viginti millia aureorum in singulos dies accedere. Hac considerans ratione, & cognatorum considen- darum opum tradere animus est, nō quod quæstores, & consiliarii principum non plures norint, sed quia non meliores, dum enim festinant crarium, ac sele dicare, Rempubl. exarmant, cum enim sumptus magni- sunt, cum Resp. maximo praefidio egeat, tanquam va- sum corpus copioso alimento, id accelerate student, efficiuntq; ex voracitate, & turbircatione morbos, & quidē multo periculofiores, quā sint ex abstinentia, & parcitate. Nūm decim⁹ in Belgio rebellionis occasio fuit, at nūc si quæras ex fedderatis de 10. nūmo, vere respondebit, bene scū agi, si 10. nūmū retineat.

§.2. Ratio augendi ætarii vels honesta, vel in honesta. Honesta quoq; triplex est; Honestæ & onerosa subditis, ut tributa. Honestæ, & non onerosa subditis, ut accurata acceptorum, & expensorum ratio. Honestæ & utilis subditis, ut leges sumptuaria, agricultura, mutuum. Improba quoq; praxis & fraudulēta, & publicum furtum, ut vñtra, iniquæ oppressiones; alia non quidē iniqua est, sed odiosa tamen, nec decet prin- cipem. Ut si legem feras, ne quis vestem sericam tulisse velit, deinde dissimiles, donec violari libere lex in- cipiat, interea trāgressores per Coryceos tibi annotato- multa punias. alia nec iniusta, nec odiosa, sed for- dida, & contemptum adducens. ut cum Vespaianus vetigal vrinariū collegit. Possunt quoq; honesto tributo, alifq; aliqua interuenire, que iniustitiam adferunt, imo in illis que nec grauia, & vñtilia sunt, fe- ri quædam odiosa, & videri velut ferdida.

Hinc generales regulæ principi seruandæ sunt.

1. Nunquam per iniuriam à subditis teruncum exi- gendum: nam ad restituionem tenetur & princeps, & consiliarii auætores. 2. Cum iuste exigitur pecunia, sed odiosa, & cum infamia, & nota aliqua, nō nisi ne- cessitate eo modo vtendum est; plus enim odio no- ceatur, quam compendio proficitur. 3. Cum luerum est ferdidum, mediocri necessitate, sit honestū. cur enim non vendas lotium ut subditus defendatur, ne pau- per moriatur? 4. Inter honesta genera ætarii dirandi, id primum amplectendum est, quod publice & priuatim conductit, ut eadem opera, princeps, & subditus di- tescant. 5. Secundo amplectendum ille modus, qui pro- dest Reip. & nulli priuato obest, qualis est ille de rationibus exigendis. 6. Ultimo deniq; veniendum ad hoc, ut etiam subditus grauentur, ne resp. detrimentū patiatur. ita tamē ut omnes cognoscant, non cognati principis, aut eius voluptatibus, sed vniuersalique cōmodis impendi. Grauissimas exactiones in Hollâdia suasit Barneuelti⁹, cū diceret: prestat grauari patriā, quam amitti, ut fatetur in Apologia, cum inter illa gra- uami,

uamina, & ex grauaminibus opes immensas & ille, & alij collegerint. Sed nunc singula videamus.

C A P V T V I I .

Tributa legitime pendi, eorumque modus.

*ad accipiens
dam citi, ad
dandum
tardi.*

*Communis
opera com-
muni im-
pendio fit.*

*Seruanda
vectigalia
iusta.*

Nostra causa uell. t. 4. 9.

*Specacula
non est legi-
tima causa.*

*Minuenda
vectigalia.*

Et Nouel. t. 16. i. t. de prouinciarum praesidibus c. 2. §.

ARGEVTE veteres pecuniae custodem posuere Saturnum, pigrum, tardum, morosum, qui anno magno vix semel arcum recludat; collectioni vero quemadmodum omni lucro Mercurium; ille enim superis pariter gratus, & in his, rapido velocior Euro cum plantaria induit, terras, maria, inferos ad ipsos excurrit, interdum celos ipsos licitatur, vndique congerit, quod nunquam saturata auditas Saturni recondat. ita est, ad omnem motum, ad omnem occasionem tributa dicitur rerum audi aulici; & cum virgula sua discurrent Mercurij: de hoc igitur praesidio, non expoliatione Reipublica dicamus.

S. 2. Tributa imperandi potestas Reipublicae est concessa, hoc est illi, que suprema est. Roma senatus ius monete cuendae & usurpat, ideoq; & inscriptio erat, S.C. Hoc est; Senatus consulto, commissa deinde res triumuius monetaribus, numnum illi sua auctoritate signabat, indicabantq; hisce elementis III. vni A.A.A.F.F. Triumuius auro, argento, ore flando, feriendo. Huic facultati olim erat additum ius tributi imperandi. Est autem hoc ius maiestatis, nemo enim praeter summum magistratum tributa, auctoritates potest exigere. I. 3. c. noua Vectig. in s. lit. non posse. Hoc ius olim nequaquam ciuitatis communicatum est. Nunc prope omnes principes, & liberae ciuitates ea vntuntur. Sed mihi non de iure, quod liquidum est, sed de modo agendum.

S. 3. Vectigalia consueta, mediocria, agri publici, tributa, non sunt dimittenda, quamvis decuplo amplius annue conferant, quam in vias, pontes, magistratus, proemia virorum fortium insumatur. Nam viuis belli apparatus plus auferet, quam multorum pax annorum. Cicero ad Atticum vectigalium immunitationem queritur, portoria Italiae sublata, instantे campani agri diuisionem, etiam vice sumam auferendam. Honorius, & Arcadius, Theodosius, & Valentianus, ne vectigalia minuerentur, prouiderunt. Nero impetu inuenili tentauit, sed à prudentibus reprehensus est. Tac. l. 13. ann. dictabant enim fore, vt vis imperii frangeretur; at illam cogitationem facile excusserunt liberti, qui ad praedam cum inflamarunt.

S. 4. Causa vectigalium debet esse iusta, ita Nostra causa uell. t. 4. 9. Si quis illorum, scilicet magistratum, aut in publicorum tributorum ex actione negligenter se gesserit, aut collatissimis defensione nostrarum dannis, contumeliosusque oblesoribus inuoluerit, simul bonus excidet, simul summo subiicitur supplicio. Etenim Deo auspice, hoc unum nobis studio est, vt prouincie bonis legibus regantur, tutoq; habitentur, atq; praesidum iustitia fruuntur. & publica tributa circa querelam inseruantur. Impossibile enim est vt sacris tributis non illatis aliqui Reipublica conservetur. Militares namq; copie, assignato sibi salario indepercepto, hostibus resistunt, & collatores à barbarorum incursionibus & truculentia vindicant: deniq; agros, atq; ciuitates à latroniis alioquemodo incompositam ritam sectantur, vt & irruptionibus, agendis excubis defendunt: ex illis etiam reliqua cohortes, ea qua ipsi attributa sunt, accipiunt: muri atque ciuitates itidem iustificantur: publicarum balnearium hinc tales actiones procedunt: postrem specacula, aliaque omnia, qua ad delectationem singulorum inuenta sunt, ex iisdem curantur: vt que ab illis contribuuntur, partim in ipso, partim propter ipsos inveniuntur & impendantur: nobis autem nihil praeter istarum rerum curas habere contingit, non tamen eas mercede vacas, cum magnus ille Deus, & seruator noster Iesus Christus magnitudine clementia sua, permultis proper hoc nos bonus remuneretur.

Atq; vt hac ita caneremus lege, ex eo nobis in mente venit, quod

pluris à nobis sit subditorum opulentia & medela quā redditus, quiescende inferuntur imperio. Contrahimus enim una cum largitionib; presidum in arctum ipsa etiam suffragia, que imperialibus inferuntur rationibus: & magnum reddebat pecuniarum cumulum: quo magis hec causa & res publica meliore successu potitur. & locupletior redeat aliquot retro temporibus, à nonnullis excoigitatis prelationibus liberata. Vnaenam hec res potentia nostra studio est, vt prouincie & bonis gubernentur legibus, & tuto inhabitentur, neq; nō ex praesidum iustitia fructum capiant, & tributa publica sine querela inserantur: neq; enim aliter conservare licet Reipubl. nisi pienissime prestations importentur in publicum, ex quibus & militares nutritiatur copia, vt resiliatur hostibus, & per agros ac vrbes agantur excubia: perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis, reparatur quoq; muri & vrbes, deniq; omnia alia proueniunt, que communē subditorum utilitate conservat.

Princeps enim cum praesideat corpori tanquam caput, ratione, & amore in accipiendo à ceteris membris annona vti debet; meminisse, se à membris portari, illis languentibus esse se casum.

Nou enim aliud conferre tenentur subditi, quam quod honeste principis sustentationi, & Reip. praesidio satis est. Nam magistratus tributum accipiunt, vt praesides, & defensores iustitia, nec enim voluntas ea est populi, nec prudenter esse potest, vt tantas opes, nulla, vel exigua sua vtilitate conferant. Recete autem monet & Theologiae & iuri scientissimus Joannes de Salas de legib. tract. 14. disp. 15. fect. 10. Difficilium est iudicare de iustitia tributi. Difficilimum autem est iudicare, iniustum esse tributum à legitimo principe subditus, non exemplis, quia non possunt priuati omnes iudicare de causa, qua principem mouit ad imponendum tributum: sepe enim est occulta, & iusta: sepe etiam vide potest effasse, quia temporaliter erat, vel certe quia non mandatus executioni, prout statutū vel promisum erat, & nihilominus tributum non statim est iniustum, vel quia alia causa exorta est: vel quia Princeps alii actionibus, vel oneribus vexatus cogitur cessare ab uno opere, vt aliud magis vrgens officiat. Deinde ex defectu solius distributionis difficile est damnare tributum, tum quia vix constare potest de forma distribuendi, quando tributum in aliqua materia simpliciter imponitur, & accidentarium est ab illis, vel illis vendi, aut emi: tum etiam, quia si quid maioris oneris rediit in qualibet persona ex aliquo tributo, solet per alia compensari, vt augendo pretium aliarum rerum. Vnde sola iustitudo causa, & aliarum conditionum ad iustitiam tributi requisitarum non satis est, vt cesse obligatio soluētributum, quia cognitione horum non pertinet ad personas oīs particulares, & Princeps, qui habet prudentiam vniuersalem, multis iustis rationib; moneri potest, quae non facile possunt ceteris innotescere: vnde dico, dubius mere negotiū per seno satis esse ad excusandum à solutione tributi. Sape enim fundatur in sola ignorantia rationū vel cōditionū tributi, q̄ satis non est ob rationem factū, & quia in dubio presumitur proprincipe, nisi alias cōfiteat se tyrannū: & alias populares homines obligari nō poterunt: quia ex se semper dubitabant, nisi in fide maiorū fundentur. Itaq; non incommode cauit Julianus ne per indulgentias tributa concederentur. Si enim nihil vnuquam contribuant, vix bellum geri poterit.

S. 5. Cum opus est tributo nouo, parvis potius sumptuosis diuidatur, ita n. nec graue est, & minor est causa grauia. sagacibus ad furtu ministris. Cypselus impio se voto obstrinxerat, omnes Corinthiorū fortunas se sacratur, leni tamen imperio id fecit, nam decimam sacravit, atq; ita decimo demum anno se voto exoluti, itaq; iniustum tributum fuit etiam ex modo petendi, quod Antonio pendebat ab Asia, cum ait: Ne vrbib. (Appiā l. 5. ciuil.) agricō, pellamini, pecunia dāda est in vsum militum; nec ea maxima, sed qua auditā libenter acquiescat. Deditis hostibus nostris, Casio & Bruto, in duob. annis tributa decim annorum ea sufficerint & nobis, nisi quod danda sunt in uno anno. Exemplo fuit C. Sulla, qui bello Mithridatico imperauit quinque annorum vectigalia, sed statim danda.

danda. Hic annorum proportio non seruat, & necessitatis est pauperes omnibus bonis everti. Aurea sententia est Soarez l.15. c.16. 1. Nam si imponatur super rem immobilem, non debet excedere quantum ac moderatam, consideratis fructibus eius, & laboribus, ac expensis, quae circa illam fiunt: nam si in hoc tributum sit nimis onerosum, plane erit infusum. Si autem imponatur super res mobiles, quae venduntur & emuntur, vel arte fiunt, obseruari debet, ne tales sint huic modi res, vel tantum & non magnum tributum, vt redundet in maius onus pauperum, & artificum, aut mercatorum, quam possint sustinere commode ad vitam & familiam sustentandam.

Onera cuique pro facultate imponenda.

§. 6. Vectigal pro ratione census, facultatumque cuiuslibet exigatur. Alioquin ecclesie est pauperes deglubii, non condoni, quod ne Tiberius quidem auarorum crudelissimus, crudelium auarissimum voluit. nā radices excidunt tales, ne recrescat olera. Hinc & Seruui apud Romanos cēsum instituit, vt est apud Liu. Florū, alios. Prima classis, centum millium aris, secunda 70000. terra 50000. quarta 25000. quinta 11000. Minor census sive sexta classis reliquam turbam continebat. Equester census alius erat. Eadem ratio apud Athenienses. Demosth. de munierib. Cato auare cēsum egit. l.39. quāquam quādam recte, vt ornamenta censeret. Nā id nunc quoq; recte facit, qui ornamenti, & vestimenti mulierē potius censem, quam agellos, & faxa ruricolarum; nam ad facultates & ista pertinent. Hic etiam habēda ratio rerū, quibus vectigal imponitur, nam vectigalia, quae rebus, quae causa negociactionis deferuntur, impolita sunt, extenduntur per iustitiam ad ea quae in viu sunt, quod prohibetur l. viiueri & omnium. c. de vectig. Turca in speciem paruum tributum exigit, cum bellum in Christianos meditatur, a singulis ducatur, sed alio sius onere premunt.

Aerarium est cor reip.

§. 7. Aerarium est bonorum publicorum collectio, fiscus interdum dicitur, nā priuatum principis patrimonium dici aerarium raro solet. Aerarium publicum non est proprium principis patrimonii, nec pleno iure copōt vti, nisi ad ipsum publicū. Magna laus principis priuato fisco detrahere, & publicū augere. ita Hadrian. teste Spartiate, Dānatorum bona in fiscum priuatum redigi vertuit, omni summa in aerarium publicum recepta. Minyas rex vt testatur Plin. l.33. c.3. Pausan. Bœot. l.9. primus aerarium adificasse dicitur, sed inter barbaros; iam olim constructa erant aeraria in Aegypto. itaq; recte Soarez noster l.5. de leg. c.13. Soluenda tributa realia censem ex iustitia communitatiua. Imo recte do certibid. §. 9. Quia debitum alendi regis, & onera publica sustentandi est naturale, & tributum lege iusta impositum est medium iustitia.

Potius opera, & commēatus, quā nummi exigendi.

§. 8. Cum bellum inmanes & incerti sumptus sustinendi sunt, viros, equos, naues iniungi prestat; omnia enim hęc faciliter tollerant, quam pecunia collationē. Angariam vocant hoc genus tributi, cum labor personarum, equorum, boum postulatur. Qua tamen in re caendum, ne operę publicę tempore arationis, mēfisi, vindemie, mundinarum exigatur, q̄ crebro faciunt ministri, vt pecunia eliciant. Deinde ne procul vehere cogātur vina, frumenta, aliaq; quae praxi Verres vtebatur. & nūc nō nesciunt principū mercuriales. v.g. debet principi cētu vini plaustra, æstimatur carissime, vinū nō pecunia tradere subditū volūt, at in longinqua vehere iubētur, tēpore occupatissimo aut pluvio.

Fraudes se- per publicis interueniunt:

§. 9. Cauendum ne furta ministrorum interueniant; nūc quā grauius delinquitur. Ducēta millia talentū Asia Antonius, & Dolabella imperatunt, alterum tantum accreuit auaritia, fraudibusq; publicanorum. Hodie quoq; cum in contributionem cōsentiant, additamente pro collectoribus nimis grandia adjeiuntur. Quantus error in his rebus committatur do cent oculi; ministri enim pleriq; qui rei pecuniarie admouentur, quānū instar siccissimarum spongia-

rum tenues sunt, & exsucci, instar boū quas vidit Phārao, deformes, & macie confectas, vt nunquam similes viderit in Aegypto, breui tamē impinguantur, quāuis ad incitas princeps redigatur. Arbitratur Lipsius principum quo publi canos in Cæsarū prouincias non fuisse, nimis enim feciebat. Julius ē orū in iuriis, & iuriis ipsos sustulit, & permisit fructus colligere ab agricolis, & tributa induxit. Exempla Verrina multa sunt, quae hodie maiore exitio repentuntur.

§. 10. Maior etiam error est, cum oppignorantur vectigalia, aut proceribus donantur. Corredit eam rē Henricus 3. rex Castella. Historiā, quia hodie eadem executio necclaria est, si habe ex Marianā l.3. c.7. Id fecit Henricus eo nomine tertius Castella rex, cui excelsus animus fuit, maior et ate, prudētia, vectigalia à proceribus occupata, memorabili exemplo liberavit. Burgū, quae vrbs in veteri Castella est, minor anna morabatur, seq; acupio coturnicū oblectare solitus erat. Accidit vt ad multam diem aliquando in aulam rediret Iesus mora, Iesus labore, nihil obsigni paratum erat. appellatus de ea re regis obsonator renuntiavit, non tantum pecuniam regiam, sed fidem etiam consumptam. Rex in presenti dolore disimulato, oppignorato palio, arietinas carnes emiuit, ex q̄ capti coturnicibus prandium omnino parari. Audit inter prandendum meliori conditione proceres agere, quotidie inter felautissima conuicia frequētare omni alia curas solutos, certare luxu & splendore mensarum. Fortea nocte apud Toletanum Archiepiscopum Petrum Tenorium canabatur. adegit in uloto capite rex. omnia videt latitia & deliciis redundare, per acta cana pro se quēcumq; narrare, quātum redditum ex paternis oppidis, quantum ex regis vectigalib. quotannis perciperet. Postea die rex vindicta audiuit, & certus fuit graui se morbo in plicatum teneri, suprema mandata velle tis hoc primare, ea denuntiatio proceres festini & pauidi, diversim in arce cibibus est conueniunt, q̄ exclusi, famulus, vt erat iussum, admittuntur, faciendum! consistitq; ad multam in cōnatiōne diem, mora causam mīrātes. Rex tandem ad proceres ferro rectus, districto ense ingreditur. Cum paucis factis ex affectu omnibus assedit, irato simili toru asperci roget ex proceribus, quod singuli reges in provincia ridissent, quibusdam duos, alijs tres aut quatuor, vt cuiusq; erat atas, respondētibus. Equidem inquit, verum est quod dicitis, cum ego hac atate viginti nihilominus in Castella reges nouerim? mirantibus dicti causam arg. si sensis animis quorum reserata fura esset, expectantibus, Vos, inquit, omnes, vos, inquam, reges estis, regni arcibus & copys; occupatis mīrātes, sordes & egētatem reliquis, an idonea causa videatur cur nos ludibrio habeatis? Sed ne amplius faciatis vestris omnium capitibus sanciam. Simil que ad supplicium postulabat, parari affrigg. iuber. Contenta voce lūores euocat, militesq; sexcentos, quos arcano paratos habebat. Altis attoniti metu, Toletanus Archiepiscopus, vt erat magno animo, in genua procumbens lacrymū tota ore manabatibus veniam precavatur: idem eius exemplū ceteri faciunt. Mortis metu perfusis & supplicibus veniam dat: neq; ex arce tamen ante vnum & alterū mēsem dimitti placuit. Que spacio arces & vectigalia regi trādere compulsi sunt, ita ille supra annos animum dō gerens, curāque virilem. Nec minus turpe est in principis voluntates afflūti, quam in luxum procerum. Publicum est enim non principis patrimonium.

§. 11. Multorum est & prudentissimorum consilium, vt vectigalia patria cōmodo instituantur, q̄ ea moderatione fieri potest, vt sint magna, nec vllū tamen grauent, aut molestent. Si in merces cōmunes, necclarias, vtilis, portoria nulla vel exigua statuantur, in res inutiles, noxias, preciosas, sine quibus hoc vita quodcumq; est bene degritur multa & grauia, imo in ipsos artifices. Vere Bodin. l.6. de rep. c.2. Vectigal Deo gratissimū, regi honestissimum, subditis vtilissimum, q̄ p̄s reū imponitur, que ad mores corrumpendos faciunt. Memini vidiſſe me in locis, vbi cereusiae vlys est, & vni raritas, tertiam vini partem Rēcip. pendit; quia vinum necessarium ciuibus suis esse negant. Graui itaq; tributo eos, q̄ laccarū, aromata non necessaria, illecebros Indicarum

Proceres a
uari sangis
nem reūp.
exigunt.

earum deliciarum condituras vendunt, premere, est ēre ciuitatis, nec minus dulcarios, cupedarios, vini peregrini caupones, cum moribus oblit plurimum exactiōibus tenuare iustum est. Quin purpure, panno bombycino, sericis segmentis, attalicis peristomatis, auratis valis nunquam iniquum facile vectigal imponer Resp̄blica, cum melius pecunia impendatur ad iuuandam publicam salutem quam ad deprauandos luxu mores. Sane Romani Arabicis mercibus, vñionibus, & margaritis ingentia vectigalia imposuerunt. Hoc à Romanis præstitum. Cicero in Verr. queritur socios ex Verris exportationibus perdidisse sexaginta H.S. (Lipio 1500. Philippæ) idque ex vicefima portus tantum Syracusani. En vicefimam in portorio. Apud Iustin. octaua datur, & ostauarij vocantur, qui exigunt. In Quint. & Symmacho, quadragesima. Optime Lepidus grauius vectigal soluisse quæ ad delicias magis & pompas inuestit, quia in vñlum. Cæsar peregrinarum mercium vectigal instituit, credo ante fuisse, sed portoria aucta à Cæsare. Hac mente fuit Alexander Seuerus, qui Bracchionum, linteonum, citriorum, pellionum, plaustriorum, argentiorum, aurifictum & aliarum artium vectigal instituit; si inutilium, recte. Vrinam & Citharædorum, & aliorum qui iuuentum corrumptunt.

§.12. Omnibus etiam peregrinis mercibus non necessarijs, non tamen inutilibus, maiora vectigalia imponer; sic enim pecunia in prouincia manebit, nempe panno Anglicano, pellibus farmaticis, vīnis Valconicis, similibusque, nam si vera audire, & dicere volumus, quid est quod extere regiones Germaniae adferunt, quo catere non possit, si forte pisces, & caseos Hollandicos excipiās, cur igitur tot millions hinc auferunt peregrinarum mercium institutores? Animosum principem quero, qui ista tollat, aut parcum, qui inde ditescat. Plin. l. II. c. I. Arabiam, Indianam, Seras milles H.S. imperio auferre, (duos millions & semi) idem l. 6. c. 23. eas merces centuplicato venire. Causa plures, sed primaria portorij magnitudo. Quid enim si centuplicato venibant, nonne ex illis ducenti quinquaginta millions conficiebantur? Quod in iter quinquaginta millions impenderent, ex duobus & medio centum lucrarentur, quid magni si Reipub. centum millions conferant; non potest de hac re queri luxus eorum, qui illa ad ostentationem centuplicato emunt, nec negotiatoribus labor improbus, qui solum vitis alimenta peregrina ministrat. Per luxum in precia illa itum est.

§.13. Cum autem tributa per harpyias, & hirundines populi crebro augeantur, cum labores populi, sudoresq; in sua premia vertant, in principe odiā & execrationes concident, cura adhibenda est, vt quærelas suorum cognoscat princeps, & rationem à procuratoribus exigat, minutatimq; describi curet, quid sit à singulis impensum. Quod si quis plus exegisse inuenitus sit tanquam proditor principis puniatur. Quod non modo de magnitudine pecunie ac retum intelligo, sed etiam de moneta, quam asperam, ad libellam cum fastidio exigunt, nec communī precio, vt pauperes vix inuenirenumimos, quos habent, fribus illis idoneos queant. Verum contra hos omnia regna clamant, & illi tamen ditescant. Itaq; Consilium meum est, vt ad certos delectos à populo viros integræ fidei deferantur omnia, illique presente magistratu Regi tradant.

Hoc consilium integrum Franciæ regnum probauit, vt refert Bodinus, le n. comitis interfusse apud Teclousages, cū supplicaretur Henric. II. Galliarū Regi, vt fraudatores, & usurpatores remoueret: se integræ fidei, ad diē omnia tributa repræscaturos, in eam etiam regni partem, quam rex designaret, delatuos;

hoc regi, & populo expedire. Probauit consiliū rex, sed fucatis argumentis à sententia abductus, æratium, & subditos coactoriis reliquit agitados, nam non modo plus exigebant, sed minus etiam reddebat, regi, & regno ex æquo infidi. Multo animosius Rithardus Britanniæ Rex, qui eos noxæ conuictos ultimo supplicio affecit. Antoninus Pius eam moderationē suis præcepit. Procuratores enim suos modeste sciperere tributa iūsset: excedentes modum, rationem factorum suorum reddere præcepit: nec rurquam latatus est lucro, quo prouincialis oppressus est. Contra procuratores suos conquerentes libertenter audiuit. Contraria fecit pro ingenio suo Caligula. Vectigalia noua atq; inaudita primū per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque p̄torianos exercuit, nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliqd imponeret. Pro edulis, que tota urbe venirent, certum statumq; exigebat. Pro litibus atq; iudiciis rubicundis, quadragefina summe, de qua litigaretur, ne sine pena si q; compoſuisse, vel donasse negotium conuiceretur. Ex gerularum diurnis que stibus pars octava, ex capturis prostitutarum quantum quoq; vno concubitu mercret. Additumq; ad caput legis, vt tenerentur publico, & que meretriciū queve lenocinium fecissent, nec non & matrimonia obnoxia essent. Ingens bellum dura & iniqua exactio dedit, de quo Tacitus l. 4. ann. Tributum iis Drusis iusserat modicum, pro angustia rerū: vi in suis militares, coria bœnū penderent, non intenta cuiusquam cura, qua firmitudo, qua mensura: donec Olenius è primipilaribus, regendis Erifis impostus, terga Vrorum dilegit, quorum ad formā acciperentur. Id alius quoq; nationibus arduum apud Germanos difficultius tolerabatur, q; singulare belluarum feraces saltus, modica domi armamenta sunt. ac primo boues ipsos, mox agros, postremo corpora conjugam aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira & queſitus. & postquam non subueniebat, remedium ex bello, rapti quib; tributo aderat milites, & patibulo adfixi. Olenius infensos fugia puerit, receptus castello cui nomen Fleū: & haud fernenda illi ciuitum, sociorumq; manus litora Oceani praefidebat. Nec minore fuit periculo Claudius, de quo Suet. Tranq. Clau. Cæſar: Partem etiam census omnes ordines conserre iūsset, & insuper in quilinos privatrum edium atque insularum pensionem annuam representare fisco. Exegitque ingentis fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum pulsulatum, aurum obryzum, vt plerique omnem collationem palam recusat, consensu flagitantes, à debitoribus potius reuocanda præmia quecumque epissent.

§.14. Placet veterum Romanorum in prouiden-
dis temporum difficultatibus sapientia; Triplex illi
ærarium habuerūt, primum & sacrum dixerunt in
eße Saturni, loco munitissimo, cuius auctorē laudat
Valerii Publicolam, in eodē loco tabulæ, signa mi-
litaria, leges, & senatus consulta seruabantur, in hoc
ærarium vicelima conferabantur, eratq; ad extrema
Reipub. tempora referatum, nam tempore Punici
belli secundi apertum est, Fabio quintum, & Flacco
quartum Cosſi. Deinde tempore ciuilis libelli. Ater-
num erat tantum bello Gallico destinatum App. l. 2.
de bel. ciuilib. Tertium erat opulentissimum, in quo
ciuitum, sociorum tributa, vectigalia, prædæ, census
populi, hoc Cæſar spoliavit, vt Lucanus refert.

Tunc conditus imo

Eruitur templo, multis intactus ab annis
Romani censu populi, quem punica bella,
Quem dederat Persæ, quem tuti præda Philippi
Quod tibi Roma, fuga Tyrribus trepidante reliquit,
Quod te Fabricius regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores seruasti auorum.
Quod dices Asia populi misere tributum.
Victorij, dedit Minoia Creta Metello:
Quod Cato longinqua vexit super aquora Cypro.
Tunc orientis opes, captorumque ultimare regum
Quæ Pompeianus prelata est gaza triumphis
Egeritur, tristis soliantur templarum.

Aaa 4 Sed

Sed nec sanctiori ærario pepercit, cū pecuniâ egere, & summa pericula instare non ignoraret; imperat enim Hispanica, Pharsalica, Africana pugna, & ultima ad Mundam prælia. Recte omnino fecerint Republica, si loco munito quem adire sine procerum consenuerit, ne principi quidem liceret, thelaurum in ultimos casus recondenter.

*Timor fu-
rum cautos
non negli-
gentes facit.*

Frustra itaque disputatur à politicis recens natis, an expeditat in Republica thelaurum asseruari. nam quemadmodum in familia multum prodest praesente pecunia tempestive omnia comparare, nec deesse occasionibus, ita in Republica est necesse. Hac de causa Davidis thesauros non arce modo, sed in urbibus, vicos & turribus legimus, Ezechiae quoque, & aliorum: Pharaoni qui non nouerat Ioseph, Hebrei adficarunt vrbes משבות tabernaculorum, seu thesaurorum; nam in quibus thesauro, in iudicem erant & militum præsidia seu tentoria. Nam quod aiunt posse ab hoste, vel seditionis occupari opes publicas, & patriam suis diuitiis opprimi, dilitum est; Neque enim quisquis ideo pecuniam negligit, quia furibus domus obnoxia est; Eo argumento conuincerent, non oppida, non arces, non portus muniendos, imo nec priuatim opes habendas, ne habeat hostis aut manus ciuius quo patria noceat. Vigilandum est, & cum pericula instant, munienda vrbes thesaurorum, que fortes fidæque esse debent. Atheniensium consilium non probo, qui Delphis thesauro habebat, qui sola superstitione tutus erat, quem hostis vel atheus, vel facetus facile mutuo ab Apolline acciperet. Brenno, vel Dionysio, aut certe Diagora opus erat. Nam commune ærarium Græcia in Delo tenuerat, singulæ vibes sibi propriebant.

*Militare
ærarium
quod diu
sorbus si-
mule uenit*

Augustus prudentissime seorsum ærarium militare constituit; Suetonius c. 99. Quicquid autem ubique militum esset, ad certam stipendiiorum premiorumque formulam astrinxit, definita pro gradu cuiusque, & temporibus militiae & commodis missionum: ne aut estate aut inopia post missionem sollicitari ad resuas possent. Ut que perpetuo, sine difficultate sumptus ad tuendos eos, prosequendosque suppetret, ærarium militare cum vestigialibus nouis constituit.

*Decima
frugum.*

Prudens consilium, nam cæteræ expense in magistratus, in opera, in munera ordinaria erant, & perpetua, bellum magnos, subitos, incertos sumptus postulat, atque ut erat late patens imperium, diuersis in partibus eodem tempore bellum gerebatur. Hoc ærarium primo constabat collatione Vicisimarum, quæ ex legatis, & hereditatibus dababantur, nisi essent sanguine iuncti, aut pauperes. Magnum hoc tributum fuit in tam magno Imperio, sed iniquum, quia alia vestigalia sufficiebant alendo exercitui, sed in ludos, saginam, populum, arenæ crudelitatem absumebantur. Addita vicisima quinta mancipiorum, quod in sumum etiam omnino, inter tot myriadas venalitiorum, & crebra mutatione, & precio qua optime considerat Lipsius l. 2. de magnitudin. Roman. addita his centelima rerum venalium. Aerarij illa separatio probanda est, sed nouæ exactiones necessariae non fuerunt. Persarum Reges liquefactum aurum, & argentum fidilibus vasis infundebant, Herod. l. 3. nec diuersum ærarium habuerunt militia & pacis. Ne autem rationes conturbentur, atque ut maneat quod destinatum est ad extreemos casus integrum, expedit esse separata quæ extra ordinem impendi debent.

§. 15. Romana vestigalia Lipsius docet fuisse è decumis, è passione, è potioris. Primum frumenti decumam accipiebant, App. 1. ciuil. & constat ex

Verrinis. Hac fere in viëtis populis & agris. De plan-tarijs & arboreis, quintam carpebant. De passione certo precio conueniebant, nam publicanus agrum elocabat, & rationes conficiebat, ideo ager scriptarius, & vestigial illud scriptura dicebatur. Extribus in uichendis aut euchendis, magnum compendium etiam conficiebatur; Hac iusta erant, si hostium viatorum agris imposita, & iusto bello. Hispani inter hos & Afri, quin & Galli pessima conditione fuere, agri ipforum censi grauius, & caputa.

Capitationem vocabant, graue fuisse constat, Lampridius ait eos qui sub Heliogabalo decem aureos praefixerant, sub Alexandro tertiam aurei partem praefixerunt. Ex censu illo numerum capitum nouerant. Iosephus in Aegypto 750. myriadas hominum ait, idque ex tributo quod in capita singuli pendebant, liquere. Augustus illa omnia adornauit, & auxit. Vespasianus omnibus prouincijs tributa auxit, quibusdam duplicauit, vt Suetonius ait. Hac magnam partem iniquissima fuerunt, cum non modo tanta darentur, sed acerbissime exigerentur.

§. 16. Principi igitur Christiano agendum est, vt tributa partim tollat, partim moderetur, atque ad veterem rationem deducat. Seruji instituto tenui tributum erat, auxit Tarquinius, sed iterum ad præficiam formam redactum est. Diu deinde obseruatum, vt diuities censum, pauperes operas conferrent. Nunc in Germania tributa crescunt, quia in magna diffidentia, se muniunt singuli: quod si eam pecuniam iunctis animis contra Turcam impendebant, quæ se mutuo terrent, omnes duplo sibi ampliores ditiones comparare possent. Itaque & subditis grauantur, nec tamen æraria implentur, cum ille vnu sit finis tributorum, ne tempore belli pauperes grauentur.

§. 17. Cum vero legitime tributa exiguntur, ne-gare illa iniustum est; itaque poena à Seruio statuta vincula, & mors, vt at Litus, Halicarnassus, lege cautum fuisse, vt publicatis bonis verberati venderentur, si professionem eluisserint, aut minoris bona sua existimari voluissent. Zonaras ait eos, qui se, aut bona ad censem non detulissent, ipsos à Consulibus, bona à Cenforibus venundata. Herodotus Persas eadem cautela egisse restatur lib. 3. Darius enim tributa distinxit, & annua 14560. talenta Euboica contrahit, forte non magna ea summa exercitu alendo. sed facile excusat qui iusto bello viëtis gentibus tributa imponunt, sic Ioatham Ammonitis imperauit centum talenta argenti, & tritici hordeique decem cororum milia.

§. 18. Tres conditions sunt tributi, vt iustum sit. Potestas, causa, proportio. Horum si quipiam desit, non obligabit tributum. Potestas est in Principe supremo, causa est necessitas publica; proportio vt tributum respondeat facultatibus. His potitis conditionibus iudico cum nostro Ioanne de Salas tract. 14. disput. 15. secl. 10. Omnes obligari ad soluenda tributa, ita sentiunt, quos ille citat, Gabriel 4. difl. 15. quæst. 5. articulo 2. Antoninus 2. parte titul. 1. c. 13. Sylvester verbo gallica. quæstio. 8. Medina dæficitur. quæstio. 13. & sequentibus. sum tributum. Castro 1. delege panali c. 10. versus finem, Corduba in summa q. 95. Hostiensis 3. summ. tit. 1. c. 13. de censibus, §. ex quibus causis Panormitanus cum aliis in cap. innouamus de censibus. Conarruimus regul. peccatum parte 2. §. 5. nro 5. vbi ideo obligat mercatores, videntes, ementes, & transportantes merces ad se manifestandum & offerendum publicanis & exactoriis. Fundamentum est, quia tributum non est poena, sed verum debitum fundatum in verotiro iustitia: quisquis au-tem tenetur solvere debitum sine illa coactione, vel exactione,

Item licet occultum sit, tenetur manifestare creditori, vel solvere: ynde Matth. 17. reddite quae sunt Caesaris, Caesari, scilicet tributa, ut omnes intelligant, & Rom. 13. reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, &c. Item tributa sunt velut stipendium iustum, quod Regi datur propter ministerium, & expensas necessarias ad defendendam & gubernandam Rempub. Dignus autem est mercenarius mercede sua, nec aliquid os boui tricuant: eadem ratione decima debentur, licet non pertantur, quia sunt iustum stipendium, & debit a sustentatio missisorum: Rex autem est minister Dei pro Repub. Rom. 13.

*Non expenda co-
do.*

Et ratio manifesta coniunctit. Principes enim ius habet imperandi, ergo cum legitiuum est imperium, parendum est; nam quod multi contendunt, tum demum, cum rigorose exigitur, soluedum, quia cum poenas adiungant, videtur esse pœnales duntaxat, deinde aliqui conscientijs magnus laqueus injiceretur. Haec, in quam, rationes nihil efficiunt; nam etiam si poena cum lege ponatur, nihilominus tamen conscientiam obligat; absurdum sane foret, principem legitiuum, vestigalia iusta ad Reipub. necessitates eo adducere, ut non pareatur, nisi rigorose, armata manu, rigidis minis exigat. Hoc est, principes nolle clementes esse, & comes. Bono principi nullus sat magnus honor exhiberi potest, & tu cum pro te exuberante deseres, nec nisi malo coactus adiuvabis? Deinde si legitime debes, non ergo est expectanda exactio rigorosa. Ut enim ipse rigorose exigat, tu effici resiliendo, & velut malum nomen non patris expungi, nisi vi, aut iure agatur. Denique periculum in mora est, crebro, cui non succurrunt maturae, alij qui prompti sunt, offenduntur. Itaque auctores qui alteri sentiunt pericula, & forte seditiosi errant, si de iure queratur; sed credo potius eos, ita sentire de tributis que paucum sine necessitate impontuntur, de quibus accusari solent consilarij principum, populi hirudines, sed vere damnantur ipsi principes.

*Atributis
eximere no
bus sine in
causa.*

*Vniuersi onus
in alios in
timare non
luit.*

*Fraudes
immunita-
tum.*

§. 19. A tributis iustis exceptio sine iusta causa da-
rinando modo debet. Nam id dupliciter fieri potest; Primo, ut princeps tributum illi remittat, quod cum fine iusta causa facit, partim prodigalitate, partim iniustitia delinquit, quia debito praedicto Rempublicam priuat, quod posterius genus maxime locum in eo habet vestigali, quod non principi, sed Reipublica impendendum est. Quod si vero certa summa toti Reipublicæ, vel ciuitati imperata sit, principes non potest aliquos eximere, & in reliquos onus inclinare, etiæ enim singuli parum detrimenti sentiant, omnes tamen ladeantur, immo omnibus contra ius summa imponitur, atque ex eo peccatum mortale oritur. Nam si quis permitem ab incolis aliquius ditionis centum aureos extorqueat, quamvis illa multitudine sit, ut singuli tantum denarium pendant, iniuria tamen gravis est, & centum aureos restituere tenetur. Par est hic, quantum ad obligationem pertinet, ratio. Nam princeps quod vnu solvere tenetur, a ceteris exigit. Multum autem sane refert, eiusmodi exemptiones non concedi, quod si princeps quorundam importunitate viretur, ipse vel obligationem suam ostendat, vel de priuato patrimonio satisfaciat. Quod moneo propter quosdam, qui principes ad colligenda tributa semper excitant, & cum ad rem ventum est, immunitatem suis praedijs impudentissime postulant. Quanquam & alio sceleri huius criminis infamiam redunt, nam in tributis colligendis id agunt, ut semper aliquid pro honario principis superfit, quod deinde ipli donatur, qui ex suis possessionibus vestigalia pependisse gloriatur.

§. 20. Non modo causam requirunt tributa, il-
la qua publicar rei causa dantur, sed etiam cessan-

te causa cessant, ni alia causa successerit; nam quæ principi ad sumptus, & pro laboribus dantur, libera manent. Damnabilis omnino est continuatio tributi, cum causa cessarit. Soarez nosler ita definit l. 5. de leg. c. 15. §. 5. 6. Circa hanc conditionem est considerandum, si loquamur de tributis; que penduntur ipsi Regi ad suos causa sumptus, & propter suos labores, & vigilias: talium tributorum iustitiam non pendere ex vsu: nam siue male, siue bene Rex postea expendat tales redditus, non erit iniustus accipiendo tributa, quia vere est Dominus illorum, & de illis potest liberè dispensare, sine iniustitia, dummodo suo muneri satisfaciat, & defendendo Rempublicam, sicut tenetur. *Cessante Princeps
gubernando, & defendendo Rempublicam, sicut tenetur.
Alioqui si in hoc deficit, iniustè accipiet, & retinebit haec tributa, quia propter officium dantur, & sunt tanquam merces operis, quam iniuste accipit, qui non laborat. Si vero loquamus de tributis impositis ad opera communia Reipublicæ, de his clarum est, debere expendi in talia opera, alias committi fraudem & iniustitiam, que potius est in acceptatione & retentione illius, quam in impositione. Nam hec potuit esse iusta, si revera causa suberat; postea vero acceptio vel retentio fit iniusta ex defectu debiti vsus. Necessarium ergo est, ut tributum expendatur in opus, propter quod impositum est, nam illius tributus non sit proprie Rex Dominus, sed dispensator. Vnde ad summum poterit interdum, quando vera necessitas occurrit, commutare illud in aliud opus, pertinentiam ad communem regni, vel populi utilitatem. Nam quod hoc habet supremam potestatem, & administrationem. Ex quo ulterus inferatur, tributum pendere ut sic dicam) à causa fieri & conservari. Nam si causa necessaria ad iustitiam tituli, non potest plus durare tributum, quam causa. Quia cessante causa (utique necessaria, & in suo genere adequata) cessat effectus, cap. cum cessante, de Appellat. Quod ita fere explicat Glossa, citans variatura in capite. Post translationem, de Renunciat. verb. cessante, & notant Doctores in l. cum Pater, §. Dulcissimi ff. de leg. 2. Sed in presenti, causa est necessaria ad iustitiam tributi, ut dictum est; ergo illa cessante, cessat iustitia, & consequenter debet cessare tributum. Et confirmatur, quia si cessante causa tributum exigitur, iam plus exigitur, quam sit necessarium; ergo in eo non seruatur equitas, nec iustitia, quia, ut diximus, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam causæ est necessaria ad iustitiam tributi; ergo si causa sit perpetua, tributum poterit esse perpetuus, si autem sit causa temporalis, tributum debet etiam esse temporale, ita ut illa cessante, hoc etiam cesseret.*

Causa tamen iusta est, si consensu ad ærarium augendum virtus sunt, eique inferuntur, nec alios in vius expenduntur, ideoque expedit omnium in conspectu inferri. Ita Aristoteles l. 5. Polit. c. 8. Ut negligitur ærarium compileretur, pecunia publica tradatur præsentibus ciuibus omnibus: & rationum exempla diligenter cum exemplati comparata, per curias & centurias & tribus distributa reponantur. Ut autem sine questu gerantur magistratus, ijs, quorum fides & industria in magistratu fuerit probata & spectata, honores oportet lege lata esse decretos. Iam vero in democratij quidem, locupletibus parcendum est, non solum eorum fundis & prædijs, sed etiam fructibus non dividendis viritim, atque ad alios transferendis: quod sit in nonnullis Reipub. administrandæ formis, neque tamen animadueritur.

§. 21. Ultimum est, monere omnes, ut minimum tributorum accipiant: nam odio se grauavit, mercimonia minuunt, agriculturam tollunt, precia rerum, prefertum prædiorum valde reddunt vilia. Et quamvis suada, & violētia armetur princeps, est tamen in expugnabilis inopia. Imo libere clamat cum populo Rom. Diabolus auferat noua vestigalia, & autores cum eis. Modus op. Marcus Aurelius Antoninus cum vetusta oppida dissipata restituere cerneret, raras incolas, remissis vestigibus omnia restituit. Quis nunc principum quæstor, qui non plus fisico, quam iustitia fauet? Quam multi

*Minuenda
vbiq[ue] tri-
buta.*

multi qui ærarium faciunt spoliarium, & cruentarum prædarum receptaculum? Nunquam maius periculum, quam cum propter tributa tumultuat ignobile vulgus. Romani Hannibale imminentे tributa renuerunt, nec nisi Senatus exemplo Rempublicam iuuerunt, cum tamen necessitas pre oculis esset, quanto magis si fastum alicorum sustineri suis damnis intelligent, vt Carolo Sexto Parisiensis ciuitas obijcit: Achæum tributis omnia exhauienter Lydi suspenderunt. In gratiam vero eorum, qui nouos exigendi pecuniam, hoc est prædandi modos principibus suggesterūt, adscribam ex Erasmo fane miserabilem, seu historiam, seu fabulam. Ostenditur, inquit, Lutetia in foro frumentario os cloaca, in qua sepeliri se iusfit quidam, quem serpenitus mali Consiliū. Viderat Regem tristem & sollicitum: causa mororis erat angustia rei pecuniaria. Is quo Regem sublevarerit, sua sit, vt ex ministris etiam rebus, quas rustici deferunt in vrbe, vnum aut alterum ærum nummulium exigeret, idque in biennium duxat. Ecum viderent, ex eo in vrbe frequentissima colligi pecunia vim non modicam, ad hoc exemplum plures exactiones excitatæ sunt. Qui dederat Consilium, cum videret, se non idem auctoritas habere in dissuadendo, quod haberet in suadendo, in maximos animi morores incidit, adeo, vt de salute quoq; sua desperaret, & vt de seipso penas sumeret in consulti Consiliū, simulq; moneret alios, ne ad eundem impingerent lapidem, testamento cauit, vt in ea cloaca sepeliretur, & quia totius illius fori sordes confluunt, in quo manet etiamnum in hunc usque diem exactionis executio.

Sed hæc parum mouent eos, quos auaritia obcecauit, quieco perueniunt demætia, vt sordidissimum lucrorum sint interdum administrati, Chrysargyrōrum exige- vt ait Cedrenus, pensio fuit talis, vt, quisque mendicus aut bony- pauper, meretrix sue iam emerita, omnis seruus itemq; liber- sti viri.

Nō possunt rapacium arates omnes abscindi. Sed tamen hoc minus colligendi tributi ambabant, non alter quam militarem præfecturam, aut ciuilem Magistratum, vt Euagrius ait. Foricarios vocant eiusmodi conductores iurisconsulti. O quam nihil turpe putant, quibus opes imperant. Qui auaritia cœcati sunt. Nunquam sua Luscinae decit cantatio, nunquam illis aut cupidis obtentum, quasi præsidium regno queratur. Principes sua sponte rapaces & audi, & qui Magistris non egerent, plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt. Verum cum omnia egerit Princeps, aliqua non omnia emēdabit, multi in periculis apertis furandi, ad calliditatem, & imposturas animum conuertent.

CAPUT VIII.

Munera personalia non minus utilia tribuo.

Opera vitiles, si moderate.

Opera publica.

§. I. **A**liud genus tributi est, quod parum visitatum, sed tamen utiles est collatione pecuniaria. Nec admodum graue, si moderate adhibetur. Nam opere non difficile efficiunt subdit, quod magno sumptu per conductos agendum esset. Maxime visitata sunt opera. 1. Ut ad restauranda publica ædificia, arcæ, Xenodochia, Ecclesiæ, ad noua edificanda cum opus est, materiam conuanchi, quæ in revidendum, vt in plutes diuidatur labor. 2. Ut vias, vias, pontes reparant. 3. Suis quique in ciuitatibus moenia reficiant. 4. Sylviam cædant. 5. Sylvam plantent. 6. Agrum communem, seu Reipublica colant. 6. Ad metallæ adhiberi durum est, sed nihil obstat, ea quæ faciliora sunt, imponere, vt terram, quæ in superficie est, remouere.

§. 2. Legitima etiam harum impositionum, cum operæ exigitur, causæ requiruntur, vt finitæ legitimo principe, ex necessitate publicâ, sine grauamine magno subditorum. Ius Regis ostendit Samuel maxime his in rebus. 1. Reg. 8.11. *Hoc erit ius Regis qui imperaturus est robis, filios vestros tollet, & pone in curribus suis, faciet q; sibi equites & precursores quadrigarum suarum, & constituit sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorū suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum. Filias quoq; vestras faciet sibi vnguentarias & focarias & panificias, Agros quoq; vestros, & vineas, & olivæ optimæ tollet, & dabit seruus suis. Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis suis. Seruos et vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & pone in opere suo. Greges quoq; vestros addecimabit, vosq; eritis ei serui. Olim iure, seu potestate illa abusi sunt plurimi. Eth hoc ipsum ius iniquum esse supra ostendit. Vsi sunt, inquam, cā operâ pleriq; regum tyrranice, nec, quod sciam, quicquam Pharaonē superauit, nisi forte Romani, qui non modo filios Israel peribus oppresserūt, sed Ägyptios quoq; nam & illi pyramidas extruere sunt coæsti. Sed studiose hoc actum, vt res miraculi similes appareret.*

Primo magnitudine ipsa, Pyramis fuit 80. iugera, vt refert Herodotus, Plinius, & Theodorus delitas pafferunt trecenta & sexaginta hominum millia ad hoc opus ramidam, deputata fuisse, perficisseq; anno viginti, ex axis durissimæ eternumq; permanens, dolatis tamen artificiosissime, licet difficiles tractatu, & firmis sine coagentatis, quorum nullum fuisse ait, minus triginta pedum, ex Arabicis montibus excisa, & terra longo admodum itinere vsq; ad Nilum prottracta, ibique nauigii imposita, & ad montem Africum vecta. atq; ibidem in terra vndiq; arenosa exstructam. Vbi postea nulla nego aggeris vestigia, nego, ceterum lapidum ramenta apparuerunt, tanquam ab ipsis Diis tantæ moles congesta esset: in ea exstranda pecuniam pro apio, copio & alio duxat expositam ad mille & sexcenta talenta exceßisse, quæ efficiunt nonagesimena & sexaginta millia coronatorū. Herodotus literis Ägyptiacis molti adscriptum esse tradidit. In fundo tumuli esse, cui moles hec tantæ imposta sit, huic per sepsam Nilum intronis sum fuisse. Quarum à Cheope Rex Ägypti Aschis cupiens antecessores rerum gestarum gloria antecellere, lateritiam construxit Pyramidem, cuius lateri hec verba inscriptissæ restatur Herodotus. Ne me ceteris Pyramidis comparare, que tantum illis præcello, quantum ipsi ceteris Diis. Nam fundum, Lacus Conto verberantes, quod Luti conto adhærebat, id colligentes, me componuerunt, & in talem mensuram redegerunt.

Pesiles horri Babylonis, murique immenses magnitudinis indictio opere facti sunt, quamvis innumerabilis multitudo seruientium in id coacta sit. De Nabuchodonosore enim dicitur, quod vincit non aperuerit carcerem. Ille autem Babylonem ita ampliavit, & munierit, vt extructor eius censi possit. Fuitigitur olim prima pars tyrannidis prenere operibus subiectos, & seruitiorum in statu laborum præstationes exigere. Atque in statua Nabuchodonosoriana Regnum Babylonicum estareum, Persicum argenteum, Græcum ærum, Romanum ferreum. Non est inter Monarchias illa cōparatio, vt Romanum tanto deterius sit Babylonico, quanto ferrum est auro, nec illa quidem est distinctio inter Persicū & Babylonicum, quæ inter aurum & argentum. Est enim decupla vt Pollux ex Menandro, & Ep. ad Commodum docet, vel duodecupla, vt Plato in Socrate, & ex 2. Reg. 2.4. & 1. Par. 21. vers. 2.4. & 2.5. probare conatur noſter Villapandus. At Babylonica Monarchia duodecim Græcis non potuit æquari. Præcipuum itaque fuit, in eo, quod in ratione regnandi, seu potestatis, maior, potentior, gloriōsior, & quasi imperiosior esset Babylonica. Hoc autem in ea barbarie præcipue quæſitum est, non tam ut aurum colligerent, quam ut nationes seruientes habe-

haberent. Neque Nemrodus Babylonice turris auctor pecuniam quærebat, sed nominis gloriam, ex tam celebri monumento, nec singulae familiæ ad domos, & vrbes condendas secedebant, sed ad insassimam illam substructionem animis intenti erat. Hoc igitur vere regnare putabant, operas & corpora subiecta habere. Hinc & Sesostris curris regum certiucibus egit, nec aliter Romanus ille rusticus imperator, malle se imperare diuitibus, quam diuitus esse. Hinc Nabuchodonosor terras gentium desolatas reddidit, & congregauit quasi arenam mari captiuitatem. Falsa quidem puto, qua Berosus, Abydenus, alij de operibus referunt, sed hyperbolas tamen illas indicate maximas res ab illis effectas. Nabuchodonosorem refert Berosus, nouam Babylonem, veteri addidisse, tres intra, totidemque extra septentrionis postulisse, ex latere, & bitumine, & addit: πλὴν οὐλαγωγὴν ὡς περιβάλλεται, καὶ τηρηθανα τούτης ηγέτεσθαι. Describit deinde hortos penfiles, in quibus montes, & silvas, fluminaque efficerat, in gratiam vxoris, que nata ex Media patrorum collum similitudinem in planicie Sennar conciperat. Babylonem aiunt in quadro positam, cuius singula latera stadiorum 120. fuerint, id est, iij milliarium Germanicorum. Latitudo murorum 15. cubitorum regiorum, altitudo ducentorum erat, superat autem cubitus regius communem tribus digitis. Nunc quidem omnes Europæ Reges ut hodiernae sunt imperia, tantam vibem condere non possent, multo minus tam celeri opere, nam opus fuit tricies centenies millibus artificum, præter baiulos, fofores, aliisque, quos duplo plures esse oportuit, vbi altitudo tanta murorum, montium, deriuatio riuum & amnum. Alii in metallicis occuparunt; Romanum in alijs, tum in venatione, illa scilicet periculosa leonum, tigridum, leopardorum.

Verum omnium tyrannorum saevitatem exuperavit Tarquinius Priscus frustra inter bonos reges numeratus. De eo Plin. l. 36. c. 15. Sed tunc senes aggeris valsum statuum, & substructiones insanas Capitolii mirabantur: præterea cloacas, operum omnium dictu maximum, suffosis montibus, atque (ut paulo ante et retilimus) vrbem penitus, subterque nauigata. A. M. Agrippa in adilitate post Consulatum, per meatus corriuati VII. annos, cursuque præcipiti torrentium modor apere atque afferre omnia coacti, insuper mole imbrum concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus: pugnantque diversi aquarum impetus intus: & tamen obviza firmitas resistit. Trahuntur moles internata, non succumbentibus causis operis: pulsant ruina sponte precipites, aut impacta incendiis: quantitur solim terra motibus: durant tamen à Tarquinio Prisco annis D. CCC. prope in expugnabiles: non omitendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimi rerum conditoribus omnissum est: cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, et seque labor incertum longior an periculosis, paucim consita, nece. Quiritibus tandem fugientibus, nouum & inexpugnatum ante, posseque remedium inuenit ille Rex, & omnium ita defunctorum figeretur corpora spectanda ciubibus, simul & feris volucribus, laceranda. Quamobrem pudor Ro. nominis proprius, qui sapientias seruauit præalii, tunc quoque subvenit, sed illo tempore imposuit, tum erubescens cum pudet et viuos, tanquam paditurum effet extintos. Amplitudine caue eam fecisse proditur, vt rehem feni largè onusquam transmitteret. Nimis atroc, & iniusta tyrannis illa fuit, nulli principiis imitanda.

§. 3. Humaniter pieque princeps faciet, si vbi iusta est pecuniae exactio, eam in operas conuertat, sed ea conditione, vt qui operas prestat nolunt, certam precij summam pendant, quæ cedat laboretibus; Lenissima illa ratio tributi, & in vrbibus munieridis crebro usurpata. Diuitibus facile

est quædam soluere, pauperibus cum aliquo lucro laborare. Quamuis Valens, & Valentinus edixerint, caendum, ne quis hanc, quæ personalis est function, precio putet esse taxandam. c. 10. t. 47. Illud conuenit praecaveri, ne quis hanc quæ personalis est function, Olim pretio putet esse taxandam. Maximarum culmina dignitatium, consistoriani quoque comites, notarii etiam nostri cubiculari omnes, atque excubiculari ab omnibus soldatis muneribus vindicentur, ceteros autem palatina, vel militari intra placitum prærogativa munitos, ita demum priuilegium simile continet, si prioribus statutis sed huicmodi exceptionem docuerint pertinere. vt non singulis indulta personis, sed in communione dignitati vel corpori huicmodi beneficia doceantur fasce concessa, circa Rhetores atque Grammaticos eruditios viri usque retulit more dixante.

§. 4. Olim priuato sumptu multi opera publica curabant, ideoque & nomen inscribebant. Nota est hac in re magnificentia Periclis, & populi Atheniensis. Merito cum iura honorant, qui Rempublicam ipsam cohonestat. Qui liberalitate, non necessitate debitis reditibus suos interim ad opera finienda conceperit, munificentia sua fructu de inscriptione nominis sui operibus si que fecerit, capere inuidiam non prohibetur. Curatores operi cum redemptoribus negotiis, Respubl. autem cum his, quos officiendo operi proficiunt. Quatenus ergo & qd, & cui obstrictus est, estimatio præsidis prouinciae est. Nec eius nomine, cuius liberalitate opus exterritum est, eraso, aliorum nomina inscribantur, & propriea reuocentur similes ciuium in patrias liberalitates, præses prouincia auctoritatem suam interponat. Quodq; magis mirere cohibenda aliquando illa liberalitas fuit, ita eodem loco. Opus nostrum priuato, etiam sine principiis auctoritate facere licet, præterquam si ad simulationem alterius ciuitatis pertineat, vel materia seditionis pheat, vel circum theatrum, vel amphiteatru. sit. Publico vero sumpto opus nouum sine principiis auctoritate fieri non licere, constitutio- nate nefiat. Inscribi autem nomen operi publico alterius, quam principis, aut eius, cuius pecunia id opus factum est, non licet. Feusile etiam in opera publica legatam pecuniam ostendit ibidem lex, qua maucte eam in tutelam eorum quæ sunt, conuerti. Pecuniam, inquit, que in opera noua legata est, potius in tutelam eorum operum, quæ sunt, cōuertēdam, quam ad inchoandum opus ergoanda; Diuus Iulus rescriptis: scilicet, vt si satis operi ciuitas habeat, & uero facile ad reficienda ea pecunia inueniatur. Si qd opus ab alio factu ad ornare marmoribus, vel alio modo ex voluntate populi factum sepulcritis sit, nominis proprii titulo scribendo, manentibus priorum titulis, qui ea opera fecissent, id fieri debere sensus censuit, qd si priuati in opera, que publica pecunia fiant, aliquam de suo adiecerint summam, ita titulo inscriptionis vt eos debere isdem mandatis cauerit, vt quantam summam contulerint in id opus scribant. Hanc publici emolumenti ratione si princeps excitare posset, vt in tress, portes, arcas, aliaque ædificanda, turanda honoris ergo priuati conferrent, magno sumptu Respublica leuaretur; consequetur vero illud, si parcus in tributis fuerit, ea suadendo tantum accepit; Nunc magna opes, in opera illa impenduntur, & opera plurimorum exiguntur. Multo vehementius animaduertendum, ne in venatione opera agricolaru. vtatur; nam sequæ & iumenta fatigant, à nobilibus agricolaræ duriter tractantur, principem execrantur. Qui autem potest principi placere recreatio, inter misericordum gemitus, iritorum execrationes?

§. 5. Interim exempcio concedi non potest, nisi bene merito, & dignitas non eximit, c. 8. t. 12. Ad portus, aqueductus & murorum inflaurationem sine extructi- nem, & certatim facta operarum collatione instare debent, neq; alius ab huicmodi consortio dignitatis priuilegiis excusat. Merito ocs qui bonis communibus vntur, ad cōfederationem adiuuabunt. Hoc nunc agendum; nam olim ex fundis Reip. curabantur vt Arcad. & Honor. AA. sanguinerunt c. 8. t. 12. Nec splendidissima. Milites ra-

men

Laudandi
qui priuato
sumptu
Rempubli-
ca in iuuat.

Opera no-
ua publica
sine princi-
piis volun-
tate nefiat.

Operapu-
blica con-
sernanda.

Nec vena-
tionibus
vexandi.

men etiam finitis stipendijs eximuntur à Valent. Theodol. Arcadio. c. 10. t. 48. de excusat. item illustres persona, sed tantum à sordidis muneribus. Item studiosi, maiores 55. annis, c. 10. t. 49. si cæcus pater, morbo auriculari, vel podagra conficitantes, t. 50. ibidem.

CAPUT IX.

Honesta ad opes via, nec cuiquam molesta, bona Oeconomia.

Oeconomia
facilius ad
opes via.

Oeconomia
an sit con-
tra digni-
tatem re-
giam.

Princeps li-
fit, adfert Reipublicæ, & Principe euerit. Princeps
liberalis esto,
sed iudicio.

Depecula-
tores timet
& oderunt
principem.

Princeps
ignarus re-
rum fuarū
miserebit.

In eodem o-
pere diuersi
effectus.

Reges, omnesque Principes satis sunt diuitiae, sed regali vntauri. Prudens dictum Chilonis apud Laertium l. 1. Non posse præesse Reipublicæ, qui non præsit sue domui redi: Est enim domus maxime similis ciuitati quæ gubernatur. Sed grauis mihi hic paratus aduersarius Megalonymus Parophaeus. Ille omnem Oeconomiam à generoso Principe remouet; Quid tu nummularium ex Rege facis, vi instar Euclionis circumspiceret? amicos omnes offendat? Illum ad granaria, ad cellam vinariam, ad cœpas, & allia æstimanda deduces? Sit libera mens Principis, ad maiora fastigia rerum. Bella, pacem, fœdera, iustitiam administret, esse multa quæ sibi pereant, gaudeat: humiliores sublimitate suā curas in alios coniiciat. Sit discrimen inter Principe, & eius Procuratorem.

§. 2. Plus mali illa adulatio, quam cogitari posse, infert Reipublicæ, & Principe euerit. Princeps liberalis esto, & quod inde sequitur liberalem esse volo. Ad liberalitatem autem pertinet, non ut temere profundat, sed accipiat, à quibus oportet, loco, tempore, modo quo oportet, conseruet, expendat, donet secundum rectam rationem. Hæc principem facere posse, nisi accuratam Oeconomia rationem habeat, dico neminem. Nam si negligens sit rerum suarum hæc incommoda oriuntur; 1. Ut ipsi ad incitas redactio, callidissimi furum nummos ad fenus locent. 2. Deinde ut inscius diter hostes, eosque infensiissimos efficiat. Causa enim credas eos, qui tuā socordiā abusi, vario peculati rem fecerunt, tibi vnquam bene precari, mortuum te vellent, quamdiu timent. Deinde priuatis laboribus principem non occupo. Sed ostendo animaduertendi necessitatem. Inter tot oculos potentiū, manus rapientium, linguas mentientium, principem velut aureum pecus constituis, & præcipis eum nescire à quibus expiletur. Nec audio cum dicis Oeconomie viros bonos esse preponendos; Faciet enim eos socordia principis malos, magna lucra, maior impunitas, nihil moderabile suadent. Tertio Oeconomia principis facilis est, ea neglecta curas adauget, & quod indignum est principi, facit anxiias. Qui enim affatim habet, vnde viuat, alijs que tribuat, iucunde atatem transfigit, cui in dies crescit as alienum mordacibus animum sollicitudinibus subdere cogitur. Evidem permulta fibi perire, si cognoscit, nec indoler, nec iubet meius expendi, vix hominis nomine dignus est. Si ignorat, quid acceperit, quid habeat, quid cuique datum sit, sed tantum nouit panem quem edit, & quem dat parasito depeculant, non nisi titulo tenus princeps est, exteris risui, subditis oneri, ministris quæstui, & seruus est seruorum suorum, præda furum purpuratorum.

§. 3. Cum igitur viderim, nouerimque homines, qui eadem ut videtur, agentes, & cædem curâ, diuerissimo euentu res administrant suas, cœpi mecum, cur ita fieret, cogitare. Ad diuinam quidem bene-

ditionem rei familiaris augmenta, ad maledictionem detrimenta referre ex Scripturâ didici; quia tam ordinaria miracula non sunt, de medijs, & industria hominum tam contrarios effectus esse deprehendi. Caius & Titius Agriculturam, & pecuariam exercent; alter opes accumulat, alteri retro semper res labitur. Duo negotiantur, huic res crevit, illi decrevit; Duo habent rerum agendarum instrumenta, alter ordine collata statim depromit ad usum, alter agendi tempus querendo impedit. Nonnulli magno sumptu ades extruunt, quæ iniuriant, quia ratio architectæ neglecta est, alij minore expensa domos ad omnes vius idoneas concinnant, in quibus nullus angulus est, non accommodatissim. Causa igitur est, quia alij arte quadam, ordine, & methodo negotia tractant, alij temere, vt vt sub manum veniunt, omnia transfigunt. Qui canere organis discunt, magno labore vix leuem harmoniam efficiunt, instrumenta ipsa, quæ concinnare nesciunt, facile corruptum, ita priuati patrimonium, principes prouinciam suam, dum Oeconomica nesciunt, aut contemnunt, magnis detriments afficiunt.

§. 4. Oeconomia quadruplex est, vt distinguit Arist. Oeconomico. 2. Οἰκονομία τέστας δὲ εἰς ἀεί τύπῳ διάλεξιτας ἡσάς εἰς τύπῳ ἐμπισθός τας εὐρέσθητης Εστιδική, σατραπική, πολιτική, ιδιωτική. τούτων δὲ μεγίστην δὲ πλουσάτην, ή βασιλική, ποικιλοτάτη δὲ καὶ γαστική, πολιτική, ή ιδιωτική, ἐπικοινωνίην δὲ πόλλα αἰωνίας ανεγκάρδειν. Βοσκὴ δὲ μάρτια διατάντη ἔκτισι συμβάνει, ταῦτα ἐπικοινωνίην εἰσι.

Sunt autem forme administrationis domesticæ, vt informatione quadratae distinguuntur, quatuor: nam ceteras in ista plexa coincidere reperiemus: Regia, satrapia, civilis, priuata. Harum maxima & simplicissima est Regia. Varia autem præterius ac facilima, civilis. At priuata, minima illa quidem est, sed & ipsa admodum varia. Atq; esse multa inter has communia neceſſe est: qua aut per se in singulis eueniāt, ea nobis sunt consideranda.

Regiam diuidit in nummariam, Εξαγόρια & Εσαγόρια, & Αναλογία. de illis quæ importantur, & exportantur capite de tributis actum est, de sumptibus iam dicetur. Quod si regium est, denarijs, & aureis modum statuere, si omnibus rebus & culis tributa imponere, si fraudare eum non potest, vel frici ciceris emptor, si scrutatur vili vendentem scruta popello, cur contra dignitatem fuerit, sic comparata tueri: rationem exigere scire quō perueniant: Impostores igitur se produnt, qui regibus omnes sinus, omnina prædadi vocabula suggester, centesimas, quinquecentas, quadragecentas, vicecentas, decunmas, quintas, columnaria, hystriaria, Chrysargyron, sumarias, cumq; tot curis collecta ista fuerint, regem attendere vetant, indignum esse diicitantes paruis rebus adesse louem; quasi vero dignum sit Iovi pars rebus ostiarum, & manipulatim corradendis adesse, ex omnibus cumeris sua granaria, ex omnibus zonis gazophylacia sua stipare, deinde ne Gryphis illis qui sunt αγρανικώτεροι παλαιοὶ, furaciores felibus, desit occasio harpagandi, oculos claudere. Quid vero Aristoteles nonne diserte ponit τὰ ἀναλογία, impensis, & sumptus. Hi, nisi fallor, principem suum magnanimitatis specie eo ducent, vt cum ratione influant; nam stultissimo eum labore consumunt, vt nempe omnes neruos ad colligendum intendat, collecta non serueret, quod perinde est ac si in dolium pertusum labore improbo aquas infundat; quodq; Danaidum apud inferos supplicium esse annexere poeta, hoc illi dignitatem interpretantur; ne quicquam dubitate possit, hoc eos velle; vt princeps suo periculo, labore, odio emungat pecunia subiectos, quas ipsi deinde nescio principe in sua compendia vertant.

§. 5.

Ad tempora in certa multa reponenda sunt.

§. 5. Satrapica etiam ad Regem pertinent, hoc est, ut monet Aristoteles, que in terris regnis, è terra nascuntur, de quibus accuratissimam rationem subducet. Omnibus verò in unum redactis, hæc summa est economia, ne plus impendatur, quam accipitur, hinc enim mutuae pecuniae, oppignorationes, & majestatis omnis decor diuitum fastui addicitur. Sed parum est, non plus impendere, quam accipias, si nihil ex industria reponas, quod ad incertos temporum casus assumatur. Cum enim magnos redditus possident, magnos quoque aceruare thesauros possunt, non imminuto principali splendor, sed ordine constituto.

Ordo accertatus.

Qui semel in usum productus efficit, ut absq; vlo labore rationes consentent. Multa in abzynō ἐπονηματῳ Xénophon de ordine, qui si adhibetur, tam facile numerosa palatii phalanx, quam parua domus regetur.

Ministri fidales.

§. 6. Primo laborandum est, ut ministri fideles habeantur, quod quidem in paucis consequetur, nam in tot populis vix una fides. Paucorum tamen fiducia multorum rapacitati obsistere poterunt. Deinde ne illus sit ociosus, cuique sua munia assignentur, cuius rationem plerique codem die, plurimi eadem hebdomade reddere teneantur. Tertio purget aulam, & contrahat, ab inutilium turbam hominum, qui nec prosumt Principi, nec eum munit, nec splendorem adaugent, penitus liberet. Fecerunt magni reges & principes, qui magnam, decoram, regiam aulam habere, q; populosam maluerunt. Inutilem turbam judico, qualis est apud Turcarum Imperatorem. Primo n. fortiores aulici trecenti sunt in aula, signum magni luxus in vestitu. Item fabri ferrarij trecenti. Janizari noui 500. arcii purganda, ministerijsq; viibus addicti. Quadrigeniti qui canes, & Falcones curant, triginta luctatores, has aliasq; hominum quisquiliis ad numerum moderatum redigere posset. Fecit hoc olim Antoninus Pius. *Salaria* (inquit Iulius Capitoninus) multis subtraxit, quos otiosos videbat accipere, dicens, nihil esse soridius, in modo crudelius, quam si Remp. arroderent, qui nihil in eam suo labore conferrent. Vnde etiam Mēomedī

Officiū ratione redant.

Insigne r-
convenie
exemplum.

Turba in-
tili in aula
Tunc.

lyrico salarium immisit. Rationes omnium provincialium apprime scivit, & rectigalum. Patrimonium priuatum in filium contulit: sed fructus Reipublica donavit: species imperatoris superfluas & prædias vendidit: & in suis propriis fundis vixit variè ac pro temporibus: nec villas expeditiones obiit, nisi quod ad agros suos profectus est ad Campaniam, dicens, grauem esse provincialibus Comitarum Principis etiam nimis parci. Aureus sermo, Grauem esse Comitatum Principis, etiam nimis parci. Nam Comitus preciosus est, & de quo publice magnifica est ciuitas, in eo priuatum est tyrrana. Quod splendide effunditur, acerbissime exigitur.

Alexander Seuerus: Malum dicebat esse Principem, qui ex visceribus provincialium homines non necessarios, nec viles Reipublica aleret. Circumspicit Princeps aulam, quantumque hominum ad oculum & delicias sustentat, tantum se Reipublicæ pestem alere sibi persuaderat.

§. 7. Omni in re immodicos vitet sumptus, vt in gemmis, ædificatione, similibus, gemmas, vt capillos pueriles contemnatur. Egregie Alexander Seuerus, vt refert Lampridius, Gemmarum quod fuit, vendidit, & aurum in ærarium contulit, dicens gemmas viris vñi non esse: matronas autem Regias contentas esse debere vno reticulo, atq; in auribus & baccata monili, & corona, cum qua sacrificium facerent, & vñico pallo auro sparsa, & cyclade qua sex vñcis auri plus non haberet. Proximus censuram suis temporibus de propriis moribus gestit. Imitati sunt eum magni viri, & vxores eius matrona prenobiles.

Caligula è contrario nihil, quo prodigi solet pecunia, neglexit, itaque cum inuenissemus aureorum ducenties tricies centena millia, ea ante annum tertium dilapidauit, vt Dion in Caligula. Sunt autem sexaginta

ta sex milliones nostrorum aureorum, duplo enim maiores erant Romani, quod eo mirabilius erat, q; eo tempore rario, & carior erat pecunia, plusq; uno auro, quam nunc decem, efficiebatur, bouem enim auro emere poterant. Sed & quidam studiose omnia perdebat, vt monstrum illud, de quo Cornel. Ipse sola perdidi cura, stabula aurigis extruere, Circumgladiatorum ferarumq; spectaculis opprire: tanquam in summa abundantia pecunie illudere. Quin & natalem Vitelli diem, Cacina ac Valens, editis tota vrbē vicatim gladiatorib. celebrauerē: ingenti paratu, & ante illum diem infolito.

Verum hoc fuit in quarta illa bestiā, hoc est, Romano imperio, vt comminueret, & reliqua pedibus conculcat, quo circa semper fuit publica egestas, & virorum, & pecuniarum, exemplum cape. Vopiscus in Probo. Genus autem spectaculū fuit tale. Arbores valida per milites radicibus euūs & connexis longe lateq; trabibus affixa sunt, terra deinde superiecta, totusq; circus ad sylva constituta speciem gratia noui virorū effronduit. Immisi deinde per omnes aditus struthiones mille, mille cerui, mille apri, mille dame, ibices, oves feræ, & cetera herbaria animalia, quanta vel ali poterunt, vel inueniri. Immisi deinde populares, rapuit quisq; quod voluit. Addidit alia die in amphitheatro vna missione centum iubatos leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabant: qui omnes conticiis interempti sunt, non magnum prabentes spectaculum cum occidebantur. Neq; enim erat bestiarum impetus ille, que esse ab eis egredientibus solet. Occisi sunt præterea multi qui diriper volebant sagittis. Editi deinde centum leopardi Libyci, centum leone, & vrsi simul trecenti: quarum omnium ferarum magnum magis constat spectaculum fuisse quam gratum. Edita præterea gladiatorum pars trecenta, Blemis plenisq; prægrandibus, qui per triumphum erant ducti, plerūq; Germanis, & Sarmatis, nonnulli etiam latromibus Iauris. Verùm de impenis postea dicturus sum, quæ in munera, & donationes factæ. Nunc alia videamus.

Prodigi
Principes
odia oneri-
um incur-
runt.

Rom. impe-
rio veteri
apria pro-
digalitas.

CAPVT X.

Mercaturam augendam.

§. 1. D E negotiacione duplex mouet quæstio. Quidam enim mercaturam omnino prohiberi malent in Republica. Vitia enim inuehit, alij tantum Rempublicam vetant negotiati. Habent illi rationes suas; Egregium esse, non querere externa, propriis esse contentos. Cic. Brut. Deinde importatis rebus ad luxuriam pertinentibus, relanguescunt animi, virtusq; remittitur. Cæsar. l. 2. bell. Gallici. Constat autem τὰς τον κακίας μάλλον, η καλοκαραδίας τὸν πότιον εἶναι. Opes vitiorum potius, quam virtutis esse administras. Deinde ciuitatem mercatura facit egentiores; quia sumptuosem. Ex Hispania & Peruvia ingens auri, & argentis vis adseritur, nec aliud tam effectum est, quam vt ex abundantia pecuniae rerum precia creuerint, quam ob cauſam postquam Indicum aurum ad nos peruenit, censum antiquæ tabula, quæ frumentum, vinumq; continebant soluendum, mutata sunt. Deinde ante Concingiliā, Aniro, Xylo, Sandaracha, Saccharo, cana fistula, margaritis, argento viuo non egebamus, jam ambitione legem fecit, vt illis deliciis & venenis impleri ciuitates oporteat. Pulchre hac de quæstione loquenter Danubianum agricolam inducit Guevara l. 3. c. 4. horologii. Quod nullam in patria nostra Rempublicam, Mercatura nullam politiam esse dicitis; sed brutorum nos in stirps facit, vt unum vivere; non magis, quam superiora illa, ratione villa nititur. Non enim in terra nostra negotiatores mendaces, & turbulentos, aut qui ex peregrinis locis instrumenta inuebunt viatorum & luxuria, minime cerebamus. Itaq; cum in vestitu honesti essemus, & in ritu sobrietate gauderemus; commerciis multis minimè indigebamus. Quanquam autem non sunt

Negotiati-
onis incom-
moda sunt,
vt omnium
rerū, qua-
rum vñs,
& abusus
esse potest.

in patria nostra mercatores Carthaginenses, oleum Mauritanie, negotiatores Tyri, clalyb Cantabricus, aromata (& vnguentia) Asiatica, aurum Hispanum, argentum Britannicum, electrum Sidonium, sericum Damascenum frumentum Sicum, vinum Creticum, purpura Arabica: tamen nec bellua sumus in terra ista, nec omni prorsus Rep. caremus. Illa n. & id genus alia, magis vitorum incentitia, quam virtutum stimuli sunt hominibus. Idem Gueular 1.3. c.28. M. Aurelium inducit, grauitate exprobrantem viro nobili, & relietis honorib. publicis, ad negotiationes sepe plebeias abjecerit. Mirari satis nequeo, Cincinnatus, cur hostes, equitis Romanorum more desideris oppugnare, & mercator, tanquam ex plebe factus sis. Ille qdem indecorum arbitratur, sed loquitur tamen de injustia negotiatione, quā relietis extraneis nocetur domesticis. Ita enim ait. Sic habeo Cincinnatus, non damnari à me commercia & negotiatores, nō vsuperari ementium vendentiumq; contractus: vt n. sine equis bene geri bellum nequit; ita sine mercatoribus non potest stare ciuitas. Verum non aliam inuenio deserit militia, & instituta mercatura causam, quam ut otiosè edens in foro rapias. Fraus & aq; fenum latrociniari in salibus nequis. Emiso ergo yili Cinnucia ne-cinnucia miserrime, & pluri vendito; multa pmittito, & pauca gotianum praefatio; mensura in accipiendo dandoq; diuersa virtor; neq; reprobendi te decipiat, vigil, mō perugil esto; & in huicmodi rebus folenne est iū, qui mercaturam exercent. Ego v. iuratus affirmo, in siuore fare mensuram, quā vitam tuam dimerentur, quam taberna tua vlnam.

Negotiatiatores rebus negotiacionem legitimam, qualem diuinæ, & humanae leges pmittunt omni ope cōservandam, auctoritatemq; cōneato. Gen. 37. v.28. Ismaelites sine reprehensione negociantur, ferentes refinam, stacē, aliq; aromata in Egyptum. Quin & Gen. 34. 21. Israélites; Viri Tyrii Principes negotiatores sunt, & volunt habitare nobiscum, negotientur in terrā, & exerceant eam, que spaciofa, & lata cultoribus indicitur. Quamvis de culturā accipi possit, Hebrei tamen verbum סְתַח negociationem significat, erant igitur & Patriarchæ סְתַחָנִים mercatores. Quin & Salomonis Reg. 10. 16. negotiatores, & scruta vendentes aurum adferunt. Et 2. Par. 1. 16. Negotiatores Regis dicuntur. Et 1. Ed. 3. 32. In porta gregis edificant artifices & negotiatores. Tyria negotiatores Principes erant, & initiores incliti terra. Ila. 23. 8. sed & Babylon negotiosa fuit, Is. 47. 15. Ez. 17. 4. in Chanaan vrbs negotiatorum. Verum omnes Tyri illa diues superavit Ez. 27. 8. Habitatores Sidonia & Aradii fuerunt remiges tui: sapientes tui: Tyre facti sunt gubernatores tui. Senes Giblii & prudentes eius habuerunt nautas ad ministerium varia supellecilia tua: omnes naues maris & nauta earum fuerunt in populo negotiationis tue. Persæ & Lydiæ & Libyes erat in exercitu tuo viri bellatores tui: clypeum & galeam, suspenderunt in te, p. ornatus tuo. Filii Aradii cum exercitu tuo erant sup muros tuos in circuitu: sed & Pygmai & erant in turribus tuis pharetras suas susperderunt in muri tui p. gyrum: ipsi compleuerunt pulchritudinem tuam: Carthaginenses negotiatores tui multitudine cunctarū diuitiarum: argento, ferro, stanno, plumbo, replereunt nundinas tuas. Gracia, Thubal, & Moab: ipsi initiores tui: mancipia; & vas aerea adduxerunt populo tuo. De domo Thogorma, equos & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum. Filii Dedan negotiatores tui: insula multa negotiatio manus tua: dentes eburneos & hebeninos commutarent in pretio tuo. Syrus negotiatores tuus ppter multitudinem operum tuorum, gemmam & purpuras, & scutulata, & byssum, & sericū, & chodchob, pposuerunt in mercatu tuo. Iuda & terra Israel ipsi initiores tui in frumento primo: balsamum & mel & oleum, & resinaum pposuerunt in nundinis tuis. Damasc. negotiatores tuus in multitudine operum tuorum, in nundinis diuersarum opum, in vino pinguis, in lanis coloris optimi. Dan & Gracia & Moab in nundinis tuis pposuerunt ferrum fabrifactum flacce nobilissima & calamus in negotiatione tua. Dedam initiores tui in taperibus ad sedendum. Arabia & vniuersi Principes Cedar, ipsi negotiatores manus tua: cum agnis & arietib. & haddi venerunt ad te negotiatores tui. Venditores Gaba & Reema ipsi negotiatores tui: cum vniuersis primis aromatib. & lapide precioso, & auro, pposuerunt in mercatu tuo. Haram, & Chenne, & Endem, negotiatores tui Saba: Assur & Chelmad venditores tui. Ipsi negotiatores tui multis viam, in uolucris hyacinthi, & polymitorum, gazarumq; pretiosarum, que obvoluta & astricte erant sunibus: cedros quoq; habebant in negotiationibus tuis. Naves maris, Principes tui in negotiatione tua: & replete es & glorificate nimis in corde maris. Quin & vaftissima Ninius plures fecit negotiations suas, quam sint stella celi, negotiatores Itaq; q; inclitas ciuitates & regna q; sunt negotiatores, nem augent necesse est. Mores fateor p negotiatores, & ciuitatis jacturā facere, verū non rerum, sed hominū illa virtus sunt; alioq; nec terra fecunditatē q; rere oportet; illa n. etiā fecunda viatorū mater est; Deus tamen populo suo terrā p̄stantissimā donauit, non ignarus eā liberalitatem ad nequitā plurimos esse abusuros. Atq; hæc ita refero quasi certa sit illorum ratio, q; negotiacioni mala illa tribuunt; quā tamen in re mihi haud leuite errare videtur. Neq; n. minus dolis fraudumq; inuidiae etiā, & liuoris plus in pauperū rugijs inuenitur. Barbararum gentiū, ad quas negotiatores nō cōneabant, virtus haud leuiora fuerunt, neq; hodie etiā minora reperiuntur. Nam imprimis longissimē ab humanitate abierunt, legē naturalē p̄fessū dederunt, anthropophagiā, aliaq; horrenda legib. sanxerūt, & vt nunc in Brasiliensib. alijs que America populis appetit, & historiæ docent, pene obbrutuerūt, cum tamen odiorū, superbia, libidinum non minus sit inter eos, q; opulentissimos quoque, tam n. sub pannis illi, q; hi sub serico inardecent. Negotiatio-

tore tui: cum vniuersis primis aromatib. & lapide precioso, & auro, pposuerunt in mercatu tuo. Haram, & Chenne, & Endem, negotiatores tui Saba: Assur & Chelmad venditores tui. Ipsi negotiatores tui multis viam, in uolucris hyacinthi, & polymitorum, gazarumq; pretiosarum, que obvoluta & astricte erant sunibus: cedros quoq; habebant in negotiationibus tuis. Naves maris, Principes tui in negotiatione tua: & replete es & glorificate nimis in corde maris. Quin & vaftissima Ninius plures fecit negotiations suas, quam sint stella celi, negotiatores Itaq; q; inclitas ciuitates & regna q; sunt negotiatores, nem augent necesse est. Mores fateor p negotiatores, & ciuitatis jacturā facere, verū non rerum, sed hominū illa virtus sunt; alioq; nec terra fecunditatē q; rere oportet; illa n. etiā fecunda viatorū mater est; Deus tamen populo suo terrā p̄stantissimā donauit, non ignarus eā liberalitatem ad nequitā plurimos esse abusuros. Atq; hæc ita refero quasi certa sit illorum ratio, q; negotiacioni mala illa tribuunt; quā tamen in re mihi haud leuite errare videtur. Neq; n. minus dolis fraudumq; inuidiae etiā, & liuoris plus in pauperū rugijs inuenitur. Barbararum gentiū, ad quas negotiatores nō cōneabant, virtus haud leuiora fuerunt, neq; hodie etiā minora reperiuntur. Nam imprimis longissimē ab humanitate abierunt, legē naturalē p̄fessū dederunt, anthropophagiā, aliaq; horrenda legib. sanxerūt, & vt nunc in Brasiliensib. alijs que America populis appetit, & historiæ docent, pene obbrutuerūt, cum tamen odiorū, superbia, libidinum non minus sit inter eos, q; opulentissimos quoque, tam n. sub pannis illi, q; hi sub serico inardecent. Negotiatio-

Sime nego-
ciationis
multis sine
frandis
ti.
Negotiatio-

ex naturā
h. e. facultas conquirendi ejus, q; virtus necessarium est fluens.
nobis à natura inis, quemadmodum omnibus animalibus, & appetitio & conquistatio p abuli diversissimis modis innata est, instrumentaque data, quo se singula pascant, vt 1. Pol. c. 8. demonstrat Aristot. Et bestia qdem vnam rationem obtinendæ ejus rei, q; necessaria est, tenent, vt illa consequatur, atq; re ipsa apprehendant, vt bos foenum, ossa canis, cervum leo. Hominibus v. altera data: etiā ratio, vt cum vni super est, q; alteri deest, vicissim pmittent; q; qdem duobus modis fit; Primo, cum res rei succedit, mutatur calceus pileo. Si Hispania vinum pmittat tritico Polono, simplex est illa commutatio. Secundo, cum res cum re non commutatur, sed nummo; q; necessitate est inuentum, & jure gentium; cum n. res transferri non possint semper, factus est nummus, q; morali legendum omnium rerum continet. Deinde raro fit, vt Nummus eodem numero ac valore alter habeat, q; alteri necessarium est, ita nummus illa omnia liquida facit; nec differt ab alijs rebus, q; aliarum rerum vsus sit duplex; vino enim ad situm restinguendam vtur, & commutamus alijs mercibus; nummi vero omnis usus in commutatione cernitur. Td. νομισματα στοχειον, της επιτηδευσης. Nomisma n. elementū & finis est commutationis, vt Aristot. lib. 1. pol. c. 9. Hinc constat artificialel quoq; mercaturam à natura p̄ proxime esse; nam quemadmodum Polonus triticum serit, non modo, vt panem coquat, sed etiam vt commutet cum nummo, illo vero alia vitæ præsidia conquerat, ita quoq; negotiator emptum in Hispania vinum in Poloniam deuicit, vt nummo alia necessaria comparat, vterq; operam impendit, vterque periculum subit, minus opera, sed plus periculi est in negotiatore. Naturæ agitur & hanc vitæ tuendæ ratione docuit; Ego sanè Abrahamū mercatorē fuisse nihil ambigo; habuit n. oves, & boues, & camelos, argutum, & aurum, q; fodisse eum non credo, cum Abraham pegrinaret ppetuo, sed ex commutatione pecorū, mus nego & venditione acquisiuit. Ad hoc ergo pecora aluit, ciator fuit, vt venderet, familiam emeret, pecuniam cumularet.

§. 4. Ho-

*qui caris
di venit se-
per melius
est redditus
mifraus in-
medata.*

§. 4. Honesta estigitur illa ratio, quemadmodum eum ex arte mechanica, vel terra, laboribus vietus queritur, vel ex pastu pecorum, que est mobilis & via agricultura. Neque in eo opprobrium est, quod rem minore precio emptam carius distrahanter, quamvis facta non sit melior. Nam id fieri Reip. interest, ideoq; res ordinarie ratione loci, temporis, aliarumq; circumstantiarum melior censetur, precipue ratione impensaria. Si nihil horum sit, non erit legitima negotiatio, vt cum pecunia datur, & nihil deterius accipitur, nec minus tamen premium augetur. Honestum est rem precio distraheret, id omnes etiam Reges faciunt, cum re quapiam abundant. Non minus honestum est rem emptam, & meliorem factam majore precio diuendere. Ut si pullos equorum educes, & care diuendas. Hoc autem est negotiatorum; Honestum igitur eorum ars est atq; exercitatio.

*Ras precio-
for cense-
tur est de-
terior sit
facta.*

Melior autem res censeri debet, et si alii quando faceta sit deterius. Nam ibi cuiusq; rei premium est, vbi vobis est; vinum Rhenanum in Suecia melius est moraliter estimatione, quamvis paullum veciones & mare deterius est, quam in solo nativo. Magnō enim precio impensa, & pericula vecionis estimantur. Nam reuera ut necesse est facere sumptum, qui querit lucrum, ita merito accipit lucrum, qui fecit sumptum. Est autem hoc verum lucrum; quia justum; prudenter enim Jambus ille:

Tο κέρδος οὐ γένεσις, αὐτὸν δικαιονός
Lucrum putato lucrum, si iustum sit.

*Coffra sive
lucri person
tum.*

At dices lucri cupidine periclitari turpe est; nec magnum virum decet. Tu igitur mihi castra natare, & extriginta legionib. vnam cohortem delige eorum, quinon lucri, & praedarum spe, quotidie mortualem vestem induant; cur hos laudas, negotiatores vituperas?

§. 5. Non igitur prudenter factum ab illis, qui negotiatori ab Republ. remouerunt. Thebanī quidem nisi negotiacione decem annos abstinuerint, ad gubernacula Reipubl. non admittebant, quod etiam Lacedæmoniorum morib. & legibus receptum fuit; sed errore vtriusq; ciuitatis; Thebanos in consilium de Republica vocare opera premium non est,

Bæotum in crasso iurare aere natum.

qui vnius Epaminonda virtute torrentis instar brevi inualuere, & cum illo desiderare. Lacedæmonij initio solam bellicam virtutem professi, & pati pertatem, latronum aurissimae euasere; habuitq; illa ciuitas, vt nonnulla bona, ita plurima mala, vt non facile potenti aduersario resistere potuerint. Esse autem ad consilium Reipublicæ, administrationemq; admittendos mercatores demonstro.

Primo ex natura rei, cum enim τῆς χρηματικῆς pars sit, ἡ μελέτη, & τῆς μελέτης μέγιστον ἡ εμπορία. Confiendarum opus maxima est ratio commutatio, & præcipua pars commutatio est negotiatio. Consequitur hoc præcipuum instrumentum esse rei domesticæ constitutæ, adeoq; Reip. quæ ex familij bene constitutis nascitur. Quod si quis ista consideret, videbit Venetias, Florentiam, Messanam, Norbergam, aliaque emporia, & maxime abundare, & Republ. optime constitutam habere. Olim tanto in honore fuerunt, ut etiā bellum tempore essent inuiolabiles, in modo nostris temporibus, cum inter Belgas & Iberos feruebat bellum, non tamen ablata est mercatura.

Secundo. Quo plures sunt, & potentiores in vrbe negotiatori, eo plura sunt subsidia Reipubl. multiq; modi ciuitatem conseruandi. Nam variarum rerum copiam ad omnes eventus habere utilissimum est. Lucrum habet, sed lucrum indigentia auxilium est, vt monet Arist. Eth. 8. Lucrum, h.e. cum emolumen- to Reipubl. sine damno alterius, vel etiam cum lucro.

Tertio. Vtiores etiam sunt Reipubl. si præsideant

negociatores diuites, & splendidi. Nam ita censuerunt Tyrii, Carthaginenses, aliaq; opulentissimæ Res publicæ. Magna emolumenta adfert illorum industria; tum quia, variarum nationum ingenia, opes, conditionesq; norunt; tum quia facilis negotio, moderato precio, quæ ad Reipubl. tutelam pertinent, et jam arma, puluerem pyreum, tormenta bellica comparant. 3. Agendi etiam dexteritate, humanitateque pollent; nam quo veniunt, etiam eam inferunt, & inter causas, cur prisci Belgarum fuerint in cultiores, Tacitus adfert, quod rari ad eos commigrent mercatores.

§. 6. Inter gentes humanas ac ciuiles, h.e. quæ vere prudentia, vietu moderato vtūtūr, quemadmodum omnes vivere necesse est, q verum Dei cultum retinent, mercatura necessaria est. Quid n. nunc tuetur Rempubl. Christianæ, ac Regum dignitatem, nisi mercatorum industria? Sola Hispalis opes vnius regni, sola Vlyssipona magni regni opes conferit. Vbi igitur negotiatio, ibi & magna virbes, vt Hispalis, Vlyssipona, Londonum, Antuerpiæ, Hamburgum, Lubeca, Amstelodamum; qto sit vt hominum multitudine exundante, multi haberi, & conduci ad patriæ defensionem possint. Quin si verum fateri volumus sine mercatoribus non modo bellum gerere, sed nec aulam reuinere Reges commode possint. Gentes etiam exteris conciliant, dum grataq; opportuna inferunt; Tria sunt quib. Lusitano Regi Indiæ quæsitæ sunt, Religio, bellum, negotiatio. Religio caput fuit, reliquis Deus, vt instrumentum vti dignatus est. Interim nunc Indiarum censu ipse tenentur. Dixit Innocentius VIII. Hispanos ad gubernandum natos esse, vt hac in re nihil erroris committant; itaque tot gentes in officio nunc continent. Verum publica illa laus est, post illud dictum forte errores priuatim commiserunt, non consilio publico, sed cupiditatibus. præfectorum. Ego v. eos ad negotiandum natos putto; nam Principes, Marchiones, Nobiles tantum decentia p alios negotiantur, vt seruent dignitatem pç omnibus gentibus, & rei augeant. Imò cum omnia cum florente Romano imperio confero, affero illud regnum magis negotiacionum opportunitatibus quam viarmorum confistere. Roma quoq; stare sine negotiacione non poterat, primarij ciues in orbe negotiabantur, & nunc eandem viam inservunt Hispani.

§. 7. Negotiatori non modo singuli fouendi sunt, sed honestum quoq; est more prisco Reges, Respubl. nobiles, Senatores, publice priuatimq; negotiari, & illorum nomine splendidos, & copiosos ciues. Hoc visitatum fuisse priscis, docet Sidon, Tyrus, ante illos Niniue, Babylon, postea Carthago. Non æquant tamē Romanos, Martium populum, cuius dignitas ex censu, census autem mercatorum maximus esse assertor. Romanam Rempubl. spectemus. Primas tenebat Senatus, consilium orbis terræ, Regum confessus etiam hostili testimonio judicatus, primo centum, deinde trecenti, tandem sexcenti agente Liui Druso, Regius contandem milles tempore ciuilis Belli fuere; Augiustus sessus Ro- ad sexcentos rededit. Capita erant imperij, & lumina manoru ex prouinciarum, à censore legebantur, & quamvis in- negotiato- gentium virtutiorum probris non vacarent, multis ta- ribus erat. men virtutibus hac compensabantur, donec vita vi- cere, & libertatem absulerent. Secundo loco erat quester ordo, nobilis sanè, & magnam partem e senato- toribus: Ipse etiam seminarium Senatum, vt vocauit eum Alexander Imperator. At magna horum pars negotiabatur. Crassus cui ex diutinis nomen, Archi- tectos & fabros ad quingentos in seruis habuit, quo- Equites Ro- rum operam elocabat, in vrbe ruinis, vel incendijs manitoro obnoxia. Collegium mercatorum Roma institutum mundo ne- fuisse, auctor est Liu. factum est Appio Claudio, & P. gociabam- Seruilio Coss. Erat Romæ potentissima societas pub- tur. Bbb 2 licano-

Projet Rei-
publicæ, qæ
opes inue-
bunt.

Emporia
follicie cu-
randæ.

licanorum, erant equites Romani, q. in prouincia au-
toritate valebant, Cicer. ad Lent. ad Appium, ad Q.
Fratrem; ijdem ipsis mercatores erant, & negotiabantur
p. prouinciam. Quid Cicinata dignitate, ge-

Cæcina ne-
gociator.

*mota, et imperiis suis. Et Cœcina, amicula eius, quam
fille consilium, an in Sicilia subfudat, an ad reliquias Africæ
negociationis pfecticatur. Afriacus negotiator erat i-
gitur Cœcina. Cupium etiam commendat Cic. Va-
letio, q. maximis societatis negotiis in Africâ præfui-
ser. I. Ep. 6. Sed quid nos de Romanis dubius misse*

Nemo sine Romanis ne-gociabatur. I, 1, 13. Ep. 5. Secundum hos de Romanis dubitamus.
Audiamus Ciceronem pro Fonteio. Hoc preatore oppressantibus
est alieno Galliam. A q. b. veritas tantarum pecuniarum sa-
etas esse dicuntur à Gallis nihil minus. à quib. iicitur à cuiusibus

Rom. q. negotiantur in Gallia. Cur corū verba nō audimus; cur
eorum tabula nullā p̄feruntur? Insector utro, atq. iusto accu-
sator iudices, insector, inquam, as flagito testes. Plus ego in hac
causa laboris, & opera consumto in poſcendis testib⁹: quam ca-
teri defenſores in refutandis. Audacter hoc dico, iudices: non re-
mēre conſirmo. Referta hanc negotiatorum est, plena ciuium
R. Nemo Galorum sine ciuiis R. quicquam negoti⁹ gerit: num-
mus in Gallia nullus sine ciuiis R. tabulis cōmetetur. Videte
quo descendam iudices, quam longe videar à cōſuetudine mea
& cautione, ac diligētia diſcedere. Vne tabula proferantur, in
quibus vſtigium ſit aliquod, q. ſignificet, pecuniam Fonteſi
datam: vnum ex toto negotiatorum, colonorum, publicano-
rum, aratorum, pecuariaſorū numero tēſem producant. Hic
primo loco negotiatores, & Romanos quidem; qui
in aliis ꝑuincij? An pauciora negotia Romanorum
Mithridates vno edictō 80000. ciuium R. inter quo-
principiū equites, in Asia occidit, nec occisi tamen om-
nes, multos latebre, multos amici texerunt; Plutarch
in Sulla, hominū 150. millia interfecta recentet; Ap-
pianus etiam liberos eorum ocellos auctor est. Hi lig-
tur negotiabantur, & omnem quæſum in sua com-
moda verteabant, ideoq; exofii erant prouincialibus
Cic. orat. 7. in Verrem, Siculorum erga R. amore
magno p̄eſe commendat, q. non oderint publicanos
& negotiatores; Sic porro noſtri homines diligunt, vt hi ſo-
liu neq; publicanus, neq; negotiator odio ſit. Quid his folis
omnibus alij igitur odio erant, idio vero odio, quia
ſumma libertate pollebant, q; magistratus ciues ha-
bebant, eosquib⁹ suffragio fauiffent, quibus p amicos
commendari erant, vt difficile eſſet contra R. jus ob-
tinere. H. ⁊ c considerarit, inueniet plus negotiatio-
num, q; bellicae rei in ꝑuincij fuſſe. Quid eſt n. ſin-
ciu R. nihil negoti⁹ geri? nullum nummum com-
moueri? His in negotijs plebei, equites, Senatores
verlabantur, & q; omnium grauiſſimum erat, vſura
exercebant. De Seneca notum eſt. Verres de pecunia
publica ſenerabatur. Pompejus magis ſcōne, q;
bello prouincias preſlit. Nec alio modo ingentes
Romanorum diuitiae confiſtere potuerūt, quomodo
n. fine negociaſione tot equitum & patriciorum lu-
xus & ſplendor eſſet diutinus?

§. 8. Nostro tempore magnorum quoq; Principiū negociationes videamus. Prima est in Lusitania, de qua Bellus 7.1. disc. 12. Ex Indiis Orientalib. quotannis ingentes peris aceris aduehantur, q. simil & cuncta aromata Regis esse solent, consueverat in certo p̄io ea in Malacca, aliaq. insulis coemere; quorun p̄ium in domo Indiarum Vlissipone agetur adeo, ut q. aureis trib. emptum est, 40. distractetur. Zimberum, cinnamonum, mastix, garyophylla, nubes muscatae ad summam 200. millium aureorum quolibet nauium appulsi apportantur. Ad tullonicam Eudolii aduehantur pro summa circiter 100000. aureorum, & quoniam in Hispania haud ita pridem ptingendis pannis vtuntur, cariori, & eodem atq; aromata, distributur pretio. Bora sambucus, camphoram, sandalum, aloen, hebanum, condimenta & aromata alia singulis p 40. millib. ducatorum afferuntur. Gossypiorū varii generis massa à priuatis cōducuntur ad preium 60. millium, ex q. lucru sit

Regum Lusitanie negotiis 1000. aureorum. & quoniam iis in Hispania baud
apportantur. Ad tunicam Eudolii aduehuntur pro summa
circulari 1000. aureorum. & quoniam iis in Hispania baud
ita pridem n ringendis pannis vntunt. caxiori. & eodem atq;

80. p. quolibet centenario. **Ambra**, & **muscum** assertur p. 20.
millib. aureorum. **Vnionum** & **gemmarum**. & **amethystorum**,
& **adamantum** non mediocri copia assertur, sed quanta, ne-
scitur, quoniam a priuatis clam habentur, ne Regi vestigium p. est.

5. p centenario exouani. ex China, Malacca, Macauo, Bengal, Pegri, Lambaca, aliis illarum partium locis aduechuntur serica alba, siccitaria porcellana, & reuelæ multæ delicatissima, q
v. l'linos Brincos appellatur in magno numero. Adducuntur

Uppone, Brinos apparet, ut in hanc annularis etia uniones paruae ex China, & deliciosisima, ac minutiss. officia, q. L'obone 100. aureis, singula nonnunquam estimantur, & à Lytitanis tanquam superiores vestes feruntur, vt Itali presby-

teri ornantur suis rochetis, & Dalmaticis. Afferuntur ex China
cubilia quodam mensa, cathedra, scabella ex quodam ligno conse-
cta nigro & splendido, ut hebanum, affabre elaborato & inaura-

to, alieq, res pulcherrima: vnde intelligimus, Chinenses populos esse deliciis affluentes acutissimis ingenii. Ex Persia afferuntur operosissima tapetia, ex serico & auro & lana optima elabora-

ta. Naves a. q̄ veniunt ex Indiis, saburrā vice gerunt, conchylia quēdam parua, & alba, quae in littoribus q̄busdam reperiuntur, mox Lisbōna mercatorib. q̄busdam in regno negotiantib.

*venduntur. Quantum lucrī potuit parari, si rex fidos
haberet ministros, & totum publicē lucrū ad se se tra-
heret? Quid de opulentiss. Venetijs dicam? Nonne
est iste lucrum, quod dicitur, a nobis?*

& ipsi, & ciues & nobiles negotiantur? Sane negoti-
ationi debet illa Respub. q. potentissimis Monarchis
sepe restiterit; neruum n. domi habuit, pecuniam; q.

ii non obitare aliorum potentia, iudicium magis
parasset imperium, sed contra tam potentes assurge-
re difficile est. Ordines Hollandiae mercaturam tan-
gunt, ac sanguinem proximorum suorum tueantur.

vitam, ac langum procul aetate, nec minore cura Indicas nauigations, q̄ patrios muros defendunt, quamvis magnis priuatorū dāmnis; si n. intermitrant, natura alio se conferent, ac emori-

Ita inter se sunt, hactenus ut et ceteris, et
enuntur, ut omnino desinere sit necesse. Germaniae ci-
uitates, aut negociantur, aut negotiatiūm sociæ sunt.
Nam q̄ nonnullæ vſuras p̄ Iudeos exercent, execra-

bile facinus est; Nescio sanè an vrbes vlla re ctitus em-
porij illis gubernentur, p'sertim in quibus omnes ci-
ues publici consilij participes esse possunt.

§.9. Nihil horum est, q̄ non honestissime fieri queat. si exhaustum est ærarium, si insuper contractum es alienum. nonne honestius ex negociactione, q̄ vrinā,

aliisq; reb. colligeret? Nec apud sapientem quæstio difficultis est; An honestius sit subjectos tributis premeret? an mercandi industria subuenire Reipublicæ?

parcere pauperibus? At quis fidus erit Principis inimicus?
Quid hoc ad rem? Quis fidus est tributorum exactor?
Nemo hercule, nemo: Vel duo, vel nemo. Minore est

cura negotiandi, q. omnia particulatum contingat.
Tot legib. coërcetur collectatium capacitas, nec villa
vis satis obstat cupiditatibus. Utatur publicanis, qb.
punctis tristis. Quid est aliud rei publicae? Chrysostomus querit

Quid peius Publicano: dic mihi: alienarum calamitatum minister, & negotiator est, alienos labores partitur, & cum sudoris non sit articeps, lucrum ex alieno labore nescire. Nihil enim

aluid est Publicanus, quam violentia licenter saevens, legitima offendit, auaritia honesto praetextu. Nunc omnia negotiantium scrinia, falcesq; excutiuntur, vt de magnis o-

pibus pars fisco inferatur, eadem opera, etiam lucra possunt integra conquiri. *Tελώνιος*, inquit Suidas, ἀλογίστων περιγυμάτων μεριστής, πεπαρησιασμένης βίᾳ, ἀτ-

πιστιν ἀρεταῖς, αἵδιστην τελεοῦσι, περιμένοντος. Publicanus alienorum negotiorum participes est, ac diuisor, liberus ac licita violentia, rapi-

na impunita, auaritia impudens, negotiatio ratione carens, mercatura inuercunda. Hanc cum paulo verecundiore commutet, & Principis merces vehat. Hoc igitur vtere in mercibus, minus mali poterit in negotiacione,

§.10. Commerciorum finis est comparare necessaria loca, scilicet funda, dicas, Haerop-

Negotiator
parvula
contumuit.

Opes au-
guenego-
cione bone-
ficiis, quam-
bala.

Simia &
paui in ne-
gotiatione
Salomonis.

Auru p. a-
lus merci-
Salomon
accipit.

Theophilus
imperator
negocia-
tio-
nem regina
damna.

Theophilus
non vere
contempt
lucra.

flos Princeps si faciat, non video cur dignitatem non seruet; omnia despicit negotiator, sub Sole torrido, monstra natantia, &

Luctantem Icarius fluctibus Africum,
Mercator metuens, ociūm & oppidi
Laudat iura sui; mox reficit rates
Quassas indocilis pauperem pati.

Regum quoque & Principum est pericula capessere, pro patriā, non timidorum mori. State in prima acie, inter tela versari, obire excubias, fodere vallum, ambulare per pruinias, vitam fragili rati committere, quam mox hostilia rostra incurvabunt, in tantā majestate summum decus censem; de hostico militem alere, colonias ducere prouidi ducis est. Hoc in speciem majus; at reuera sapientius, rectiusque, si industria acquirat opes, regnum tucatur; si India, si Afra ararium auget. Salomonis sanè naues ibant in Tharsis, nec sine negotiacione regiā merces referebant. Quia ibat clausus eius 3. Reg. 10. 22. per mare cum classe Hierā semel per tres annos in Tharsis, deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephontorum, & simias, & pauos: magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terra diuinitus & sapientia.

Aurum & argentum absque dubio à classis praefecto emebatur, adiectis alijs mercibus; deinde dentes Elephantorum quorū numerarentur, nisi magno numero adserrentur? nec video, cur tantam eboris copiam Rex conuahat, venditum igitur est ebur per institorē Regios, sicut olim piper & aromata Indica in Lusitania. Simias etiam, & pauos, quid attineret nominare, si pro solā regiā curarētur, non autem pro vniuerso regno, in quod distrahebantur? si ne vtilitate Iudicra animalia allata non credidero, sed vt greges illi per opulentissima Asia Emporia distractherentur. Quod verò quidam arbitrantur sordidum esse ex negotiacionibus facultates augere, falluntur. Nam vbiunque non est sordidum accipere à mercatoribus, rusticis, olitoribus, pauperibus veigialia, non est etiam sordidum commutatione rerum lucrum facere, modo publicum bonum quæratur.

Magnanimitatem Theophilii in ore ferunt; Nauem onerariam cum mercibus vxoris allatam, cum priuatorum eximi imperiis, graco igne combusit; coniūti, & maledictis Imperatiuum insectatis; Mercaturam esse priuatorum, eorum emolumenta, non esse à Principiis eripienda, sed permittenda tenuioris fortuna hominibus. Præclara in speciem oratio, re ipsa euanida. Theophilum igitur consideremus, & factū eius estimabimus. Europala- ta vitam ejus scripsit, illo ex fonte cæteri hauserunt. i. Justitiā simulat. Post Michaelis mortem filius eius Theophilus, qui ad virilem iam peruenierat atatem, patrium exceptit Imperium Octobri mense, Indiōne oītaua, verbis, iustitia vehemens anator vocari studens, legumq; ciuilium perfectus obseruator, sed reuera seipsum ab exterris, qui eum nollent, custodiens, ne forte quis facinus in se aliquod auderer, hæc simulat. Statim igitur a principio omnes, qui cum patre in Leonis necem conspirauerant, è medio tollendos, & cade afficiendos curauit. Quare edictum propositum, vt omnes quicunq; ab Imperatore beneficium aliquod accepissent; & insuper quicunq; Imperatorie causisq; dignitatis fuissent participes effecti, in Magnauram, aut Pentapyrgium cogenerentur. Quod vt factum est, omnibus, vt iusserat, congregatis, quasi antea seritatem, veluti in tenebris occultaasset, mittit ac submissa voce ad eos, qui simul coadiuerant: Volebat (inquit) & in animo habebat parens meus, ô popule, eos qui sibi auxilio suffident, & pro obtinendo imperio propagationem suscepissent, multis beneficiis afficere, & alius honoribus honestare: verum fato occupatus, me imperii successorem, ne ingratius videtur ius, qui de se bene meriti effent, debitorem reliquit. Idcirco quilibet à multitudine separatus, seipsum aperte nobis ostendat, vt nos cognitos amicos dignis eos premiis remuneremur.

Hū verbis decepti miseri, & à mente deduci, singuli quicunq; Leonis cadi operam nauarant, seipso indicabant.

Theophilus
omnia si-
mulat.

Simulatoris igitur hoc dictum fuit, & simulatoris auari, qui famam magnifici auctupabatur. Nam reuera Iconoclasta fuit; & persecutor acerrimus auarissimusque: ita habent Acta S. Joannicij Anachoreta. Sceptra quidem Romanorū tenebat Theophilus. Ille autem cōgerendo auro totū inibiabat, & ab eo superabatur, & alioqui non ferens esse Christianus, & se impie gerens in diuinis imaginēs, & quomodo potestate, ita etiam Economachorum dogmate alios superans, talē laqueum ab condit omnibus Christianis, Scribis & exactoribus omnem sumul vicum occupat, volens facere duo, que sunt peccata, nempe & auaro suo gratificare animo tributorum exactiōnib; & sibi fieri manifestum vnumquemq; qui doctrinam sequebatur Orthodoxam, vt eos vi caperet, & efficeret, vt vel inuite adiungeretur hæresi Economachorum.

Nonne miraris tam rapacem exactorem capitaniis, in negotiacione tam esse feuerum? sed vxori Theodorę fecimæ eximia indignabatur. Non consentiebat, nec mater ejus Theocista Iconoclasmō, vt recentef Europolata, inde ira, & quavis ex causā, quæ sita occasio vindicta. Narrat historiam de Benederinou Theristā Europolata.

Laudanda igitur Theodora heroina imperatrix magnæ virtutis, monstri illius conjux, quæ seruitio virum enixa, qui omnia templa imaginibus spoliabat, omnes carceres Episcopis, Pastoribus, Monachis complebat. Montes & speluncæ plena erant interfectorum fame & siti; qui S. Methodium sepulchro viuum clausit, qui Joannem Magum ipse magicis delectatus Patriarcham Constantinopolitum fecit. Crudelis igitur, & auarus, & sub ipsā morte saeuens, in exemplum liberalitatis, & magnificientiae produci non debuit. Hæc ideo monere oportuit, quod multi Scriptores ex vno aliquo ambioso dicto, vel etiam simulato de rebus serijs judicant.

Maior auctoritas est in edito Honor. & Theod. Cesarum. Nobiliores natalibus & honorum luce conspicuos, & patrimonio ditores, permittoſum vrbibus mercimonium exercere prohibenus, vt inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi, vendendiq; commercium. Cod. l. 4. titul. 63. l. 3. Non ideo arecentur, quod illicita sit mercatura, sed quod difficilis in eadem ciuitate tenuiores cum illis contrahant, cuius rei nunc nullum est periculum. Mercatura autem postea concessa videtur nobilibus diuitibus, quicq; sunt in magistratu. Nam teste Harmen. 2. tit. 5. §. 19. omnibus integrum esse commercia exercere. Certè olim vſitatum fuisse potentibus docet lex i. tit. 63. l. 4. Cod. Negotiatores, si qui ad domum nostram pertinent, potentiorum quoq; homines negotiatiū debitam pensionum, vt honestas populat, agnoscerem neantur: vt per cunctos qui emolumenta negotiacionibus capiantur, tolerabilis fiat agnoscenda devotionis affectus.

Tempore Henricorum, & sequentibus magna pars nobilitatis Germanicæ ad latrociniā, & rapinas mītuntur verfa erat, vt historiæ & adhuc diruta caſtella docent; caſa tanti mali erat, nobilis vel interdicta, vel p. Nobilitatē bro data negotiatio, & nunc quoque multi è nobilitate egere malunt, creditoresque fraudare quam negotiari, cum tamen Hispaniæ, Italiaque magnates, quemadmodum & Belgici, commercia magno studio, continuoque exerceant, idque armulatione Emporiorum, in quibus habitant; nam se contempnos esse vident, si penes se tantum genus, penes alios res sit. Genus, & virtus, nisi cum re vilior alga est, opinione hominum, malâ illâ quidem, sed quæ in gubernandâ Republicâ plurimum momenti habeat.

Non damnari mercaturam in viro nobili, & militari leges imperatoriæ manifestum faciunt. Nam militibus prohibetur, qui scilicet singulare Sacra-

Theophilus
negocia-
tio-
nisi
posse.

Odio vxo-
ris orthodo-
xe Theophi-
lius eius mer-
ces exurit.

Nobiles
mercatores
esse leges ve-
rant.

Causa quia
cum illis dif-
ficilius con-
trahere pos-
sunt plebei.

Potentes ne-
gociari per-
tinent, tolerabilis fiat agnoscenda devotionis affectus.

Nobilitatē
negociari,
quam pre-
dari pra-
stat.

Solis militibus, qui a-luntur à re-pub. prohibe-tur negotiatio-nio.

mentum habent, t. 35. c. 12. causa verò additur lib. 15. Milites, qui à Repub. armantur & aluntur, solis debent utili-tatibus publicis occupari: nec agyorum cultus, & custodia ani-malium, vel mercimoniorū quaestui, sed propria munitione instudare militia, nullum præterea ex militibus post hac prædictis obse-quuis vacare magnitudo tua patiatur: sed frequentes in nu-mero suo esse iubeat, vt armorum quotidiano exercitio ad bel-la se preparent. Quod si quis ex militaribus iudicibus ullos mi-litum tam diuinis quam regis, vel priuatis dominis vel posse-sionibus, ducerisq; alio obsequio, contra interdictum serenita-tis nostræ crediderit deputandos: sciat se ab eo, qui contra veti-tum fecerit, & ab eo qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras auri propter exigendas. Ecce pari loco mercimonia & agriculturam ponit, utrumque prohibet, quia aluntur ab Republicâ, & quotidiano armorum exercitio ad bella parati debent.

Merces re-tuta.

§. 11. In mercibus varia prohibentur, hoc tempore omnia Turcis vendi prohibentur, quibus contra nos juuari possunt, vt arma omnia, quæq; ad arma perti-nent. Olim etiam effere aurum non licuit. Ita Grat. Valent. Theod.aaa. t. 63. Non solum Barbaris aurum mi-nimè præbeatur: sed etiam, si apud eos inuenientur fuerit, subtili auferatur ingenio. Sed si viterius aurum p. mancipiis vel qui-buscum speciebus ad Barbaricum fuerit translatum à mer-catoribus non iam damnis, sed suppliciis subiungentur. Et si u-dex repertum non vindicat, regere, vt conscius criminosa se fuisse. Nuncin Sicilia & Hispania & qui militares mitti prohibentur.

Merces no-xia.

§. 12. Non permittantur inferri merces, quibus patria, & nativa viliora fiunt; itaque nec in Germaniâ Creticum, aut Hispânicum vinum, nisi cum ingenti portorio permittent Principes, nec Anglicanum pannum, cum tantam vestium varietatem texant ipsi Germani; Franci autem cum scripsi multum habeant, domesticum facile diuendi patientur, extermum por-torijs grauabunt.

Principes fautor ne-gociatorum cito diues e-rit.

§. 13. Mithi demum Princeps ille prudentissime fa-turus videtur, q; honestissimum quenque, ad nego-ciationes excitabit potius, q; occiri finat, si eos, q; opes per negotia augent, ad munia publica vocet; si mer-catoribus non modo immunitates, & priuilegia præ-fert, sed constanter etiam eorum securitatì consulat. Si tuis cum ad varia regna proficiscuntur omnia co-gnoscere jubeat, si pigrinis jus accurate, citoq; dicat, illis suis consules, & magistrat, si multi sunt, conces-sat. Si fraudes, Monopolia, aliaq; quæ bono publico obstant, diligenter impedit.

§. 14. Quæsitum etiam hoc sàpè est, an clericos ne-gociari fas sit? Primo, non modo Clericis, sed omnibus Christianis negotiatio illicta veratur jure Ca-nonum, & lege diuinâ. Ita dist. 88. c. 11. Eiiciens Domini-nus vendentes & ementes de templo significant, q; a bono mer-cator vix, aut nunquam potest Deo placere. Et idem nullus Christi-anus debet esse mercator, aut si voluerit esse, piciatur de Ec-clesiâ Dei, dicente Propheta. Quia non cognoui negotiations, introibo in potentias Domini, quemadmodum enim, q; ambula-ti inter duos inimicos, ambo bus place volens, & se com-men-dare, sim multiloquio esse non potest: (nec esse est enim vt iste male loquantur de illo, & illi male de ipsis) si qui emit & ven-dit, sine mendacio, & periuso esse non potest. Et can. 13. Quid est aliud negotiatio, nisi que possint vilius comparari, carius velle distrahere: negotiatores ergo illi abominabiles existi-mantur, q; iustitiam Dei minime considerantes per immodera-tum pecuniae ambitum polluntur, merces suas plus periusis onerando, quam pretios. Tales eieciit Dominus de templo di-cens: nolite facere domum patris mei, domum negotiationis.

Deinde disfluadent omnibus negotiations per-riculose, de poenit. dist. 5. can. 2. Qualitas lucri negotian-tem aut excusat, aut arguit: quia est & honestus quæstus, & turpis. Veritatem ponenti vilius est etiam dispensia pati, quam periculis negotiationis obstringi: quia difficile est inter em-entis, vendentisque commercium non interuenire peccatum.

Negocia-sa-cularia & cupiditas ex ignobili gloriisum quasi quandam pestem fugi. Et c. 10. hibita, Fornicari omnibus semper non licet: negotiari verò aliquan-doliceat; aliquando non licet. Antequam enim Ecclesiasticus qui sit, licet ei negotiari: factò iam, non licet. Et q. 14. q. 4. Clerici aut ab indignis quaestibus noluerint abstinentem, & ab omnibus iustis negotiacionis ingenuo, vel cupiditate ces-sandum, aut in quoconq; gradu sint positi; si cessare noluerint, mox a clericalibus officiis abstinerere cogantur.

Quarto, negotiacionibus temporis aliqd impen-dere clericus potest, si non cupiditate, sed animo iu-uandi miseros id agat. Ita 88. c. Decreuit sancta Synodus modo nego-cium deinceps clericum aut posse-siones conducere, aut nego-tiis secularibus se misere, nisi propter curam pupillorum & or-phinarum ac viduarum, aut si forte Episcopus ciuitatis Eccle-siasticarum rerum sollicitudinem habere præcipiat. Vbi liquido patet, quia alia sunt negotia secularia, alia Ecclesiastica. Non-ne Meyes in seculo erat, cum crebro tabernaculum intraret & exiret, qui intus contemplatione raptus foris infirmantium negotiis vagebatur. Et c. 7. Episcopus gubernationem vidua-rum, & pupillorum, ac peregrinationem non per seipsum, sed per negotiata, aut populi.

Quemadmodum superiori libro de Clericorum ludo: dominio seculari & causis audiendis diximus, ita quoq; de nego-ciatione ratiocinandum est; nec hac in parte periculum est, qui enim ad pauperes suble-undanos negotijs se implicat, cum res naturâ sit indif-ferens, ex bono vive sancta efficitur; nec facile frau-dem faciet, aut mentietur, quem pietas non auaritia ad commercia adduxit.

Quinto, si in pupillorum, & pauperum causâ ne-gociatio permititur, multo magis in suâ causa, si in pauper ho-ops est, præstat negotiari, quam mendicatione alios nefissi ne-grauate. Hinc apparet Platonem cum vrbes longius gociatur, à portibus remouendas arbitratur, ne turba ingravat quam alies incondita, vitijsq; deformantur, & egoq; & ideas grauatis separatas, Chimerasque, & Outopias condere. Non dicando. Se hominum studiis, affectibusq; accommodare, & docere id quod in vsu esse potest.

Cur enim si portu opportuno sit ciuitas, vt onera-Platonis riæ subire pontes, & in medianam vrbe inuehi possint, puerile con-eam in montem subducam, vt magno labore exone-silium, rari naues, magno sumptu aduehi merces oporteat? Hoc merito in magistro suo reprehendit Aristoteles; opportunitas enim rerum humanarum non est ne-gligenda. Ego verò virtuosior temlem vrbe, quæ à portu abest longiusculle; quam eam, quæ in sinu o-nusfas opibus classes admittit, fore exigitmo. Nam il-VRbs à por-illa remotior ingenti copiâ nautatum, cymbarum, turmam, bajolorum, agasom, jumentorum, aurigarum in-magna ho-diget, qui magnis vitijs vrbe insificant, & primo adi-minum sa-tu exiupunt appellentes. Mihi hoc sane ad arcen-ce indiget. dam mercaturam tale consilium videtur, quale esset, si quis Ringauianis nostris, qui felices Rheno colles incolunt, iuadere conaretur, vt in vicinos montes migrant, eoq; vina sua adueherent, ne faciliter extero-rum appulsu mores vitiarentur; sed haec non sunt e-jeus qui Remp. instituere velit, sed metaphysica specu-lantis. Ego factum probo imperatoris, qui suo tem-pore habitus est optimus. Nam prouincias quatuor consulares ante rexerat, vita moderatus, discipline militaris peritissimus, quem non honore modo, sed Pertinax veneratione quoque dignissimum judicarunt, cuius insignis im-signati fama barbari metu virtutis spectante & fi-perator. ducia justitie quam in eo esse norant, se vltro illi de-dicerunt, qui in periculo extremo nihil nisi imperato-rie dixit, aut egit, quem prætorianorum injuria cæ-sum populus Senatusq; adeò ægide tulit, vt furentib. similibs discuteret, tumultu, luetuq; omnia comple-ret, hæc enim de illo Herodianus atq; aliij. Pertinax ille

pertinax
defensus.Frugalitas
Pertinacis
odiosus mihi.Pertinax
negotiatio-
nem exer-
cit, ve-
galiam
quatuor.Senatus &
populo re-
verabilis
mercator.

ille est, qui priuatus Grammaticem docuit, ordines duxit, & habitus est parcius, quæ & necis causa illi fuit. De illo refert Julius Capitolinus. Tam parvus autem, & tam luci cupidus fuit, ut apud vada Sabaria, mercaturas exerceret Imperator per homines suos, non aliter quam priuatus solebat. Hec Capitolinus parum sincere, nam manifestus est falsi, cum ait: nec multum tamen amatus est. Quonodo n. non multum amatus, quem Senatus populusque ita Imperatorem factum letatus est, ut de nullo omnino tam sincerum gaudium fuerit? quem tantum luxerunt, quantum nulla mater filium? ipse Capitolinus ait populum ejus mortem indigne tulisse; milites quidem eum & auxiliario habuerunt, & causa odio iniuriosa; q. rapi-
nas & libidines eorum compescerat. Deniq; Se-
uerus Successor nomen Pertinacis asciuit, ut boni Principis mores amulatur videretur. non facturus, nisi carus fuisset Pertinax. De auaritia cum non ex-
cuso: ipse se, cum recusaret imperium, purgauit. Ad hac
quicunq; enormibus Tyrannorum atq; immensis lagitionibus
insuerunt, q. si frugalius paulo aut continentius ex pecunie in-
opia aggere instituas, non tam id moderate cuidam dispensatione prudentiæ attribuunt, quam auaritiam continuo tibi,
& fordes exprobram: neq; cogitant neminem posse magna
curia dilargiri, quise à vi atq; arpinis abstineat. Qui autem
rede ac prociusq; dignitate dispensat non modo nihil cui-
quam inimile eripit, sed & cateros frugie docet & parcere
parto. Et hanc ad normam facta ejus fuerunt. Vettigalia,
inquit Herodianus, quoq; omnia que ad contrahendas pecunias tyranni excogitauerant, in fluminorum ripis, in urbium
portibus, perq; vias & itinera, penitus remisit, atq; in anti-
quam libertatem reuocauit, multaq; item ad idem exemplum
fatuus ridebat. Nam & delatores vrbe exegerat, & vbi
inuenientur puniri imperauerat, cauens, ne cui iniuria ferret, aut de vanis criminibus periculum conflaretur.

Egregium factum si recte perpendatur, omnia di-
lapidauerat Commodus, decies HS. Pertinax inuenit,
h.e. vix 30. millia; donatiu tamen erogare, Remp.
regere, aulam constitui oportuit, inter hec tamen ve-
tigalia tyrannica abrogat, legitimos opum querendarum modos exquirit, inter eos & mercaturam ha-
bet, quam priuatus exercuit, nec illi vitio datum est,
quod post tot bella confecta feliciter, prouinciasque
ad ministratas Senator summa dignitate jam sexagenarius
negociaretur, populo venerabilis & Senatus, Imperatoribus, & exercitu carus erat, dignus qui ex
negociatore fieret Imperator. Quæ Historia satis of-
fendit, quod supra dixi. Martium illum populum
impensis etiam Mercurium, quam Gradiuum patrem
stirpis, ut putabant, auctorem coluisse.

Hinc opes illæ Crassi, quibus exercitus aleæ pos-
set. Plinius tamen Crasso ditiones libertos fuisse me-
munt. L. Domitius militibus promittit quaterna ju-
gera, quæ pro militum numero erant quadraginta octo millia. Plin. l. 18. sex Dominos Africae semissem
posse disse. Non igitur milites duntaxat Romani, sed & Aratores & Mercatores, & vtrumque inter arma.
Sed de agricultura jam dicam.

CAPUT XI.

Agriculturam ante omnia curandam,
& ornandam.

Artium o- §. 1. **A**gricultura inter omnes artes primatum
mnū fun- obtinet, nam Protoplastus in Páradiso ad
damentum hortum colendum positus est, & Noë vir agricola
est agricultura posse cataclysmum cepit exercere terram, & plantauit
vineam. Causa est, quia agricultura arrium omnium
est fundamentum. Ποτότον προφέτων, inquit Aristot. l.
7.c.8. Polit. Κατάχεται δε τηροφέτων, ἐπειδή τέχνας.

Primum suppeditari oportet alimentum, deinde ar-
tes. Et explicatus de ea differit l. 1. Oeconomia c. 2.
Hoc autem est, ut prouisum sit, qualem illam esse conueniat. **Agricultu-**
ra natura-
Facultatum verò ea cura prima est, que naturam sequitur. **Agricultu-**
ra natura-
Natura autem ordine prior est agricultura, secundumq; lo-
cum obtinet, quæcumq; à terra preferunt aliquid, qualis est
metallorum ars, & si qua alia eiusmodi est. **Agricultu-**
ra natura-
Agricultura iusta est: non enim penderet ab hominibus, vel volen-
tibus, ut quorum sunt caprone, & qui mercede operas dant, vel
volentibus, qualis tota res bellicæ est. **Agricultu-**
ra natura-
Maxime præterea naturalis est, Naturaliter enim à matre cunctis nutrimentum
suppeditatur, itaq; & hominibus à terra. **Agricultu-**
ra natura-
confert agricultura fortitudinem.

Hæc cigit pars omni in genere curanda est Re-
publ. sive agrum vberem habeat, sive minime, nam
& sterilis cultu fit vbris, & suis amatur, idcoq; Ulysses,
qui prudens singitur, Ithacen aperam, & saxosam di-
ligebat. Hæc itaque consequenda est; Quia maximè
naturalis est, & iusta. Arist. t. Pol. c. 10. **Quare a pecunia**
Cauponæ-
riam, & fe-
quarendaratio, nature & consentanea omnibus est, quæ est à fru-
titibus & animalibus. Cum sit autem ea duplex, quemadmo-
dum diximus, & altera quidem sit cauponaria, altera ad rem
familiarem tuendam pertinens: & hec quidem necessaria sit,
& laudatur: illa autem, quæ in permutatione nummi conficit,
merito viuperetur (non enim naturæ & consentanea est, sed in ea
alter ab altero lucrum accupatur) optimæ ratione omnibus in
odio est ratio feneratrix, quod ab ipso numero questus fiat, &
non ad quam rem paratus est usurpetur. Permutationis enim
gratia natus est: sicut autem eum angit & multiplicat. Un-
de etiam apud Græcos hoc nomen reperit (τίξεις enim à pari-
endo, quod illi dicunt τίξεις manavit.) Quod etiam Tur-
cica Barbaries cœfuit, quanquam enim Ottomanni
agricolis vitam reddit non vitalitem, de quo errore
post dicam: Agriculturam tamen magni faciunt, ut
constat ex consuetudine, quæ receptum est, ut Impe-
ratore ex horto viuant, ita narrat Leonicus. Turc.
hist. l. 1. c. 20. Est quoq; in Imperatori palatio hortus maxi-
mus & amoenissimus, cuius qui curam gerunt, Boſtagieler,
hoc est, hortulanii vocantur, suntq; eorum 200. iuvenes a 15.
anno usq; ad viceimum. Horum est officium pastinando, &
irrigando hortum colere & inundare. Stipendio indies donan-
tur trium vel quatuor asprorum, & vestiti annuo. Qui pri-
mus fructum, vbi maturauerit, prefecito obtulerit Imperatori
exhibendum, is mille aſſus donatur. Hortulanorum Preſ-
efetus Boſtagi Bascia vocatur, cuius stipendium est 200. aſſorum
fructus singulos dies. Hic reliquo Eunuchis dignitate minime a-
equipollit, sed solummodo seruus est Imperatori. Fructus, qui
ex horto isto colliguntur, ab hortulanorum Prefecto vendun-
tur, pecunia ea Imperatori offertur, nec in aliis vsum adhi-
betur, quam ut cibaria pro ipius Imperatori mensa inde coe-
mantur. Lucrum enim è fructibus terra acceptum, honeſtum
& diuinum iudicat Imperator, quippe quod non ex subditorum
grauiamibus, sed ex diuina benedictione colligatur, id-
eοq; vetat ex ea pecunia, quæ ex vettigalibus, decimis & ex-
ditionibus conquiritur, cibaria pro sua mensa comparari.

§. 2. Omnes qui prudenter Remp. instituerunt, David agri-
aut gubernarunt, agricultura primas dederunt Atq; culture de-
ab illis incipiunt, quorum est in tuto gloria, Iosephus datus.
ex agricolatione dittauit Pharaonem; David ipse ejus
rei sumمام curam habuit: Postquam enim Scriptu-
ra opes ejus & potentiam recensuit, curam quoq; rei
rusticæ describit t. Paralip. 27. 26. Operi autem rusticæ,
& agriculti, qui exercebant terram, præcerat Ezri filius Che-
lub: vinearumq; cultoribus, Semeias Romathites: cellis au-
tem vinaria Zabdias Aphonites. Nam super olueta & fice-
ta, que erant in campis tribus, Balanam Gederites: super a-
pothecas autem olei, ioad. Porro armentis quæ pascebantur
in Saron, prepositus fuit Sethrai Saronites: & super boves in
vallib. Saphar filius Adli: super camelos verd. Vbil Iſmaelites:
& super asinos, Iadias Meronathites: super oves quoque
Iaziz Agaraus. Omnes hi Principes substantia Regis Da-
uid.

Iosias.

Nec minus studiosus fuisse agriculturae videtur Iosias, qui populo in epulum dedit minoris pecoris 3000. bōum tria millia de Regis substantia. Principes templi dederunt pecorum duo millia sexcenta, boues trecentos. Deinde Chonenias & ceteri fratres ejus dederunt Leuitis quinque millia pecorum, boues quingentos. De Ezechia dubitare fas non est.

Ezechias.

2. Paral. 32. 28. *Apothecas quoq[ue] frumenti, vini, & olei, & præsepiæ omniuum iumentorum, caulæ, pecorum, & vrbes sex adiſcavit sibi, habebat quippe greges ouium, & armentorum innumerabiles, ed quid dedisset ei Dominus subflantiam multam nimis.*

Ozias etiam inter bellum curas agriculturae deditus fuit, 2. Par. 26. 10. *Exstruxit etiam turres in solitudine, & effodit cisternas plurimas eo quod haberet multa pecora tan in campesribus, quam in Eremi vastitate. Vineas quoq[ue] habuit, & vinitores in montibus, & in carmelo; erat quippe homo agriculturae deditus.*

Romani agricole.

Egregium plane regem & optimis conferendum, nisi familiari potentibus superbiâ lapsus, dum Sacerdotio iuhat, regno excidisset. Romani quoq[ue] ab initio agricolæ fuerunt; nam agri colendi, & militandi leges illis Romulus prescripsit. Hinc consulares & Triumphales agricolas, Cicerones, Fabii, Marci, Dentati, Catones, Serrani, qui etiam ex Imperatoribus Diocletianus, atq[ue] alij.

Annus 50. auaritia aduersus, agri culturae conducens.

§. 3. Deus ipse populo suo terram diuidi impetravit, leges constituit, ne possessiones miscerentur, annum quinquagesimum, quo ad dominos pristinos redirent, sanctum instituit, ne pauci latifundia occuparent, pauperes pellerent. In paucis enim particulas agrum diuidi expedit, ut melius colatur. Laudabilem consuetudinem Aphrytorum refert Aristoteles l. 6. Polit. c. 4. *Nunc autem in Aphrytorum lege hec omnia adirigere nos oportet. Et enim ad id, quod dicimus, vtilis. Nam illi, quamvis & multisint, & agrum angustum habeant, omnem tamen sunt agricola, non enim censentur tota possessiones neq[ue] fundos integras in censu referunt, sed in tota particula diuidunt, ut etiam pauperes censibus diuites superare possint. Secundum eam multitudinem, quæ ex agricultis constat, populus ille est optimus, in quo sunt pastores, & qui ex re pecuaria vitam tolerant.*

Diuidi agros expedit.

Hac etiam ratio fuit legum Agrariarum apud Romanos, quæ contendebant, publicos agros viriū diuidendos esse, tum vt necessitatibus ciuium succurreretur, tum ut agri diligentius excoletur. Lycurgus etiam omnib[us] agros diuisit, ut laborum quicunque & fructuum terra particeps esset; eadem ratione fecuti sunt Arhenenses. Veteranis suis Romanis in subsidium vita agros dabant, quæ occasione ad seditionem vñ multi, & ad militem concitandum Caesar, cum quereretur negari terras, quas noster veteranus aret, cum tamen Pompeius magnus Piratis victis deridet.

Bellorum premia agri.

An melius sient Piratae Magne coloni? Hinc & viatos agris discedere jusserunt. Innumeræ exempla sunt, de Gallis Cicero pro Fonteio testatur. *Huic Provincie, quæ ex hac gentium varietate confaret, M. Fonteius: (vt dixi) prefuit: quierant hostes, subegit: qui proximi fuerant, eos ex iis agris, quibus erant multati, decedere coegit: ceteris, qui idcirco magnis sepe erant bellis superati, ut semper populo Romano parerent, magnos equitatus adea bella, que cum in toto orbe terrarum à populo Romano grecabantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum.*

Pena negligenter Coloni.

Coloniae deducebantur diuisis agris. Solos Thracas, & Thespiales agriculturae obores nouimus. De Thracibus narrat Herodotus: *Ociosum esse, laudabile apud eos fuisse, contemptissimum esse cultorem agrorum. Sed barbaros & latrones fuisse constat, nec Rempublicam habuisse, sed cædibus & rapinis vixisse.*

§. 4. *Rеспublika primum, agrorum, vinearum*

culturam præter fructum, quem magno fænore reddit terra, etiam præmio, pœnaque promouebit. *Romanorum si quis agrum fordefere finit, exarans fit. Gellius l. 4. cap. 12. Suadeam sane singulis annis bis inspiciat, hortos, vineas, sedulis cultoribus laudem, interdum partis tributi remissionem dari, oculos aragi, agrum bonum, sed negligenter cultum magis grauari.*

Valentinianus & Valens prudenter, qui ita statuerunt c. 11. t. 58. l. 3. *Quicunque deserta prædia meruerint sub certa immunitate, ad possessionem imperatorum, non prius finiantur accedere, quam vel fidei iussoribus idoneis periculo curialium datis, vel fundis patrimonii sui maxime utilibus obligatis, idonea cautione firmauerint suscepit am a se possessionem nullo detrimento publico relinquendam.*

Hoc posterius dissidentia genuit; nam olim sat erat colonum esse, cum publice agricolis fauatur; ita magna in gloria erat agrum bene coluisse, familiam magnam alere regum. Abraham, cæteriq[ue] Patriarchæ, & diues ille Jobus patientia exemplum, exercitus pastoritios, & egregie fortis habuerunt.

Magni igitur honoris ea res fuit: Eumolpus Agrorum per Numidiam tam magnam familiam sparsam cura Roma habuisse dicitur, ex more Romanorum, ut capere Carthaginem posset, cur sparsa: nonne ad agriculturam, & pastiones? Arabant vtq[ue] Romani, pascebant, fecerant, negotiabantur. Et his artibus bellum sustentabant.

§. 5. Nouos agros, seu noualia institui, veptibus excisis, siccatis paludibus, interdum excisis fylis, de ductis riuis, & incilibus. Hoc olim facile erat, cum spacio terra delectum sui paucis habitatoribus preberet, nunc arduum optimis occupatis in sterili sudare solo. Verum hortor Præcipem, ut circumspiciat, quid coli possit:

Nam ignavia cultorum & desuetudine multa fertilia terrarum inculta & horrida jacent. Quid cul-nunc mille-tius Ægypto, sed tamen Augustus purgatis Nili fossimamparis, que oblitate erant feraciore illam fecit, ut annona rem populi Roma certiprem haberet. Veteranis etiam non semper agri culti assignabantur; ita queruntur seditionis Tibériano tempore, Vlginæ paludum nomine agriculturam assignari. Sic desertos agros cum immunitate a-signabat, ut fecit Constantinus cap. 11. t. 58. l. 1. Cum diuis Aurelianus parentes nostre ciuitatum ordines pro deserto possessionibus insserit conueniri, & pro his fundis, qui inuenire Dominos non potuerunt, quos præceperamus earundem possessionum trienni immunitate percepit de solemnis satisfaciere: seruato hoc tenore precipimus, ut si confiterit ad suscep-tendas easdem possessiones, ordines minus idoneos esse, eorumdem agrorum onera, possessionibus & territoriis diuidantur accepta.

§. 6. Hoc in primis ipse Princeps faciat, ut exemplo Ozia cisternas fodiat in deserto, turres ædificet, greges alat, agros colat. Insigne exemplum est Per-tina inter rares Præcipem. Ita de illo Herodianus: *Potremus nondum bimestri imperio expletos, quum quidem ille iam non dubium us probatis specimen dedisset, vniuersis in optimam spem crevta, anuidit repente mala fors, que omnia funditus exerit, sic ut egregii illi conatus vehementer omnibus profuturi, in medio quasi cursu prolabentur. Nam primum quidem quicquid in Italia, aut alibi inculti gentium soli, etiamq[ue] sub Regibus vacaret, id tamen occupationibus, & di soli, colentibus adjudicavit, decemq[ue] annorum immunitatem ac perpetuam dominii libertatem agricultis concebat.*

Aurea lex est Valent. Theod. Arcad. 6. 11. t. 58. l. 8. *Qui agros Domino cessante desertos, vel longe positos, vel in infinitum, ad primum pariter publicumq[ue] compendium exco-lere festinat: voluntati sue nostrum novetur adesse responsum: ita tamen, vt si vacanti ac destituto solo notus cultor infederit, ac retus dominus intra biennium cadens ad suum ius voluerit reuocare, restituiri primitus, quæ expensa confiterit, fa-cultia-*

cultum loci proprii consequatur. Nam si viennii fuerit tempus emensum, omnis possessio & domiciliu carebit iure, qui filuit. Tanta cura colendis agri boni, & prudentes Imperatores institerunt.

*Germania est ins-
cunda, in-
cultu, nunc
terrarii est
sufficiens.*

*Aduca tota
fertilitas
Germania
nondū ten-
tata est.*

*Vbi incul-
mager est,
vincent
caparria*

*Belga olim
franatio.*

§. 7. Quantum referat Agriculturæ studiosos esse, docet nostra Germania; quæ olim aspera cultu, nec vrbes, nec panem habebat, pulibus vtebantur, consuluntur Cæsar, Tacitus, Strabo l. 7. Ab Istro irrigari desertas regiones scribit Procopius, Suevi hoc laudib[us] duecebant, longissime vacare regiones circum quaque, iraq; sexcenta milliaria Cæsaris tempore sine cultore squalebant. Cæsar lib. 4. bell. Gall. nunc vero cultissime tot vrbibus est, ut nulli regioni cedat. Neque dici potest optima quæq; esse occupata; nam & olim ita videbatur, cum saltus vnius esset Germania, nunc quoque quod de herbis dixerint nonnulli; optimas calcari, de Germania quoque vspurare possumus; optimas glebas calcari, non colti. Viprianiatos, vidi Nobiles, Prelatos, aliosque, qui repurgatis collib. vites plantarunt, aut fruges feuerunt, palca lata effecerunt. Quantas opes Reipublicæ parare possit Princeps, si vel colli suo sumptu, vel colendas priuatis pro decimis assignaret?

Quis vero Principum est, qui non aliquot millia jugerum in mediocri ditione colligere possit? De libertatem subditis, ut si opportunitis locis cultura idoneum locum occuparint, datâ Reipublicæ pensione annua sibi retineant, atque ad hæredes transmittant. Veteres Germani agricultura non studierunt, Strabo libro 7. Sueorum natio, ut superius dixi, partim intra, partim extra, sylam (Herciniam) habitat, Geterum contermino genit. Sueorum quidem gens amplissima, è Rheno siquidem vñq; ad Albim peruenit fluvium, eorum portio etiam trans Albim loca dep[er]sunt, quemadmodum Eudoudori, Lancisarti; nunc autem isti trans flum in fugam compulsi exciderunt. Commune a. est omnibus, qui hunc traditum incolunt, ut alio facile migrant, & propter virtus tenuitatem, & ppter agrorum ignaviam colendorum, & propter inopiam pecuniarum. Cumq; in tuguris habent, in diem habent suppeditilem, plurimamq; è pecoribus trahunt alimoniam. Sicut & Nomades, eorumq; instar domesticæ in carris tollentes instrumenta, quoq; sors tulit & opinio, suis armamentis conuertuntur. Sunt autem & alii Germanie populii indigeniti magis laborantes, Cherufi, Chatti, Gambrini, Chattuarii, ad Oceanum præterea pertingentes Sugambri, Chaubi, Bructeri, Cimbri, Chauci, Chaulei, Gamptani, ceteriq; quam plurimi.

Singulis annis etiam agros mutabant, quod magna negligentiæ cauillam dabat, ita Julius l. 6. Agricultura non student (Germani) maiori pars vicius earum in lacte, caseo, carne consistit. Neg, qui squam agri modum certum, aut fines habet proprios: Sed magistratus ac Principes in annos singulos gentibus cognitionibus, hominum, qui vñha coierunt, quantum eis, & quo loco vñsum est, attribuunt agri, atq; anno post alio transire cogunt. Ciuitatibus maxima laus est, quam latissimas circuui se vastata finibus sedes habere. Hoc proprium virtutis existimat, expulsos agri finitos cedere, neg, quemquam propè audere confidere. Contraria cultis populis tenenda est ratio, ut agri vndiq; colendi querantur.

§. 8. Quid fecerit priorum industria facile conspicimus, & fruimur. Cæsar libr. 3. de Belgis nostris ita loquitur: Vbi Oceano, inquit, appropinquat (Rhenum) in plures diffundi partes, multis, ingentibusq; insulis effectis; quarum pars magna à feris barbarisq; nationibus incolitur, ex quibus sunt, qui p[ro]scibunt, atq; ois animi vivere existimantur. Atnuictoto orbe terrarum locum cultiorem an inuenire possis? Cultura hoc fecit. Olim tota ditio Fuldensis saltus erat, jam nulli Germania part, excepta Rhenana & Istriana, cedit.

Victus olim in Belgio Germanique miserimus, nec alius esse posse putabatur; Tac. de German. In

omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in hec corpora, quæ miramur, ex crescunt: sua quemq; mater vberibus alti, nec ancillis ac nutrictibus delegantur. Dominum ac seruum nullis educationis delicias agnoscas. Inter eadem humo degunt. Est tegmen omnibus, sagum, fibula, aut si deficit, fibra consertum, cetera in te totis ditis iuxta focum atq; ignem agunt. Peucinorum, Venedorumque, & Pennorum nationes Germanis, an Sarmatici ascribant dubito: quamquam Peucini, quos quidam Baſtaros vocant, sermone, cultu, sede, ac domiciliis, ut Germani agunt, fides omnium ac torpor, Procerum cornubius mixtis nomib[us] in Sarmatarum habitum sedantur. Et mox: Feminis mira feritas, sed a paupertate, non arma, non equi, non penates: vidui herba, vestitui pelle, cubile humus.

Domus vix vllæ, specus, & antra fuerunt. Tacitus. *Victus &
fides Ger-
manorum
veterum.*

Suam quisq; domum spacio circumdat, sive aduersus casus ignis remedium, sive infirmitas edificandi. Ne carentiorum quidem apud illos, aut regularum vñsus: materia ad omnia vñntur informi, & circa speciem aut delectationem. Quedam loca diligenter illinunt terra ita pura, ac splendente, ut picturam, ac lineamenta colorum imitetur. Solent & subterraneos specus aperire, eosq; multo insuperfimo onerare, suffragium manorum, & receptaculum frugibus.

Et Seneca: Germani, inquit, errant incertis sedibus; sunt apud eos perpetuae hyemes, solum infestandum, nulla aedes, rationibus viuant: vbiq; nox fessos laboribus reprehendit, cubant sub frondibus, aut in speluncis foecisue: non habent domos, sed casas solis & calmis contextas. Incole circumaguntur chorizantium more in congelato mari, vicitantes carne Germani despecti.

Manserunt hæc vñq; ad Christiana tempora, Carolum, Bonifacium, donec cultura ostenderet, omne solum esse fertile. Hæc idcirco atuli, ut discamus adhuc loca superesse culture. Nam quemadmodum olim infrugifera loca illa putabantur, quæ nunc cultissima, fertilissima sunt; ita nunc quoq; insignes agri sunt, quos aratra noſtndum violarunt; paludes sunt, quas siccari posse multorum industria docuit.

§. 9. Agros non modo tempestas, & bellum, sed maxime onera ciuica faciunt steriles, quibusdam in locis depascunt eos greges ceruorum, in alijs miles amicus, sed concubitor, in plurimis & tributa. Ita ut colere non libeat. Imò ipsi tributorū magnitudine compulsi sterilitatem mentiuntur, ut exactores evitent; ita factum colligimus ex lege Grat. Valent. Theod. aaa. c. II. t. 57. Quisquis ritem succiderit, aut se ratiu[m] ramorū fortis vitaverit, quo declinet fidem censuum & meritiori callida paupertatis ingenium: mox detectus competenti indignatione subiicitur, illo videlicet euit ante calumniam, qui forte detegitur. Laborasse pro copia, ac pro reparandis agrorum facibus, non sterilitatem aut inopiam procurasse. Datum Prid. Non. Ian. Constantiop. Eucherio & Syagrio Cos.

Quæ enim cura fuerit agrorum, si melior putatur sterilitas, quam crudelitas lauerionum, malo, sed specioso jure grassantium? Hinc lege, Qui grauatos, & I. Peræquatores, benigne succurrunt miseri. Bellis ciuilibus magna etiam cura agricolarum habita, sed posteriora tempora omnia in pejus vertere.

§. 10. Renocanda lex antiqua de pace agricolaram, quam Cyro tribuit Xenophon libr. 5. Cumq; cogitasset fore ut qui ad se defecerant, quoniam essent Babyloni Bello agri-
colam im-
finimeti, malo afficerentur, nisi ipse adesset semper: Ita ut quos-
cung[ue] ex hostibus missos faciebat, si in suis Assyrio dicerent, &
ipse caduceatorem ad eum hac dicturum misit, se paratum esse sinere agricolam terram colere, nullaq; iniuria afficere. Sic etiam ille vellet agrum colere agricolam eorum, qui ad se defecerant. Quenquam tu, inquit, si etiam posse prohibere, paucos quosdam prohibeas: (parum enim est agri corrum, qui ad me defecerunt) at ego multam tibi regionem colpi p[ro]mittam. Quod autem ad perpetuationem fructus attinet, siquidem bellum fuerit

ſuerit, ille fructum percipiet, qui superior fuerit: Sim pax erit, perſpicuum eſt te perceptum. Quod ſi aut ex militibus meis arma inſerant tibi, aut ex tuis mibi, de jis vriq; pro virili vitionem capiemus. Hęc vbi caduceatoriuſiſſet, eum miſit. At Affyrii hi omnibus auditis ſuadebant Regi, vt hac concederet, & quam minimum belli relinquere. Et Affyrius ſive à ſuis perſuaſus, ſive quod ipſe ita vellet, hac concesſit: ac federa percuſſa ſunt, vt terram colementibus pax eſſet, armatis vero bellum.

Hoc quoque conſilio, ſaltem publico, imitatū ſunt Belge; multi enim agricolarum, qui in finib; erant, partis vtriusque protectionem habuerunt, ſed conſilio publico; nam vtroque à milite damna paſſi ſunt. Quin jam ante Cyrum ea humanatie vñi ſunt reges, Nabuzardan Praefectus Babylonij Regis vinitores & agricultas reliqui, Indorum etiam eam quiaſſe conſuetudinem auētor est Arianus l.5. de reb. Alexandri Diōdor. Sic.lib. 2. c. 10. Sunt enim tam viētori quam viēto necessaria opera agricolarum. Hoc igitur genus hominum, nunc omnium primo prādis objicitur. Quocirca ad bellū rumorem annonā caritas creſcit. Agricolæ neceſſitate compulsi, ipſi quoq; beligerantur, aut ad latrociniā ſe conuentunt.

§. 11. Magnæ quoque fuerit prudentia agricultas immunes conſeruare ab aulicorum, nobilium, potentium, tabularum injurijs, illæ enim efficiunt, vt nec agrum colant diligenter, nec de augendā re cogitent, vt ille dum

Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi.

Nec igitur dominos plures ſentiant in villulis suis, nec rure in vrbem extrahantur. Eorum etiam ſimplicati conſulatur, dum ingratia vrbibus neceſſaria inſerunt, ita conſtituerunt Clemens V. & Pius V. qui veſtigalia exigi ab agricultis annonam importantibus vetuit. Hinc illa præclarā; ne bouem aratorem pignori accipere licet, ne pro repreſſarijs licet agricultas moleſtari. Olim potentes vrbani onera in rusticos deriuabant, quod vetuit Imperator Conſtantinus c. 11. tit. 57. Quoniam tabulari cuitatum per colluſionem potentiorum ſarcinam ad inferiores tranſerunt: inuenimus, vt quisquies grauatum ſe probauerit, ſuam tantum priſinam poſſionem cognoscat. Datum 15. Kal. Febr. Roma. Conſtantino A. III. & Licino Coſ.

A militum etiam moleſtia vindicantur c. 11. t. 60. Pratice provincialium noſtrorum, & pricipue rei priuata noſtra, pernicioſum vel periculofum eſt militum moleſtia fatigari. ideoq; lege ad amplissimam prefectorum ampligata, cenſenuſ, ne hoc deinceps vſurpetur. Super qua re vniuersos quorum intereſt conuenire tua magnificencia non moretur, negoq; permittat poſſiores vel colonos pratorum gratia qualibet importunitate vexari. Dat. Non. Sept. Honorio X. & Theodoſ. VI. AA. Coſ.

§. 12. Sua vnumquemq; non aliena colere valde expedit. Apud Romanos toties definitus eſt agri modus, quem ultra tenere nemō poſſet, ſemper tamē leges illæ violatae, etiam ab ipſis legiſtatibus; nam inde fit, vt opprimant agricultas, hinc poſtea pulſis agricultis ergaſtula omnium poſſeſſiones oceupabant, inducta in nobilem terram ſcrutare sterilitas ſecuta, qualis nunc apud Turcas eſt. Tanta enim eſt in vastis terrarum fertilium ſpacij sterilitas, inopia colementum, vt bellum domi ſuſtinere nullo modo poſſit eorum Imperator. Quia enim Turcorum ſubditis periuafum eſt, omnia ius eſſe propria Imperatoris, atque ille hoc jure vitetur, hinc agricultura deſtituitur terra, ideoque hominibus, hoc eſt, fundamento virtutum. Nam primo Europæi tyrranice habentur, & in maximā deſperatione verſantur, necad rebellionem tyrranidi tantæ concitandum, quicquam deſt, præter occaſionem; Imperium igitur hoc in cultum eſt, & vastum, ſolitarium, debile. Proverbio dicitur, vbi Ottomanni caballus ſigit pe-

dem, ibi nunquam herbas enaſci. Cujus cauſe multæ ſunt, ſed præcipua, quod vel illi eſt fundis auferuntur, vel fundi ab ipſis, pro regnantium arbitrio.

§. 13. Agricultutā ſimpliſtor eſt, & facilior paſtio; Faciliſtā vitam paſtores ducent. Ariftoteles Polit. lib. 1. c. 8. Viētū enim ab animantibus cicirib; ſine labore eis contingit & ceſſantibus. Cum porro neceſſe ſit paſtorib; locum mutare propter paſcia, ipſi quoq; vna ſequi co-guntur, veluti viue agricultura operam danteſ. Alii ex ve-natione viuunt: Sed aliis ex alia, exempli gratia. Hi ex latro-cinio, illi ex pifac, quicunq; lacus & paludes & fluuios, aut mare pifacationi opportunum accolunt: alii ex aucupia, aut prada ferarum bestiarum. Pleriq; autem homines e terra vi-uunt, & ex fructibus manuſtū. Hęc maximē cura ſuit Orientalibus, & regia planè, nunc contemptiſſima, ſed Princeps addet dignitatem, ſiquidem facile, & ſine injury direcione cupiat.

§. 14. Quietū ruficanæ conuenit, & ad ſecutitatem pertinet, vt in villis pagis que ſuos habeant judi- Rufficanæ tem; nam multa inde commoda oriuntur; non co-domi ius- cungunt in vrbes, non auocantur à labore, facilis li-tem componunt, breuiori compendio jus dicuntur. Nec imperitia objici potest, habent illi lites non in-tricatas, & leges paucas, ex quibus ſententiam di-cunt, quod ſi res diſſiſtiora gitetur ad vicinas vrbes conſilij cauſa mittitur. Iuſtum verò eſt, vt mercato-rum cauſa mercatoribus, ita ruficorum ruficis committi, & fabrotum fabris, modo a perito diri-gantur, ne à communi jure recedant. Nam reuera multi nunc diſſeruntur concurunt miseros, auētoritate, minis magiſtratum terrent. Id olim præſides, pub-licani, eorum familia, milites cum aperte in pacato Concurſo-foſo prædati non poſſent, in more habebant, vt per rum impe- calumniam opprimerent. Haec cauſa olim Variana cladi, cum imperium eorum Germani accepit, ſed mores ferre non poſſent; pricipue verò in cauſidicos ſequierunt, vniuſ linguam exciſam manu te-nens Germanus Eia vipera, inquit, etiam nunc ſibila.

§. 15. Optanda quidem eſſet omnium agrorum fecunditas, ſed quia eam Deus dare iuſta cauſa no-luit, arandus eſt & ager exſuccus. omnis Republica ſibi talem deligeret, quale lib. 7. cap. 5. Politic. deſcribit Ariftoteles: Similiter autem & de agri natura ſe-Magnus, & reſi-habent. Nam quod ad illud attinet, qualis eſſe debeat, ni-mi-num omnes eum laudauerint, qui ſit rerum omnium copia re-fertus atq; inſtructus, ſuūq; ipſe boni contentus: talis autem feriſtū ager op-tandum, ſed qui ha-ritate ſeptendit, ſed qui ba-beretur arā- diſe eſt.

ſed multitudine autem, & magnitudine talis, vt qui in eo ha-bent, poſſint viuere ab omni opere vancantes liberaliter ſimul & temperanter. Sed rarus ejuſmodi eſt ager, non omnis fert omnia tel-lus, quadam valde paucā. Itaque jura, quæ agriculturam conſtituerunt, miſeri agros iuſſere, vt qui in-ſecondum fastidire, fertili priuaretur, ita de publi-cis agris leges: Quisquis (c. 11. tit. 58.) conductor fuerit in-uenitus poſſeſſor fundi fertili, qui ex publico vel templorum iu-re deſcedit, huic ager ſingatur inutilior, quod ſi contra id re-luctandum exiſtimauerit, alius poſſeſſor ſub eadem preſta-tione queratur: vel ſi voluntarius, qui ſi conductor non inueni-atur, tunc ad poſſeſſores antiquos, id eſt, decuriones vel quoslibet alios loca iuriſ predicti adiunctis inutilibus reuertantur idoneū fideliſſoribus preſtitis.

§. 16. Quin & illud sagax antiquitas prouidit, vt munire, & colere limites poſſet, ne inculti jacerent Limitanei agri, ſed ſi eos milites colere vellent, immunes eſſe agri omni-juſſerunt, ita Theod. & Valens AA. c. 11. t. 59. Agros noſliberi limitaneos vniuersos cum paludibus omniq; iure quoſ ex priuata fuere. diſpoſitione limitanei milites ab omni munere vacuos iſi cu-rare pro ſuo compendio atq; arare conſuerant: & ſi in pra-ſenti coluntur, ab hiſ ſirmiter ac fine vlo concuſſionis grau-nine

Defendere
agricolas
et paſcere
civitates.

Miſcendi
agri feri-
& inſe-
cundi

Militi
man
colon

Iuga
ma

Turca
tiles a
cole
ben
occup
poſſer

Metall
fornta
vneſſ
cipi

mine detineri: & si ab aliis possidentur (cuiuslibet facie temporis prescritione cessante) ab uniusvis detentoribus vindicando siudem militibus sine vello prorsus (sicut antiquitus statuum est) collationi onere volumus adsignari: in his etiam contra eos, qui preceptionibus nostris obviat venire tentarent, prescritionis pena valitura. Nam si quis forte (quod minime audiendae debuerat) emptionis titulo, memorati iuris possideat predia: competens ei actio contra venditorem intacta seruabitur.

Milites remanentes. Imitare animose Princeps, firmabis opes, & regnum; Ecce gentium Domini per militem agros limitaneos, hostium excursibus obnoxios colebant, nec tum pudebat Veteranos arationis, qui pro extremo praemio agros exspectabant, qui nouerant maximos Imperatores post trabeam, ad stiitum triumphalem redisse. Denique hoc age, ut vbique tuas ager, tuum pecus videatur. Miror Romanam industriam. Augusti imperio, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino Cos. C. Caecilius Claudius Isidorus testamento edixit, Plinius lib. 33. cap. 10. Quod uis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum iugorum mamillia. 416. iugum tria millia sexcenta, reliqui pecoris, ducenta quinquaginta millia, in numerato sexcenties decies quinque centena Philippicorum millia, computatione Lipsianae. Hec priuatus, & bellum passus. Cur non Princeps, si omnes occasiones inquirat, idem poterit?

Ad Agriculturam referto piscinas, saltus, omnia quea terra & aqua prouenient. Quorum fructus si Princeps sequatur, nihil opus fuerit, quotidie noua vegetigalia, noua tributa imponere. Terra ipsa sa- Turca sif ser- tis secunda fuerit ad dignitatem tuendam, hostem- tis agros que arcendum. Quod si Turca, qui tantum terræ colant or- & fertiles possidet, vel millesimam aliquam tem totum occupare posse. partem in Graecia, in Asia, Palæstina serio colendam suscipiet, facile tantos greges, quantos Josaphat, Ezechias, Jofias, in sumptu exercitus alere posset, sed noluit Deus tantæ feuitæ addere prudentiam politicam, ne viribus suis totum orbem occuparet.

CAPVT XII.

Principi fossilium rerum precia conquirenda esse.

§. 1. G ermanis nostris argenteum, & aurum proprie, G an iati Dū negauerint, dubitat Tacitus; sanè nunc quam plurimum auri, argenti, gemmarum possident. Multi etiam laborem improbum, τὸν μεταλλάσσοντο, metallia exquiruentium valde reprehendunt, aurum irreputum, ajunt, melius situm, dolent cum

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Metalla. Plinius libro trigesimo idem studium, quod docet, insecatatur. Metalla nunc, ipsaque opes, & rerum precia di- fuitari o- centur, tellurem intus inquirent cura multiplici modo: quippe alibi diutius fodit, querente vita aurum, argentum, ele- pugnat prin- cipia. trum, as: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritate ferrum, auro etiam gratius inter bella cadesque. Persequimur omnes eius fibras, viuumq; super excavatam, mirantes debescere aliquando, aut intremescere illam, ceu vero non hoc etiam indignatione sacra parentu exprimi posit. Imus in viscera eius, & in se M. enium opes querimus, tanquam parum benigna ferrilique, quaquam calcatur. Inter haec minimum remedium gratia scrutamur. Quo enim cuius, fodiendi causa medicina est? Quanquam & hac summa sua parte tribuit, ut minimè parca, facilisq; in omnibus que profundit. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, que occultauit atq; demersit, illa que non nascuntur: ut repente mens & inane euolans reputet, quea non nascuntur: fit finis, seculis omnibus exhauiendi eam, quoq; penetrat

aurarita. Quam innocens, quam beata, imò vero & delicata esset vita, si nihil aliud, quam supra terras, concupisceret, breuiterque, nisi quod secum est! Eruitur aurum & chrysocolla iuxta, ut pretiosior videatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat vnam vita inuenisse pestem, nisi in pretio esset, auri etiam sanies. Querebat argenteum aurarita: boni consuuit interim inuenisse minium, rubentisq; terra excogitauit usum. Heu prodigo! a ingenia, quot modis auximus pretiarum? accepit arti pictura, & aurum argenteumq; calando carius fecimus. Didicit homo naturam provocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In pocula libidines calare iunxit, ac per obscenitates bibere. Abiecta deinde sunt hac & sondere capere: & auri argentiq; nimium fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hac vera luxuria gloria existimat, habere, quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turbagemmarum potamus, & Smaragdis teximus calices: ac temulentia causa tenere Indiam iuuat: & aurum iam accessio est.

§. 2. Hæc omnia aurarita sunt cohuitia, non facultatum, ut initio dixi; De vs enim hæc quoque donauit in vsum humani generis, quod abundare, & splendere voluit; nec alio modo subterraneæ diutie vituperantur, quam ea, que foras ipsa producit, vnum, & fruges, animalium delicia, formarum venustas, his enim omnibus stultitia aburitur. Metallorum itaq; opes sapiens Princeps inquiet, & ea Rem publicam iuuabit. Aurum per bella querere, nefas est; per maria, periculum; per salitantes opprobrium, in sua vero natura, infirmita, ut monet Cassiodorus. Ratio triplex Tribus modis; Flaminum ramentis, ut in Tago Hispanie, Pado Italia, Hebro Thracie, Paetolo Asie, Gange India; alio modo scribibus puteorum effodit, aut ruina montium. In fluminibus licet præstantissimum dicatur, & absolutissimum cursu ipso trituque perpolitum, non tamen jam amplius inuenitur, aut potius non queritur.

Cum vero ex metallis, gemmis, marmoribus, omnibus metallicis, & fanie metallorum ingentes vtilitates oriantur, non sunt negligenda, sed tanquam Reipublicæ data beneficia cum gratiarum actione usurpanda. Quod si jam olim vena comparuerint, inuestiganda porrò; de nouis quoque sedulo cogitandum. Neque existimandum ita, Deum dispensasse, ut veteres omnia eruerint; Immensa diutiae latent abdita sub montium molibus, alias profundis, aliae penè in propatulo. Tanta est eorum varietas, ut certare videantur cum illis, que enascuntur. In summâ tellure Principatu Neronis in Dalmatiâ inuentum est aurum, singulis diebus etiam quinquaginta libras fundens, cum jam inuentum in summo cespite, ait Plinius.

§. 3. Stauendum omnino plurimas esse paucim venas metallorum per Europam, & Asiam, quæ negliguntur, cuius signum est fluuiorum arena aureæ, quæ indicant vicinas ripas abundare auro. Neque vllum Principem arbitror esse, qui non eas diutias habeat, sed deesse industriam scrutandi, non affirmo vbiique aurum esse, sed speciem aliquam metallicarum, seu fossilium rerum. Aurum, argentum, ele- trum, as, ferrum, stannum, plumbum, argentum viuum, sandaracham, minium, cadmiam, alumen, sulphur, bitumen, terram Samiam, Eretiam, Eliam, Selinusiam, Pignitidem, Ampelitidem, Cimoliam, Sardam, Vmbricam, rot lapidum genera. Nam quotidie noua hujusmodi inueniuntur, quod signum est esse. Priscis temporibus nihil horum erat in hac nostra Septentrionali Europâ, nunc pluribus locis plurima sunt, quia olim alie erant curæ mortalium, nunc illa queruntur. Tacitus; Argentum negat esse in Germania, at nunc inuenitur, & hoc, & aurum.

Aurum in
summo ce-
spite.

Omnib. in
terræ ali-
qua metal-
lica inesse.

Nulla

Opum ab-
ufus est,
sed non nisi
opib. defen-
di Republ.
potest.

Locis horridis metallis sunt.

Cur minor metallis sit cura.

Palestina metallis dis- ues.

Arabia au- ro abun- dans.

Nulla pars Germaniae est, in qua non aliqua effodiatur; In Comitatu Tirolensi, Bohemiam, Saxoniam, Pannoniā, Transylvaniā, Poloniā, Hassiā, Eiflī, doctes illā sunt. Imo in ipsa Norvegiā sub frigore arctoo propè Ringaricham argenti venæ sunt, & in Sundhalangio cupri abundantia; In Suecia quoque montes auri, argenti, æris, plumbi numerantur, sub gradu 62. Ipsa Britannia stannum argenti pppē æmulū gignit. Eleætrum mittit Borussia, Gemmas Herciniæ saltus. Caussa cur minus in hoc genere elaboretur, est vel mutatio dominorum, & gubernantium, vel bella, vel sanè sumptuum magnitudo; hinc priuatorum vix opus est, olim publicani conductebant, plures simil, & diuites. Rarus jam in Hispania fofor auri est, quia noua Hispania, & Peruua fertilior est; negare tamen non possumus in Hispania metallicos esse montes, cum Scriptura, & experientia id ostenderit; propè Carthaginem nouam quadraginta non minus hominum milia perpetuo in opere versata sunt, ut auctor est Polybius; quis credit vicinos montes aurum non habere? aut Carthaginenses penitus exhaustos?

Nullum tamen Principem plures metallorum fodinas habere arbitrari, quam Turcarum Imperatorem, qui cum tamen sit auri sicutissimus eo bono non virtut, & penuria peritorum, & Dei prouidentiæ, ne tantis opibus contra reliquias Christianorum instruerat. Deuteron. 8. 9. Deus promittit terram cuius lapides ferrum sunt, & de montibus ejus metallum fodiuntur. Copiam magnam indicat, cum dicit *אֲבּוֹתָה בְּרוּלָה* lapides eius ferrum; quasi ferris ea copia, qua lapidum, & hoc mirum cum sit, eadem effratio argenti, ut supra dixi. Æris quoque multitudinem significat, cum ait *בְּרַאשׁ* excides, quasi instar saxorum as excidatur de montibus. Auri vero abundantiam fuisse ostendit Deut. 1. 1. *Hac sunt verba, que locutus est Moyses ad omnem Israël trans Iordanem, in solitudine campistri, contra mare rubrum inter Pharan, & Tophel, & Laban & Haferoth, vbi auri est plurimum.* Vbi noster, & Chaldaeus *בְּרַאשׁ* vertunt abundantiam, seu sufficientiam auri, LXX. *καὶ κατεχοστά,* vel vt alij, *καὶ κατὰ χρυσόν ad aurifodinas,* siue quis vere intelligat esse sufficientiam auri, siue autem loci nomen, parum efficerit contra id quod dixi; nam si nomen est loco, inditum est ab auri copia, siue Scriptura dicit aurum esse plurimum, conuincimus metallorum esse multitudinem. Est in eo tractu vrbs, de qua Genes. 36. versic. 39. *כְּנָרָה – מִזְבֵּחַ* aqua aurea, quanquam potest esse nomen feminæ. Et 33. v. 25. *Ferrum & as calceamentum eius dicitur, seu וְרִדְנָה,* quod interpretantur æris & ferri fodinas, quafu dicat, ferrum & as calcatio tua, hoc est, sub pedibus tuis ubique fodinae ferri, & æris, hinc Sarepta Sidonio- rum à *בְּרַאשׁ* conflando dicta est.

Sed ad *κατεχοστά* redeamus, de quibus Christianus Adrichomius ita habet in Theatro terra sanctæ de Pharam Numer. 16. *Aurifodina Hebraicæ Dizahab;* Graecæ *catachryses* dictæ; vbi auri est plurimum. Sunt autem montes aurifertiles in deserto, itinere vnde dicim dierum de Oreb, iuxta quos Moyses Deuteronomium scripsisse perhibetur: Sed & metalli æris, quod nostro tempore corruit, montesq; veniarum auri plenos olim fuisse vicinos existimant. Deuteronom. 1. Hieronym. in loc. Hebr. & Epist. ad Fabiolam mans. 42.

De Arabia quoque constat auri ditissimam esse. Auri quoque, ait Adrichomius in Manasse, Numer. 12. & argenti venis ac glebis vsque adeo scater, ut omnis pene gentis hiunc suppellet, alia auro, alia argento splendeat. Vendunt & aurum finitimiis triple æris precio, argentum duplo, ac quondam, ut Ezechiel nos docet in Tyri mercatibus praeflat: *סִמְסָמָה aromatum, auri & pretijs forum lapidum merces proponere solebant, que hinc in rniuersum mundum aue-*

bebantur. *Preciosissimarum siquidem ac selectissimarum gemmarum, sardonichum videlicet, adamantium, margaritarum, baccarum, aliorumq; diversi coloris ac clarè spendentium lapidum felicis hiunc Arabia terra admodum ferax est.* Nec terra tantum, sed & quod adiacet ei, mare hiunc modi lapidibus affluit. Nam hic ostrea seu conchylia capuntur, in quibus margarita nascentur, & maturescunt. que quod nulle duo indiscreta reperiantur, etiam uniones dicuntur, *Quarum tam nobilis natura est, ut nullo aquari precio possit. Unde de Cleopatra Aegypti Regina legitur, quod hic inventam marginatam ducentus & quinquaginta aureorum millibus redemerit.*

Nunctamen nec magna cura est opes illas emendi, nec potestas; nam latrociniis, vaestate, timore tyrannidis omnia plena sunt.

§. 4. Omni generi metallicarum rerum conuenient, ut administrentur quidem per homines idoneos, sed laborum maxima pars à damnatis ad opera eruenda perficiatur. Ita olim sapienter à Romanis, alijsque factum, nec peccatum est, nisi iniqua judicis olim sententia, quæ Christiani Episcopi, Sacerdotes, laici fideles ad metalla pro pietate damnabantur. Qui jure merito ita per flagitia meriti sunt, huic poenæ subjiciendi sunt, & crebro mortis poenam, in hanc commutari fas est. Aegyptij vt Pyramidum, deductionum Niliacarum barbara opera per damnatos, & captiuos effecerunt, sic quoque ad aurum effodiendum improbos destinabant. Diodorus libro 1. *Quorum Reges omnes criminis damnatos, item ex hostibus capti, siue quis Regem offendisse, ipsum & totam cognationem interdum, auro effodiendo depulabant: simul & facinorum poenam sumentes, simul & quæstum vberem ex eorum labore capientes.*

Non ignoro innocentes plurimos magna tyranneide attritos omnia dira subiisse, sed monco Principem, ut verè reos, verè nocentes, vel ad totam vitam velut poenæ seruos, vel pro delictorum mensurâ ad certum tempus in tenebras istas ableget, mirum enim est, quantum exercitatio illa modestiam adjuvet, vbi omnis lassitudo exigunda est è corpore. Nec difficultis custodia, tum quia in speluncis continentur, tum quia totum hoc genus ferratile est. Quid enim: Prostis Reipublice poenæ eorum, qui rurum sceleris obfuerunt. Nunc in carcere multi multos annos continentur publico sumptu, truncantur auribus, publicè flagellantur, exilio multantur, interim cum vita ciuiliter degendæ copia denegetur, ad furta, latrociniaque iterum accinguntur. Nufquam enim ob infamiam possunt confundere. Histamen interponi alij tum præfecti tum mercede conducti debent, ut fugiendi occasio desit. Multas misericordias centurias hodie carceres continent, qui tam atrocia non admiserunt, ut morte puniendi sint.

§. 5. Hanc ad industriam omnia cetera, ut Chrysostallinas, vitriarias, lapidarias, aliasque officinas reruna metallorum, salinas enim aliaque nominare superfluum est, tallicorū, cum jam acidularum quoque vsus lucrum adferre ceperit, & precio bibatur vnda. Salinas Ancus Marcius Romæ primus instituit; qui & sex modiorum millia in congiario dedit populo. Plinius libro 30. c. 7. Olim res rara difficultisque, nunc in prompu. Sed tamen nusquam quod meminerim ea copia, quæ in Italia, vbi Tarentinus lacus astius

Solibus siccatur, & totus in salem abit.

80 (* *) 80

CAPUT

CAPUT XIII.

Parimoniam summum vestigia esse.

Parcere donum. §. 1. D E liberalitate Principis vbi disserui, par-
moniam etiam commendaui, quæ est fons, & firmamentum liberalitatis. Eadem de re dicen-
dum fuit, vbi de Oeconomia actum est. Nunc verò
de eâ agendum Parimoniam, q̄ τὴ χρηματινὴ necessa-
ria est, & munera judicio, & moderate donat. Mul-
tationem Principes largitionibus quibusdam, quæ cu-
rā, œconomia, agricultura correferunt, omnia
profundunt. Hos velim ita secum perpendere: &
rectaratione euncta dispensare.

Largitiones. §. 2. Hominum naturam accipendi, habendiq;
accident, aidam considerent, atque id certo statuant, nun-
non minus quam futurum, ut dona avaritia satisfaciant: Oracu-
lum est Aristotelis lib. 2. Pol. cap. 7. Præterea inexple-
tum, quidam est hominum improbitas. At primum satis ha-
bent duos obulos dunt axat accipere: vbi autem hoc patrum
& autum fuerit, semper eo amplius desiderant, donec in im-
mensum progressuerint. Infinita enim & innensa est cupi-
ditatis natura: ad quam excludam pleriq; homines omne
studium atque adeo omnes vitæ rationes conferunt.

Prodigiis plurimos dando offendit. §. 3. Nullum quidem Principem satis videri li-
beralem assentatoribus, sed nullum æque offendere,
atque eum qui prodigiis est, qui ut ajunt, clausi dat
oculis, nec merita accipientium, nec dignitatem pon-
derat. Nam qui indignus est beneficio, etiam ingra-
tus est. Et digniores qui paria, aut minora accep-
tent, injuria se affectos putant.

Ingentia promissa Galba. §. 4. Prodigiis plerumque male perisse. Galba
aulicis & prætoriis ingentia promisit, seque & plures
perdidit. Prudenter Plutarchus, Promisit, eius
regratia aulicis, & prætoriis (ut vocant) militibus viritim
denarios septies mille, iis qui in prouinciis militabant, MCCL.
quam pecunia nisplurib; quam Nero maleficiis totū humanū
genū afficeret, nullo modo comparare poterat. Ea promissio
primum Neronem, mox Galbam perdidit: quorū alterū
se accipendi prodiderunt, alterū quod non penderat,
necauerunt: ac posse a querentes eum qui tantundem daret,
priusquam voto potirentur, inter defectiones & prodiciones
perierunt ipsi.

Impraborū multib; nos dixer. §. 5. Si quid liberaliter donare velit, id potius
cripiat inquis, indignis, verbi gratiā, Judais, scena-
toribus, similibusque Christianis, multis impro-
bis extortas det bene meritis, sic enim non modo
præmia, sed poena etiam erunt, & exempla colenda
virtutis. Praeclarus Galba, ut refert Plutarchus: Mu-
nera, quæ Nero scenici, & xylostic dederat exigū sevē, deci-
mī tantum iis parte relata, ius sit. Hoc si in pleriq; Ne-
ronianis largitionibus fecisset, pecuniam magno ex-
ercitu alendo colligere poterat.

Salomon prodigia & scelus. §. 6. Dixi multos Principum hac in parte delin-
quere; nec mirum: Salomon ipse, Regum ditissi-
mus, qui prebuit argentum sicut lapides in Ierusalem; post-
quam jam sex deputatus est per mulieres, hac so-
lare prouinciam affixit. Habebat Reginas septin-
gentas, & concubinas trecentas; quas largitiones
fuisse dicemus, ut septingentas Reginas ornaret? au-
lā, reditu annuo instrueret? templū illis extrueret?
Hinc merito illæ querelæ, 3. Reg. 12. 4. Pater tuus du-
risimum iugum posuit super nos. Nam ad septingentas
Reginarum luxuriantium aulas nulla opes satis esse
poterunt, itaque quæ pessime impendit, injuriose
extorsit; solent autem ista se mutuo comitari malè
partum esse, & male expendi.

Romanis. §. 7. Hoc quoque in Romanâ Republica fa-
ctum. Nam ut cætera politice constituta fuerint, gitiosissime
certè flagitiolissime opes tanti imperij sunt expen-
sæ. Agit hæc de re Justus libro secundo de magnitu-
dine Romana, cap. 10. & sequentibus. Diuidit sum-
prus in necessarios, & arbitrarios. Necessest in mi-
litem, & magistratus. Pisoni centies octogesies in
Macedoniam eunti datum nomine Vaserij. Centies
HS. sunt 50000. Philippicorum. Populo prius mi-
nore precio, deinde lege Clodianâ gratis frumentum
est datum, ex quo magna labes in Republicâ.
Accipientium fuere aliquando 320000. Ex Ægy-
pto singulis annis ducenties centena millia modio-
rum frumenti aduehebant, ex Africa duplum, sex-
centies igitur centena millia modiorum; in singu-
los dies centum sexaginta quatuor millia trecenti
octoginta tres. Hi tanti sumptus, quibus poterant
maximi exercitus ali, in plebem subrostrariam im-
probam, seditionis, ut plurimum impendebantur,
poterantque eo vel sex decies centena millia susten-
tari; Aurelianus & porcinam carnem distribuit, ut
ait Vopiscus, Señerus oleum.

Largitiones. Largitiones deinde singulæ fuerunt, non admiri-
randæ, sed stupendæ, utrait Lipsius. Suetonius re-
fert, militibus Cæsarem singula interdum mancipia,
& prædia viritim dedisse. De mancipijs non miror
vnde cies centena millia. Típas illud interfecit, plus
in feruitem rededit. De prædijs multum est, ed
ex iniuria.

Et non minore studio Reges atque prouincias per orbem
terrarum illiciebat: aliis captiuorum millia dono offerens;
aliis quæ vellent, & quoties vellent, auxilia submittens, super q;,
Italie, Galliarum q; & Hispania, Asia quoq; & Gracia poten-
tissimas vrbes, præcipuis operibus exornans.

Hæc ex prædā, in Gallia enim fana, templis, Deum
donis referta, expilauit, vrbes diripiuit, sepius ob prædam,
quam ob delictum.

Hinc L. Paulus Cos. 150. talenta data, id est, non
gentia millia Philippicorum. Plus Curioni, ut re-
fert Appianus; is sexcenties HS. accepit, id est, Quin-
decies centena Philippicorum. In milites præter
stipendia impedit bello ciuili quindecim millio-
nes, ut probat Lipsius. Populo frumentanti denos
frumenti modios, totidem olei libras, trecentos
nummos, & centenos pro mōra; Erant autem eo
tempore, qui è publico pæcebantur trecenta virginis
millia. Augustus uno donatiō cum aduersus An-
tonium arma parasset, jamque de summa rerum age-
retur, centum quinquaginta milliones promisit, ut
computat Lipsius. Aliorum Imperatorum plures
largitiones fuere. Donationes illæ torum imperi-
um cuerteabant, & integrarum nationum opes ad a-
lios transferebant.

Fuit imperium Romanum horribili illa bestia,
quæ est quartæ apud Danielē, præfiguratum, illa
dicitur comedens, & comminens, & reliqua pedibus con-
culans. Quod postremum ad Iudos pertinet, ab-
sumebat, comedebat, rapiendo, vestigalia colli-
gendo, colonias deducendo. Pedibus conculcabat,
dum per lasciviam, & luxum perdebat. In Iudos
scenicos, in circenses, in gladiatores tanta pecu-
nia impendebatur, qua defendi totum imperium
posset.

In scena quis apparatus? in Agamemnone 600. *Sumptus*
muli; Nero theatrum Pompei in diem auro *imutiles*.
opeiuit, Cæsar apparatum scenæ fecit argenteum in
funere patris, & nondum tunc Cæsar erat. Docet
& Plinius libro trigesimo tertio, paſſim in munici-

pijs & colonijs fuisse scenas argenteas. Heliogabius teste Lampridio Circenses exhibuit in Euripis vi no plenis, & miror cum in meraco naues decurrent, an vnius anni vinum sufficerit tanto furori. Adde deinde pleno fluitantia vela theatro, & Arabes nimbus Romæ maduissse suis. Quin & missilia sparsa, omnium rerum per omnes dies, singula quotidie millia auium, cujusque generis multiplex pennis, tesserae, frumentariae, vestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulae pictæ, mancipia jumenta, atque etiam mansuetæ feræ, nouissime naues, insulae, agri. His donationibus tam cœcis, tam noxijs, ne Oceanus quidem sufficeret posse videtur, & munera haec capiebat improbissimus quisque.

Sumptus etiam maximi imperij in solos gladiatores effundebantur, ducenta, aut trecenta millia fuisse arbitratur Lipsius. Ego plura ominus, si jungamus bestiarios, & bestias; & hæc propriè munera nominabant. Nunc cauissam Romani ærariorum tressus exhausti consideremus. Primo emendi gladiatores plerique, deinde saginandi, 3. exercendi, 4. custodiendi, 5. nobiliter armandi. Bestiarum venationi, custodiae, escis, centum millium hominum alimenta deputo, Gordianus feras libycas centum, vros uno die mille dedit, alij alia, Seuerus è nauis soluti quadringentas feras. Statuamus enim decem millia ferarum semper alita, absument illæ tantum quantum triginta millia hominum; singulis annis capta quina millia putemus; quot hominum millia, in leonum, vrsorum, tigrum venatione occupata censemus? non quero, quot perierint, cum vel vnum leonem capere sit arduum. Sed operiosus & periculosus erat venationis opus, quod sagittis, & venabulis feræ confiende non erant, sed viuæ fossis & retib. capienda, in naues imponendæ, per longa spacia Romane mittendæ, additis cursoribus, animalibusque mansuetis, quibus vescerentur, vt in bestiarum capturam, alimentaque expensæ tantæ videantur factæ, qua integræ exercitu sufficerent. Hinc publica ærariorum paupertas, & sapientis integrarum nationum opes exhaustæ, ipsæ venditæ, sed pecunia in largitiones, & munera effusa.

In bestiis capiendis, a-lendis magna impen-sa.

quam animo colerentur. Cum enim semper luxuria augesceret, nec modum inueniret, legum repaglis opus fuit, quibus intra metas, atque orbitam continentur.

S. 2. Humanæ generis malevolentissimas querelas optimo jure miraremur, nisi jam vltata essent. Quicquid ita meritis aduersi evenit, tempora, Magistratus, D E V M aliquando, denum omnia potius quam sua quicunque virtus accusat; si robigo segetem exusit, si prata artuerunt, si pruina pampinos decusit, si miles pecora auertit, si tributa Princeps indixit, omnia querulosus, acerbis, tristibus, & interdum seditionis vocibus resonant. Tempora esse grauia, omnia accidi, vitam vix esse vitabilem, ciuem nullum posse emergere, agricultas premi vndique, & vndique exahauriri, nobilitatem prope interitum esse.

Quibus tamen in terris tam crebræ querimoniae dictitantur, qui deprimi se, & exahauriri clamant? Illi ipsi, qui tuorum damnorum cauissam ipsi adferunt. Res ipsa loquitur, exempla centena hac ipsa hora ostendam. Agricola, cuius auius inemptis dapibus mensam priuatam, conuiua, nuptias instruebat, non jam bubula, agrina, vitulina, anserina, gallinacea contentus est, pilces peregrinos, exotica vina, fructus Italicos, Hispanicos, aromatum omnium condituras, adulteriaque congerit, & rustica corda, infusa deliciarum, aratum cum ipsa glibe absumere docet.

Cives qui manu vi etum quæritant, conuiuii indulgent, nihil rerum preciosiorum, quas in diuitium, & nobilium mensis viderunt, omitunt, nuptiales conuiuioæ alienum contrahunt, de quo liberijam grandes foenus exsoluere coguntur. De vestibus quid dicam? Vicanorum filij, opificesque, qui omnina sua bona secum portant, diuitium nobiliumque habitum imitantur, & superant.

Hæc autem magnam partem prauâ æmulatione faciunt, vt diuites videantur. Non adhuc infaniam istam, vt mereretur, accusare audeo, & querere, cur simulanda opulentia ad egestatem properent, cum frugalitate rem parare possint? Nondum hoc ago, sed impudentiam istorum retundo, qui de suis temporibus detrahunt, cum magna sint ipsi labes temporum. Rusticus, cuius, lartor, faber, queritur ob temporum difficultatem emergere se non posse. Idem tamen vestitur vt nobilis, conuiuatur vt diuites, ædificari Princeps, familiam alit quasi Magistratus, neq; animaduertit cauissam esse paupertatis ex mortibus acceptam.

Laudas præteritos, præsentes despicias, imò excraris annos, cauissas paupertatis enumeras; sed rusticus sercatus, annulatus, in domo piæ, ad phafanos, turdos, perdices, ad vina preciosia, ad testudinem & musicam aulicam, forte & ebrios, querelas deponis. Non audio, nisi mores immutari, nulla tempora tam felicia sunt, vt tales faciant beatum, ne ipsa quidem felicitas feruare te posset. Recurrendissimus Princeps meus JOANNES SCHVVIC-
PRAESES. S. S. Sedis Moguntinae Archiepiscopus, Anno 1615. leges sumptuarias edidit, cauissasque Leges sumptuarias, neq; experientia didicisse, subditos suos in superiori, & inferiori dioceſi, in oppidi, & pagis, precipue in conuiuio baptismalibus, agapis patrimoniorum, & nuptialibus, expensi magnis se grauari eam in re, nullum velle postremas tenere, eos qui re tenui sunt, opulentiores amulari, inde multos interdum ita premi, & are alieno grauari, vt emergere non posint, nec debita obsequia Magistratus preſtare.

Ira plane est; certant inter se sumptu, omnes vincuntur, grauissime laeditur, si quis superauit; dein de desperatis suis rebus, nec patriæ fidi sunt, nec

Magis-

Sumptua - S. I.
ria leges
variae.

LE GES sumptuarias appello, quibus sumptuum moderatio præscribitur; Quas ad tria capita retoco, alia enim conuiuiorum modestiam præcipiunt, quas Cato cibarias appellabat, alia vestium precia moderantur, alia edificationes & familiam regunt. His legibus non modo parsimoniae utilissimam partem, sed salutem etiam Reipublica contineri arbitror. Si enim sibi suisque Princeps leges figat, easque leuantur subditi, neesse est ex omnium parsimonia, & frugalitate, publice libertatem, diuitiasque nasci, minus contentionum, scelerumque esse, quæ ex prodigalitate plurima oriuntur, dum per injuriam queritur, quod per lacrimam effundatur. Legibus deinde illis pax, & tranquillitas, ordinum distinctio, decorumque conservatur, & maleuada paupertas auertitur. Nam reuera sumptu nimium plerique prodeunt, & se ipsi in extremam necessitatem conjiciunt. Magnæ olim prouidentiae fuit, cum sumptus definiunt. Numa alioqui superstitionis summus legem tulit: *Vino regum ne spargito; ne sumptu Dij potius,*

Publica v-
bertas ex
parsimonia
nascitur.

Magistratibus obsequuntur. Vetera sunt illa via, & nū leuera manus rectoris obſiftat, excutiuntur. Sammonic⁹ Seuerus de lege Fannia, eadem penē recenset. *Fannia lex, inquit, ingenti omniū ordinum consensu peruenit ad populum, neque eam Pratores aut tribuni, vt pleraq; alias, sed ex omni bonorum confilio & sententia ipsi Coſ. pertulere, cum Republica ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi potest detrimeta pateretur. Siquidem eo reseruerat, vt gula illeci pleriq; ingenui pueri, pudicitiam, & libertatem suam vendistarent: pleriq; ex plebe Romana vino madidi Comitium venirent, & ebrii de Republica salute comulerent. Hec Sammonicus.*

Nostri etiam Principis lex omnibus plaudentibus lata est. Gaudebant frugales patresfamilias sine dedecore & obloquij apicorum posse se esse sobrios, & frugales, nec modo periculum profusionis lege excussum, sed necessitatem etiam parsimoniae indicat. Nec tamen desunt, qui contra tendant, in luxuria duntaxat diuites, in iudicā Republicā pauperes.

§. 3. Leges Moguntinæ sumptum definientes, in numero conuiuarum, ferculorumque, in tempore, & muneribus describendis consistunt, quādam vero constituta prorsus tollunt.

De his ita edicuntur.

Sponsatio - I. In sponsiorum contracta, in pagis nullum conuinuum institutatur, qui vero contractū definimus adfuerint, tenuis illis ex pane, & vino refecto tribuantur. In urbibus tamē si apulentiores sint sponsus & sponsa, sumptu virtusque familiæ, conuiua decem, aut duodecim vocari possunt, ita tamen, ut ultra tres horas conuinuum non extendatur, pana transgressoribus decem libra denariorum, articulo quarto, §. tertio.

II. Conuiue nuptiales ciuibis, & opificibus quinquaginta, Academicis, illis qui à confilio, aut in judicis sunt, quemadmodum & opulentis negotiatoribus septuaginta quatuor; Consiliarijs aulicis, & judicij aulici Assessoribus nonaginta quatuor permituntur. articul. 4. §. 4. & 5. Multa in singulis personas, qua superant numerum, dicta est, quatuor librae denariorum. In pagis vero etiam diutoribus quadraginta tantum, ceteris triginta permittuntur.

III. Omnibus in hac lege dispensandi potestas auferitur, itaque à solo Princeps illa peti debet, aut ipso ab eius locum tenente. §. 7. art. 4.

IV. Ratio ferculorum hunc in modum in baptinali conuiuo definitur. Primo. Qui primario aut mediocri loco sunt, mittere puerperæ primo die baptismatis poterunt jentaculum, hoc est, vini amphoram, & duos albos, aut tantundem simulaginei panis, idque vbi in vſu sunt jentacula. Vbi moris non est ea sumere, duas amphoras vini, & duos albos mittere licet, non tamen id licet opificibus, & mercenariis; multa decem librae denariorum transgressori irrogatur. articul. 3. §. 7.

V. Si quispiam post Baptismum obſtetricem, aut alias quæ puerperio interfuerunt, invitare voluerit, nihil illis nisi juſculum cum carne, afflaturâ, caseo appetonet, non liba, aliae. Multa 6. librae denariorum. Nec mulieres supra duos batzios in refectio nem impudent.

VI. Nuptiarum fercula ista sunt; Ciues, & opifices, quatuor tantum fercula proponent. Primo. Juſculum, cum carne lixa, vel gallinâ. 2. Olus cum carne lixa, vel petasone, vel farciminibus, pro ratione temporis. 3. Pīces. 4. Afflatura, cui addi poterunt, vel grundelli, vel cancri, vel coagulūm, vnum ex his, non plura; Medij status hominibus altera afflatura permititur, vt Academicis, diuitibus mercatoribus. At Consiliarijs & aulici judicij Assessoribus, bina alta fercula, multa 10. librae denariorum.

Quod si magna dignitatis quispiam adsit in solā illius mensa plusculum honoris ergo apponi potest. Ita tamen ut picta eduliorum simulachra penitus tollantur. artic. 4. §. 19.

VII. Baptismo finito nullum virorum conuiuum est. artic. 3. §. 10.

VIII. Tempus quoque definitum est, in pagis surgendum circa horam secundam à mensā, in vrbibus horā quartā, aut quintā, non quod vrbicis plus indulgetur, sed quod tardius confidere soleant. Omnes vero honeste, & composite redire domum jubentur.

IX. Altera die iterum, sed undecimā horā conueniri poterit, sed in pagis hora quarta pomeridiana, vt tamen omnia hora octaua finiantur. Intervim nec pueri, ne calij non inuitati de familia adducantur, nec quicquam foras mittatur.

X. Munerum hæc ratio est. Ciues & opifices patrini non nisi medium Philippicum; Academicī, & ditiones integrum, vel florenum aureum, Consiliarij aulici ducatum donare poterunt, alia munuscula penitus omittantur, sub pœna decem librarum denariorum. Si quis auratos, argenteosque scyphos dederit, quadrangulis libris denariorum multabitur.

Obstetrici honorarij loco duos albos, & ædituo tantundem offerent. Diuites 4*½* donare poterunt. obstetrici

XI. Donaria seu strene inter patrinos, octauam & editui. floreni partem non excedent, liba, certa dulcioria omnino tolluntur; pœna 5. libr. denar.

XII. In confirmatione quoque munus non excedet tres Batzios, si libellum precum donare maluerint, is precium quinque, aut sex batziorum non excedet, idque tantummodo primarijs concedetur.

XIII. In nuptijs nec induſia niſi parentibus, nec sudaria niſi patanympho, proximisque agnatis do- nentur. pœna 5. libr.

XIV. Conuiue precium statutum non excedent, Munera nec Adolescentes, & Virgines medium philippi- nuptialis cum.

Par Conjugum mediocrum dalerum imperiale.

Digniores florenum aureum.

Prælati è secundario clero, & sacerdotes in hono- ratis officijs ducatum. Qui plus dederit, 10. libris denariorum multabitur.

XV. Valde opulentis permittitur, vt pro memoria scyphum argenteum donent, verum id solis parentibus, fratribus, & sororibus, nulli alteri, sub pœna 50. librarum denariorum.

XVI. Liberæ nuptiæ, quibus nihil soluitur, penitus abrogantur; si tamen ex primarijs Consiliarijs quispiam eas velit vſupare, quinquaginta aut sexaginta conuiua tantum adhibebit, nec in publicâ domo, sed priuatâ prandium instruct, nec munera, niſi a parentibus, fratribus, & proximis agnatis accipiet, qui fecus fecerit, centum libris multabitur.

XVII. Invitatori vbi sex mensæ sunt, floreni duo, Officialiū vbi plures mensæ, floreni tres, nulla alia munuscula dabuntur.

Musicis duo floreni, qui si plus poscant, decem florenis multa dicitur. Adolescentibus insignia ne dentur, sub pœna octo florenorum. Coco vbi sex mensæ, quinque floreni, vbi decem, septem floreni, lotricibus 3. alb. Versanti veru 2. alb. amplius pertinenti multa 4. librarum denariorum constituta est. Si orator, musicus, cocus eo precio seruire nolit, toto anno ad nuptias non adhibebitur, si in illis conuincia appareat, etiam jure ciuium priuati poterunt, & virbe proscribi. Æditio juſculum cum particula carnis, & duabus vini amphoris donabitur. Ea- dem

Numerus
conuinarū
nuptialium

Manuscula
baptismata

Refectio
post bap-
tismata

Fercula
nuptiarum

dem

dem cibaria cum vna vini amphora tubicini, qui in turri excubat, dabuntur. Qui nuptiale vinum celle inferunt prater ordinariam mercedem nihil accipient, vnam tantum amphoram donari illis licet; Vigilibus quoq; non nisi duæ vini amphora, & duo panes dabuntur.

Sponsorum munera. Denique inter sponsum & sponsam donaria, sudaria, aliaque prohibentur preciosa. Ciues itaque & opifices, quinque: mediocres, octo: majoris dignitatis homines, decem florenos non excedent. De linquentibus multa quadraginta librae debar. dicta est.

§. 4. Atque illæ leges sunt nuptiarum, quas ad alia coniuia quoque extendi opera precium fuerit. Atque ita majores feceré.

Nam primo parfimoniam ciborum communium præscriperunt, preciosos & exoticos damnaverunt. Exstant censoria leges, inquit Plinius libro triginta. In sexto capite primo, glandia in canis, gliresque, & alia dicta minor aponi retantes. Et libro octauo capite quinquagesimo septimo, Mures canis ademptos, ait; quos censoria leges, (Princeps M. Scaturus in consulatu) non alio modo canis ademere, quam concyilia, & ex alio orbe aduectæ aues. Quid autem? Vetus tanquam delicias, quæ nunc velut rusticani cibi fastidio sunt. Plinius libro octauo capite quinquagesimo primo de lumbus agens. Neque ex alto animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta prospæpores, cum ceteris singulis. Hinc Censoriarum legum pagina, interdicti que canis abdomina, glandia, testiculi, vulva, scincipita, verrina, ut tamen Publius Minorum Poëta cana postquam seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdome, etiam vocabulo summis ab eo imposito. Placuere autem & fieri sues. Iam Cato Censor orationes aprugnati exprobant callum. In tres tamen partes diuisio, media ponebatur lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rutilus, pater eius Rallus, qui Cicero Consulatu legem agrariam promulgavit. Tam propinquæ origo nunc quotidiana res est. Et hoc Annales notarunt, horum feliciter ad emendationem morum: quibus notata quidem tenua, sed in principio, bini tenuique pariter mandantur apri.

Gallina atlites verita. De Gallinis idem narrat libro decimo cap. quinquagesimo. Gallinas saginare Deliæ capere: unde perstinx exorta; optimas aues & suopte corpore vntas deuorant. Hoc primum antiquis canarum interdictis exceptum inuenio ian lege C. Fannii Cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucrum poneretur, preter vnam gallinam, que non esset altilis: quod dende caput translatum, per omnes leges ambulauit. intentumque diuerticulum est, in fraude eorum gallinaceos quoque pascendis lacte madidis cibis multo itagrationes approbantur.

Ea parfimonia Romana regnantis inditæ est. An hoc perfudebis nostro seculo post bellum punicum, cum Italia, Sicilia, Hispania, Gracia, magna pars Asiae seruaret Romanis, tantam fuisse parfimoniam, vt sanctient lege, ne quid volucrum preter vnam Gallinam poneretur, que non esset altilis? O dignos rerum dominos, qui latissime imperantes ne rusticorum qdē nostrorum délicias gustauerunt. Legem fuisse obseruatam idem ostendit; quia hoc caput per omnes leges ambulauit, quia gallinacei in locum matrum subiecti sunt.

Quantū in die insumi licet. Quod Fannia legis mentionem facit Plinius, addita est illa legi Orchiae, que numerum coniuuarum præscripsit; Fannia enim sumptus moderatur. Nam ludis Romanis, plebeis, & Saturnalibus, & quibusdam alijs diebus in singulos dies centenos æris infundi concessit, decemque alijs in singulis mensibus tricenos; ceteris autem omnibus diebus denos. Lex illa ingenti fatorc omnium ordinum excepta est: quia igitur asses centum permisit, centussis vocata est a Lucilio.

Quantum vero lex permisit cum decem, aut centum asses permisit? Minima res as est, non assute facio, est in Prouerbio contemnitum. Minimus itaque nummus as est cum de pecuniaria re agitur numeratâ; Epicurus gloriabatur se ass non rotto paci. Metrodorum, qui nondum tantum proficerat, toto. Seneca Epistola decima octaua. Considerat autem, vt ipse gloriatur, panem duntaxat, *όδας οὐ καὶ ἀρτὸς χεωμός*, aqua & pane viens, Seneca indicat panem hordeaceum fuisse. Non enim iucunda res est aqua, & polenta, aut frustum hordeacei panis. Epicurus *ψάζων* vocat, quam Plinius polentam. Fuisse hanc magnam parfimoniam ostendit idem Seneca. Liberaliora sunt alimenta carceris, sepulcros ad capitale supplicium, non tam angustæ paci, parsimonia qui occisuris est. Alimenta carceris erat libra farris in singulos dies.

Exiguum autem erat, vt est apud Salustium, mortem prohibebat, sed vires tamen eo senescabant. Seneca: exultabis dupundio satur. Duos igitur asses ad satiandum pane ventrem impendebant. Hinc apparet seueritas legis Fanniae, quæ die festo non nisi centum asses permittit coniuuijs apponi, quæ summa incredibilis videtur; nam centum asses daletum imparem minus quinta ejus parte efficiunt; faciunt enim nouendecim circiter batzios.

Hoc precio die toto, duob. in cibum & potum, tribus in condituras, non modo ciues, sed Principes Senatus in summis Festis contenti esse jubebantur. Eo modo coniuuias restringere non possumus, sed tamen quid factum sit, nosc expedit. Non ignoramus eo tempore magnam fuisse rerum vilitatem, sed tamen tamen quacunque assimilazione magna est parfimonia, & severa lex. Quinque enim coniuuias patrifamilias demus, virile sextus sit, vxor septima, in panem quatuor decim asses computo, vt quisque dupundio satur sit, in vinum, quod illo tempore ratiuum erat, pulsis per bella vinitoribus, viginti octo asses, jam asses quadraginta duos habes. Nec minus tamen potest; Nam qui parcimonia hordeaceo pane saturabantur, assē in sumebant, & Seneca dupundium, hoc est, duos asses requirunt in coniuicio, vbi panis festo concolor, è polline nitidus requiebatur, minus consumi non potuit; Vinum etiam facile in duplum panis precium superbat, nec ignorabant Romulidae ebrietatem, ad Comitia enim ebrij veniebant Quirites, & suffragia dabant, quæ ex re etiam concluso ebrietatem eo tempore admidum probrosam non fuisse, cum publica esset, & comitio se ingereret. Pro reliquo apparatu sunt quinquaginta octo asses, quorum viginti nouem in prandii reliquum apparatum, totidem in cœnam impendiunt.

Quid vero decem asses uno die? Non sunt duo batzij nostreates. Quod si nunc similis aliquæ lex in vnu esset, quot milium census annuus adferret? Neque tamen adeo seueram, & astrictam probro, quia non facile obseruatur.

Didius legem Fannia ampliavit, vt à Italico omnibus tenerentur, deinde sanxit, vt non modo qui prandia cœnas uero maiore sumptu fecissent, sed etiam illi, qui ad eas vocati essent, pœnis legis tenerentur.

Licinius Crassus, qui dictus est diues, sumptuariam & ipse legem tulit, non admodum diuerciam à Fannia. Hoc ab ea differt, quod Kalendis, Nonis, undiuis Romanis, cuique in dies singulos tringinta duntaxat asses, edendi causa consumere licet: ceteris vero diebus, qui excepti non essent, ret præsumere amplius apponetur, quam carnis aridae pondere tria, & falsamentorum pondo. Ea vero quæ ex terra,

Comitia Romana.

Vita cum inualerit probrofano sunt.

Vestigia cœnæ.

Cœnæ.

terra, yite, arboreum nata essent promiscue largita est. Hac summo studio, consenitque recepta est, sed mox à Sulla dictatore laxata, qui Kalendis, Idibus, nonis, ludis, & festis sefertios tricenos in coenam, ceteris diebus non amplius tenuos. Secutus est Antius, sed legi ejus obstinatio luxuriae restituit.

Augustus corruptis moribus vtcunque luxuriam compescere aggressus est. Nam profectis diebus ducenti, festis, & Calendis, Nonis, Idibus, trecenti, nuptijs & repotis sefertij mille permittuntur. Vide de hisce Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 17. Agell. libr. 2. cap. 24.

Post ista luxuria inualuit, paupertas, & interitus omnium secutus ast, donec ablatum est sceptrum, & sobrietatem docuit necessitas. Id quod nobis quoq; continget, nisi legibus, perdidi licentia comprimatur. Nam si ea, quæ priuatorum mensis apponuntur spectemus, Metelli Pontificis coenam facile aequalibunt, de quæ vt sumptuosa Macrob. libr. 3. Saturn. cap. 13.

§. 5. Altera pars legum sumptuariarum est, vt vestium luxus tollatur, qui nunc tantus est, vt dictim ordinum omnium tollat, omnia misceat. Neverò paruum insaniam putemus, aut patrum Reipublicæ detrimentum, vidi mercede laborantes, & opifices toto anno sedulos, genium suum defraudentes, vt nobiliter vestiri possent. Jam pagus majore sumptu vefit, quam olim magna ciuitas. Dixi hac de re libro sexto nonnihil, verum nunc Principem forte requiro, qui paternè subditis prouideat, ne sumptu excedant. Nam in parerga & vestium ornatum multi milliones impenduntur, qui in res viles conferri possunt.

Duobus modis hoc consequi Princeps poterit; *Vestiuom-
nus ne puderet.* Primo, si ipse modeste vestiatur, & precia, varietatemque colorum, aliarumque rerum discipere demonstret; cum enim aulici omnes placere Principi velint, multi etiam adulenter, absque ullo præcepto aulam compositam, grauem, fine vestium insolentia videbit, hac composita, si Nobiles aliquæ negotiorum causâ eo veniant, primò verebuntur, cum animaduertent, se omnibus cultiores, deinde in facetias, & irrisus aulicorum incurrent. Estenim vilissima vestium superbia; quia muliebris, & in paruis rebus occupantem mentem ostendit.

Hinc adolescentem, aut virum curiose, & studiis componentem inopinata deprehendas, erubescunt; quasi aliquid turpe commiserint, & indecorum virilem animum abjecerint, non minus, quam si huius ludere, aut equitare in arundine longâ inueniantur. Principem Satrapæ, & Praetores imitabuntur, & quos excedere ex subditis animaduertent contemptu vindicabunt. Quis verò non erubescer cultior esse domino suo? Quis preciosis gemmis & annulis digitos grauatus in coniuvio splendere audebit, cum praesidii puras manus intelligit? Quantiverò hoc sit, nemo ignorare potest, nunc enim opificum, mercenariorum, rusticorum digitis tantum auri teritur, quantum ad magnos exercitus alendos satis est. Et hac in re amulatio est pernicioſissima, celerrimeque malum in omnines transuolat.

Altera ratio est facilis, & lucrosa; vt Princeps cuilibet ordini vestium materiam, modumque præscribat, legemque penâ graui sanciat. Primo quidem, vt in legem committentes, penâ pecunia teneantur. Deinde, vt si cui jus annuli, aut bysfinæ vestis tribuatur, certâ pecunia summa eam portabilitatem redimat.

Vtrumque æquum est; nemo enim in legem committere, nisi diuinarum suarum jaicator, quo ipso contemnetur ornatus, & fugietur à prudentibus. Duorum hinc commodorum alterutrum habebit. Velyt superbia juuet ararium, vel obedientia opulentem ciuitatem. Sit sanè ciuitas, quæ centum animarum millia contineat, omnes preciosius, quam pro statu amiciuntur, & quidem in cunis, & inter vagitus fastus exultat. In singulas personas decem florenos, quos prater honestatem impendunt, computo; nec minoris luxus ille constat, quamquam enim aliqui non delinquant, plerique tamen majores summas perdunt, & centenos millesque nonnulli dilapidant; Ecce, si legibus ciuitas illa regeretur, jam millione integro dicitur esset. Legibus igitur sumptuarijs disciplinam Ingens reditum est parsimonia Princeps sanciat.

§. 6. Imperatorum Romanorum magna fuit in vêtandis preciosis vestibus severitas. Nam primo Valent. Valens, & Gratianus contexere eas priuatis visibus noluerunt, cap. 11. tit. 8. Auratas ac sericas paragaudas auro intextas viriles priuatis visibus contexere conficerere prohibemus, & in gynaciaris tantum nostris fieri præcipimus.

Hic tantum viriles ponit, nam Codex Theodosianus etiam muliebres vevit, quas Justinianus indulxit. Sed deinde mitigarunt eandem legem, seu potius asperarunt, Gratianus, Valent. Theodosius cum Principiis ministris eas velites concesserunt; nam concessio alios inuitauit, ita lex habet. Nemo auratas habeat, aut in tunica, aut in linea peragudas, nisi bi tanummodo, quibus hoc propter imperiale ministerum concessum est. non enim leui animaduersione pleuit luxus. Ex aula ad tunica, nisi bi tanummodo, quibus hoc propter imperiale ministerum concessum est. non enim leui animaduersione pleuit luxus.

Theodosius vevit purpuram, vt soli Principi debitam, & serica omnia. Temperant vniuersi cuiuscunque sint sexus, dignitatis, artis, professionis, & generis, ab humi modi species possessione, que soli Principi eiusq; domi dedicatur: nec pallia tunicaeque domi quis sericas contexat aut faciat. Quæcunda conchylio, qua nullius alterius permixtione contexta sunt, preferantur ex edibus: tradanturque denda. tunica aut pallia ex omni parte textura crux infecta conchylii. Nulla flamina subtexantur tincta conchylio, nec eiusdem infectionis arguto peccâne solidanda fila decurrant: reddenda exario holobera vestimenta virilia protinus offerantur. Nec est, vt quisquam de abiurato precio conqueratur: quia sufficit calcata legis impunitas. Ne quis verò nunc huiusmodi suppressione in laqueos noua constitutionis incurvat, sub pena alioqui ad similitudinem lae matestatis periculum sustinet. Purpura capitis vestita.

Hic purpura priuatis interdicitur, & pena gravis, nempe periculum ad similitudinem majestatis. Deinde reddenda est sacris thefauris precio non recepto. Eodem titulo & nundinæ purpura prohibentur, & Tyriorum seu Phœnicum officinas explorare juber Theodosius & Valent.

Quod verò fucare purporam vetat, id æquum est; nam magnis precijs fraudantur emptores. Vetus Theodosius, Arc. Honorijs, Vellera adulterino colore fucata, in speciem sacri muricis intingere. Si igitur similem Principi vestem gerere crimine Majestatis erat, legibus & morte vindicatum, cur non suis modeftiam Princeps prescribat, vt artis alieni, paupertatis, turbarum, emulationum causam abscondat?

§. 7. Neque nouis opus est legibus, jam ante decreta sunt, quæ seruari oportuit, modo anima, & vigor à Magistratu legibus contra vitia indantur.

Multis in Comitijs Imperatorum & Principum Leges prædictatum est de re vestiaria, jam ante annos centum clara de re.

& quinquaginta, sed contra edita omnia semper luxus increuit. Testis ipse Principum Senatus. Anno millesimo quingentesimo Maximiliano Augusto ita decretum est. Cum Comitis prateritis de vestium superuacio luxu, precisque multifariam tractatum sit, praesertim in conuento Friburgensi, legesque & constitutiones factae, ne cum tamen publicate fuerint, has nunc per nos, & ordinis imperij nostri iterum renouauimus, & acceptauimus, quas dum earam etiam vberius declarauimus, auximus, emendauimus ut sequentia indicant.

Ordinamus, iubemus, statuimus, volumus, omnibus & singulis Principibus, Electoribus, Ducibus, aliisque Magistratibus, cuiuscunque dignitatis, generis, statusque sunt sub pena nostra indignationis, & piena serio mandantes, ut ipsi, & eorum quilibet, subditis, & ad se pertinientibus, hanc Imperii nostri constitutionem, & infra scriptam legem de vestium superuaciis precisis post medium quadraginta, Dominica Letare, proxima, imperante obseruare, atque in usum constantem deducere. Quod si Electorum, Principum, aut Magistratum quipiam, in negocio penale huius cause lenitus, & indulgens fuerit; tum regia Fiscalis postquam Electores, Principes, Magistratus ea super causa monuerit, potestatem habebit violatores citandi, puniendi, nec interloquendi, aut impedendi in eis Magistratibus, quibus legi transgressores subiecti sunt. Nos quoque tanquam autores legis, hanc constitutionem in aula nostra, & prouincia hereditaria inchoabimus primi, firmiterque seruari curabimus.

Leges vero istae sunt.

Principio itaque iudicamus, ordinamus, instituimus, volumus id quod & in Comitiis Friburgensis decretum ac sanctum est. ut vulgus rusticorum, & operarii tam in oppidis, quam alibi in pagis pannum ne induant, cuius vlna dimidium excedat florenum: Praterea quodvis genus auri, argenti, sed nuc gemmarum, holosericeti, serici, vestis acu pictae omnibus, seu plus sartori eorum vixibus, seu liberis interdicimus. Hoc tamen decreto datur, quia Principes, Prelatos, Comites, Dominos, Nobiles, vna cum talis vestis Satrapis aut Officialibus suis exemptos volumus: quin eos animum pro conjectudine, vti & alios suos famulos vestire ius facias esto.

Item opifices cum familis & aliis quibuscumque mercenariis vrantur pro caligis, aut vittis panno, cuius vlna quadrantes floreni tres non exsuperet. Pro togis & palliis, panno patro, cuius vlna dimidium florenum non excedat, contente erant. Neque aurum, argentum, vnonies, sericum, holosericum, vstem vndulatum aut acutipictum gestabunt. De opificibus, faminis, liberis eorum, quod attiner ad vestitum, idem esto.

Item Equites, aurum, argentum, sericum, immo nec pectorale, nec vnum auro, argentoq; intertextum habeant, nec vestes suas serico discriminet.

Sericum. Item omnibus & singulis industria plicata, pectoralia auro & argento distincta, argenteas & aureas quoque vittas prohibemus. exceptis Principibus, Magnatibus, Comitibus, Dominis & Nobilibus, quos hoc decreto solitos volumus. verum vnuquisq; pro statu suo medioritatem sine modestiam dilit, luxumque superfluum deuinitab. Et imprimit Nobiles, qui nomen Equitis aurati Doctoris non sunt sortiti, vnonies, vel aurum suis industria pectoralibus, ne obtexant. Nobilibus tamen Equitis aurati, aut Doctoris titulo insignitis, binas argenti vncias, nec ultra mitris preferre concedimus.

Item ciuibis in oppidi, qui Nobiles, Equites, aut Doctoris non sunt, usum auri, vnonium, holosericeti, purpura, pretiosarumque pelliis suffulturas prohibemus, thoraces tamen sericos holosericosque vel pannum Damascenum in vestem indulgenus. Similiter vxorium filiorumque vestes holosericis sericoq; non tam auro & argenteis segmentis insigne liceat. Porro filiabus eorum virginibus, spiris, gemmis, & vnonibus variis, ne sit interdictum, hac tamen lege, vt modestie mediocritatisq; leges non transgrediantur.

Item Nobiles non dum Equites aurati aut Doctoris titulo

inaugurari, nec aurum, nec vnonies palam gerant, nec diuersicolorem vestitum, nec nimis pre acu elaboratum, hunc tamen sicurare est animus, ne quid nimis.

Item Nobiles, Equites aurati, Doctores vesti Attalica abstineant, huismodi tamen thoracibus iis etiam vrendi copiam facimus.

Anno 1530. regante CAROLO V. sic statutum

DE IMMODICO VESTIVM splendore.

Cum honestum, decens, & aquum sit, quemlibet, cuiuscunque ordinis ac generis sit, pro statu, dignitate, fortunis & opibus suis conueniente vestitu ac habitu vii, ad cuiusque statum facilis ac certus internoscendum placuit cum Electoribus, Principibus, Statibus de sequente vestitu Ordinatione conferre, conuenire, concludere, id quod sub animaduersione paenitentia omnimodis obseruat volumus.

DE RVSTICANIS RVRIVEL IN PAGIS degentibus.

Et primo quidem sancimus, ordinamus, decernimus, ne vulgus rusticorum, operariorum mercenariorum, in pagis aut rure degentibus, non exterum, sed patrium intra Germaniam textum & huismodi vestitum excipe Londinensem, Mechlinensem, Lyrensem pannum in vestem adhibeant. Tunica non talares, non rugosae sint, sed surarum tenus porrigitur, nec nisi sexplicias habeant. Femoralia tamen e Londinensi, Mechlinensi, Lyrensi panno commoda fuerint, quin golspinum thoraci ab aliquibus laxioribus manicis curare licebit, ita ut semper fenestratis, confectisq; vestibus abstineatur.

Praterea decernimus, ne aurum, argentum, gemmas, sericum, acu picta, collaria interula assuta gestet, seu auro seu serico filo elaborata, nec pectoralia, cristas, fascias sericas, calceos fenestratos, pileos Doctorales, sed galeros ac vittas.

Similiter vxoribus ac liberis nihil amplius vterius in dulrum, quibus & omnia collaria, mamillaria, calanicas, aureis simbris praetextas, aurea, argentea, byssina cingula, coralla, omne aurum, argentum, gemmas, byssum interdicimus, si labi solumento ac virginibus crinale sericum concessum esto.

Similiter vxores summum e Londinensi tela amiculum non alia, rhenones vero ex agrinis, caprinis, & id genus vilio-ri nota ac pretiis pelliis subditissimis, sine tegmentis & simbris conficeri & gestare possint.

DE CIVIBVS ET INCOLIS

Ciuitatum.

Item cum in ciuitatibus & oppidiis triplex potissimum ciuitatum sit & incolarum genus, videlicet vulgares ciues & opifices, mercatores & negotiatores, & alii Senatorii, ac Patricii ordinis aut honestiores familiae ac profapi, suo censu reditibus & sucto viuentis. Statutus ordinamus, decernimus, ne plebs opifices, mercatores, auro, argento, gemmis, holosericis, bombycinis, oculatis, fenestratis, diffectis, aut segmentatis vestibus vtanur, nec pileo Doctorali, nec Martium, aut id genus preciosiss animalium pelliis habitum suffulciant, mediocri, decenti, cultu, viuerra vulpium, agnorum, & id genus parabilioribus contenti.

Eadem vxorium ac liberorum ratio. Illis tamen annulius aureus sex ducitaxat florenorum sine gemina, collare byssum praetextum, calanica, aureola simbra parvula, digitos lata duos, damascenum, aut sericum aniculum, cingulum non vltra decem florenos tantummodo argenteis non deauratis bullis distinctum permittitur. Virgines crinale holosericum argenteo non auro illusum preferant, licet.

Item opificium tyronibus ac famulis iam rude donatis usum auri, argenti, byssis, cristis, aut pluma vestimentis fenestratis usum interdicimus, nec alio se habitu ferant, qua proxime de opificibus & mechanicis, in urbis commemorationum.

Quod si vero quis ex opificum tribu & numero in Senatum adlegetur, non alio, quam deinceps dicetur, Mercatorum cultu vti l. cebit.

D E

DE MERCATORIBVS, ET NEGOTIATORIBVS.

Mercatores, Negotiatores vrbici, holosericis, damascenis, sericas, byssinas ve togas ne induuntur. Aurum, argentum, gemmas, aurea, argentea & capillaria vitanto, togas vndulatae, Bombycini thoraces, (non holosericis, non murice tinti) non segmentati, annuli item auric perrimituntur.

Tela 2. flor. pretio superante ne viuantur. Martium, muris aranei, aut id genus nobilioribus ac rarioribus pellibus vna cum vixoribus abstinento.

Vxorum item, par in vestecultus, nec supra duas holosericis byssis, serici, damasceni vlnas in quodius vestimentum impendant, fimbrias superne attexere non veritum.

Item veritum illis cingulum 20. florenorum precium excedens.

Item fimbria aut sinu, in poplo aut calantica 5. digitos lata.

Item holosericum byssinum, amiculum, cum spintere seu fibula aurea, 20. flor. excedens.

CIVES VRBANI, QVI SENATORII, PATRICII ordinis, aut præcipua familiæ, redditibus suis ac cencibus viuunt.

Omnes hic eo prorsus restitu, ac cultu sint, quo supra est de mercatoribus & negotiatoribus indicatum, preterquam quod togas vndulatas tribus vlnis serici pretextas, similiter pelles martium (non tamen selectiores) vti & holosericos & byssinos thoraces, (non murice tintos) byssina crinalia gestare possint.

Aureos itidem annulos non tamen 30. 40. florenorum precium superantes, iis permittimus.

Vxores eorum non discimili mercatorum mulieribus sint habitu, preterquam quod 4. vlnas holosericis, aut byssis, non ostro tintis distinguendis ac variandis vestibus licet impendere. Torquem item aureum 30. 40. 50. flor. cingulumque 30. flor. concedimus.

NOBILES.

Nobilibus porro holosericum, aut sericum conchyliatum interdicimus, summum Damascena tela, aut huiusmodi byssus conceditur, quas sex non amplius vlnis vermiculare possint. Similiter annulos aureos, discriminatio, torquem non maiora, quam 200. flor. precio, quem tamen tanta obvolum aut distinguant, pro vetere more ac consuetudine iis praeferrilecat.

Qui Principis alicuius Aule Praefectus, Cancellarius, Marschallus, Consiliarius, Ignobilis tamen fuerit, non disponi ab Nobilibus culta vt poterit.

Eques tamen aurati eximuntur, quibus torques publicitus ab 2. tenia gerendi ius fuit, & at ne torques 400. floren. precium excedat.

Pelles muris aranei, & id genus iis non prohibemus.

Nobilium coniuges 4. tunicas byssinas sibi curare possint, iisq; palau vti, vnam nempe holosericam, tres reliqua e panno damasceno, aut id genus byssis, nec plures quarternis. Attamen ab 2. gemmis, argento, auro. Quod si eas segmentis ac fimbriis insignire placuerit, licebit id quidem gemmis, aut argento superne, nec supra latitudinem quadratis vlna.

Equitis aurati coniux hanc fimbriam, auro, superne tamen, & eadem latitudine attexere poterit. Et vero si quibus numerus maior vestrum, quam modo commemorauimus fuerit, cumq; filiabus ac liberis seruent, non erit veritum.

Vittas aureas aut pileas, quorum spira & ornamenta 40. florenos ne superent, vsurpent, licebit.

Nobilis item femina, torques, fibulas, spintheres, monilia & id genus ornamenta muliebria, que omnia (exceptis annulis) 200. flor. ne excedant, gestare poterit.

Item segmenta & cingula aurea 40. florenis, ne sint maiora.

DE DOCTORIBVS.

Doctores eorumq; vxores poterunt ornatam vestem, annulos aureos, & alia pro statu suo insignia preferre.

DE COMITIBVS ET BARONIBVS.

Comites ac Barones veste Attalica ne vtantur, sed solum holosericis, ofstro, alijsq; byssis, & serico, nec auro illis, nisi sint Equites aurati.

Torques 500. flor. gerere liceat.

§. 8. Ultima sumptuaria legis materia est in adiumentum exstructione & familia, ædificare enim domos & multa corpora alete eis travias æternae & æternae. Recta est ad paupertatem via. Valde prouidendum Principi, ne domorum splendore ac magnificientia ita certent ciues, vt ad egestatem redigantur. Cum enim incertus sumptus ædificationis sint, nunquam tam exactè rationes ducuntur, vt non destinatis majores impensa sint facienda. Estque hoc superbe ædificantium soleenne erratum, vt ædes relinqueret, & migrare cogantur. Expedit itaque vt ratio constet publicis ædibus, ne dam ample, & magnifice habitant, patrimonia, & commicatum sibi coartent.

§. 9. Huic quoque errori, vel morbo, si sanitatis ædificatoria leges praescribi possunt, illæ seruandæ sunt. 1. Ut minia infra Princeps & Republica sibi temperet. Curiam, aulam, omniaque habeat infra maiestatem, ne ciuum simulationem accendant.

1. Opera noxia, temporaria, inutilia omittant. Talia sunt, Theatra, Circi, Pyramides, Colossi, horti peniles, arcus triumphales, & quicquid talium barbarus fastus adinuenit. Hac sane in re Romani deliquerunt, Theatri: in Scauri, quid juuit, de quo Plinius lib. 36. cap. 15. Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones, ne hac quidem gloria fame frui: docebimusque etiam insaniam eorum vitam priuatis operibus M. Scatri, cuius nescio, an æditas maxime prostrauerit mores ciuiles, manusque sit Sylla malum, tanta priuigni potentia, quam proscriptio tot milium. Hic fecit in æditate sua opus maximum omnium, que vnguam fuere humana manu facta. Scauri non temporaria mora, verum etiam aeternitas definizione Theatrum hoc fuit. Scena ei triplices in altitudinem CCC LX. columnarum, in ea cituitate, que sex Hymettias non tulerat sine probro cuius amplissimi. Imma pars scene è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuria. Summa tabulis inauratis columnas, vt diximus: imma duodequadraginta pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicavimus, fuerunt tria millia numero. Cœtibus ipsa cepit bonum LXXX. millia, cum Pompeii amphitheatre tories multiplicata urbe, tantoque maiore populo, sufficiat largè XL. milia. Sed & reliquæ apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, ceterouæ choræ fuit, vt in Tusculanum villam reportaris, que superfluerunt quotidiani vñs delicis, incense villa ab iratis feruis concremaretur ad H-S milles.

Quid Curionis: nisi vt ciues facerent peniles? Quid pons Heliogabali? omnia illa perdendis opibus fuerunt. Nonne si ea pecunia in munitionem impensa fuisset, fieri inuitata Roma poterat?

3. Utilia opera, vt munitiones, molendina, aqueductus, portus, nauigabiles fluiorum alueos, judicio, & pro sumptu faciet. Talia sunt, quæ Q. Marcius Rex fecit, quæ eodem loco Plinius recentet. Insulis à Senatu aquarum, Appia, Antems, Tepula, ductus resiceret, novam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra Praturæ sua tempus adduxit. Agrippa vero. Opera in æditate sua, adiecta virgine aqua, ceteris corrivatis atq; mensis sumemdati, lacus septingentos fecit: præterea salientes 105. ptes, sed & castella centum triginta complura etiam cultu magnifica: operibus iu signa trecenta area, aut marmore imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo ptes.

cio. Adycit ipse in Aedilitatis sua commemoratione, & ludos synde sexaginta diebus fitos, & gratuita prabita balneorum centum septuaginta, que nunc Rome ad infinitum auxeruntur numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati a Caio Cesare, & peracti a Claudio. Quippe a lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes urbis montes levarentur, influxere Curtiu atque Cœruleum fontes. Erogatum in id opus secessitum ter milies. Quod si quis diligenter estimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, dominis, euriis, portis, suburbanis, villis, facio quae aduenientia, extructos arcus, montes perfosso, conuales aquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudi inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis destitutum successoris odio, montem perfosum ad lacum Fucinum emittendam, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corruatio aquarum, quaterrenus mons, egeretur in vertice machinis, aut filex caderetur, omniaque intus in tenebris fierent, que neque concipi animo nisi ab iis, qui videre, neque humano sermone enarrari possant. Nam portus Ostiensis opus pretereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum a Lucino molibus seclusum tota pontestantis impendio factos. Et inter plurima alia Italie miracula, ipsa marmora in lapidinis crescere author est Papyrius Fabianus, natura rerum peritisimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium vulcera. Quae si vera sunt, spes est nunquam defaturam luxuriam.

Celsitudo
adifiorum.

4. Aedificiū priuarum certus sit modus. Augustus adifandi ambitionem coēcuit; cum enim nimium attollerent, ut periculum ruinae struerent, aērem interciperent, lucem excluderent, septuaginta pedes definiunt, teste Strabone; Nero etiam idem fecit; Trajanus sexaginta permisit.

Adifiorum
cito.

5. Sumptum adifiorum in rebus inutilibus, adifandi qua nec ad firmatatem, nec commoditatē facit insania cito omnino prohibeat. Nam finem insania adifandi nullum habet; Marci Lepidi domus pulcherrima fuit, at intra annos triginta quinque centesima non fuit. Ita Plinius libro trigesimo sexto capite decimo quinto. Computet in hac estimatione, qui volet, marmorū molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissima certantes centum domos, posseque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem vietas. Profecto incenda puniunt luxum: nectamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortali intelligent. Sed eas omnes due domus vicerunt.

Sumptuosa
funt mar-
mora, scul-
ptura, pi-
ctura.

Hac lege tria præcipue inhibentur, marmora peregrina, sculpturæ, picturæ. De marmore haud vana est Plinius querela libro trigesimo sexto capite primo. Cadimus montes, trahimusque nulla alia, quam deliciarum, causa, quos transcedisse quoque mirum fuit. In portento prope maiores habuerre Alpes ab Annibale exasperatas, & postea a Cambriis: nunc ipse caduntur in mille genera marmorū: promontoria appetiunt mari, & rerum natura agitur in planum. Euebimus ea, que separandis gentibus pro terminis constituta erant: nauesque marmorū causa fuit, ac per flumens cuiusdam rerum naturae partem, huc illuc portantur iuga montium, maiore etiamnum vesania, quam cum ad frigidos potus vas petitur; in nubila, cœloque proxima rupes eauantur, ut bibatur glacie. Secum quisque cogitet, quæ pretia horum audiat, quas rehi trahique moles videat.

Scaurus trecentas sexaginta columnas marmoreas ad theatrum menstruum contulit, sed ex rapinā paternā prouinciarum, & tabulis Sullanis. Lucullus marmori dedit nomen ad memoriam vanitatis, & fuere ex illis duodequadragenum pedum. Videmus celestes vitorum triumphum. Lucius Crassus Orator primus peregrini

marmoris columnas habuit, sed Hymetticas, & se nas tantum, nec longiores duodenum pedum, nec sine opprobrio, nam idcirco Brutus eum Venerem Palatinam appellabat.

Multo magis caendum, ne materiam superer opus, sculpturæ, picturæ, incrustaturæ, inaurationes verandæ, quorsum enim tanti sumptus, & cure? cur luctum auro politur? Aut quid Regis palatijs amplius tribui potest, quam ut marmore, ære, ebore, electro, argento, auro adornentur? Merito tantum fastum priuatum obnoxium faciet seruituti, vt legatos, autopregarios excipere cogatur, atque vt alibi de foco, & tegulis, ita hic de auro tributum detur.

Familia exercitus prisci habuerunt, multosque Familia ad solitudinem redegerunt comitatus. Nunq multitudi quoque prouidendum, ne illi, quorum status mediocris est, familiam inutilem domi alant. C. Cecilius, Claudio, Ildorus quatuor millia, centum & sedecim seruos habuit, sed plerosque utiles, alij plures sine causâ, Romæ tanta erat ea in re studium, ut hac re priuati, & Respublica extrema passa sit. Seruile bellum ex gregibus mancipiorum, conflatum est; Roma in perpetuo periculo fuit.

In Senatu dicta est aliquando sententia, inquit Seneca Periculum libro 1. de clement. capite vigesimo tertio, ut seruos a liberis cultus distingueret, deinde apparuit, quantum periculum foret, si serui nostri numerare nos capissem. Demetrius Pompejanus libertus, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio, magnam familiam habuit, Seneca libro de Tranquillitate animi capite nono. Numerus illi quotidie seruorum, velut Imperatori exercitus referebatur: cui iamdudum diutius esse debuerant, duo vicarii, & cella laxior.

De pompa Demetrii narrat Plutarchus in Catone Uticensi. Hic Antiochiam ibat, & videt extra portam in vitroque via marginem, composite stantes, viros, uorū, iuvenes, pueros, cum discrimine etatum in festo omnes habitu & ueste: Magistratus preterea Candidatos, Sacerdotes etiam ipsos, coronatos. Cato stomachari, & putare sū honoris causa factum, & succensere iis, quos premisserat, tamquam indicasset. Itaque propior, descendit vehiculo, & suos idem facere ac pedibus ire iussit: tanquam salutandus & pompa illa deducendus. At ecce senex quidam, coronā & virgā insignis (dissignator uerat) ne salute quidem dicta rogauit. Vbi Demetrium reliquisti? & quando venturus? Demetrius erat Pompejus libertus, & multum apud illum poterat, in quem omnes mortales tunc oculos habebant coniectos. Itaque hic comites Catonis & indignari, & risu emori: Cato nihil aliud prolocutus, quād, O miseram ciuitatem! in eam ingredi.

Seruorum multitudine, clientium, ministrorum scopolus est nobilitatis, & Principum. Quanquam externe nationes fere gloriole illius appetitiores, ut Turcae, quo enim quæque gens magis barbaræ est, eo pluribus imperitate domi gaudet. Atque hæc de legibus sumptuariis.

CAPUT XV.

Aliæ honestæ, & subditis utiles rationes, quibus opes Reipublicæ firmantur.

§. I. **O** PES Reipublicæ necessarias docui, illæ honestè vel cum ciuium incommodis, vel absque eorum detrimento, vel denique cum utilitate eorum congregantur; de postremo modo

ago, & rationes alias nonnullas, per se singulas quidem non magna rei, sed plures simul validas, vberesque adserant.

*Mancipio-
vniuersitatem
destitutum
malis Etat-
re locis.*

§. 2. Ad opes congregandas plurimum conducedit mancipiorum emptio, & legitimus, humanitateque temperatus vñus. Paulus hortatur seruos, ut obediunt dominis suis, non ad oculum seruientes. Nec contra Christianam mansuetudinem est, seruorum opera vti; Abraham sanè mancipia plurima habuit, alij sancti, quorum serui etiam vtiliori sunt illa subiectio, quam periculosa libertas. Quin de seruitiis aquilissime sunt leges Mosis Exod. 21. versicul. 2. & sequenti, & Leuit. 25. versiculo 6. & 42. & 44. Si enim iure occidi possunt, igitur, & seruitio mancipari.

Deinde jura ciuitalia, vñisque perpetuus Christianorum hoc contestatur, nec Paulus Onchium manumitti jubet, sed Philemoni restituit. Seruitus enim aliud non est, quam in aliena esse potestate, cuius consilio & voluntate regatur, vt operas ei praefiat, nec proprium quicquam possideat, nisi domino concedente. Seruitus esse autem debet ex iusta causa, aqua, clemens, secundum illud axioma:

Quod tibi non vñ fieri, alteri ne feceris.

*Molti vir-
lenti, serui-
ti.*

Vile vero hoc est in communii, nam cum multitudine natura, neglectu institutionis, efficacia seductionis improbi, atque in virtutis contumaces, plane vile est illis seruitutem seruire, qui ferre non possunt libertatem; Quot myriades vagabundorum, & errorum Rempublicam grauant, & cum est occasio produnt: nonne praestabat moderatis dominis eos seruire? laboribus exerceri? peculium colligere, vindicta prætoris manumissionem expectare; si frugi non sunt, regantur obnoxia imperio; si prudentes & moderati, qualis Abrahams seruus, libertatem adipiscantur; nam duram istam & crudam seruitutem veterum, quia jus vita& necis in infernos usurpabant, qui ergo, aut senes domo ejicabant, ad bestias vendebant, jamdudum jura Christiana sustulerunt. Iusta igitur est, & legitima ratio, nec quemquam in Republica grauat, nisi eum, qui merito seruus est, in hostibus quoque timorem incutit, dum metu seruitutis bella fugunt.

*Seruorum
manus ope-
ra celenter
perfici.*

Vilitates porrò quæ inde nascuntur plures sunt.

1. Opera magna publicè & priuatum celerrimè fieri possunt, quid enim non faceret suis operis Clodius, aut quingentis fabris Crassus dites? Causa est, quia obnoxij sunt, vigeri, cogi, flagellari possunt, quæ tamen in re iustitiae & clementiae habenda est ratio. Nec alio modo vrbes olim, grandesque substructiones, nisi seruili manu factæ; ita filii Israhel edificarunt Pharaoni Pithom, & Rhamesles, vrbes tabernaculorum. Qui liberi sunt pro arbitrio veniunt, abeunt, potant, negligunt.

2. Minore sumptu omnia conficiunt; operæ conductæ preciosæ sunt, tardius opus aggrediuntur, lauti viuunt. Itaque dimidium precij lucratrilille, qui seruis vtitur. Nullam illis mercedem pendit, & vñus quan liberos pascit.

3. In metallis, fossis, aqueductibus, muris fundandis, lignis cedendis, agris colendis, etiam priuati multa per seruos commode efficere possunt, expeditius Principem seruos publicos habere, aut diuites esse quosdam, qui priuatis operas seruorum elocent.

4. Emolumenta plarima inde consequi, docet nos Pharaon, qui post tot clades adhuc vtile præponens honesto. Quare dimisimus Israhel, vt non seruire nobis? Turca quanta facitua instant, vt Christiana mancipia abducant?

Cur non illorum seruitio nos vicissim vtimur? De justis, & mansuetis seruitijs semper loquor. Cur nobis id non licet, aut commoder, cum Italos & Hispanos ex mancipijs diuitias congregare videamus?

5. Quam multi seruorum ingemiosi sint, & ad magnas artes, ad regendam Rempublicam, in necessitate, ad militiam, præterita tæcula docuerunt. Manlius Antiochus, Taberius, Eros aliquique docti fuere. Alij in omni artificiorum genere exercitati, quin et jam institui possunt, vt heris sint viles, & carius diuendantur.

§. 3. Artium omnium mechanicarum, quæ necessaria aut viles sunt, cultura. Quod Respubli- *Artifices* honorati.

ca efficiet, si honoratos fecerit artifices, si priuilegia conferat; idque imitatione veterum legum.

Ita enim Constantinus ad Maximum cod. 10. titul.

64. *Artifices artium breui subdito comprehensarum, per singulas ciuitates morantes ab vniuersis munieribus vacare precepimus: siquidem in descendis artibus otium sit accommodandum: quo magis cupiant, & ipsi peritiores fieri, & suos filios erudire.*

Ex notitia autem sic eos recenset. *Architecti, medi-* *Artifices, q.*

ci, pictores, statuarii, marmorarii, ledicarii, seu arcavi, claustrarii, quadrigarii, vel quadratarii, quos Graeco vocabulo immunitatiæ appellant, structores, id est, edificatores, sculptores ligni, musearii, deauratores, albini, quos Graeci xoxoia appellant, argenterii, barbaricarii, diatretarii, exarii, fuisse, signarii, fabricarii, bracharii, particarii, arti libratores, fagi, qui Graec dicuntur xegapous, aurifices, vñriarii, plumbarii, specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, culptores, dealbatores, cufores, trigarii, cistarii, bradearii, id est, avaricarii, ap-

Constantius, & Constans eadem imitantes confirmant (eodem titulo) Mechanicos, Geometras, & Architectos, qui divisiones partium omnium, incisionesq; seruant, mensuræ & institutio opera fabricantibus stringunt, & eos, qui aquarum dulciss. & inuentos modos docili libratoione ostendunt, in par studium docendi atq; descendendi nostro sermone compellimus. Itaq; immunitatibus gaudent, & suscipiant docendo, qui docere sufficiunt.

Aristoteles eos quidem repellit à Republica, sed injuriâ; cum exercitatio prudentiaque illis sit, cum præsidia ad vitæ necessaria habeant. Hodie enim haec est eorum ratio, vt non frangant laboribus corpora, sed firment, quæcumq; sunt in vrbibus honestissimæ artificum tribus; atque hoc ad veterum normam, & Rempublicam sacrum institutum est. In Israëlitica In Israëli enim Republica artifices D e v s ipse honoravit. Ex. tica Repub. 31. Ecce vocavi ex nomine Besælel Vri filii Hur detribu Iuda, artifices & impleui eum spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere, ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, & argento, & ore, marmore, & gemmis, & diversitate lignorum. Dediq; ei socium Ooilah filium Achis mech de tribu Dan. Et in corde omnis eruditus posuit sapientiam, vt facient cuncta que præcepisti tibi, tabernaculum faderis & arcam testimonii, & propitiatorium quod super eam est. & Dignos iuncta vasa tabernaculi, mensamq; & vasa eius, candelabrum purissimum cum vasis suis, & altaria thymiamatæ & bus Deus i- & holocastis, & omnia vasa vñorum, labium cum basi sua ve- pse inspi- fates sanctas in ministerio Aaron sacerdoti eius & filiorum eius, &c.

Hoc initio artium posito, magna semper fuit dignitas artificum, sed & opes; hoc ipsum calamatum tempus ostendit, nam cum Joachin Rege Babylonius abduxerit Principes, fortis, & artifices, & folium pauperes reliquit. 4. Reg. 2. 4. 14. Et translulit omnes Israhel, & vñuersos Principes, & omnes fortis exercitatus, decem milia in captiuitatem: & omnem artificem & inter presclu- terra. Translulit quoq; Joachin in Babylonem: & ma- trem regis & uxoris regis, & Eunuchos eius, & iudices terra duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem. Et omnes viros

viros robustos, septem milia, & artifices & inclusores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxit q̄ eos Rex Babylonii captiuos in Babylonem. Et constituit Mathaniam patrum eius pro eo: imposuitq; nomen ei Sedeciam.

Inter diuites igitur & Principes erant inclusores, & artifices, adeo ut dicatur totam Jerusalem translisse, quia primarios in captiuitatem adduxit. Inclusorem vocant Hebræi οὐγκλεῖον, LXX. συγκλεῖον, quidam janitorem, alij custodem, alij stringenter enses, alij peritos castra metandi. Eadem habentur Jarem. c. 24. 1. & 29. 2. Sed malo ingeniosū artificem ita vocari, qui faciat τέχνην artificiosas juncturas ædium, columnarum, instrumentorum, ita nonnulli fabrum metallicum interpretantur. Qui verò eos vocant magnos, vel magni aestimatos, vt R. David in l. Radicum, quanquam à τέχνῃ quod est aurum obrizū, purū, seu ἀργυρόν fūsum, deducere videantur, eodem tamē modo accipiunt; nam hi tales magno in precio erant, quapropter & R. David in Comm. Sapientes & Consiliarios vocat: nec mitum ita Beſeleclē Deus appellat. Qued hic factum videmus, id Iſaias jam ante prædictum, fore ut auſter Deus sapientem de architectū cap. 3. v. 3. Salomon etiam hæc aestimauit, 3. Reg. 7. 14. Misit quoq; Rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduae de tribu Neptali, patre Tyro, artificem erarum, & plenum sapientia & intelligentia & doctrina, ad faciendum omne opus ex are.

Inclusor
quiſ sit?

Salomon
architectos
magniſ
sit.

Artificum
societates
Roma.

Artes diui-
tia & pau-
pertate in-
tercidunt.

Artes nobi-
litum.

Othonielis nobilissimi & fortissimi viri nepotes ex filio Sarai, ex nepote Joab artifices fuēt. Nam fuit ille pater vallis artificum, ibi enim artifices erant, i. Paralip. 4. vers. 14. vbi Hebraeus simpliciter, quia artifices erant, & LXX. 87, quod artifices erant. El. 2. 3. 33. artifices quoq; adificant Ierusalem. Nec minus Roma aestimati sunt, nam & ad Magistratum admitti sunt, & jus ciuium, quod sumnum erat, vieta factione patriciorum occuparunt. Romulus in ciuias, seu fratrias distribuit ciuias, Numa Pompilius, vt Plutarchus ait, ut odiosum discrimen nationum tolleret, artium divisionem, artificumque & architectorum sodalitates, & collegia instituit.

Maxima verò subsidia Reipublicæ conferunt artifices, nam negotiatoriſ alliciunt, ociū fugiunt, opes important, in bello viles sunt.

Quod si orum industria honoretur, multo magis florebunt, cum enim sint compendioſ rerum agendarum rationes, quæ in artibus valent, minore curā & labore Rem publicam juuabunt.

§. 4. Primum igitur est, ut artes honestæ sint, alterum quod inde sequitur, ut quædam ita honestæ habeantur, ut eas quoque diuites, & nobiles factent. Plato artes deferi, ait duas ob cauſas, diuitias, & nimiam paupertatem, diuites enim ocio & luxu diffilunt, pauperes instrumenta, & materiam non habent.

Nec deerunt modo Princeps velit. In oriente paſtoritia vita honestissima, & regia habebatur, agricultura, nemorum, vitiumq; plātatio magnæ dignitatis, nunc equitris exercitatio, & venatio nobilitatem fere detinet. Accedere tamen & alia possunt. Imprimis quoq; liberales sunt, ut pictura, ſculptura, architectonica, ſclopetorum, arcuum, bipennium, enſium politura, omnia quoq; ad aquarum medicarum diſtillationes pertinent, herbarumque curas, ſienim irrito conatu tā multa in Alchymiam opera impeditur, cur non potius certo cœntu in res viles impenduntur? Denique quicquid ad gemmatum, auri, argenti polituram pertinet, opulentis conuenit. De liberalibus ſupra dixi.

Ad pauperes, & mediocres, qui censibus suis annuis viuere nequeunt, quod attinet, repero legem quam alias dixi. Omnes examinandoſ, quaerit vi- ſum quærant, ocio locum non dandum. Pueros

continuo ad leuiora artificia adhibendos, ita ut ne- mo vacer, vagabundos coēcendos, quibus verò non facultas, ſed voluntas laborandi deest, ad opus co- gendos; quod ſi fiat, decuplo minor erit pauperum numerus, quorum aliqui etiā debiles ſint, nonnulla tamen fellularis officia praefare poterunt. Ceteri non difficultate eleemosynis ſuſtentabuntur, qui ve- rē pauperes ſunt.

Poteritq; id obſeruari, quod olim populo Iſraeliticō diectum eſt, non erit inter vos mendicus. Nunquam v. opus deerit, ſi Princeps agros colat, noualia inſtituat. Quid fieri poſſit, doceat ea, quæ fiunt. Belgæ lanificia traſtant, pannos, lineaos, la- neos, aulæaq; conuent, quibus Germaniam, Gal- liam, Hispaniam, Africam, Asiam, Indiam vtramque veſtiunt, cur non imitantur, & hoc, & alia Germania Principes: hinc lanam coēmunt, auehunt, reuehunt, & portoriorum, veſtūræq; ſumptus condu- plicant. Hoc deinde in Republicā magnum eſt in- commodity, quod cum artefacta ab externis emuntur, omnia maiore precio veneunt, cinitasq; ex- hauiuntur.

Deinde artificium copie facile admiranda inueniunt, quale fuit Curionis illud inuentum, cum penſile theatrum fecit. Plinius libr. 36. cap. 15. Theatra duo iuxta fecit amplissima ē ligno, cardinum ſingu- lorum perſatil ſuſpenſi libramento: in quib; virtuq; ante- meridiani ludorum ſpectaculo edito inter ſe auerſis, ne inui- cem obſtruerent ſcena, & reperire circumactis, ut contra ſta- rent, poſtrem iam die deſcendentibus tabulis, & cornibus in- ter ſe coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorium ſpectacula edebat, ipſum magis authoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quia in hoc primum eſt inuentorem an inuentum: artificem an authorem: aufum aliquem hoc excogitare, an ſufcipere: parere, an iubere? Su- per omnia erit populi furor, ſedere aufiſam infidae inſtabiliq; ſede. En hice ille terrarum viator, & totius domitor orbis, quigentes & regna diribet, iura externis mitit, Deorum quadam immortalium generi humano portio in machina pen- dens, & ad periculum ſuum plaudens. Qui vilitas anima- rum iſta! aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere!

Hos in caſtra ducas, ſi oppidum machinis deſen- dendum ſit, quid non efficient? In re viles ingenia exercent.

Artium mechanicarum contemptus ex superbia Artisnon Græcorum Philosophorum, & Oratorum orta eſt. ſunt ſordida. Et nunc quoque contumelioſe habentur à multis, da- tanquam ſordida, cum tamen prima fuerint generis humani post agriculturam exercitamenta. Mihi magis Indorum placet industria, qui ſingulos ſingulas artes exercere permisent, ſed Philosophis plures ob honorem sapientia, unde colligimus Phi- losophiam Indicam non ociosarum argutiarum fu- ille ſciam, ſed ſapientiam communī & ciuili vi- ta conuentem.

§. 5. Honestæ quoque fuit, & vtilis ratio colli- genda in necessitate pecuniae, quam Sabellicus libr. opib. data. 6. & 7. ait Venetos ſecutos. Nam publice edixerunt, fore, ut qui Rem publicam pecunia juuifent, exiliis tringita in numerum Senatorum adlegerentur, ma- neretque ea rata dignitas eorum posteris, ceteris fi- niſto bello ſingulis annis quinque nummum millia diuididerentur. Certatim dederunt opulenti, & ex æmulatione crevit ararium. Factum id prudenter ab Republica, nec inter veteres & nouas familias æmu- latio villa publica eſt. Id cur non Reges imitentur? Certe Hispaniarum Rex aliquot ante annos dum di- tissimos Italorum nobilitat, magna bellorum ſubi- dia comparauit, honos verò nobilitatis in copiōſos, ingeniosos, negociosos conferendus eſt, ne ſi in ege- ſtatem recidant, ordini ſint opprobrio. Nulla hic Reipublica, nulla priuatis interfur injuria. Quod ſi nobilitas tantum virtus eſt debere objiciatur, facilis

Artiuſ mu-
titudine pe-
cuniā at-
tradit, &
retinet.

Artifica-
varia ex-
giunt.

Arteſon
ſunt ſordi-
da.

Nobi-
litas
ſunt
enda.

*Sicuties iu-
nates Rem-
pub. merito
nobilitan-
tur:*

Faciliis responso, Eos qui pecunia patriam adjuvant, non inferiores esse alij, qui summas imagines ja-
cent; necenim solius pecuniae, sed virtutis etiam ratio haberur. Magno verò illos esse animo, vel hinc discimus, quod magnas pecunias minoris, quam mediocrem honorem astinent. Hoc suarum illis Principibus, quibus nobilitas subjecta est, & vbi illa quoque negociatur; Quod si multitudine nouorum vetus vilescar, minus id mali est, quandoquidem per virtutem recuperare dignitatem pos-
test. In Gallia id quoque factum, & immunitatem magnâ summâ redimebant; id olim quoque fa-
ctum, cum jus ciuitatis Romanae integris nationi-
bus datum, aut venditum. Ingens imperij tanti ac-
cesso. Aetorum 22. versicul. 26. ἐγώ πολλὴν φα-
λαῖς ταῦτα πολυτελέστηκα.

*Romanici-
ciuitate pre-
cio dabant.*

Ego magnâ summâ ciuitatem illam consecutus sum: Si multa millia ciuitate donabant, sed id magnâ summâ, multa millia magnarum summarum quantam pecuniam effecerint, non est dubium. Sic & jure ciuium mediocri aliquâ pecunia poterit Princeps, aliaque largiri, quæ honoraria sunt, nec aliorum tamen com-
modis, vel libertati prajudicant.

Nec dissimile huic est, quod Bizantij in necessitate fecerunt, cum enim lex esset. Ne quis jure ciuium frueretur, nisi veroque parente ciue natus; edixerunt; si quis Reipublicæ tringinta libras conserret; quamvis alterutro parente tantum ciue natus, ciuis eo, quo qui optimo, jure habetur.

*Nongra-
uati fios, de
cipit tamen
hostem.*

§. 6. Tamerlani illud barbaræ crudelitatis fuit, in urbem quam obsidere meditabatur mercatores cum preciosis pellibus mittebat, jubebatque facili precio distrahere, vt emerentur; deinde cum urbem occupasset, pelles quas commode abscondere non poterat, recipit. Honestæ ratio: sic enim ex hostiis pecunia exercitum alebat, & merces deinde recipiebat, alijs vendendas. Ita Haimo Arme-
nus.

§. 7. Edouardus Quartus Britanniae Rex, amicos rogauit, vt sponte sibi pecunias conferrent, ad ex-
pensas militiae, se ex facto singulorum benevolen-
tiam æstimaturum; quare apud amicos preces; si enim negarent parce donec, paratam sibi cladem purant. Si quis aut nolit, aut non possit dare, inimici Principis efficitur; quia grauiter sibi offendit arbitratur.

*Instrumenta
ad deliciarum
sum reiici-
enda.*

§. 8. Antoninus Philosophus, vt pecuniam conficeret, omnia vala aurea, argentea, murrina, crystallina, gemmas, omnem uno verbo suppelleat, vxorisque ornamenta publice vendidit, vt pecuniam confiatet. Non dissimile est illud Ephesi-
orum, qui vt lib. 2. Oeconom. refert Aristoteles, cum pecunia egerent, lege sanxerunt, ne aurum ferrent mulieres, deinde vt ciuitati mutuum darent. Qui-
dam haec sordida putant, ego magnificum arbitror; nam otnatum externum contempnere regum est; deinde subditis parcitur, & nobilium, potentiumque animi ad Rempublicam adjuvandam inflam-
mantur, quis enim è gemmâ diuite biber, si Principis fictilem suppelleat? Venetiis pa-
rum illa res ex sententia cessit, cum ciuibus extor-
quere pecuniam vellent. Nam edixerunt, vt quic-
quid auri, argentei calati esset, id ad duumuros deferent, vt nummi cuderentur; decimæ partis lucra recipierent, qui non rulissent, eorum bona ven-
derentur; sed cum recufarent, captis pignoribus & carceribus coacti sunt. Id factum bello contra Ju-

lium 2. Bemb. libro 7. & 10. hist. Veneta. Hoc quidem durum, si fides erat; nam magnum lucrum pro-
mittebatur, nec poterant negare Reipublicæ, si fa-
tis dare poterat. Sed illi bellum & belli causas execrati, suspectamque fidem Senatus habentes rerum suarum tenaces erant. Poteſt tamen co modo Princeps vti, nec inter odiosa censendus est, si cautum sit de summa & lucro. Non enim decet ullum sibi tan-
tum placere, vt periclitante Princeps non nisi ex au-
to bibere velit, cum praefertim lucrum ex beneficio
liceat exspectare.

CAPUT XVI.

Modi pecuniae colligendæ ab Aristotele libr.

2. *Oeconom. recensiti, atque
similes.*

§. 1. **D**IGNVM arbitratur Aristoteles cognoscere, quomodo veteres pecuniam conse-
rint, cuius ego narrationem ordine, vt ab illo pro-
ponitur, prosequi decreui; Quedam improbandæ sunt, quædam, sed paucæ laude dignæ, nonnullas ju-
stas facit necessitas.

*Cypselus Corinthius cum votum fecisset Ioui: Si ciuitate il-
la potius fuisset, Corinthiorum se dedicaturum facultates v-
niuersas: iusit censem describi: illis autem profissis, decimam
bonorum partem abstulit a singulis, dereliquis iusit eos negoti-
ari & rem facere. Annoq. vertente fecit idem. Euenit ita-
que vt annus decem & ipse haberet omnia bona Corinthio-
rum, eaq. consecraret, & Corinthi interea quererent, para-
rent, alia. Improbum votum non oportebat expli-
re, secundum tamen erat, vt humaniter exequeretur.
Julius simili modo cum jurasset se piratas crucifixu-
rum, prius occidit.*

§. 2. *Lygdamis Nazius, quibusdam in exilium altis, Lygdamis.*
cum facultates illorum nemo vellet, nisi admodum paruo, e-
mere, vendidit ea ipsi exilibus. Eacetiam que vt dona Diis
consecraretur in officiis non proflus elaborata iacebant, ven-
debat tam exilibus quam aliis, permittens vt emitoris nomen
in vnoquâ perscriberetur.

Causa cur paruo emere vellent, erat, quia incerta videbatur possesso per tyrannidem addicta, & odio in vulgus; Exules mediocri precio redimere, quam omnia perdere malebant; si justè expulsi, non fuit inquis in venditione, quâ etiam illud effect, vt inter se exiles committerent, dum alterius bona alius emit.

§. 3. *Byzantii in pecunia penuria publicos lucus & loca sacra vendiderunt. Fructuosa quidem ad certum tempus, sed infrastructa ad proprietatem perpetuam. Item, ea, quæ sodalitatis posidebant, & quæ ad sacramentum pertinebant, cum alia, sum in agri priuatis sita. Nam haec magna emebant, quorū reliqua erat possesso. Sodalitis a. tradebant publica alia, quæ erant circum gymnasium, aut forum, aut portum, nec non forensia loca, vbi aliquid vendebatur. Præterea sali-
nas maris, & salis mercaturam. Item vbi questus faciebant prestigiariū artifices, yares, & qui medicamenta vendebant,
& huius generis alii: constitueruntq. vt tertiam partem qua-
stus penderent. Nam permittande pecunia mensam tantum-
modo vnam elocarunt. Neg. licebat alio numero, vel de altero emere, vel alteri vendere quicquam. Quod si quis fecisset,
pecunia ea multatatur. Cum autem apud illos lex esset: Non
habendum pro ciue, qui non vtroque parente ciue natus fuisset:
egentes pecunia securum fecerunt: Qui altero tantum parente
ciue natus esset, si persoluisset duodecim millia nummum, pro
ciue habendum. In caritate vero annoa cum pecunia ino-
pia laborarent, deduxerunt nauigia ex ponto. Quod cum
mercatores iniquo animo ferrent, vñfusæ persoluerunt eis deci-
mas. Qui emebant autem tunc, ab eis ultra precium ipsum illas*

illarum decimas exigebant. Cum autem ex incolis quidam sienore collocaissent pecunias, oppositis bonis, neque esset vnde ille persoluerentur, scitum fecerunt: ut quitteriam partem debiti seu pecuniae mutue, tributi nomine conferret, bona illa tanquam propria retineret.

Multa in hac Byzantiorum χρηματοτοιχια sunt notata digna, nonnulla forte in necessitate imitanda. Primo vendiderunt τὰ περιηγήσθαι, hoc est, omnia loca Dii consecrata, ut sunt luci, areae, templa, facella. Secundo, Loca fructuosa, ut lucos, agros vendidebant ad certum tempus; Infructuosa, ut areas, facella in perpetuum; alioqui emptorem non invenirent; quis enim infructuosa emeret? ut fructuosa redderet, iterum dimissurus? Tertio vendiderunt τὰ διατοπηνα, hoc est, loca qua ad sacros conuentus pertinebant, tunc ad sodalitates, θιασῶνται enim dicuntur, qui religionis ergo societatem inierunt, ut Bacchici, Elecuinii, alij θιασῶνται, qua ad hos pertinent, praesertim domus, & loci coniuiales. Erant autem vel θιασῶνται sacra, vel ut quidam legunt Φεργιωνια; Tum vero τὰ ἔργα ιδιαίνοις in agris priuatissita. Vocantur domus ipsa Polluci libro 6. Φωλητῆρα speluncæ, lustra, in quibus perpotabant. Erant eismodi multa in hortis priuatiss., & agris, qua tamen sodalitorum erant, non eorum in quorum possessionibus inueniebantur, idcirco Domini magno emebant, ut agros liberos haberent. Quarto sodalitis alia dabant, qua publice fructuosa non erant. Quinto salinas vendebant. Sexto. Cum opus esset permutatione pecuniarum, vincum folium constituerunt, ut certo precio id faceret, nempe monetam magno exponeret, vili precio recipere. Quae res fuit manifesto injusta, praesertim cum alio nummo vti non possent. Vno itaque denario iureos permutare facile fuit. Nec minus injusta lex illa de sienore, qua omnia ex mala Reipublica administratione initium habuerunt.

Hippias.

§. 4. Hippias Atheniensis eminenter in superioribus partibus adum, & proiecta in publicas vias, stemmata scalarum gradus, & primum vestibula, & ianuas que aperiendo extorris sum vertebantur vendidit. Emebant igitur hac illi prædiorum Domini, & ita copiosa pecunia collecta est.

Jure haec fieri poterant, si projectura, & gradus contra legem erant; nam cum publicum occuparent, & contra leges esset priuatis ædificationibus vias impeditiores facere, jure sibi Respublica occupare potuit: Hippias in eo callidas eminuit, quod dissimilatam legis transgressionem justitia summo prætextu puniuit; nam Domini ædium hac magno redimere cogebantur, nisi totius ædificij immutatione, & deformatione majores sumptus facere vellent. Quod ait, ναὶ θέρας ταῖς αὐγῇ εὐθυνεῖς ζεῖσθαι, ianuas que extrosum aperiuntur, fuit hoc & olim vetitum apud Romanos. Neque enim hoc cniquam facile, immo ne triumphalibus quidem dominibus concedebatur, sed quorum cum insigni laude triumphus esset. Plinius libro 36. capit. 35. Subiit vero cogitatio, quota portio barum fuerint area illa, qua iniunctis Imperatoribus decernetur, ant publice ex ædificationibus domos: summusq; illarum bonos erat, sicut in L. Valeria Publicola, qui primus Consul fuit cum L. Bruto, post eum merita, & fratrem eius, qui bis in eodem Magistratu Sabinos deuicerat, adiici decreto, ut domus eorum foras extra aperirentur, & ianua in publicum reiaceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoq; domus.

Periculose autem Hippias, & odiose; nam malitiosæ, & astutæ tyrannidis hoc esse videbatur. Pro-Fεργιωνια vel ut alia lectio habet θεοφεργιωνια, (quamvis θεοφεργιωνια malo, sunt enim loca ante scenam, vel septum, & hoc loco tutamina ædium,

septa in publicum extensa) vendebat, quæ nisi redimerentur, vt dixi, omnino percundum erat dominibus.

§. 5. Nummum autem, qui tunc Athenis usurpabatur, Hippia, improbum esse iusfit, & precio constituto ad se pecuniam omnem deferri imperavit. Cumq; conuenirent, qui alio signo vellet cedere, idem illud argenteum elocavit.

Hic mera fraus, & impostura tyranni, vt fraude pecuniam colligeret, deinde reprobata ante, denud approbat. Multæ nunc quoq; in moneta cedula & recendenda fraudes versantur, sed ferè aliquo justitia prætextu.

§. 6. Præterea, qui triremis aut tribus Magistris, aut ludis suppeditare impensas, aut in aliud iſiusmodi munus publicum sumtus facere deberent, constituta summa mediocris, ex his iſuſe eum, qui illam pendere voluſſet, inter perfunctos suos munere perſcribi.

De triremibus, & necessarijs male constitutis est, de ludis, conuiujs, alijsque ordine & recte. Si enim in ludos impendenda mille drachmæ, sexcentas publico dari præstabant, & ludos omitti. Magna hic occasio imitandi, vt Principes nostri omnes sumptus, qui in anibus pompis impenduntur, ad vera, & utilia conuerant; nec ille stulte, licet auare, qui cum coronas statuas, & vana meditarentur, cauam manum ostendit, inque ea collocari voluit.

§. 7. Sacerdoti (ναὶ λεγεῖ) etiam Minerua, qua in aree Hippia, consecrata erat, præcipit de viñquaque mortuo affiri hordei sextarios duos, & totidem tritici, & obolum vnum, id est, duos ases, ac tantundem ab iis qui sobole effent aucti.

Interpres vertit χοίνικα sextarios duos, sed rectius noster Villapandus apparatu in Ezechielem ex Fannio ostendit χοίνικα continere quatuor sextarios,

Qui (sextarios) quater assumptus graio sit nomine chœnix.

Arbitratur vero quinque pondo panis contineri.

Magna contributio efficitur in populosa ciuitate, sed tyrrannica, & sordida, mortuos & nascentes censere. Non dissimilit tamen capitacioni Romana, qua efficiebat, ne multi gauderent sibi filios nasci, quod aliquæ vibes fecere.

§. 8. Atheniensis in Potide, indigentes pecunia ad Atheniensis bellum, inserunt profiteri cunctos, censum bonorum non simul vniuersorum, in tribu sua singulos, sed ita ut quoque loco quidque possideretur, ut pauperes affirmationem subiciere possent. Si quis vero prorsus nihil possideret, eius capitis estimatio erat minarum duarum. Hinc igitur tributum, quod exigebatur a singulis integrum conferebatur. Hac in re nihil iniqui actum, fraudi non vere profitentium obtulit istum est.

§. 9. Antissaus cum pecunie inopia premeretur ciuitas Antissaus ipsius, & morem haberent, vt Dionysia seu Bachanalia splendide celebrarent (quibus magnos sumtus faciebant de totius anni apparatu, cum in alia, tam victimis pretiosis) quod ille festus dies tunc instaret, persuaserit eis, ut votum nuncuparent, se proximo anno reddituros Libero duplicita: & qua parata habebant, ut renderent vniuersa simili. Arque ita pecunie non modice ad presentem ipsiis vsum collecte fuerunt. Recedit illi, & quod idolo promittebatur, id quoque in causa D E i fieri potest, in necessitate enim publica templorum ornamenta auctelli, & vendi possunt, Idolorum vero debent. Monet Sandus Matherinus Imperatores, ut omnium templorum ornamenti dæmonibus sacrata in Reipublica vsum concuerant.

§. 10. Lampacenæ cum aduentus exspectaretur triremum multarum, & venirent polente sex modis denariis quatuor, inserunt in foro versantes vendere eos sex denariis. Et ad olei congium, qui veniret denariis quatuor, adiicerent sex obolos, seu ases sex. Idemq; facere de vino & cateris. Primiti igitur

igitur pretium accipiebat antiquum, quod autem superabat, id civitas retinens, copiam ita pecuniarum comparauit.

Ingens hoc vextigal fuit, nec imitabile; nam omnium rerum venalium tertiam partem accipiebant. Quanquam autem venditoribus ruinam non inferabant, ciuibus tamen, & iis qui in triremibus erant, damna augebantur.

Heracleota.

§. 11. Heracleotae, cum naues ablegarent quadraginta aduersus tyranno in Bosporo, neque pecunia abundarent, coemebant de negotiatoribus & frumentum & oleum, & vinum, & res alias venales vniuersas. Atque constituto tempore quo pretium per solueretur, & oportuni erat negotiatoribus, non ad hennia merces distrahiri, sed venire simul vniuersas, & ipsi cum persoluerent per oportunitatem, non si pendia deuehebant, sed res venales in onerariis naibus, & vnum questorem singulis naibus preficiebant. Cumque iam in terram hostium ventum esset, emebant ab hi omnia milites, & argentum collectum fuit, stipendiumque dederunt ductores. Et ita accidit, ut idem argentum daretur, donec domum redierunt.

Laudamo-
ni.

Iusta illa fuit negotiatio, si ad constitutum mercatoribus soluerunt, ex negotiatione exercitum aluerint, donec omnino dissoluere posse; Nam quod negotiatoribus difficile erat, scilicet ἀλογίζειν, hoc est minutatum diuendere, Republica fecit.

§. 12. Lacedaemonii, cum Samii ab ipsis peterent, ut pecunias sibi conferrent recuperari patriam, secum fecerunt: uno die debere & dominos, & familiam, & iumenta ieiunare, & quantum insumpsisset, si non ieiunaretur, quisque tantum tribuere Samiis.

Carthagi-
nensis.

Exiguum, sed iustum hoc era subfidiū, quo ostenderunt facile posse defendi Rempublicam, si quisque iuare paratus sit. Nec dubito, si millesima pars earū quae per luxuriam pereū rerum, in bellum Turcum impendatur, posse biennio Pannonias cum Graecia, Thracisque recipi.

§. 13. Carthaginenses, cum militum apud ipsis exterritorum multitudine cresceret, non habebat unde eis debita stipendia persoluerunt. Praconum igitur factum est: si quis ciuium, incolarū ius haberet prehendendi, vel ciuitate, vel priuatū quempiam, siue velle prehendere, ut pisteretur, profectibus aut permulti, ita nauigia cōtentientia in pontū comprehendebant, probabilem aliquā causam pretendentē, reponere quidem praefizerō, quo de his causam dicturos se esse affirmarēt. Copia vero rū magna pecunia cum exiūisset, & milites illos sati faciebat ciuitas.

Cyziceni.

Libycum facinus & fraus punica, qua tamen excusari potest, necessitatē. 1. Milites mercenarij peregrini, & multi, nū si pendia acciperent, vrbem adeoque portūm diripiuerint. 2. Naves comprehendebat ἐρέλων expilabant, ut est in Graeco, non more pædonum, sed adductis testibus, scriptoq; quantum quisque abstulisset, imo apud Rempublicam deposito. 3. Dati deinde sunt iudices seu recuperatores, & quibus iniuste res ablata est, ex ærarij redditibus restituta est, sensim, scilicet, dato in præsens fænone.

§. 14. Cyziceni, seditione orta apud ipsis, & plebe superiore, oppressisque ac captiis diuitiis, cum deberetur militibus pecunia, scitum fecerunt: Ne capti interficerentur, sed pecunias exactas ut exularent.

Obii.

Hic quoque misericordia, si iuste diuites occidere ciuitas potuit, interuenit.

§. 15. Obii, cum effat lex apud ipsis: ut debita publice perscriberentur, indigentes pecunia scitum fecerunt: ut debitores ipsi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitatis, ciuitas vero creditoribus, ut forus ex vextigalibus penderet, donec sors persolēdo equaretur. Iniuria debitoribus illata est, quia damno suo soluere cogebantur. Fœneratores merito sic puniebantur; nam iure sorte ipsam auferre licuit.

Mausolus.

§. 16. Mausolus Caria tyranus, petente per legatos rege Persarum, ut tributum penderet, conuocatis in illa terra opulentissimi, ostendit eis: Regem petere tributa, se autem nequaquam

abundare pecunia. Ibi tum subornati quidam statim polliciti sunt, se esse collatuos, & sumam indicarunt. Hoc facto opulentiores partim pudore, partim metu, & plura sunt polliciti & contribuerunt. Nihil hic iniquum, si vere tributum exigebatur, nec armatis precibus agebatur, si deniq; soluendo Mausolus non erat.

§. 17. Rursus pecunia indigens Mylaensibus conuocatis demonstrauit oratione sua. Eam ciuitatem principem regni, ex qua ortus esset ipse, non esse manibus septam, Regem autem Persarum exercitum aduersus illam adducere. Iusit igitur Mylaensēs, quantum posset quisque pecunia conferre plurimum, affirmans, inquit, contribuissent, cateras ipsos suas facultates esse conseruatores. Collatis autem copiis magnis ipse quidē retinuit pecunias: mænia vero extrui illo tempore Deum velle negavit. Iam exerte impostorem agit, idq; efficit, ut nemo illi impostorum quamvis in veris periculis constitutio quicquam crederet.

§. 18. Condalus Mausoli prefectus, si quando iter per regionem suam faciat sibi afferat aliquis donum, aut porci, aut vituli, iusit prescripto nomine eius qui donasset, & die, donum abduci, & ali donec reuertere. Ac ubi tempus satis longum abiisse videbatur, repetit quod ille aluerat, subductis fructus quoquerantibus. Simile domino mancipium. Tn̄ ἐπικαρπίας ταῦτα οὐκέτε, hoc est fructus rationem computans, si quis peperisset, si tonsa esset, haec omnia exhibebat. Sed ille impostorem, & histriōnem egit, ut ex sequentibus patet.

§. 19. Arborum item eminentium aut procidentium in Condalus regias vias vendebat fructus. Militum quoq; si qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atq; hinc simul argentum accipiebat, simul non sallabant eum duces iudicio temporis, quo aliquis ex militibus esset mortuus. Ex inferis ipsis, & Plutone ille nummos colligeret.

§. 20. Facetum est, quod de Lycis iudicauit, posse eos per iocum nummis emungit: ita tem narrat Aristoteles. Lycios etiam cernens capillis gefandis delectari, litteras esse dixit allatas regias, quibus capilli ad crines iubentur. Mandata igitur se habere à Mausolo, ut illi sonderentur. Atque promisit, si certam summam in capita contribuere vellet, ex Graecia capillos afferendos se esse curaturum. At illi benter præbuerunt quod postulabat, collectaque est de magna multitudine pecunia copiosa.

Interpres vertit τροχούια vel προσκομία, crines, quod sensum aut nullum aut obscurum habet. Grace ait Aristoteles, eos gestasse Τριχώμα, hoc est, comatos frusse, deinde dixisse Condalem, oportere ἐποστηλαῖς προσκομία vel προκόμια, quid sit autem ἔπος ἐποστηλαῖς τὰ προκόμια, an fit dimittere ad antias, vel quo mittendæ, non est valde difficile conjicare, cum ait oportere illos ἐποκομίας, tonderi: capilli igitur absclī mittebantur ad προκόμια, an προκομία, loca vbi dedicabantur, nam hac in superstitionem ingentem fuisse nemo ignorat. In locum horum promittit è Graecia adscititas comas pro Lyciorum comis deferendas, mittendi ergo illorum capilli aliquo erant, quo autem mitterentur nisi ad loca aliqua vbi confecrati Deis solebant?

§. 21. Improbè etiam Aristoteles Rhodius, de quo Aristoteles ita narrat. Aristoteles Rhodius Phocæa principatum obtinens, in pecuniarum inopia cernens duas esse Phocaens fædiones, verba vni illarum occulte fecit indicās sibi dare alteros pecunias, ut rem ad ipsis inclineret: se se vero ab ipsis accipere malle, & administrationem ciuitatis ei tradere. Quibus auditis statim tantum isti pecunias dederunt, quantum iusserat. At hic alteri fædionis rursum ostendit quo accepisset ab alteris. Hi vero dederunt ne ipsi quidem minus. Atq; ita accepta pecunia ab virisque, gratiam inter eos reconciliavit.

Non pauci hoc imitantur, & olim Romanus arbitrio fecit.

§. 22. Idem Rhodius cum animaduerteret autem inter ciues multas esse controvicias, & magnas in iis propter belum

lum iniurias, iudicio constituto edixit: si qui lege non egissent intra tempus praescriptum, non amplius de prioribus criminibus iudicia iis datum iri. Tunc itaq; complurium causarum atque litium collatione, & prouocationes multis propostis, ad se referens, & ab utrisque per diuersos aliquid accipiens, non parum pecunia contraxit. Altera fraus, & nimium quoque vilitata, cur enim tanta vehementia agitur, vt causa ad certa tribunalia trahatur, nisi quia & comoda attrahuntur.

Clazome-nii.

§. 23. Clazomenii in penuria annona cum pecunia desiderentur, scitum fecerunt: Ut qui oleum haberent, commodarent hoc Reipublice cum foenore. Existit autem hic fructus in regione illorū copiosus. Cum igitur ita commodaretur oleum, conductus nauticus euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus sora exercebantur, unde frumentum ipsi aduenit, pignore dato olei preio. Legitima fuit illa negotiatio, cōmutatio olei pro frumento, sed quod imperet oleum habentibus, ut mutuum dent Reipublica, iniquum est.

Clazome-nii.

§. 24. Alterum fuit multo ingeniosius. Militibus (inquit) oī debent stipendiū nomine quadrangenta & octoginta sestertia, neq; possent dissoluere, annū singulis stenū pendebant ducib; sestertia nonaginta & sex. Quia vero hoc pacto desor-tenibil decedebat, & sumptus facere frustra ipsi pergebant, per-cesserunt nummum ferreum ad argenti rationem, sestertia-rum quadrangentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam da-bant opulentissimis in ciuitate, pro eo atq; consensu. aneum erat cuius, & tantundem ab eis recipiebat argenti. Habant igitur priuati quod in cotidianis vissim impenderent, & debito libera-ta fuit ciuitas. Deinde ex rectigalibus & sienis pendebat illis, & dividendo semper pro parte sua cuique distribuebant, nummosque ferros recipiebant. Aristoteles ait debuisse viginti talenta, tulisse autem phoenicis r̄ellagā r̄ālāslā; Fer-reca autem pecunia non minus negociarci poterant ciues quam argentea, cum iussu Magistratus valerer, Senatus nummos ipsos cum argenteis permutteret, donec intra annum quintum oratione recipereret.

Enicus.

Multi in necessitate hanc rationem secuti sunt; Enicus Lupides vt refex ex Nebuss. Tolosanus l.3. c. 6. num. 26. Sit Enicus Lupides, comes Tondillanus, dux insi-gnis, in bello Granateni Alme vrbi prefectus, in summa rei pecuniarie desperatione, dum expectaret pecunias à Rege Ferdinandō, & regina Isabellā, ex charta panacea fecit schedulas sua manū propria, atque subscriptione signatas, quādālā vō-cans aureos, argenteos nummos, aereos asse, semiū, trientes quadrantes, bisque inter se emptiones & commercia facta sunt, pollicitus se daturum pro illis scititiis, varias pecunias, post receptionem.

Etnum. 27. Idipsum fecisse tradit Sabelius. Dominicum Michaelēm, Duceū Vēctorum, cum procul abesse domo clas-sē Tyrum obſidens, in expeditione Aſiatica: cum enim pecunia deficit ſtipendium reddi nequiret remigibus & ſociis nauali-bus, & ex loro pecuniam publica forma signauit, quam pro aurea & argentea certis diſtinctam characteribus, in ſtipen-dium naualibus numerauit turmis, pollicitus fore, vt mox do-mi pro alutinis, aurei & argentei par in numero habentibus re-prefarentur nummi. Quod & factum est.

Hæc ratio pecunia cum non precio metalli, ſed ſolâ aestimatione, quæ ex fide, quæ conſtituenti ha-beatur, rata habeatur, non eft vſurpanda, ſi omnia in dubio ſint, nam eo caſu desperationem inicit, mu-lto minus ſi fides non habeatur, nam eludi ſe putant. Itaque ſi Maſfolus, aut Condalus eſloro, vel plumbō nummos cudat, nemo eos accipiet. Pecunia enim illa proprie non eſt, ſed teſte potius dandæ pecunie vera, vel chirographum, quod nihil faci-mus, ſi vel ab impostore, vel ab egeno detur.

Selybriani.

§. 25. Selybriani in pecuniarum inopia, cum lex eſſet: Ne frumentum exportaretur famis tempore, veteri illi frumento reliquo, ſcitur fecerunt: Tradere priuatos debere fru-men-ta ſua Reipublica prelio conſtituto, ſic, vt quiſque retine-ret viuum ſibi vnius anni. Postea euēhendi potestate fec-

runt volenti conſtituto prelio, quod æquum videbatur.

Fames iam erat, itaque cum efferre non licet iure quodam videbantur posse petere, vt Reipu-blicæ venderetur quod ſupererat neceſſitati: ipſa de-inde Reipublica euehebat, cariusque vendebat, quod iniquum erat, accipiebat enim res priuato-rum, & illis negotiabatur, adempta illis opportuni-tate lucrandi.

§. 26. Abydeni, quod terra ipſorum per ſeditionem in-culta eſſet, neque quicquam amplius impenditibus incolis, propterea, quod alia adhuc deberentur, ſcitur fecerunt. Qui pecuniam mutuan dediſſet agricolis, vt opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primū debere, & ceteros ea de-mum, quæ reliqua fuissent.

Laudandum agriculturæ ſtudium, in quo domi-nis præponuntur, qui ſumprum coletibus ſubmi-niſſant.

§. 27. Ephesi cum pecunia indigerent, tulerunt legem: Non licere vt mulieres aurum geſtarent, quicquid eo tem-pore auri haberent, id vt commodarent ciuitati. Conſtituta etiam argenti ſumma, quā mameraretur, permiferunt vi in templi columnis, nomen eius qui argentiū illud nu-merasset, tanquam eius, qui illam conſerat, perſcribere-tur.

Hoc æquum erat, patriæ enim commodare debe-bant potius, quam ornamenta ſua nimium aman-do, & patriam, & ipſa amittere. Illud ſane prudens de nomine columnis inſcribendo, in quo nul-lius iniuria prædiſum patria comparabatur: niſi forte iam ante aliorum nomina inſcripta fue-runt.

§. 28. Dionysij variae fraudandi, colligendique Dionysius. pecuniam artes fuerunt: recenter hos Aristoteles. Dionysius Syracusius cumulare pecunias volens, concione aduocata dixit: Viſam ſibi Cererem eſſe iubentem, mundum muliebrem in ſuum fanum deferrī. Ac ſe quidem hoc de ſuarum mulierum mundo feciſſe. Poſtulare igitur, vt idem fieret ab aliis quoque, ne Dea iraferetur. Qui non feciſſet, eum ſacrilegiū reum fore pronuntiavit. Cumque omnes que habeant, attul-iſſent, & Dea reſpectu & ipſis, re diuina facta abſulſit mun-dum, tanquam commodatum ab ipſa Dea.

Hæc quidem foeda, & indigna rege imposta-ta fuit, abutens miſerarum ſuperſtitione ad lucrum.

§. 29. At quod ſequitur ad muliebrem φυορει-av caſtigandam non inimitabile fuit inuenitum, ſi abſit ſuperſtitio. Vbi vero, inquit Aristot. temporis altitudi-ſtati, & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vi que aurum geſtare veller, ea in templo, quodtantis eſſet, dedi-caret.

§. 30. Adiſcaturus trivemes ſiebat pecunia ſibi opus fore. Concione igitur aduocata, prodiſ quādālā vrbe dixit, & ad eam rem ſibi pecunia opus eſſe. Poſtulauitque, ve ſinguli ciues conſeruent aureos duos. Hanc pecuniam illi conulerunt. Spacio autem interpoſito dierum duum triveme, quādālā vniuque fruſtrata reſipūm eſſet, collaudat; iſciuibus, id reſtituit vniuque quod conulerat. Quo factu voluntates illorum ſibi reconcili-uit. Poſtea ſimiliſſe eſſe recepturos, rurſum conulerunt. Dionysius autem, quod tunc accepereat, reiunuit ad trivem adiſcationem.

Sic in pariuis fidem præſtruunt, vt in magnis fal-lant.

§. 31. Cum non abundaret argento nummum percuſſit ex flanno, aduocataque concione, copioſa oratione num-mum eum commendauit. Syracusii vero, quamuis inuici, il-lum ſcito ſuo approbauerunt, & vnuſquisque prætulit ſe ha-bere argentum non flannum.

Cum ſtanoeos nummos nec ipſe poſtea, nec alij reciperent, neceſſe fuit priuatos hoc damno affici præter ius, perinde enim erat ac ſi commutaret χε-ραχαλλειον ἐκαλομεια ἐπλαθειον aurea aureis, cente-na leptonis.

§. 32. Illud

Dionysius.

§. 32. Illud etiam vafri fraudatoris, ciuibus suis illudentis. Rursum in pecunia inopia postulauit à ciuibus, vt sibi contribuerent. Quibus negantibus se habere, protulit vienstia sua, & venalia, quasi per inopiam hoc faceres, proponuit. Hec cum Syracusii emerent, quid quisque emisset per scribatur. Persoluto autem pretio, referre ad se vienstia iusit, quod emisset, vnumquemque.

Dionysius.

§. 33. Quin & illud tyrannicū: Syracusii propter crebra tributa defierant pecudes atere. Ibi Dionysius fatis sibi colatum esse affirmauit ad tārum ysum, qui post hac parassent pecudes eos fore immunes. Cum multi autem multas pecudes immunitatis se parassent, natus opportunitatem, quid quisque haberet, estimari iusit, & impoñit tributum seu pensionem. Ibi tum Syracusii agere ferentes se esse deceptos, pecudes ingulare & renderare. Cum autem ad hac Dionysius edicto defuisse iugularandarum pecudum indies numerum, illa mactantes sacrificare. Tunc Dionysius vetuit mactari pecudea feminā.

Dionysius.

§. 34. Crudele vero illud, quod tamen imitat o- res inuenit. Rursum in pecunia inopia professione apud se describi iusit pecunias familiarium, quacunque essent orbe parentibus. Quo facto ipse pecunias abusus fuit, donec singuli in suam taretam venissent.

Dionysius.

§. 35. Et quod Rhegij fecit. Rhegio occupato, aduocata concione dixit. Quod diripere urbem ipsorum iure posset, sed velle se si modo asperat impensas factas in id bellum, & pro singulis capitibus tres minas, eos missos facere. Tunc Regini quicquid occulauerant, id protulerunt in conspectum. Et cum egeni quoq; pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis sumissent, ita illam sumam per soluerunt. At Dionysius hac accepta, nihilominus & omnes sub corona vendidit, & suppellebilem, quam occultatam protulerant, abstulit vniuersam.

Dionysius.

Hic fur, & fœdifragus fuit. Sed auaritia nihil sanctum est.

Dionysius.

§. 36. Murus sumperat pecuniam à ciuibus quam redideret. Cumq; illi repepererit, iusit asseriri ad se argentum, quātum posideret vnuſq; propria pena mortis, nisi facerent. Altato autem argento, percusus nummum, ita ut denarius vnuſ asfimaretur duobus, eoque, quod debebat, quodq; attulerant ad se persoluit.

Dionysius.

§. 37. Cum nauibus centum in Tyrrheniam nauigasset, abstulit ex fano Leucothea & auri argenti plurimum, & nō parum ornamentorum catorum. Quod non sageret autem ipsum habere multa, nauis quoq; preconum fieri iusit: Ut dimidium eorum que quisq; abstulisset, ad se referret, alterum dimidium retinere posse eum qui abstulisset. Qui non retulisset, ei mortis pœnam proposuit. Arbitrati autem nautæ, si dimidium retulissent, tuto se retenturos esse reliqua, illud retulerint. At Dionysius his acceptis, rursum dimidium referre eos iusit.

Menda.

Hæc tam iste tyranus, non modo potentiam, sed mēdaciō, & fraudibus vñus, ad emungendā pecunia. §. 38. Menda fructibus quos redderent portus & alia refigalia, vrebant ad ciuitatis administrationem, sed quod ex solo & adiūciūs perciperetur, id non exigebant, ac nomina tantum occupantium prescribabant. Qui quoties ciuitati pecunia opus erat, per soluebat quantum debebat. Lucrum faciebat ita igitur ex tempore præterito, ab illis pecunias sine fine.

Menda.

Iustissima illa ratio fuit; nā qui occupabant illa ædificia pecunia vti poterant, atq; ita ditescere; si enim spacio viginti annorum nō opus esset pecunia, nihil soluebant; nec tunc quidem quantum debebant, sed quanto opus habebat ciuitas. Nec dannum inde sentiebat Respublica, tanto enim ciuitas bona illa conducebant, cum viderent se ex fructibus non persolutis lucrari posse. Ne tamen decoquerent, singulis annis omnia prescribabantur.

Menda.

§. 39. Idem bello aduersus Olynthios cum pecunia indigerent, & copia mancipiorum abundant, scitum fecerunt: Ut vnuſq; tantum duorū timeret, marem & feminam, & reliqua venderet vnuersa vt haberent priuati pecuniam, quam ciuitati mutuo darent.

Magna dubio procul pecunia collecta est, ex nu-

merosis, & caris mācipiis. Causa tamē editi, ne bello occupatis Mendais mancipiorum multitudo periculosa esset, & urbem, quod alibi fecerūt, alibi tenarunt, eiectis dominis occuparent; deinde vt sumptus ad onera belli sustinenda supereret.

§. 40. Callistratus veneunte in Macedonia portorio plerunque ducentis octoginta sc̄lertis, perfecti vt perciperetur bis tantum. Nam cum animaduertisse opulentiores illud semper redimere, quod fideiſſores oportet Talantinos de illis ducentis octoginta constitui, per præconem edixit: potest atē fieri emendi quicunq; yellet, & constituti fideiſſores partis tertie, & quantacunq; summa persuadendo habere aliquis posset.

Hoc crebro usurpandum principi censeo, vt varijs res eloquent; nam revera ſæpe perſuaderetur minoris commodi res esse, qua summam ingentem conferre poſſunt.

§. 41. Timotheus Atheniensis bellum gerens cum Olympio Timotheus. in pecunia inopia æreum nummū percussit, & militibus distribuit. Quibus hoc agere ferentibus, ostendit à mercatoribus omnia & in foro venales eodēnummo ipsis venditum iri. Mercatoribus autem ostendit, quos nummos aereos accepissent, iſdem rursus eos emere & illa in regione venalia, & prædam actam debere. Et si quid ariſ superfuerit, id ad se referre, pro eo accipere argentum.

Eadem confidet pecuniae praxes supra vidi- mus. Hic tantum difficultas ex ea emergens tollitur. Ex quo patet, non valere eam rationem, niſi pecunia acceptetur, & ſpes ſit eam recipi poſſe.

§. 42. Ad Corcyram autem bellum gerens, & laborans Timotheus. in pecunia, militibusq; flagitiantibus ſtipendium, & recuſantibus imperium ipsis, & minitantibus ſe eſſe ad hostes tranſituros, aduocata concione illorum, dixit: Impedientibus tempeſtati- bus argenteum ad ſe non potuisse deportari: Nam tanta ſe copia abundare, vt trimetrum iam ante tempus per ſolutum ſtipendium dono eis dare velit. Milites autem rati, nequaquam illum tantam facterum fuſſe tacturam, niſi revera pecuniam expectaret ad ſe eſſe peruenitum, ita ut ſtipendiis acquie- runt, donec Timotheus ea, que voluit gerendo, expediuit.

An donari deinde non explicat Ariſtoſteles, certe milites crediderunt, & periculorum fuit non dare. Arma tenenti omnia dat, qui iusta negat.

§. 43. Praeclara eius ratio in oppugnatione Sami: Timotheus. Cum Samum oppugnaret, fructus, & qui quid in agris erat, ipsis Samis vendebat, vnde copia pecunia ad ſtipendia militibus per ſoluenta ſuppetebat. Postquam vero multis aduentan- tibus necessariorum pecunia eſſe copit in caſtris, edicto vertuit vendiſſimenti farinam, & mensuram minorem modis VI. & humida omnia mensura minore congis decem. Centurio- nes igitur, & qui ordines duebant, ementes copioſa omnia, ita militibus ſuis diſtribuebant. Aduentantes vero, ipsis ſuum ſibi victum apportabant, & diſcedentes ſi quid reliquum erat, di- uendebant, vt iam viciſ ſcopia abundarent milites.

Primum laude dignum, quod cum fame eos ex- pugnare non poſſet, vltro fruges vēdiderit, quas ca- re emerent, timore anōnæ, cum ager ob bellum in- cultus iaceret; Claris ducibus exemplum, vt quæ ex hoſtibus capta ipsis vñi eſſe non poſſunt, etiam hoſtibus reuendi poſſe, vt militi ſtipendia comparētur. Deinde cum illi qui ad caſtra aduentabant, non niſi in vnum alterum q; diem comparare cibaria vellent, nec tamen coemere poſſent pauca, ſecum attulerūt, & paulo plura quā opus eſſent, qua diſcedentes do- nabant, aut vltin caſtris vendebant; nec ſic tamen mercatores & inſtitores auertebarūt à caſtris; cum multa ſimul ſine ſequitur minuta diuifione di- uenderent,

§. 44. Didales Perſa, militibus quos habebat viciū quo- didales. tidianum ſuppeditare ille quidem poterat ex hoſtī terra, ſed pecunia, quam penderet, ei non erat. Cumq; dies veniſſet ſoluſionis, tale quiddā communisicitur. Aduocata concione militum, non eſſe ſepcuniarum inopem dixit, ſed habere pecunias quodam in loco, quem etiam indicauit. Et caſtris motis illuc perrexit

Perrexit. Deinde vbi appropinquant regione illi, in locū ipsum procepsit, dequis fanis, quā ibi erant, abſulit, qui cūdī vaſorum argenteorum reperit. Mox onus his mulis, quā illi nihil nisi argentum portarent, cum eminentia hi vera ſtarent, ita ſacrare i*ter*. Hoc cernentes milites, & arbitriati quicquid portare tū mulis id eſſe argentum vniuersum, animū habuerunt bonum, tanquam ſtipendium accepturi. At ille Amifum perueniri, ibi signari argentum oportere dixit. Erat autem via Amifum vere complurium dierum, & diſſicilis propter frigus. Toto igitur illo tempore abuſus eſſt exercitus, cum nūlī nū victum praberet. Idem opifices in caſtris, & caupones, & permutantes aliquid penes ſe habebat omnes, negligebat horum quicquam alicui exercere vlli.

Stratagema duce magno non indignum, si tamen bona fide ex ærario regio postea dissoluit.

Chabrias.

§.45. Chabrias Atheniensis Tao Regi Ægyptiorum vatis modos conficiendæ pecunia tradidit; ita recenset Ariphoteles: *Chabrias Atheniensis, cum Taos Rex Aegyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, sua- sit ut in demonstraret virtusq[ue] sexus sacerdotibus, sibi pp sumptus belli, numerum ipsorum diminuere necesse esse. His illi auditis, & quicq[ue] sacerdotum administrationē volentes esse suam, ita singuli pecunias Regi dare. Hac cū acceperisset, suus Chabrias Regi, vt insuper iuberet: sacerdotes quos sumptus eatenus fecissent in sacra & sese, eorum deinceps, vt decimam tantum partem im- penderent, & sibi reliquum darēt mutuo, donec bellum aduer- sus Regem Persiū finiretur. De vnaquaq[ue] etiam colonia sua- sit, vt imperare certi a pecunia tributu nomine, itemq[ue] de sin- gulis corporibus. Item de frumento q[uod] veniret, vt exigerentur ultra pretium tam ab emptore quam venditore, de singulis ar- tabis assē bini, nec non de nauigis & officinis, & aliis, quicq[ue] negoti gereretur & fieret quesitus, questus illius pars decima. Iamq[ue] copiae extractae tā educturo regi suus: vt iuberet q[uod] quis- que argenti aurariō signati haberet, id ad se afferret. Cumq[ue] esset allatum, suus item: Rex eo vt vteretur. Et eos qui mutuo debuerint, commentaret Nauarchus, qui debita per solucent ex tributis.*

Meliu

Melius Iphi §. 46. Melius Iphicrates Atheniensis Coty suarates. fit, ut imperaret omnibus sue dictioni subiectis, ut cognoscent singuli soli partem excepit am regi XVIII. modis. Hoc facta magna frumenti copia fuit collecta. Quia in ea loca, vbi foras agebantur, exportata, abundans pecunia est confecta.

Cotys.

Cotys. & pecuniarum accruos in usus belli parasset.
§.47. Perfidiæ plenū illud Cotys Thracis. Petebat
is mutuo ab Perinthiis ad contrabendos milites. Eam Perinthiis
dare nolebant. Petuit igitur ex ijs forum ciuiis aliquot saltem
ad se mitterent, qui certis locis praesidio essent, ut militis eis
et cœ custodientibus alibi vti posser. Id Perinthiis cito fecerunt, rati
ella ita loca in sua potestate fore. At Cotys eos qui ad se misse
fuerant, captos detinuit, iusitq; ad se mitti mutuo petitam pe-
cuniiam, & ita recipere suos ciues.

Mentor.

Mentor. §.48. *Mentor filius comprehenso Hermia, occupatus etiam in locis que ille tenuerat procuratores constitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus securis, & si quid dum absconderant aut deposuerant apud externos, id rursum habentibus apud se, & ipsos comprehendit, & quicquid habebant penes se, id absoluti vniuersum.*

Memno.

Memno. §. 49. Memno Rhodius Lampsaco potitus in penuria pecunia magna summa pecunia prescripsit, quam opulentissimi persoluerent, eamque recepturos ipso esse ostendit ex aliorum ciuitatum tributo. Cum vero et ceteri contribuissent, iusserunt illa quoque summam mutuo sibi dari ad tempus, idque prae finiuit, quo ea pecunia restituueretur. Rursum pecunie egeni contribuire eos iussit, & ex vecellis quod dedissent recipere. Illi, qui celeriter se recepturos sperarent, contribuuerunt. Namque, aderat tamen ut regalia perciperentur, at Memnosi pecunia tunc quoque opus est ostendit, sed postea esse accepta redditur cum honore. Quos in exercitu ei habebat, iis detraxit frumentum & stipendiū diei sex, per annum. Pollicitus iis diebus ipso neque vigiliis neque inter nera obituros, neque insumptuos quicquam, nimis et exceptis illis.

§. 50. Superiore tempore etiam cum metiretur frumentum militibus, secunda post nouam lunam die, primo quidem ille mensis dies preterit tres, sequente vero quinq[ue], & hoc modo proceſſit donec ad triginta perueniret. Hoc imitacione tempore sunt, qui mensis militare fecerunt quinque, aut septem hebdomadum.

§. 51. Charidemus Orita, tenens loca quedam Aeolidos, cum exercitum contra se adduceret Artabassus, pecunia deficiebat, que militibus numeraretur. Ac primum contribuebant nonnihil. Mox non habere se quicquam amplius aiebant. At Charidemus, quem locum esse opulentissimum arbitrabatur, ex eo iussit incolas, si quid nummorum haberent, aut si qua vasa pretiosa alio ablegare. Additurumque se esse deductores. Ipsumque hoc agere erat manifestum.

Itaque illis fidem habentibus, non longe eductos extra urbem excusit, si quid haberent. & quam multis opus erat ea abstulit, ipsosque eundem in locum reduxit. Per praecomenem etiam edixit: Ne quis in illa urbe, sua ditioni subiecta, arma haberet domi sua: Quicquid habuisset, eum argentum debere persoluere, cuius summa fuit prouinciata. Sed statim negligere ipse, neque respectum ad hac habere. Illi vero homines praecomeni istud temere factum esse rati, retinebant ea qua prius quisque haberet at loco suo. At Charidemus de improviso excusis dominibus, ab iis, apud quos armorum aliquid reperisset, multam constitutam exegit.

Prius rapina fuerat, alterum fraudulentia; nec enim lex ferenda est, vt multa transgressoribus ponatur. Nostris principes quotidie sic pecuniam copiosam colligere possunt. Nam leges eorum fere negliguntur. Itaque si clam notentur, qui leges sumptuarias prandiorum, aut vestium violent, cumque omnia tuta putat, penes exigantur, magno commodo æriatum augebitur. Verum non est boni principis leges tanquam laqueos, & tendiculas pônere subditis.

S. 52. Philoxenus quispiam Macedon satrapes in Caria in pecunia inopia, ostendit se Dionysia celebraturum esse. Et Carie incolarum opulentissim. descripsit, qui choros instruerent, imperatis iis quo appararentur. At cernens eos graui, subornavit quosdam qui sciscitarentur, quid dare vellet, vt munera vacationem haberent. At hi plus etiam sedatuos esse, quam impensuri viderentur promittere, ne interpellarentur, & abducerentur a suis negotiis. Ibi ille acceptis quo isti dabat, descripsit alios, donec etiam ab his accepta voluit, & ita accipiebat aliquid a singulis.

Turpe quidem hoc lumen, sed tamen magnum,
& alia in parte vistitum, cum ad militiam vocantur,
qui omnibus illam modis vitare cupiunt, ideoque
vacationem quoquis precio redimunt.

§. 53. Crudelitatem etiam avaritiam, & ludibria adiecit Euælus. Syrus satrapes in Ægypto, cum enim sensisset praefectus prouincias ab se velle decessere, acer-
fatos in regiam ipsos suspendit vniuersos. Iustitiae dicim-
miliaribus eorum & propinquis, affluari illos. Singulitatem
que laborabant pro suis, & redimere cupiebant pecunia captos.
Atque ipse pacis de rnoque & acceptis de quibus conue-
nisset, singulis mortuum restituit.

S. 54. Cleomenes Alexandrinus satrapes in Aegypto, Cleomenes. cum famis alius in locis esset magna, in Aegypto autem mediocris, praeclusis exportandi frumenta licentiam. Prouincius autem prefecti negare se posse tributam pendere, si non licet exportari frumenta. Tum ille ut exportare luceret concessit, sed rectigal imposuit frumento magnum. Itaque eueniebat, ut cum frumenti exportaretur non multum, magnum rectigal acciperetur, & eriperetur prefectis id quod praetenderant.

Cum fames premeret Ægyptum iure euectionum frumenti, sed cum tributum negaretur, inuenit rationem, quā & efficeret, ne negandi prætextus esset, & tamen parum frumenti eucheretur.

§. 55. Ridiculum quod de Crocodilis definit. Cleomenes.
Cum quodam tempore eam prouinciam nauigio transfret,
in qua

in qua D E V S habet Crocodilus, correptus fuit à Crocodilo vni ex pueris ipsius. Tam sacerdotibus conuocatis: se, qui prior affectus est inuria, autores illius Crocodilos, velle vleci ostendit. Et mandata dedit vt illi caperentur. At sacerdotes, ne Deus ipsorum despiceretur, aurum quantum potuerunt colligere, et tradidierunt.

Cleomenes. §. 56. At maleolum quod deinde fecit. Dederat huic mandata Alexander Rex, vt condere urbem ad Pharam, vtque eo transferret forum rerum venalium Canobos. Ibi ipse nauigio accepit Canobum, & ostendit sacerdotibus eo in loco ac locupletibus, ideo se aduenisse vt traduceret eos alio. At sacerdotes & cives collatas pecunias si dederunt, vt forum apud se sibi relinqueret. Quibus acceptis tunc ille quidem abiit. Postea vero omnibus ad adiudicandum preparatis, nauigio iterum Canobum accepit, pecuniasque ab ipsis ingentes multitudine postulauit. Nam hoc iam interesse, ut ibi sit forum & non illic. Cumque se nullo modo tantum persoluere posse affirmarent, tum traduxit ipsos.

Cleomenes. §. 57. Ingeniose tamen negotiatores infidum circuuiuerit: Ablegato quodam ad empionem quamquam, cum sensisset, cum uictus esse vilia, & velle expensum ferre quod plurius esset, dixit necissari illius, audiisse, quod iporum amici mercede erisset, supra modum magno pretio, itaque se non esse affensurum. Similque ineritiam eius sumulacrum in his insectori. At illi his auditis, non debere aiebant ipsi sedem is habere, qui contra absentem aliquid dicere donec reuersus hic rationem redderet coram ipso. Qui postquam redierat, narrauerunt ei, que ex Cleomeni cognoverat. At ipse suis filii atque Cleomeni volens demonstrare omnia, result de precio quod mercando expenderat.

§. 58. Simile & illud. Cum frumentum veniret in illa regione denariis decem, accersit is qui vendendo frumentum faciebat, questum, per concilium est quantum a se accipere vellente. Qui cum dixissent: minoris ipsi se esse dauros quam carteris mercatoribus, iusit quidem sibi tradicari frumentum quanti alii, ipse vero pretium statutum frumenti denarios 32. & tanti vendebat.

§. 59. Convocatis sacerdotibus dixit: Per quam inaequales siontis in ea regione in sacrificia impendi, itaq. & sanctorum & sacerdotum numerum diminui oportere. At sacerdotes cum priuatas suas, tum publicas sacras pecunias illi dare, existimantes revera eum ius facturum esse, quod vellet suum quisq; sanctorum saluum esse, & ipse sacerdos permanere.

§. 60. Antimenes Rhodius curatione ei lata viarum circum Babyloniam ab Alexandro, pecuniae copiam ita conficit. Lex erat in Babylonie regione antiqua: Decimam pendere, que importarentur, debere. Ea nemo iam dudum vrebatur. At ille tempus obseruauit, quo aduentus Satraporum omnium expestatuerat, item militum, nec non legatorum haud paucorum, prætere artificum accerstorum & alios adducientium, quicq; priuato nomine peregrinarentur, quo tempore & numeru multa solerent affiri. Tunc igitur deciman exegit secundum legem qua extabat.

§. 61. Rursum laborans inopia, iusit mancipiorum, que erant in casis, nomina perscripta a voluntibus, quanti videbatur. Stm: Et de singulis anno uno eos persoluere denarios octo. Quod sic uis mancipio aufigisset, precium illius restitutum ira promisit. Multorum igitur mancipiorum perscriptis nominibus, non parum argenti constatum fuit. Si vero aufigisset aliq; iusit satrapa in cuius loca peruenisset, vel reducendum illud in casis, vel precium Domino persoluendum curare.

§. 62. Ophelia Corinthiis, constituto procuratore provincie Arthidioides cum prouincia prefecti illius loci ipsum acciderent, & multo plura letributuro pollicerentur, & pertinenter, vt procuratorem constitutum remoueret, interrogauit eos, possent ne sacer promissum? Qui cum posse se affirmarent, non ille qdem loco mouit procuratorem, tributa vero, qua & finitio ipsi sua subiecera, ut exigere iusit. Neg, igitur constituto abs se honorem aetrahere videbatur, neg, prefectus majora tributa imponere quam ipsi constituisserint, cum ad se multiplex pecunia perueniret.

Pythocles.

§. 63. Pythocles Arbeniensis, Arbeniensibus consilium dedidit, vt plumbum Tyrium respublica a priuatis ad se reciparet, & prelio quo venibat, nimurum duobus denariis, vt ciuitas deinde illud renderet constituto prelio denariorum sex.

Ad menopolium vetitum fraus illa pertinet; neq; enim negotiari eo modo Rem publicam oportet, vt priuati emere cogantur.

Chabria.

§. 64. Chabria coactis ad naues centum viginti quantum sat is est hominum, cum Tamen non pluribus quam sexaginta opus esset, iusit ut reliqui iis, qui in sexaginta naubus essent, duorum mensum stipendium soluerent, aut nauigare ipsos. At hi cupientes remanere apud sua, dederunt quod imperaverat. Antimenes ea qua conditiolebant propter vias regias a stratis compleri iubebat secundum regionis illius legem. Quoties autem inopia laborabat vel exercitus vel alia multitudo, absque Rege, aliquo abs se misso rendebat ea qua condita erant.

§. 65. Cleomenes uno mense milites defraudabat. *Cleomenes.* Accedente luna noua cum stipendium esset dandum militibus, accepit de industria nauigio. Et deinde abeunte mense discedens nauigio stipendium persoluebat. Postea sequente mense differebat solutionem, usque ad alteram nouam lunam. Milites autem quod paulo ante stipendium accepissent, quieti erant: itaq; ille rursum in anno mensem præteriē, rursum mensis stipendium militibus subtrahebat.

§. 66. Stabellius cum deberet militibus stipendium, couocatis ductoribus, sibi priuatis nihil prorsus opus esse dixit: & quoties indigent militibus, si illorum cuiq; argentum dederit, ita ad conducedum exterrum militem eos posse ablegari. Et ea stipendia, que militibus persolue cogatur, se ei liberius esse daturum. Iusit igitur dimittere suos rursumque menses, ita ut manipulariam ex illa regione discedant. Ductores cum ea ex re lucri aliquid se facturos esse arbitrarentur, milites ita quemadmodum Stabellius præcepto ne dimisissent. *Dionysius.* Interposito tempore, congregatis ipsis: neg, tibicinis absg, caru Musico, neg, ductoris absg, militibus rursum esse dixit, iusit que eos regione illa excedere.

§. 67. Dionysius circum sana obiens, sicubi cerneret propostam mensulam auream aut argenteam, Boni euenuit, cum infundere iusset, præcept illam auferri. Quo simul acutum erant eiusmodi, ut extensa manu preferret pateram, eam adimere iusit, quod diceret se accipere. Pallia etiam aurea & coronas de simulacris detrabebat, dicebatq; eis se & leuiora & melius odorata dare velle, atq; ita illius pallium linueum, & coronas violaceas circumdabat.

C A P V T XVII.

Modi inique congerendi pecunias.

§. 1. *O*mnia quæ hactenus dicta sunt de opibus In pecunia colligendis, eo pertinent, ut & quæ cōpro- querenda bentur, iniqua repudientur, nam ex iniquitate dite- scere maximum est malum. Nihil vero adeo sanctum est, quod improbitas non violat. Omnis industria quæ in negotio tam lubrico versatur facile titubat, atque ex iusta iniusta efficitur. Sunt enim in tributis ut ostendi, multa iniquissima, ut in Chrysargyro, & in vestigali leonum, in Caligula, pistibulis. Nec sufficit priora sustulisse, nisi à nouis imponendis abstinenas. Anafalus quidem Chrysargyon sustulit, sed *Nicephorus l. 16. c. 40. 41.*

Nunc itaque modos alios, quibus opprimuntur Nummum in Republica pauperes diuinesque, recensēbimus.

§. 2. Prima ratio præter iam dictas est in moneta malum. Ita publica minuenda, augendaque. Non veteri illa fraude, qua patet, sed noua, & subtiliore. Quis enim Hippiam imitatur, aut Leuconem, de quo recenset Polyenus l. 6. stratagematum; Eum iustissime vt quilibet adferret nummos alia formâ excuden-

dos, cum attrulissent recudit, & nouam monetam duplice p̄c̄o efficiſſit, ſibi itaque dimidium retinuit. Damno vero ciues affecit, quia apud exteriores non niſi conſuetuſ p̄c̄o accipiebantur, nec diuturna effe potuit, tam aberrans à communi aſtimatione conſtitutio.

Nunc ſubtilitora moneta ſunt furta.

Romanæ Reipublicæ neceſſitas extorſit, vt aliquid fere dimidia, aliquando plane dimidia parte ciues priuarentur. Plinius l. 33. 3.

Hæc talia nemo nunc tentat, & fruſtra eſſet; non enim inter tot monetarios ſigni tantummodo, ſed ponderis, & bonitatis rationem ducunt. Opus igitur artificiaſa fraude permifcendis varie metallis.

Neceſſitas artes veteres reſpetere docuit.

Argentum purum quoque colligunt, opera etiam Iudæorum, idque permifcent, vt interdum dimidio maius p̄c̄ium efficiant. Hinc tot nummi adulterini, nummulique, qui paſſim vetantur, & obtruduntur. Romanos tamen imitatos Castellæ Reges, ait noſter Mariana l. de ponderibus & menſuriſ c. 22. Et quidem tanta varietatis cauſam inueniebam in opiam ex ariū extitisse, nam ea ſupplenda Reges ſepe pondus & bonitatem monetæ minuerunt valore antiquo retento. quod iniquum eſt, neque niſi aſpernimus Reipublicæ temporibus vſurparandum: præſertim cum commercia impediātur moneta adulterata, neque diuturna reſpiratio ſit, ſed breuifima noua pecunia valore, cum pondere aut bonitate breui etiam imminuto. Quod omnibus temporibus, & apud omnes gentes contigisse obſeruamus.

Ratio monetæ in im- perio.

Verum vt de noſtris in loquar monetis, conſtinuas fraudes multæ leges latæ non tam impediunt, quam malas oſtendunt. Nec aliud fortalle efficiunt, quam vt quorundam magnatum d' ſouua r̄xua (improbatio uirſu) libet in reſtingere licet. De his leges comitiorum Anno 1442. Francofurti. Anno 1512. Auguftæ. Anno 1500. ibidem. Anno 1512. Colonia, Anno 1511. Wormatæ, Anno 1524. Nürnbergæ, Anno 1526. Spiræ, Anno 1529. ibidem. Anno 1530. Anguftæ. Anno 1532. Ratiſbonæ ibidem 1551. & 1559. & 1566. & 1582. Anno 1570. Spiræ, & 1570. Hæc fere notatu digna ſunt.

1. In aurea bulla Regi Bohemiæ & electoribus ius monetæ cuđenduſ concedi.

1. Anno 1442. Fredericus III. Francofurti iuſſit auream monetam vniuſus ponderis tantum cuđi. Argenteam iubet reſte cuđi; poena ſequitur aliter facientibus, aut eos recipientibus.

3. Anno 1500. conſtitutum eſt, vt Nürnbergæ certa, & conſtantis monetæ ratio inſtituatur, interea omnes officinae ceſſent.

4. Anno 1512. ſtatutum, vt finitimi conſimilem monetam cuđant.

5. Cum in cuđendis Batzijs magna fraudes comitranter, & mali bonis miſceantur Anno 1524. Noribergæ ſtatutum, ne ante conſtitutam monetæ rationem noui cuđantur.

6. Anno 1551. multa reſte Auguftæ conſtituta ſunt, & precia nummorum definita.

7. Ne, qui uis monetæ habent, officinas aliis committant.

8. Sub poena viuicomburij monetæ adulteratio prohibetur.

9. Poſt varias dilationes tandem Anno 1559. a Ferdinanduſ ratio nummi conſtituta eſt, qua omnes fraudes cauentur, ſed in viſu hodieque manent, vt iam poenit tantum opus ſit ad ſubtilia furta inhibenda.

Vſura & per- nicias.

9. 3. Huic affinis eſt fraud, & improbitas vſurariorum. Antiquum hoc Reipublicæ malum fuit, & nunc ſummuſ eſt, liberrime ſub nomine lacri ceſſantiſ, damni emergentiſ, & collybiſticeſ pallio graſſatur.

Stauendum autem eſt, omnem vſuram, cum Nummus gignit per fanora numnum. Esſe illicitam. Non tamen viuoram eſſe exemptionem censuſ; nam ius pecunia in aliam transfertur, & ius annui rediſ accipitur. Muſuum autem eſt, cum ius reperenda ſumma remanet apud muſuo dantem; cuius cauſa quicquid exigitur, furtum eſt. Poteſt tamen exigi, cum ex beneuola confeſſione alteri facta damnum emerget, verum damnum, cuique alia ratione occuri non poteſt. Vel ſi lucrum verum, legitimum, quodque facturus erat, cefſet. Nemo enim alterius commoda cum ſuo detrimen- to curare tenetur, manetque hic æqualitas, & iuſtitia, quæ non vult mihi eſſe fraudi, quod alteri lucoſum eſt.

§. 4. Vſura omnino veſita eſt Exod. 22. Deut. 25. 19. Leuit. 25. 3. Psal. 15. 5. Ezech. 18. 17. Iure canonico 14. q. 3. & q. 4. Si quis Clericus vſura, nec in ſola pecunia conſiſtens, ſed omni in re, 14. qu. 3. putant; in ipſa facta. Judei ſang. in negotiatio 14. q. 3. Canonum ſue per ſe, ſue per alium ſeneretur, ne le minus turpes eſſe putent, qui ſtri. per Iudeos ſcenus exercent. Omnibus denique prohibentur. Clericus vſurarius, nec ad ordines admittendus 33. diſt. Maritum, & 46. diſt. Seditionarioſ. & 47. per totū. Si ordines habeat, eſt deponendus. 47. diſt. Epifcopus & ſeq. Imo ad viuoram accipere niſi tem- pore neceſſitatis etiame non vacat, 83. diſt. eret. 24. q. 3. non inferenda. 26. qu. 1. qui. Denique qui viuoram accepit, non vere pœnitit, niſi viuoras reſtituat. Ha- reticus iudicatur, qui id negat. c. conſuit. o. ſuper.

§. 5. Ciuitibus legibus etiam prohibentur, de quo videndum doctiſſimus Gregorius Tolofanus in Syn- tagmate iuviſi viuieris, alijq; de quo mihi disputandum non arbitror. Neque enim viuoras nunc multi defendunt, ſed plures exercent. Quemadmodum in- ter tot milia furum, & peculatorum vix ullum inue- nias qui ſaſtum proberet.

Sed meliora probant, deteriora ſequuntur.

Mibi itaque monendus princeps, vt eas tollat. Caufa prima eſt eius officium, nam impidebit debet latrociniā, rapinas, furta, calumnias, tribulacionis in iuſtias, ergo & furta viuoram. Romanii ſeneratorem grauius, quam furam puniebant, nam hunc in du- plum, illum in quadruplum condemnabant. Ex hac igitur caufa iuſte pecuniam colliget princeps, ſi enim Iudeos, & Iudaizantes in quadruplum condemnaret, non poterit illis deſeffe pecunia. Vitia, temporum cum diuitem facient.

Hinc conſtat eos principes & ciuitates, qui Iudeos ita tenuerunt, aut viuarii Christianos, & ſiunt opprimi ſubditos, vt Iudei ad ipſos habeant faciles aditus, ſintque rei nummati procuratores, graui criminē ſe obſtringere. Imo ad damna eorum ne- neglectu contracta teneri. Hæc igitur officij obliga- tio ex natura principatus oritur, ſed in Germania multo magis. Nam omnibus Magistratibus manda- tum eſt, vt ſeneratoreſ eſſe non ſinant. Anno 1500. Nemini in comitijs Augustanis ita conſenſu omnium Sta- principum tium edixit Maximilianus. §. de viuarii contra- licet tolera- bus. Postquam etiam per contraetus fenebres, aliosque peri- reſanera- culos, & indecētes, quos hačen- tū, vi intellexim⁹, Christiani tores. & Iudei exercent, prouincias, populi ſuſque magna dama illa- ta ſunt. Stazimus, ordinamus, & volumus omnibus imperiū ſtatibus ſerio mandantes, vt eiſi modi fenebres, & periculofos contraetus in eorum ducatibus, prouinciis, dominis, territo- riis, & vbiue ſub conuenienti pona prohibeant, etiam viola- tores ſerio puniant: Per hæc etiam Ecclesiasticis, & ſeculari- bus iudicibus, arbitris, iudicis conſeffibus, vt ſe iuſti modi fene- bres, & inconvenientes & periculofos contraetus ad eos deſer- vantur, eos indigneos, irritos, minimeque obligatorios ſe de- cernant, & declarant, neque viam executionem permiſſant, aut adiuuent.

Nec

Cap. XVII. Modi inique congerendi pecunias.

595

Nec excusatio adduci potest, anno 1530. eisdem
verbis omnia repetuntur, & criminis enormitas de-
monstratur. & additur.

Postquam intelleximus in sacro imperio multiplices fenebris contractus, non modo immoderatos, sed etiam Christiana religioni contrarios, contra diuinis, ciuiilesque leges agitatos, atque etiam agitari. Ut cum octingenti florenti mutuo dantur, in literis census ponitur summa mille florenorum, atque ita plus, quam quinque de centum pendunt; alij ob exigui temporis dilationem immoderatum interesse accipiunt, summam augent, commutantq; contractum.

Hæc tum constituta, anno 1532. & 1548. renouata,
non satis virium habuere tantæ iniurias remouendæ:
nam anno 1576. manet eadem querela. Non esse leges
obseruatas, plebem longo tempore iniquis *vñstrarum contracti-*
bis, & negotiacionibus contra diuinas, Cesareasque leges, &
specialiter ad contemptum ordinis politicæ, multis modis ad ex-
tremam egestatem redactam, angustiam, coactam.

Eadem quoque anno 1577. iterum inculcantur, ut
nemo se magistratus excusare possit.

Alterum malum est ex paupertate nata seditio, & principum infirmitas, quamvis enim firma, succulenta que sint corpora, si pedes arthritide, atque ratione infirmentur, stare non possumus: ita Republica, cum populus vsliris oppressus iacet, infirma est. Cum populis in facrum montem fecerit, infirma fuit Respublica, si vel exiguum hostem habuisset, de imperio aetatum erat. At lecessonis causa erat, quod vsliriorum rapinis populus exhaustus, & pars ciuitatis partem premeret. Plura exempla obuiua sunt, nec ho diernis destitutum. Rem breuiter attingam, magistratus eam suo momento ponderet. In imperio Romano sunt vrbes liberae, & principes. Liberæ vrbes non tantum ab iniuriis vsliriorum affliguntur, sed ita habent affectos ciues, vt nisi imperatorem timeant. Judæos, vsliriosque Christianos, & quos ex magnatibus corum patronos arbitrantur, vi eiiceret, vel etiam, si auctor esset, vita priuarent. Et quamquam ordine, nec iure vlo id populus faceret, occasio ne tamen magistratus dedisse censeretur, non compescendo vsliras, imo executionem contra iura diuina, humana, contra tot leges comitiorum imperialium, vrgendo. Necuti principes, quos norunt a Ju dais protectionis causa pecuniam accipere, præseruim vero illi, quorum quæstores familiares illis vslariis esse vident.

§. 6. Cum *vlsuræ* approbantur, id fit ratione alicuius legitimi contractus, non autem ratione mutui, cum permittuntur, id fit ad maiora mala euitanda. Ita Tolosanus libro 22. capite tertio. §. 20. Ceterum in omni iure inuenimus, & aliquando *vlsuras* permisit *incertis* rebus, & causis, & personis, & modis negotiandi. Non tamē dicimus approbatos dicere oportet, sicuti Deus ob duram ceruicem Iudeo illis permisit repudium, sed nō approbat. Tanta enim hominum est improbitas, vt omnino a nomotheta tan
bene emendari vel purgari non posit, vt scorie aliiquid perpetuo non remaneat: aut, si omnino tollere velit, in peius vitium non degeneret: in quo discrimine peius malum euitandum est, & fugiendum. Hoc modo in *vlsuris*, si vetantur omnino, facit di-
cumentum pessima auraria & crudelitas seu immisericordia, vt malint potius arca nummos rubigini committere, quam iuu-
nioris gratia indigentes: vlsi mutant gratis, ita truculenter repe-
tant, vt omni inquietudine debitores infestent. Proinde & mo-
dus quidam foenerandi permisit propter peruvicaciam credito-
rum, & ad iuuandam inopiam debitorum. Consideramus ita-
que in *vlsurarum* permissione, res, personas, & taxationem. Res in quibus permitti dicuntur *vlsures*, comprehenduntur his
versibus:

*Feudal, fide iussor, pro dote, stipendia cleri,
Venditio, fructus, cui velles iure noceri.*

*Vendens sub dubio, precium post tempora soluens,
Pona, nec in fraudem, lex commissoria, gratis
Dans, socii, pompa, plus sorte modis datur istis.*

Quæ omnia late explicantur & probantur à glorio, & Henrico Bohic, in cap.conquesta de usuris, Ioanne Fabro, Angelo de Clauasio Baldo, Fulgosio, & Iasone Hostiensi, Chassano. Ita tamen casus non propriè pertinent ad mutuum, & ideo neque ad usuram illam illicitam pecunia ex mutuo, sed vel ad iustam negotiationem rationemque eius quod interest, vel ad panam, seu ad moram plectendam debitorum alio modo quam ex mutuo.

§. 7. Remedia tanto, veteri, communi, & permicio-
so malo dñidum quæsita, legibusque constituta, sed
potentia vñriorum, digladiationes aliorum, bella,
& discordia principum, atq; nobilium quorundam,
& optimatum egestas contra leges obtinuit. Sed tam
opponendæ leges, & pœna. Primo vñfuarios
patria pellendo, hæc efficacissima ratio est. Tabula-
rum duodecim legibus cautum est, ne vñfranis vñcia-
ria, hoc est centesima pars, solueretur. Vt ait Tacitus,
postea res ad ducentesimam, semiunciariam, rediit.
Postea tota verità est, & multis senatus consultis itum
ubiam. Maxima habita est centesima, quod singulis
calendis centesima pars summae capitalis daretur,
hoc est centum mensibus totum, quod si avarorius
eret, vt vñfræ non solutæ in fortem computarentur,
multo citius summa capitalis recipiatur. Sed res est,
quæ moderationem vix caput, excindendum est ma-
nus, itaque Judæos aut expellendos esse censio, aut
illis rebus occupandos, nec permittendum, vt mini-
num fœnus accipiant. Sed ego pellendos arbitror
Iudaos, nec me mouet, quod multi principes eos ren-
nent, quia multi iustissime peplerunt. Itaque illis
vñ retinent non facio iniuriam; quia qui retinendos
ensent, eos, qui dimiserunt, non offendunt.

Rationes sunt multæ & graues.

i. Tanquam venenum, & pestes ē visceribus Rei-
publicæ ejici, depellique debent, quorum vnum est,
atque vnicum studium, ex furtis, rapinis, fraudibus,
*Pestis Reip.
pellenda.*

imposturis vivere , qui que nullam rationem honeste
viendi habent , vel habere possunt , manente illo
reipublica statu. At Judæi tales sunt ; eliminandi igit
ur est Republica. Maior propositio verissima est , nec
ab illo negatur , nisi cum maius periculum oritur ex
eorum exilio , ut si multitudine , potentiaque valeant ,
ut seditionem aut bellum mouere possint. Hic vero
periculum illud adeo non est , ut maxima gloria futu
rus sit princeps , quicunque Judæos expulerit , in ocul
is ac manibus eum populus ferret. Assumptionem
docet experientia. Nam imprimis tam acerbo Chri
stianos odio persequebuntur , vt quacunque in repos
sunt illis detimento fint. Deinde licitum sibi arbit
runtur , omni genere fraudum circumuenire Chri
stianos , & quamvis aliquando profint , hoc tamen
eo faciunt , ut grauius noceant , quemadmodum &
damnati spiritus , commoda quædam in speciem mi
sererrim hominibus offerunt , vt in vera exitia præci
pitent. Tertio. Honeste viendi , vel ex leito lucrum
faciendi in Germania illis potestas negatur. Non a
gros , non vineas coluat , non artes exerceat , non ne
gociantur , quid igitur superest nisi fraudes ? Hinc in
omnem frumentandi occasionem sunt intenti , & ve
niunt Joannes Pfesserkorn , Omnia scrutamus , & qua
canes lucrum ex qualibet re odorantur , modos & praxeis ex
ponit , qui illis vpus est , Joannes Pfesserkorn , qui non
modo vidit , sed etiam exercuit.

2. Qui sūt improbitate omnibus sūt odio summo, etiam prīncipes sūos protēctores faciunt iniūcios, Proctōrēs
sī corūm contrā cībūs patrocinūm prāstant, ciicēn- Iudeorū
dū sūnt. Tales autem esē Judeos omnium ètātū mūis.
experiēntia docuit. Nec hodierna exempla diuersa
sunt nobilissimārum ciuitatūm, quāe in Judeos insur-

reixerunt. Nec magistratus tutus fuit, nisi metu Cæsariorum, quo per bella ciuilia, aliasque occasione sublati sunt in præsentissimo periculo, non modo fortunatum, sed etiam vita Judæi. Quin magistratui dura necessitas, vel eos deferrendi contra pacata conuenta, vel contra omnia odia defendendi incumbit. Publicos itaque vñstarios, si sapit, mature fugabit, bona eorum quæ ex vñstis constant, veris dominis restituet, cætera sibi tanquam fisci retinebit. Furtum enim redhibitione, & confiscatione punitur.

3. Causa porro, cur tanto detimento Reipublicæ peftis illa retineatur, triplex esse potest. 1. Principum, & æxarii utilitas, quia vñstigibus onerantur. 2. Cōmodum subditorum, quia mutua pecunia egent. 3. Ipsorum Judæorum, ut ad veram religionem conuerterantur.

*Patrocinia
Iudeorum.* At omni in causa falluntur principes. Primo enim si abfent Judæi & fœneratores, plus praefidii conferre poſſent ciues, nunc enim & hoc quod Judæi cōferunt, de iniuria ciuium est, quos dolo, fraudeque exhauriunt, & præterea, ip'sos Judæos alere, & locupletare coguntur. Quæ enim ciuitas est, quæ non libenter id quod Judæi fisco pendunt, in duplum repreſentatura fit, si magistratus Judæos expellat? Non pertinet igitur ad vilitatem publicam callidos illos fures alere, vt cum decem aureos contulerint, mille, & mille quidem modis furentur. Hic igitur error politiæ est ingens, ad publicorum fœneratorum rapinas, hoc eft, hebdomadarios, menstruos, annuos census conniuere, atque hac ratione subditis extorquere fortunas, vt ea in ius fœneratorum abeant, æxarium aliquia portione aspergatur. Abeant in quam vniuersa vt olim Roma; & vetissimum est, quod monet Gregorius Tolosanus, Ita diuitium immisericordiam facire, fanus fœnori, & lucrum lucro iniici, vt si ex arbitrio fœneratorum res ageretur, breui futurum, vt omnes facultates, patrimonia, atque ipsæ personæ in ditacionem ipsorum venirent. *Prudentiū
fœneratas in
fœneratores
sancta.* Hinc viri prudentes sua commoda non æstimantes, imo vere de illis indicantes, in fœneratores fœneri furerunt. Tabula eorum combuſit Agis dux Atheniensis. Alexand. ab Alex. l. i. general. dierum, oī vitam nunc multos ei similes habeamus. Seuerior Gallia, quæ olim Judæos regni finibus exterminavit, & fœneratorum immannum furaces dextras detruncavit. Cato omnes vñstarios Sardinia expulit, Luius l. 32. Ego sane sententiam eorum Jurisconsultorum, qui vñstarios crimina inler puniendo centent, improbare nullo modo poſſum; ita Molin. de vñst. n. 156. aliq. Nolle eorum conditionem eſt meliorem, quam furis manifesti, eadem eſt iniuria, niſi quod haec speciem iuriſ induit. Venenarius latrone grauius punitur, & cur artificiosi fures retinentur? Nec satis eſt omnes vñstarios, coruque adiutores infames eſt, nam infamiam bene diuitiis compensari putant; iam Plurimus auro-Venit honos.

Per populum, & famam numinosos congerunt, & sibi plaudunt, cum eos contemplantur in arca.

*Aerariū ex
bauſta ciu-
itate vacua-
tur.* Non igitur æario consulunt, ne illi quidem, qui minore ſub cenſu pecunias accipiunt, deinde maiore apud Judæos ponunt. Dicuntur enim eſte Christiani quorum Judæi ſint iſtitores, & propole vñſtarum. Legitimo cenſu & cautione accipiunt à Christianis pecunias, in ſingulos annos quinque pro centum, Judæi deinde eandem elocant, & accipiunt octo, vel decem, illi vero etiam lucellum ſuum ſibi vindicant, vt ſepe 15. aut 20. in centum dentur. Nec ramen ſic infamiam fugiunt, nam Judæi palam, clareque faciuntur, Christianorum eſte pecunias, & le vñſtarum tantum eſte adiutorios. Non consulunt illi æario ſuo, quia ciuitates opprimunt, odia colligunt, cum tamen honesta negociatione plus lucri facere poſſent. Nec diſſimilis ratio eſt eorum ab ea, quæ fuit Ti-

berii imperatoris; Praſides ille egentes, callidos, a- Tiberiana
uartos, rapaces conſtituebat, quos deinde ſpoliis pro- artes relate.

vincialium opimos trucidabat, & ſpolia fisco inferebat, qua quidem in re initio tanquam iustus, & ſenerus imperator diu latuit, verum cum animaduerſa fraude, omnia ad Tiberium redire cernerent, dixerunt; Eum praefidibus velut ſpongiis vñ, quos aridos prouinciarum opibus immitteret, plenos exprimeret. Si enī ſtræ Germanie non nulli Judæos Lauerniones, harpacticosque percurſores libere graſſariſi- nunt, ac deinde illos ipſos exprimunt, ut æxarium in- iustis opibus ſtipent.

Altera ratio ut pauperum neceſſitatibus conſulat, Fanebripe- non modo falſa eft, ſed plane contraria. Pauperes e- cuna pau- peres non inueniuntur. Nec affirmare dubito ſingulis annis in Germania ali- iuuantur.

quot millia ciuium fœnore exhausti, maiusque id malum eſt, quam ſi ſingulis annis insignis aliqua ciuitas euerteretur. Nunc enim ſenſim tanquam per febrim ergoantur. Lucullus ex Afia ſuſtulit, quia vi- debat fertiliſſimam prouinciam ad paucos redigen- dam. Quomodo igitur ſubditis vñtilis eft, quo indu- citur

Sceleri procliviſ egeſtas: Plusquam centuia millia Judæorum in Germania o- mni fraudum genere vexant Christianos, in his fere nemo eft, qui non aliquæ ad incitas reducat, quod si aliquis id non facit, multi tamen plures affligunt, centuia ergo millia ab his circumueniuntur, quo- modo ergo pauperibus per Judæos conſulitur?

Quomodo Othoni vñtilis fuit vñſra depensa, cum publicè fateretur, ſenſi principem flare non poſſe. Nihil referre an in acie ab hoſte, an in foro ſub creditoribus caderet.

Verum non æquabat veterum ſequentes immanita- tem, qua hodie medulla Christianorum exſiguitur. Hinc illa querela multorum. Ideo Judæos fœnerari, quia nullus offert murera principibus, ut hoc ſcelus vetent. Jul. Clar. recep. ſent. I. 5. §. vñſr. num. 7. Vi- deatur & Couar. l. 3. c. 1. nu. 8. Hac etiam ſententia eft canonum exhausti facultates Christianorum per vñ- ſuras Judæorum.

Terria cauſa fuit, ut conuerteriad fidem poſſint. Ve- Vñſra lu- rum hac ratione obſtinatissimi reddiſtūr. Cuius cau- ſas tres ſunt.

Prima. Quod humanum genus diſungit, bella li- tesque excitat, eft odium, hoc inter Christianos & Ju- dæos durat perpetuo, quia cauſa non tollitur; Caufa odii Judæis eft, quia Christiani ſupra omnia oderunt, illique in dies ſingulos maledicunt; deinde quia fe- vident Christianis eſte odio. Naturale autem eſt inimicos odire, nouis autem quotidie facibus ignis ille acceditur, cum ſcommatis, ſannis, conuictis à Chi- ſtianis excipiuntur, diue xanturque, Nec Christiano- odia ceſſant, cum n. quotidie eos ante oculos vi- dentiſtantes, pauperum ſpoliis lautos, ſuis inhi- antes, non magis amare poſſunt, quam agnus lupum, aut columba accipitrem, itaque nec de conuerſione illorum Christiani loquuntur, nec Judæi audire ſu- ſtinent. Si alii laboribus agitantur, & ipſi ad mentem rediunt, & miſericordia Christiani eos proſequen- tur.

Altera cauſa eft, quod nunc permitti, aut coni- uentia principum fœnerandi, decipiendi, & rapi- endi criminibus habent impunita, imo quo maiores ſunt odio, & opinione nequitæ apud Christianos, hoc magis apud ſuos gloriantur. Quemadmodum miles ille gratiſimus eft Imperatori, & commilitonibus, qui plurimum nocet hoſti; Hinc etiā atrocissimum il- lud, quod de Jerosolymis captiis historiæ reſerunt, e- missi Judæos à victoribus mancipia Christiana non ad vñſum, & obsequium, ſed ut in illis torquendis, & longa

longa morte ne candis crudelissima se voluptate oblectarent. Hinc eorum in Christianos pueros immannis atrocitas, cum anno 1236 Fulda, anno 1380. Halles Suerorum, anno 1429. Rauesbergæ, anno 1475. Tridæti, alias alibi innocuos pueros multis, minurisq; vulneribus conciderunt, vt ostenderent, odium non esse nostrofum vitiorum, quæ eorum sceleribus vinctur, sed generis, sed religionis. Hæc quamvis non tolerentur à Christianis principibus, non alia tamen puniuntur, cum longa fame, & pudenda tabe nō modo pauperes, sed nobiles etiam familias occidunt. Christianum saltem fama, ignominia, separatio, excommunicatio à scelere publico reuocant; Judæos hæc omnia ad audendum incitant, & crimina scene-randi, quia sibi apud improbos gloriae esse vident, et iam in conspectu eis gaudent.

Refutatio-
suecess-
tuoftinna-
tum In-
terum fir-
mat.

Tertia causa est omnium grauissima; qua sublata magna eorum multitudine Christiana sacra suscipere; Nempe restitutio male partorum. Neque baptismus aut religio alienarum rerum derentem admittit. Zachæus cœursus; si quid aliquem defraudauit reddo quadruplum, inquit. Dura igitur conditio Judæis videtur, thelauros quos vel magna parte, vel vniuersos per iniuriam cogesserunt, dimittere. Si licitis operis omnia lucrarentur, susceptra religione res sibi suas retineret, & solum esset exienda perfidia, nunc opes abiciendæ sunt, propter quas multi à fide, & pietate deficiunt. Hic ergo remora est, quæ magnam partē detinet, hæc igitur qui permittrunt, pluribus eos vinculis perfidiæ, & contumacia illigant. Nam ne restituant ablata cōcedere Ecclesia non potest, quia Dei præceptum est. Vere Alexander 3. Episcopo Panormitanæ, in appen. Cone. Later. 3. par. 16. §. de usuris c. 1. Super eo quod à nobis tua discreto postulauit, vtrum posse in recipienda pecunia ad usuram fieri dispensatio, vt pauperes qui in Saracenorum captiuitate tenentur, per eandem possint pecuniam liberari: presentibus tibi literis duximus respondentium, quod cum usurarum crimen viriusque testamenti pagina detectetur, super hoc dispensationem aliquam non vidimus admittendam, quia cum scriptura sacra prohibeat, vel pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendum est, ne quia in redimenda vita captiuorum usurarum criminis involvatur.

Eodem modo Concilium Basileensem. ffs. 19. quod tamen bona incerti Domini, cum ignorat bona fide Judæus, cui sint restituenda, in conuerstionis fauorem illi permittit. Si quis eorum ad fidem Catholicam conuerterit, bona sua quacunque habet mobilia & immobilia, ei inacta ille, saque permaneant. Quod si biusmodi bona ex usurpa, aut illicito questru fuerint acquisita, ac nota sibi persone, quibus foret de iure restituenda facienda, (quia non dimittitur, nisi restituatur ablatum) illi restituti omnino oportet. Hui vero personis non extantibus, quia taliter per manus Ecclesiæ in possesso eius conuertenda, hec sancta synodus vicem gerens universalis Ecclesiæ, in fauorem concedit suscepti baptismatis, tāquam in ipsam usum apud ipsos remanere debere, sub pena diuinæ anathematæ tam ecclesiasticis quam secularibus interdictis, penitallam super his, quoniam quæsi colore, molesta inspectant, aut inscripuntur, sed magnum se fecisse lucrum existiment, dum tales Christo lucrati fuerint. Et quoniam, ut scriptum est, qui habuerit substantiam mundi huius, & viderit fratrem suum, necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in ipso? Si ipsi conuerstionis tempore inopes aut indigentes fuerint, per viscera misericordie Dei nostri omnes tam ecclesiasticos quam seculares hec sancta synodus exhortatur, vt ipsi conuersi manus porrigit adiutrices. Ipsi quoque diaconi non solum Christianos ad subueniendum illi exhortentur, sed tam de redditibus Ecclesiæ, prout poterunt, quam de his que ad pauperum usum per ipsos conuerienda devoluuntur, huiusmodi neophytes sustentare non negligant, ipsosq; a derelictionibus, contumelijs, paterna affectione defundant. Et quoniam per gratiam baptismi ciues sanctorum & domestici Dei efficiuntur, longeq; dignius sit regener-

rari spiritu, quam nasci carne, hac ad dictali lege statuimus, ut ciuitatum & locorum, in quibus sacro baptisme regenerantur, priuilegiis, libertatibus & immunitatibus gaudent, que ratione dantaxat nativitatibus & originis alijs consequuntur. Current insuper sacerdotes baptizantes, & hi qui de sacro fonte succipiunt, tā ante baptismū, quæ post, illos in articulo fidei, ac legis nouæ præcepti, catholicæ Ecclesiæ ritibus diligenter instruere.

S. 8. Quid porro hac in praxi canones sancti constituant in gratiam magnatū, & eorum qui illis à cōfilii sunt, adiungam. 1. Nullus potest sine scelere cogere quempiā vt usurpas persoluat, ratio naturalis est; quia quod meum est, nulla legitima causa data, nō teneor tradere alteri. Lex Ecclesiastica est: (in appen. Later. 3. par. 16. c. 4.) Debitoris (inquit Alexan. 3.) autem ad soluedas usurpas, in quibus se obligauerant, cogi non debent, nisi eas iuramento soluere teneantur. Si vero de ipsarum solutione eu-ramentum fecerint, cogendi sunt Domino reddere iuramentū, vt à creditoribus absoluantur: & cum usurpas soluta fuerint, creditoris ad eas restituendas Ecclesiastica, si necesse fuerit, cogendi sunt seueritatem.

Nemo cogere potest plenum ad soluedas usurpas.

Et c. 15. Cum sicut tu asseris, manifestos usurparios, scil. qui in illo deceperunt peccato, communione altaris & Ecclesiastica, iuxta decretum nostrum nuper in Concilio promulgatum, preceperis se pupula priuando, donec reddant quæ tam præcepere ceperint: quidam eorum dicunt ad soluendas perceptas usurpas, proprias usurpas, proprias non sufficiere facultates: alii vero promittunt, e partes usurpariorum quæ habent pre manibus, reddituros: sed alias quæ extorserunt usurpas, cum de his possessio-nes comparatae sunt, & eorum filii vel parentibus tradita, se non posse reddere proficitur. Alii vero ad excusandas extortiones in peccatis, imprudenter affirmant, illas dantaxat usurpas restituendas, que sunt post interdictum nostrum recepte, nec aliquos ad soluendas usurpas, quæ ante interdictum recuperant, debere compelli. Super his discretioni tuae respondemus, quod siue ante, siue post interdictum nostrum usurpas recuperant, cogendi sunt sub pena quam statuimus in Concilio, eas his, à quibus extorserint, vel eorum heredibus restituere: vel his non superstitibus, pauperibus erogare, dammodo in facultatibus habeant, unde ipsas restituere possint, cum iuxta verbum Beati Augustini, non remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum. Illi autem qui non habent in facultatibus, rare princi-piis usurpas valeant restituere, non debent para illa mul-tum est, nā ideo gladiū portant.

Et cap. 6. ad Wintoniensem Episcopum. Super ea quod nos consulere voluisti, verum clericus si cogendus usurpas creditori soluere, prudentia tua et aliter respondemus, quod cum periculosem sit omnibus Dei fidelibus usurpas recipere: ad earum solutionem nullus Christianus est cogendus, nisi iuramento vel fide eam soluere teneatur: sed potius credores ab usurparum exactione, Ecclesiastica debent coerceri sententia.

Denique prolixius ad Archiepiscopum Cantuariensem. Ad nostram noueris audientiam peruenisse, quod cum Petrus de Winton tempore guerre, quo fuit inter charissimum filium nostrum Henricum illustrem regem Anglorum, & filios eius, quibusdam hominibus pro uitiorum regni Francorum, pecuniam certa summa permutteret, ab eis quasdam possestiones & redditus recepit in pignus. Ipsos etiam sibi usurpati religione adstrinxit, quod ei super possessionibus & redditibus illis donec sibi mutuata soluerent pecuniam, nullam molestiā vel grauamen inferrent. Licer autem de possessionibus illis & redditibus praefatus Petrus nondum sortem suam sicut afferit, deductis expensis, recuperit: quia tamen tu frater Archiepiscoppe propter hoc cum vinculo excommunicationis adstrinxisti, exinde cognitur literas nostras vobis destinare, presentim cum ipse sicut afferit forte velit esse contentus. Inde est quod fraternitati tua consulenti &c. quatenus percepta a presato P. sufficienti cautione, quod exinde mandato vestro debeat parere,

ipsum

ipsum contradictione & appellatione cessante, à sententia qua
tenerur, auctoritate nostra penitus absoluas: & deinde debito-
res qui sibi predictis possessiones & redditus contra iuramentum
suum subtraxisse dicuntur, si ita est, Ecclesiastica censura com-
pella, ut possessiones illas & redditus eidem Petro dicto, applica-
tione cessante, restituant: nec sibi de cetero contra iuramentum
molestias inferant, donec ei pecunia solvatur. Quia non est tu-
rum cui liber, sed periculorum potius religionem infringere iu-
ramenti. Cum autem predicto P. pecuniam suam sicut iurauer-
rant, persolverint, vos ipsum ad restituendum quicquid eum
natus deductis expensis, ultra sortem receperisse constiterit, sru-
diosè monere curetis & diligenter inducere: & si commonitus
id non fecerit, ipsum remoto appellatione obstaculo, in eandem
excommunicationis sententiam reducas: quia sicut periculorum
est debitoribus suum infringere iuramentum, ita non minus per-
iculorum est creditoribus, retinere quod pro vissim repererunt,
cum sit vissarum crimen detestabile plurimum & horren-
dum, & viriusque testamenti pagina condemnatum.

Has pœnas connuenire in magistratus & R. espul-
licas, quæ vissas reddere compellunt, certissimum est.
Quin etiam ipsi magistratus ad restitutionem tenen-
tur. Qui enim contra legem mea dat alteri, aliumue
quo minus reddere compellatur, potentia defendit,
ad compensationem damni tenet. Hoc autem mā-
dandum est principibus, ut grauari non finant Christianos,
legibus ciuilibus, & totius Ecclesie iussu. Con-
cil. Lateran. sub Innocentio III. c. 67. Quanto amplius
Christiania religio ab exactione compescitur vissarum, tanto
grauius super his Iudeorum perfidia inolevit, ita quod breui
tempore Christianorum exhaustum facultates. Volentes igit
in hac parte prospicere Christianos, ne à Iudeis immaniter
aggraventur, synodal decreto statuimus, ut de cetero quo-
cunque pretextu Iudei à Christians graves, & immoderatas
vissas extorserit, Christianorum eius participium subtrahat-
tur, donec de immoderato grauamine satisfecerint competen-
ter. Christians quoque, si opus fuerit, per censuram ecclesiasti-
cam, appellatione postposita, compellantur ab eorum commer-
cios abstinere.

Principibus autem iniungimus, ut propter hoc non sint
Christianis infest, sed potius à tanto grauamine Iudeos stude-
ant cohibere.

Ac eadem pœna Iudeos decernimus compellendo ad satisfa-
ciendū ecclesiis pro decimis, & oblationib. debitis, quæ à Chris-
tiani de domibus, & possessionibus alijs percipere consue-
rant, antequam ad Iudeos quocunque titulo deuenissent, ut sic
ecclesia conseruentur indemnes.

Hoc mandatum etiam in Concilio Viennensi sub
Clemente 4. repetitur. Adycentes ut si de cetero quocon-
que pretextu Iudei à Christians graves seu immoderatas vissas
extorserit, Christianorum eius participium subtrahat-
tur, donec de immoderato grauamine satisficerint competen-
ter. Vnde Christians, si opus fuerit, per censuram Ecclesiasti-
cam compellantur, ab eorum commerciis abstinere. Principi-
bus autem iniungimus, ut propter hoc non sint Christians infest,
sed potius à tanto grauamine Iudeos studeant cohibere.
Si vero Sacramentum altaris ante domos eorū deferri contige-
rit, ipsi Iudei audito sonitu prævio, intra domos suas se recipiant,
& fenebras ac ostia sua claudant, hoc etiam in quolibet
die Paræcœus per Prælatos Ecclesia facere compellantur. Ne
presumant de fide Catholica cum simplicibus disputare, nec filii
& vxores Iudeorum ad fidem Christianam venientium
inuitos audeant detinere. Nec Christians ad Iudeum aliquam
allicitant, aut aliquo ausu temerario circumcidant, nec Christians
infirmos visitent, vel circa ipsos exercant opera medicina.
Synagogam nouam non erigant, & si quas exercent, eas remo-
neant aut depontant. Vetuslam, si opus fuerit, reficiant, non am-
pliorum, preciosiorum, seu etiam altiorum. Carnes in Quadra-
gesima quando Christians à carnis abstinent & ieiunant,
aperiè vel publicè non deportent. Precipimus autem Episcopis,
ut ad hanc omnia obseruanda in singulis articulis Iudeos per ab-
sractionem cōmunionis Christianorum compellant. Ipsos quo-
que principes ac iudices eorumdem districtus admonemus, ne

1r d'ais Statuta nostra seruare nolentibus alicuius protectionis
seu defensionis fauorem impendant, sed si aliqua eis à Prelatis
Ecclesiasticis iniungantur, ea fideliter exequantur, alioquin
introitum Ecclesie & communionem diuinorum officiorum si-
bi nouerint interdicam. Volumus etiam & sub pena excom-
municationis precipimus, ut Dominuselectus Saltzburgensis
eiusque Suffraganeus non & Episcopus Pragensis has consti-
tutiones nostras sigillo nostro signatae habeant, easque singulis
annis in Synodis Episcopalis & in provinciali Concilio faci-
ant recitari, & diligentius obseruari, & ea que tangunt laic-
os, faciant per parochiales Ecclesias suarum diocesum publi-
cari.

Verum omnia ista, & minutatim persecutus est,
Joan. 22. in Conc. Rauen. 4. Rubr. 15. Vissarum Veragi-
nem viriusque testamenti pagina reprobata, in nostra pro-
vincia reprimere cupientes, denunciamus, seu declaramus, hoc
sacro approbante Concilio, omnes vissarios manifessos, donec
de vissim prout patiuntur facultates eorum, plenarie satisfec-
rint, vel de satisfaciendo pro suarum viribus facultatum, ido-
neam present cautionem, fore communione altaris, & Eccle-
siastica sepultura priuatos, eorumque oblationes recipi non de-
bere, nec ipsos absolu posse: testamenta quoque in foro non
valere, sed esse irrita ipso iure. Omnes etiam, qui huiusmodi vissar-
ium communione altaris, ac corpus Christi trahiderint,
aut eos ad Ecclesiasticam admiserint sepulturam, donec ad ar-
bitrium Ordinarii loci satisfecerint, ab officiū sui executione
decernimus seu declaramus esse suspensos. Adycentes, vt pene
huiusmodi subiaceant omnes, quicquid vissarios absolvant,
aut ad communionem altaris admiserint, sive testamentis, aut
sepultura interfuerint eorumdem. Tabelliones quoque de mu-
tuis & contractibus vissarum, vel in fraudem vissarum ini-
tis, instrumenta conficienes, vel recipientes scienter, quibus vissarum
panis subiaceant, ipso facto. Caterum in recipienda ab
vissarum pœnitentibus, de vissis restituendis, cautione predi-
cta, hanc haberi volumus, & obseruari cautelam, vt antea
omnia per confessionem vissarum, vel per librum, vel libros ratio-
num eius, aut per testes, sive instrumentum, vel aliquo alio mo-
do fiat certa, & manifesta, si poterit, receptarum quantitas vissarum,
non eorum tantum, quæ ab incertis, verum etiam
qua sum à certis vniuersitatibus & personis extorta. Si vero
id non sit possibile, arbitretur, & moderetur quantitatem hu-
iusmodi, ita, quies vigore presentis constitutionis recepturus
fuerit cautionem huiusmodi, secundum rectam conscientiam,
ex fama, seu vicinorum testimoniosis, aut ex conjecturis aliis ve-
risimilibus informandam. Vbi vero per postas libri vissarum
non apparuerit, per petentem sibi vissas restituti de vissis solu-
tis, si petens habuerit instrumenta originalia vel exemplaria
sumpta de originalibus communis ciuitatis, vel loci illius, in
quo contractum fuerit debitum mutuarecepti ab vissario, aut
alterius obligationis cum illo contracto, vel cum alio pro eodem
& instrumentum solutionis, se liberationis, vel confessionis,
solutionis vissarum presumatur & iudicetur: & ipso mutuo,
vel obligatione die contracti debiti seu oblationis, vissis ad diem
instrumenti confessi solutionis: & ab illo extorisse vissas, tot
denarios pro libra singulis mensibus, quod declarare voluerit
Diœcesanus Episcopus, aut eius Vicarius, vel Penitentiarius, si
ipsi vissariorum in dicta cautione non declarauit, & dixit quot
denarios accipiebat pro libra singulis mensibus. Quando au-
tem solutionis instrumentum, aut scriptura non apparuerit,
tunc iudicetur, vissas per sex menses vissarum extorisse ab
illo, ex illo mutuo, seu obligatione secundum rationem &
taxationem prædictam, pre mensa quolibet: dummodo appearat
per postas libri, vel alio modo legitimo mutuum, vel obligatio-
nem fuisse contractam: Quo facio, permittat solemniter, &
iure vissariorum, ei, qui, vt permittitur, hanc receiverit cautionem
curie Ordinarii loci, vbi vissariorum fuerit, omnium quo-
rum interest, vel intererit nomine, quod ipse per se ipsum, si po-
terit, vel alium, seu alias, & in presentia Vicarii ordinarii pre-
dicti, vel eius penitentiarii, vel alterius de curia licentia, fine
difficultate qualibet, de vissis à se receptis, & à parte sua, ca-
terisque personis, quorum hereditas ad ipsum pertuenerit, & de
aliis male ablatis, & illicite acquisitis per vissariam præauta-
tem,

rem, & que in quantitatam estimatam, & etiam maiorem, si de maiore consisterit, satis faciet eis, à quibus eas ipse, vel illi recuperunt, aut eorum heredibus, si potuerint reperiri: & residuum, de quo, cui restituiri debet, non constabit, Ordinario, vel Vicario, seu Penitentiario ipsius Ordinarii liberè assignabit, pauperibus erogandum, iuxta Ordinarii arbitrium, sine strepitū iudicij, & figura. Et quod nihil dicet, vel allegabit, vel faciet per se, sive per alium, propter quod ipsius curie processus, sententia, vel præcepta impedianter, aut quomodo libet retardantur circa usurparum usuriarum, & illicite acquisitionum modo prædicto restitutionem: speciaлизate, & suis heredes, & bona obligans ad prædicta, & renunciare expresse, speculator & generaliter omnibus exceptionibus, iuribus & defensionibus, secundum libitum, & expressionem recipientis huiusmodi cautionem. Sed pro his attendendis, & restitutio-

ne, & assignatione, ut præmissis faciendis, obliget omnia bona sua, illa se constituis precario nomine dicta curia posse: omnimodam licentiam concedens, & liberam potestatem ipsi Curia, & recipienti cautionem prædictam, pro ea, apprehendendi, distractabandi, & alienandi de ipsius bonis liberè, ac impune, auctoritate propria, & contradictione non obstante cuiusquam, quicquid & quantum, & vbi voluerit ipsa Curia, usque ad integrum restitutionem, & satisfactiōnem prædictorum. Et eorum occasionem renunciet etiam usuras, & fibi promissa remittat, ac iuramenta sibi pro eis soluenda, vel non recipienda, seu repetenda præfita, relaxet, reddat, aut saltem reddere promittat: & iuret, quod libros, & quartos rationum suarum, & instrumenta usuraria, qua habebit, vel habere poterit; absque dolo vel fraude, diminutione, sive subtractione, Ordinario, vel eius Vicario, seu certo nuncio dabit, & consignabit per se, vel alios, pro eodem. Assignet etiam pecuniam quam habet, vel faciat depositum, si poterit, ad arbitrium Ordinarii, seu Vicarii, vel Penitentiarii ipsius: quod quidem in cautione ipsa venire censemus.

Damnet etiam heredes suis futuros, sub pena hereditatis amittere, ad eadem facienda: ipsi heredes, si presentes fuerint, eadem facturos sub pena, & sub religione promittant, & iuren: Det præterea, si poterit, pignora, vel saltem fidei suffisiones, qui ad prædicta eodem modo, & sub eisdem penas, & tenoribus obligent principaliter se, & sua, constituentes se principales debitores in prædictis, renunciante epistola D. Hadriani, beneficio nouarum constitutionum de fidei suffisib; & omni alijs defensioni, & iuri, ad arbitrium recipientis cautionem eandem, ex pacto speciali: praefantes simile iuramentum. Hec autem præcipimus fieri coram sacerdote parochiali, & testibus fide dignis, ac notario publico, de Ordinario, vel Vicario, aut Penitentiarii ipsius mandato, qui recipiat prædictus promissum, & obligationem, renunciationem & cautionem, & cetera supradicta, ab his conficiens instrumentum. Denique, cautionem ipsam per singulas ordinariorium Dioceses, vbi Ordinario, vel Vicarius presens non adesse, recipiat Rector parochialis Ecclesie, in qua Usurarius habitabat, vel notarius publicus in sacerdotis deficitum: qui infra mensē teneatur hac denuntiatione loci Ordinario, vel eius Vicario. In civitate vero nullius omnino alijs Ordinarii, vel Vicarii, seu Penitentiarii ipsius licentia specialis, nisi forte parochialis sacerdos, vbi non poterit requiri adhac cura Ordinario, superuenientem subito casu mortis, de illa recipienda, si introuiteret præsumat: aliquoquin ponam X. libr. Rauenn. incurrit, absque iustificatione debita minime relaxandam: Illos namq; quoad prædicta, declaramus usurarios manifestos, de quibus per parochiam, quam inhabitauerint, vel vbi morarentur, fama fuerit extorsisse usurras, vel ipsorum confessione, aut per idonea argumenta, seu alio modo legitimo apparabit. Constitutionem quoq; præsentem, omnes parochialium Ecclesiastium Rectores, etiam si collegiate fuerint; habeant, legant, & intelligant: usuriarum penas predictas frequentius in suis Ecclesiis publicantes, & suas cauiss euitantes, si Diu-nam, & nostram effugere cupiunt ultionem.

Multa etiam de hisce sunt in Germania constituta; Concil. Salisburgense sub Euerardo Episcopo tempore Martini, & eadem statuit, atque infigne statutum D. Pilgrimi Episcopi renouat. Usurarii, postquam a suis

rectoribus tria monitione fuerint nominatum, moniti, si infra mensē non desisterint, eo ipso excommunicationis sententiam incurront. Et Ecclesiastum Rectores & Prelati tenentur suos subditos, manifestos usurarios monere, & inducere, ut infra mensē ab huiusmodi præiustitate desistant, & de perceptis satisfaciant cum effectu: quod si non fecerint, eos excommunicatos denuncient, certificantes nihilominus eos, & si in hoc peccato descerint, Ecclesiastica sepultura carebunt. Quos si Rectores scierenter sepieliuerint, similiter ipso facta excommunicationis sententia sunt ligati. Et manifesti usurarii dicuntur, de quibus est publica vox & fama, & certa sunt indicia & argumenta, quod pecunias mutuant ad usurras, easq; recipiunt, vel fructus rei pignorata ex pacto, vel alia sibi inbursant, nec computant in sortem pecunias mutuate.

Nouam etiam fœnerandi rationem refert, & damnat. Usurarios actus diuina & humana lege statim nouimus exprobatos, & contra exercentes usurras nouissima constitutio Lugdunensis. Concil. pœnas statuit exquisitas, quibus addendum aliquid non videmus. Sed quia novo quæstio fœnerandi colore, nonnulli sub titulo renditionis exercent usurras, emendo pignus pro Quantitate, qua mutuo petitur, & vendendo eodem redemptionis tempore pro Quantitate ad aucta numero usurarū, huic si audiatur prævidimus obviandum: q; constitutio sancte recordationis Gregor. Papa X. contra usurarios edita in Conc. Lugdun. in singulis Cathedralib; & Collegiatis Ecclesiis, vna cum præsentibus constitutionib; nostris publicetur, statim lecto Euāgelio semel in an. in Quadragesima publicè corā populo; & tunc fœneratores huiusmodi, & alios, qui contra tenorem huiusmodi Concil. Lugdun. exercent usurras, & retinentes eos in dominib; propriis excommunicati nominatim publice nuncientur. Quod si Ecclesiastici Prelati in huius publicatione, quā per seipso & alios facere debent, negligentes fuerint, vel remisi, & in dicto tempore publicatio ipsa nō fiat, eos & ceteri mittimus iudicii ultioni. Et si usurarius die claudit extremū, qui occulte usurras exercuit, & triū, aut duorū testium fide dignorū testimonio colliterit, excusse usurras, nisi pro eo satisfactū fuerit de receptis usurras, nullū ipsum recipiat ad Ecclesiastica sepulturā. Alioqui si contra factum fuerit, prater penā latam in Lugdun. Concil. contra tales volumus, vt locus seu Ecclesia, in cuius cemeterio de voluntate Prelati seu Capituli sepulta fuerint corpora talium, ipso facto Ecclesiastico subiaceant interdicto, quamdui eadem corpora per eos non fuerint exhumata.

§. 9. Mili quoq; hoc leges agere videntur, ut omnino Iudei pellicantur, nā primo qui eorum perfidiam fōuent, excommunicantur ex Conc. Tolet. 4. & Meldenii c. 58. Tanta est querundā cupiditas, ut quidā eam appetentes, iuxta quod ait Apostolus, etiam à fide errauerint. Multi quippe hucusq; ex sacerdotib; atq; laicis accipientes à Iudeis munera, perfidiam eorum patrocinio suo souebant, qui non immerito ex corpore Antichristi esse noscuntur, quia contra Christum faciunt. Quicunq; igitur deinceps Episcopus, sive clericus, sive secu- Fauore pre-laris illis contra fidem Christianam suffragium vel manere, vel stans Iudeis fauore præsterit, ut profanus & sacrilegus anathema effectus, excommu-nicatur.

dignum est, vt à corpore Christi separetur, qui inimicis Christi patronus effectus. At vero quieorum usurras adiuuat, defendit, ex illis partem capit, alios ad soluendum compellit, ille fouet perfidiam, si non alia, certe hanc, qua libi persuadet, fœnerari licitum esse. Quod enim tam largiter à suprema auctoritate concedi animaduertunt, cur sibi illicitum arbitrentur: Deinde Christianum seruire Iudeis vetant leges, ita Greg. l. 7. ep. 13. & 11. 4. & in Conc. Meld. c. 56. Greg. Papa Theodosio & Theodeberto Regibus Francorum, & Brunehilde Regine: Mirati sumus, quod in Regno vestro Iudeis Christiana mancipia possidere permittitis. Quid enim sunt omnes Christiani, Christiani nisi membra Christi? Et post pauca: In hoc vos amplius petim⁹ Iudeis ser-Dei cultores demonstretis, quod si delecte eius ab inimicis eius ab-soluitis. Itē idem ad Fortunatū Episcopū: Christiana, inquit, mācipia, quae à Iudeis adducuntur, aut possidētur, aut mādato-rib; contradantur, aut certe Christianis emporib; intra diem quadragesimū venundentur, & transacto hoc die rū numero, nec

apud eos quilibet modo remaneant. Si autem quedam ex iisdem mancipijs talem agititudinem fortassis incurerint, ut intra statutos dies vendi non valeant, adhibenda solicitude est, ut dum salutis fuerint pristina restituta, similiter modis omnibus distrahanatur, & inde fraudis tollatur cuncta occasio, ne Christiana mancipia in domo Iudei habitare finantur.

Christiania itaque mancipia à Iudeis empta libera fiant, ita Constantinus Flavius Imperator Augustus: Si quis Iudeorum Christianum seruum, vel cuiuslibet alterius sectae emerit & circumcidet, à Iudei ipsius potestate sublatu, in libertate permaneat.

Theodosius & Valentianus Augusti: Iudeis vel paganis causa agendi, vel militari licentiam denegamus, quibus Christiane legis nolumus seruire personas, ne occasione Domini estiam venerandereligionis immutent. Omnes igitur personas erroris infra dicti iubemus excludi, nisi his emendatio matura subueniat.

Item ideo Imperatores Augusti: Hac victura in omne etiam lege sancimus, neminem Iudeum ad honores, & dignitates accedere, nulli administrationem patere ciuilis obsequij, nec defensoris saltem fungi officio. Nec fas quippe creditur, ut superne Maiestatis & Romanis legibus inimici, sub specie ciuilis libet officij Christianos, vel etiam sacerdotes, sub quacunque occasione iniurias audeant fatigare, vel legis nostra aliquos aut condemnare, aut adiudicare presumant: nec carcerali custodia praesint, ne Christiani (ut fieri assoler) nonnunquam abstrusis, custodum odiis alterum carcerem patientur. Nullam denuo audeant fruere synagogam: nam si fecerint, nonterint hanc fabrice Ecclesie Catholica profuturam, & quinquaginta pondera auri autores fabrica esse multatando, ruinas tantum synagogarum suarum permissa licentia reparandi. Quicunque Iudeus seruum seu ingenuum, inuitum vel sua fatione plectenda ex cultu Christiano religionis in nefandam sectam rituum traduxerit, amissis facultatibus, capite puniatur, iustissime & pena sanguinis destinatus, qui fidem alterius expugnat peruersa doctrina. Quicunque ex his ad honores irrupti, habeatur, ut ante conditionis extrema, ne videamur hominibus execrandis contumeliosum immunitatis beneficium praestuisse.

Childebertus Rex Francorum. Iudei à cena Domini regis in primum Pascha per plateas aut forum, quasi insultationis causa deambulandi licentia denegetur.

Eodem in Concilio Meldæ & ista renouantur. Priscus Ecclesia Lugdunensis Episcopus, Arthemius Senonice, Remedium Biturice, & sanctus Siagrius Heduorum Episcopus, cum ceteris pluribus statutis Ecclesiastica renouantur, ita desierunt: Ne Iudei Christianis populis Iudeus depudent, aut telonarii esse permittantur, per quod illis (quod Deus auertit) Christiani videantur esse subiecti. Ut Iudei à cena Domini usque primum Pascha, secundum dictum bonerecordationis Domini Childeberti Regis, per plateas, aut forum quasi insultationis causa deambulandi licentia denegetur. Et vt reuerentiam eundem sacerdotibus Domini, vel clericis impendant, nec ante sacerdotis consensum, nisi ordinati habere presumant. Quod si facere forte praesumperint, à iudicibus locorum, prout persona fuerit, distingantur. Et vt nullus Christianus Iudeorum conuiuitis participare praesumat. Quod si facere quicunque (quod nefas est dici) clericus, aut secularis praesumperit, ab omnium Christianorum conserto se nouerit coerendum, quisquis eorum impietatis fuerit inquinatus. Et licet, quid de Christianis, qui aut capitulatis inservi, aut quibuscumque fraudibus Iudeorum seruum implicantur, debeat custodiri, non solum canonici, sed & legum beneficiis tampridem fuerit constitutum, tamen quia nunc ita quorundam querela exorta est, quo/dam Iudeos per ciuitates, aut municipia consistentes, in tantam insolentiam & proteruiam prorupisse, vt nec reclamantes Christianos licet, vel ad precium de eorum posse servitute absolui: idcirco praesenti Concilio, Deo auctore, sancimus, vt nullus Christianus Iudeos deinceps debeat deferire, sed datis pro quilibet mancipio duodecim solidis, ipsum mancipium quicunque Christianus, eu ad ingenuitatem, sive ad servitum licentiam habeat redimendi. Quia nefas est, vt quos Christus Dominus sanguinis sui effusione redemit, persecutorum vincu-

lis permaneant irrestiti. Quod si acquiescere his, que statuimus, quicunque Iudeus noluerit, quamdiu ad pecuniam constitutam venire distulerit, liceat mancipio ipsi cum Christianis, vbi cunque voluerit, habitare. Illud etiam specialiter sancientes, quod si quis Iudeus Christianum mancipium ad ritum Iudaicum coniuictus fuerit persuasus, & ipso mancipio careat, & legali damnatione electatur.

Tertio Iudeorum familiaritas & conuiua veteratur, ita in eodem Concilio recententur veterum dicta. Sanctus Alchimus Anitius Ecclesie Viennensis Episcopus, & sanctus Apollinaris Ecclesie Valentine, & sanctus Gregorius Lingonica Ecclesie Episcopus, & sanctus Vuentiolus Ecclesia Lugdunensis Episcopus, cum aliis viginti Episcopis in nomine Domini congregatis, ita sanxerunt. Si superioris loci clericus, hereticus cuiuscunq; conuiuio interfuerit, anni prolatione Ecclesie pacem non habebit: Quod iuniores clerici si presumperint, vapulabunt. A Iudeorum conuiuio etiam laicos constitutio nostra prohibuit: nec cum illo clero nostro panem comedat, quisquis Iudeorum conuiuio fuerit inquinatus.

Idem caetur Concilio Basiliensi. scis. 19. Sacros in super Canones renouantes, precipimus tā diacestanis, quam postribus secularibus, vt modis omnibus prohibeant, ne Iudei, aut alii infideles, aut Christianos, aut Christianas in familiis habeant, seu servientes, aut filiorum suorum nutrices habeant, ac ne Christiani cum ipsis in eorum festiuitatibus, nuptiis, & coniunctis, aut balneis, seu nimis conuersatione communient, aut medicos, vel matrimoniorum proxenetas, seu aliorum contractuum mediatores de publico constitutos assumant, nec aliis publicis preponant officiis, aut ad gradus quoscunq; scholasticos admittant, nec eis locentur predia vel alii redditus ecclesiastici. Prohibeantur etiam, libros ecclesiasticos, calices, eruces, & alia Ecclesiarum ornamenta, sub pena perditonis rei emere, aut pignori sub pena amissionis pecunie mutuatæ accipere. Sub granibus quoque penit cognantur aliquem deferre habitum, per quem à Christianis eudenter discerni possint. Quorum vt euitetur nimis conuersatio, in aliquibus ciuitatibus & oppidorum locis, à Christianorum cocabitatione separatis habitare compellantur, & ab ecclesiis longius quantum fieri potest. Nec diebus Dominicis, aliis solemnibus festiuitatibus apothecastene apertas, vel in publico labrare presumant. Et Viennensi sub Clemente 4. cadem statuantur.

Quarto. Vestitus illis singularis praescribitur, & habitatio, vt constet ad Rem publicam non pertinere. Concil. Salis. Non ambiguus juris, & Hebraicam gentem à fideli Crucifixi populo, aliquo discretionis extrinsecè signaculo debere esse separatam. Vnde, sancta memoria Guido Vescovi Iulio S. Laurentii in Lucina Presbyter Cardinalis in haeredorum nostram Provinciam à sacra sancta Apostolica Sede Legatus, prouide decreuit, statuendo, vt Iudei in publicum se exhibentes, pileum deferant cornutum: nos portantes penitentia pecunia praescripimus multe puniri. Nos autem volentes prædicti legati, bonam intentionem, quantum in nobis est, effici mancipare, omnibus secularibus postribus, cuiuscunq; condicione & praeminencia existans, quocunq; nomine censeantur, sive communates, sive singulares Reipubl. Praesidentes existant, sub excommunicationis sententia praescripimus, & districte inquinamus, vt per se, vel per alios suos familiares, quacunq; Iudeum pileum talem in publico non deferent, pecunia pena, iuxta eorum arbitratum taxanda, quacunq; conditione provocacione, vel excusatione, triuolan non obstante, protinus puniantur.

Non potest esse ambiguus juris, quia iam ante in Lateran. sub Innocent. 3. c. 68. decretum fuit. In nonnulla provinciis à Christianis Iudeos seu Saracenos habitus distinguuntur diversitas: sed in quibusdam sic quedam inolevit confusio, vt nulla differentia discernantur. Vnde contigit interdum, quod per errorem Christiani Iudeorum, seu Saracenorū, & Iudei, seu Saraceni Christianorum mulieribus commisceantur.

Et Viennensi sub Clem. 4. Item cum in tantum insolentia Iudeorum excreverint, vt per eos in quam pluribus Christianam dicatur infici puritas Catholica sanctitatem, non tam

Christianiani,
qui Iudeorum
conuius in-
terfunt, ex-
communi-
cantur.

Iudei iudi-
ces ne sint.

tam noua cudentes, quam Summi Pontificis statuta vetera are-
notantes distritte precipimus, ut Iudei, qui discerni debent in
habitu à Christianis, cornutum pileum, quem quidam in istis
partibus confuerunt deferre, & sua tenuitate deponere pre-
sumperunt, resumantur, ut à Christianis evidenter discerni
valeant, sicut olim in generali Concilio extitit definitum.

Viennenses quidem cornutum pileum, Rauen-
nas secundum Rubr. 23. rotam crocei coloris in super-
ioribus pannis gestandam viris, & idem signum mu-
lieribus in capite. Paulus IV. Iudeos in vna parte ci-
uitatis reclutus, quibus ne visuram exercerent, vetuit,
Croci coloris pileum, quo à reliquis internosci pos-
sent, ipsos ferre voluit, ita in vita eius.

Intermittere nequaquam possum, quin saluberri-
ma statuta Concil. i. Mediolan. sub sanctissimo viro
Carolo Borromaeo de Iudeis proponam.

Fugienda familiari-
tudinae.
Vt quantum possumus, Iudeis corrumperi Christianorum
mores, & eis bona per fraudem auferendi occasionem adima-
mus, ipsoisque ad viam salutis traducere studentes, ex sacrorum
etiam canonum decretis edicimus.

Vt Iudei semper, & quoque iter faciant, viri pileum seu
lirretum crocei coloris, mulieris impositum capitis in-
regumento pannum eiusdem coloris ferant.

Ne Christiani ad coniunctionia, nuptiae, vel dies festos, & syna-
gogas Iudeorum accedant; aut cum eis ludant, vel quod dete-
flabilius est, choreas cum Iudeis agant.

Ne Iudeis Christiani in familiariatu esse possint.

Ne Christiani, si in diem, vel horam, Iudeis operas suas lo-
cauerint, apud illos cibum capiant.

Ne Christiani mulieres, Iudeorum nutrices in eorum do-
mibus esse vello posint. Ne vero extra eorum domos, nisi
cum necessitatibus, Ordinario probanda, postularit.

Ne Christiani Iudeos medendi causa ad se accersant.

Ne in coniungendis inter se matrimonij eorum opera v-
tantur.

Ne Christiane mulieres Iudei fuci, pigmentorum, aut or-
nandi se causa adhibeant.

Agros, prædia ecclesiastica Iudei locari, vestes, vasa, alia uia
sacra, vel ad usum Ecclesie destinata, vendi, aut pignori dari
non licet.

Ne in adibus, qua Ecclesie vicina sint, Iudei habitent. Et si
qui in eis nunc habitant, intra certum tempus omnino migra-
re cogantur.

Ne Christiani cum Iudeis in diebus festis, emptionis, vendi-
tionis, vel alio nomine contrahere audeant.

Nebribus ante Pascha diebus Iudei in publicum prodeant;
neq; quidquam palam, vel secreto in contemptione Christiani-
nare religioni facere audeant.

Ne dignitatem, vel publicum officium, quod ad Christianos
pertinere aliquo modo posse, Iudei obtineant.

Hac, & reliqua, que de Christianorum cum Iudeis con-
suetudine sacris canonibus constituantur, current Episcopi, & prin-
cipes, ac magistratus, pro suo quicq; auctoritatib; munere, paenit
contra Christianos, & Iudeos acrioribus constituti, ut iniuria-
lata seruentur.

Vehementer etiam à principibus perimus, ut in singulis ci-
uitatibus certum locū constituant, vbi Iudei separatum à Chris-
tianis habitatum conueniant. Et, si quas proprias edes Iudei
in ciuitate habent, intra sex menses, eas vere, non autem simu-
lato contractu, Christiani vendi iubent.

Illud præterea pro sua pietate principes statuere debebunt:
vt Iudei quibusvis contracibus, & negotijs, que cum Christianis
habuerint, in libris suis conscribendis, literis, & lingua vul-
garinofra, non autem sermone aut characteribus Hebreis sy-
tantur. Si fecerint seuerè puniantur: nullumq; inde ius
eis esse posit agenti, vel excipiendi.

Omnidemq; diligentia illos in eo eniti equum erit, vt frau-
duletam & infidelijs Iudeorum cum Christianis contra-
bendi rationem, & eorum facultatibus inhibantem auriam
compriment, & coerceant.

Monemus vero Episcopos, vt ab hominibus piis, ac peritis
lingua Hebraica, & rituum Iudeorum, vel, si huiusmodi non

reperiantur, ab aliis doctis, ac bonis viris current, fidem ac da-
ctrinam Christianam Iudeis predicandam.

Adeas conciones Iudei omnes iusti conueniant; sed pueri, ac
puella seorsum à parentibus, atq; illis maioribus natu concio-
natorum audiant: qui ipsos familiariter instituat; & interrogan-
tibus benignè satisficiat.

In quo signum aliquod conversionis cognitum fuerit, is ab
aliis separetur: & in domum aliquam cathachumenorum ad
id paratam, dedicatur; vbi diligenter omnia, qua scire Chris-
tianum oporteat, doceatur.

Cathachumeni ne baptizentur, nisi prius diligenter instru-
ti, & examinati fuerint, praesertim si grandiores sint.

Baptizati cur alicuius probi viri, saltē per annum
committantur, qui vitam illorum iisrationibus regat ac mo-
deretur.

Vt diebus festis Missam, conciones, ac vespere asceant.

Aliis diebus aliquo artificio, quo victimū querere possint, p-
tantur.

Ne cum Iudeis villam omnino consuetudinem habeant.

Newe cum Christianis, quorum vita flagitiosa sit.

Curet Episcopus, vt Iudeus, qui ad fidem se converterit, omnia
bona sua habeat: ac si filius familiæ sit, legitimus, & que-
cunq; alia bonorum pars, ei iure debita, à patre etiam viuente,
detur. Vel simulier fuerit, ei dos à marito restituatur, vel à pa-
tre constitutatur, vnde ali posse ex prescripto constitutionis
Pauli III. summi Pontificis: praesertim in iis, quæ ille statuit de
iis facultatibus, quæ ex vñis comparata sunt.

Quinto etiam magistratibus prohibentur, quod
signum est, alienos esse eos omnino à republica. ita
Lateran. sub Innocent. 3. c. 69. Cum finitimis absurdum, vt
Christi blasphemus, in Christianos vim potestatis exerceat,
quod super hoc Toletanum Concilium prouide statuit: nos pro-
pter transgressorum audaciam in hoc capitulo innovamus, prohibe-
bentes ne Iudei officiis publicis preferantur, quoniam sub tali
prætextu Christiani plurimum sunt infesti.

Si quis autem officium eis tale commiserit, per prouinciale
Concilium (quod singulis præcipiis annis celebrari) moni-
tione præmissa, distinctione qua conuenit compescatur. Officia-
li vero huic modi, tam diu Christianorum communio in com-
merciis, & aliis denegetur, donec in vñis pauperum Christia-
norum, secundum prouidentiam diocesani Episcopi conuertatur,
quicquid fuerit adeptus à Christianis occasione officii sic
suscepit: & officium cum pudore dimittat, quod irreuerenter
assumpit: Hoc idem extendimus ad paganos.

Cum igitur vestis, habitatio, omniaque eo collata
sint, vt Christiani cum Iudeis non agant; idque inter-
esse Reipublicæ, & Ecclesie omnes iudicent, melius
hoc obtineri non potest, quam vt omnino pellantur;
venenata bestia numquam sine periculo domi sunt,
etsi non semper venenum exerant, id enim non faci-
unt, vel quia timent, vel quia torpant. Iudei obno-
xiū esse, cum illis familiariter versari, conuiuari, in
aula principum, consulum, senatorem eos versari, si-
ne magno publica salutis, decori, iustitiae, morum de-
trimento non credo.

Cap. XVIII.

Alio modo eos qui mutuo egent, adiu- vandos.

§. I. IN magna multitudine diuitium, & benefico-
rum non defecit, qui mutuam pecuniam libe-
raliter offerent gentibus, sed negligenter, & sublata
fides facit omnes timidos.

Si quis mutuum dederit, sit pro proprio perditum;

Quam iam repetas, inimicum amicū beneficio inuenis.

Nihil promptius, quam ex beneficio inimicos facere.

Nam maxima pars, morem hunc hominum haberet:

Quod sibi volunt, dum id impetrant, boni sunt: sed id
vbi iam penes se habent.

Ecc

Ex

Ex bonis pessimi, ac fraudulentissimi sunt. Plaut. Trin. Quorundam peruvacia, perfidia, ingratitudo debitorum facit, ut omnes, quos opprimunt inopia, luant. Creditor interdum est molestus, & onerosus, præcox, & leuis, quod lege prohibetur. Sapientiam tamen debitor delictatus, & fraudator, fere enim humaniter postulant, quod debetur, qui vero debent, quantūcumque molliter appelles, quamcunq; dilatationem praestes, indignantur; si temores sint, tyrannum proclamat, si magnates qualis suo iure minantur; neq; præsertim hac in re quicquam tam fontem benefaciendi occludit, quam beneficiorum abusus. Nec caueri satis potest, nec solet, quanvis sit hypotheca, iudicesque hoc tamen graue est, conserta manu repeteret, quod amico dederis? Hac igitur ferio constituta sunt magistrati, & liquida debita celeriter, & de plano iudicanda, & debitor contumax puniendus est.

§. 2. Princeps, aut ciuitas quæq; suis ciuibus ex æario mutuum det, condicte die quo reddendum est, acceptaq; hypotheca. Hoc sine inuidia, & odio exigitur, nec finit debitorem, sp; iudiciorum esse negligenter, & obligat eos, qui indigent. Multi principes ea ex re magnam laudem confecuti sunt, & firmissimo presidio maiestatis, hoc est, amore se munierunt.

§. 3. Perpetuum est viuarum remedium, mons, quem vocat, pietatis. Itaq; & hoc in primis cura fuit, Carolo Archiepiscopo Mediolan. in Concil. I. Episcoporum non curam & operam suam conseruant ad erigenda & instituenda ex auctoritate Summi Pontificis loca pia, que Montes pietatis appellantur, in singulis ciuitatibus, & insigniorib; oppidi; unde mutuas pecunias pauperes possint accipere. Eaque & quia tam constituta sunt, stolidose & fideliter administranda carent. Principes aut, & magistratus obsecramus, vt ea in re Episcoporum studium, & diligentiam omnium ope adiuvent. Nec in eis quidquam præter sortem, nisi pro ministris, & aliis necessariis sumptibus, idque ex Summi Pontificis auctoritate, accipiatur.

Ortam de montibus disputationem Leo X. finiuit. Eius edictum ita habet. Leo Episcopus seruus servorum Dei, & a perpetua rei memoriam, sacro approbante Concilio. Inter multiplices nostræ sollicitudinis curas, illam in primis suscipere pro nostro pastorali officio debemus, ut quæ salubria, & laudabilia, ac Catholicæ fidei consona, & bonis moribus conformia, nostro tempore non solum enucleantur, verum etiam ad posteros propagentur: & qua materiam scandali præbere possint, penitus sucidantur, & radicibus extirpantur, nec pululare vñquæ finantur, ea in agro Dominico & vinea Domini Sabbatho dñ taxat, ac censi permittendo, quibus fidelium mentes pacis spiritualiter possint, eradicas zizaniis & oleastriflilitate succisa. Sane cum olim inter nonnullos dilectos filios S. Theologie Magistros, ac I.V. Doctores, controversiam quandam non sine popularum scandalolo & murmuratione exortant & nuper his diebus innovatam esse conpperimus circa pauperi reuelationem, in mutuis eis publica auctoritate faciendis, qui Montes Pieratis vulgo appellantur, quicq; in multis Italia ciuitatibus ad subueniendum per huiusmodi mutuum pauperum inopie, ne vñtarum voragine deglutiuntur, ac ciuitatum magistratus & alii Christi fidelibus sunt infirmati, atque a sanctis viris diuini verbi præconib; & laudati, & persuasi, ac a nonnullis etiam summis Pontificib; prædecessoribus nostri probati & confirmati sunt, ne prefati montes a Christiano dogmate dissidentes, vel non vtraque parte diuersimode sentiente atque prædicante. Nonnullis enim magistris & doctoribus dicentibus eos montes non esse licitos, in quibus aliquid ultra sortem pro libra, decursu certo tempore per ministros huius montis ab ipsis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & propterea ab vñtarum criminis iniustitia, seu ab aliqua certa specie mali modos non evadere, cum Dominus noster, Luca Euangelista attestat, aperto nos præcepto obstrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam ultra sortem sperare debeamus. Ea enim propria est vñtarum interpretatio, quando videlicet ex vñtre res, quæ non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullouero periculo lucrum fe-

tusq; conquiri studeatur. Addebat etiam iidem magistri & doctores, in his montibus neque commutativa neque distributiva iustitia fieri satis, cu tamen iustitia terminos contractus huiusmodi excedere non debet, si debet approbari: idq; præterea probare nitebantur, quia impensa pro huiusmodi montium conservazione a pluribus, vt aiunt, debita a solis pauperibus, quibus mutuum datur, extorquentur: pluraque interdum ultra necessarias & moderatas impensas, non absque specie male ac incentiu delinquendi, quibusdam alii personis, vt inferre videntur, exhibeantur. Aliis vero pluribus magistris & doctribus contra afferentibus, & in multis Italia Gynnasii verbo & scripto clamantibus pro tanto bono, tamque Reipublica per necessario, modo ratione mutui nihil petatur, neque sferetur: pro indemnitate tamen eorundem montium, impensarum videlicet ministrorum eorundem ac rerum omnium ad illorum necessariam conservationem pertinentium, absque montium huiusmodi lucro, idque moderatum & necessarium ab his, qui ex huiusmodi mutuo commodum suscipiunt, licet ultra sortem exigi & capi posse non nihil licere, cum regula Iuris habeat, quod qui communum sentit, onus quoq; sentire debet, præfertim si Apostolica accedit auctoritas. Quam quidem sententiam a felic record. Paulo II. Sixto IV. Innocentio V II. I. Alexandro VI. & Iulio II. Rom. Pontificib; prædecessoribus nostris probatam, a sancti quoque ac Deo deuotis, & in magna ob sanctitatem opinionem exificatione habitis, euangelica veritatis predicatoribus predicata esse ostendunt. Nos super hoc, prout nobis est ex alto concessum, opportune prouidere volentes, alterius quidem partis, in istuc zelum, ne vero ago aperirentur vñtarum, alterius pietatis & veritatis amere, vt paup.ribus subueniretur: vñisque vero parta studium commendantes, cum hac ad pacem, & tranquillitatem totius Reipublicæ Christianæ spectare videantur, sacro approbante Concilio, declaramus & definimus, montes pietatis antedictos per Reipublicas institutos, & auctoritate Sedis Apostolicae hactenus probatos & confirmatos, in quibus pre eorum impensas & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conservacionem, vt præferunt, pertinentium, pro eorum indemnitate dantur, ultra sortem absque lucro eorundem montium recipiunt, neg. speciem malum præferre, nec peccandi intentum præstare, neg. vlo pacto improbari, quinimum meritorum esse, ac laudari & probari debet tale mutuum & minima vñtarum putari, licet que illorum pietatem & misericordiam populus prædicare, etiam cum indulgentijs a sancta Sede Apostolica eam ob causam concessis: ac deinceps alios etiam finiles montes cum Apostolicae Sedis approbatione erigi posse: multo tamen perfectius, multoque sanctius fore, si omuno tales montes gratuitè constuerentur, hoc est, si illos erigentes, aliquo census assignarent, quibus non omni, saltem vel media ex parte huiusmodi montium ministrorum solvantur impensa, vt ad leniorem eris soluendi portionem, medio hoc pauperes grauari contingat, ad quos, cum huiusmodi census assignatione, pro impensarum supportatione erigendos, C H R I S T I fideles maioribus indulgentijs inuitandos esse decrevimus. Omnes autem religiosi & ecclesiasticæ, ac secularis personæ, qui contra præsentia declarationis & sanctionis formam de cetero prædicare verbo vel scripto auferiunt, excommunicationis late sententia pœnam, priuilegio quo cumque non obstante, incurrire volumus: non obstantibus præmissis, ac confititionibus & ordinationibus Apostolicis, ceterisq; contrarijs quibuscumque. Null ergo omnino hominum licet hanc paginam nostræ declarationis, definitionis, decreti & excommunicationis infringere, vel ei auferi temerario contrarie. Si quis autem hoc attentare presumperit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursum.

In montibus igitur illis, hoc necessarium est; 1. vt mutuum detur omnino gratis. 2. vt ratione ministrorum aliquid detur, qui operas gratuitas non impendunt. 3. Domus et constituta est, pignora asseruanda, q; si ne aliquo sumtu non potest fieri. 4. Suptus illi æquadi sunt, vt pauperes non magis grauetur quæ diuites. 5. Nil hil in his vñtarum est, nñ si quis mutuum dat, testes, no-

tarium

Monspieta-
tis.De morte
pietatis co-
trouersia.Impensa
ministro
licite.Hoc
liberIura
itera
dim

tarium adhibet, pignus inspici, aut adduci iubet, nec æquum eius sumptu qui dedit mutuum ista fieri. 6. Conandum tamen ut montes omnino gratis consti- tuantur, sic enim omnis causa suspicionis colletur. Hoc autem duorum modorum alterutro fieri potest, vel vtroque. Primo, ut censu ematur annuus, quo sumptus necessarij tolerentur. Secundo, ut magni viri, fidi, diuites, scribarum, numeratorum, custodum officia gratis præstent. Nec in re tam pia labor infra viiius dignitatem est. Si enim in Italia, & Hispania, & nunc quoque in Gallia, & Germania, viri nobiles, & senatorij eleemosynas pro pauperibus petitum eunt, nec est contra existimationem eorum esse pau- perum legatos, sed plus quam vlla purpura amplitudinem eorum exornat, quia & ad magnam Christi cedit gloriam pauperum suorum vicarios & pro- catores esse purpuratos, & diuites huius seculi altum non sapere, sed timere; nec paupertatem in Domini sua vita omnium sceptris antepolitis, opprobriis lamputare. Si reges & principes pauperibus ministrant; cur non & pauperum scribam, & atriem agat di- ues; Quod vni ex minimis istis faciunt, Christo faciunt. omne officium Christo exhibitu, supra omnem dignitatem est, & omnino regum est, quia Deo serui- te, regnare est.

CAPUT XIX.

Aliæ quoque rationes cogendæ pecunia, vi- tate, & damnatae.

§. 1. **S**ETONIVS de Nerone ista refert. Verum ut spes fefellit, deflatus atque ita iam exhaustus & egens vt stipendiis quoque militum & commoda veteranorum protra- bi ac deservi neesse esset, calumniis, rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit vi è libertorum defunctorum bo- bni pro seminse dodrancs cogeretur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent illæ familiae, quas ipse contin- geret.

Erat hoc ingens præda augmentum; nam cum ante semensem, hoc est, medium partem hæreditatis vindicaret fiscus, Nero dodrancem, hoc est, nouem vni- cas ex duodecim, seu tres quartas accepit. Si hæreditas erat duodecim millium, nouem imperator, tria hæres adibat.

§. 2. *Vt ingratorum in principem testamenta ad fiscum pertineret: ac ne impune esset studiosis viris, qui scripsissent vel dictassent ea.*

Ingens sub latrone principe vorago. Omnia præfertim locupletum testamēti inscribebatur princeps, quod magnum erat. deinde non parua illi por- tio assignanda, ne priuatis postponeretur. Tertio testamento primipilarium, et qui sub Tiberio testamen- ta fecissent, vt ingrata rescidit, ita Suet.c.38. Erant autem diuites primipilares, quorum hæreditates ille rapiebat. Ex quo patet, eos ingratis esse vocatos, qui- bus ipse non esset hæres.

§. 3. Occidere eos à quibus dictus hæres. Hoc Cai- inuentū Suet. *Quo metu mihi, quum iam & ab ignotis in- ter familiare & apparentibus inter liberos palam hæres nun- cuparetur, derisores vocabat quod post nuncupationem viuere perseverarent, & multa venenata as maiores misit.*

§. 4. *Jura ciuibus tollere, cogere ita iterum redi- mant.* Suet. Negabat iure ciuitatem Romanam usurpare eos, quorum maiores fibi posterisque eam impetrassen, nisi filii es- sent. Neque enim intelligi debere posteros ultra hunc gradum. Prolataque diuorum Iulii & Augusti diplomata, vt vetera & obsoleta deslebat.

Plus in eo lucri fuit, quam quisquam etiam rerum Romanarum gnarus intelligere queat; nam hoc in censu, erat Romanorum pars si non maxima, certe ingens, & multarum myriadum quæ donatione, aut emptione, non ortu eam habebant. magna autem summa emebatur præsertim sub illo prædone, & ab

aliis, qui iam ea fruebantur; nec tutum erat non itera- to emere, quod possidebant, ne & vitam ipsam per- derent.

§. 5. Arguebat & perperam editos census, quibus postea qua- cunque de causa quicquam incrementi accessisset. Testamenta primipilarium, quid ab initio principatus Tiberii neque illum, neque se heredem reliquist, vt ingrata rescidit: item catero- rum ut irrita & vana, quo scunque quis diceret herede Cesare mori destinasse.

Cur vero illud? Quia multis multa accesserunt, fraudem vero in edito célu fecisse, aut morte, aut exilio, vel libertatis amissione, certe publicatione puniebatur; considera in tanta multitudine decem milibus hominum aliquid accessisse, tot igitur patrimo- nia monstri illius una calumnia, sed exquisitissima calumnia, deuorauit.

§. 6. Cognitio relata ad lucrum. Suet. Cognoscet Sententias autem de talibus causis, taxato prius precio, mōre impatiens, vendere. super XL. reos quandam ex diuersis criminibus una sententia condemnauit, gloriatusque est ex pergefacto somno Cesonia, quantum egisset dum ea meridiaret.

Quadragesima enim hæreditates uno elogio ade- ptes est, & vt videtur luculentas; nam diuitibus tum calumniae struebantur; deinde credibile est splendi- dos fuisse reos, quib. judicandis ipse Caligula fedaret.

§. 7. Cogere vt res viles immenso emant. Suet. Aut- Emptiones etione proposita, reliquias omnium spectaculorum subiecit & iniquos in- venditauit: exquirens per se pretia, & usque eo extendens vt stituere. quidam immenso coacti quedam emere ac bonis exuti, venas fibi incidenter. Nota res est, Aponio Saturnio inter subsellia dormitante, monitum a Caio præconem neprætorium virum crebro capiti motu nutantem fibi prateriret: nec licandi finem factum quo ad 13 gladiatores H-S, non agies ignorantia addice- rentur.

§. 8. Omnes fraudes venditioni admiscerunt. Suet. Omnes fraud In Gallia quoque, cum damnatarum sororum ornamenta & des mercato supellecilem, & seruos atq. etiam liberos immensis pretiis ven- rias usitari. didisset, inuitatus lucro, quicquid instrumenti veteris aula erat, ab yrbe repetit, comprehensis ad deportandum meritoris quoq. vehiculis, & pistrenibus umentis, adeo ut panis Roma sepe deficeret, & legatorum pleriq. quod occurseret absentes ad vadimonium non posset, causa caderent. Cui instrumento distra- hendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit: modo auaritia singulos increpans, & quod non pudaret eos locupletiores esse quam se: modo pœnitentiam simulans quod principalium re- rumpriuatis copiam faceret.

§. 9. Litium summas defalcare. Suet. Pro litibus atq. iudicis vbi cunq. conceptis, quadragesima summa de qua litio- Litium par garetur, nec sine pena, si quis compojuisse vel donasse negotium tem ad se conuiceretur, defalcabat.

Quanta illa præda omnium in tanto imperio litium? fuere illa tempora litibus refertissima, inter maximos, & ditissimos, vt sumnam omnium rerum litigiosarū magno regno & qualem fuisse non immerito putem. Imo nunc quoq. ita esse puto, quadragesimam ergo aliquius regni partem ea legerie piebat.

§. 10. Omnia lucra turpia sequi. Ex gerulorum diurnis quebus pars ostia, ex capturis profitariū quantum quaq. Lucra tur- vno concubitu mereret. Additumq. ad caput legis, vt teneren- tur publico, & que meretricium, que lenocinium fecissent, nec non & matrimonia obnoxia essent.

Parua dictures, sed ob gerulorum multitudinem toto imperio magnum vectigal. De capturis dicere pudor vetat, nec dubitate tamen quisquam debet, in cæca gentilitate, in tanta morum corruptione sub Augusto, Tiberio, Caligula potuisse ex sceleratorum libidinibus multas legiones ali. Corinthi in solo Ve- neris templo quatuor scortorum millia merebant. Sed præstat hanc Camerinam immotam esse.

§. 11. Hæc indicere, nec proponere, vt ignorantia legis peccetur. Suet. Huiusmodi vectigalibus indictis, neq. Ignaros le- propulsis cum per ignorantiam scriptura multa commissa fie- gis multare.

rent, tandem flagante populo Romano proposuit quidem legem, sed & minutissimis literis & augustinimo loco, ut neci describeret.

Hæc indicata sunt, nectamen proposita, executionem tamen fuisse praesentem, & penas committentibus in legem, ostendit efflagitatio, sed reliqua California videamus.

§. 12. Lupanar domesticum erigere. Suet. Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in palacio constituit: distinctisq; & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matrona ingenuique starent. Misit circum foras basilicas nomenclatores ad inuitandos in libidinem iuuenes senesq; præbita aduentientibus pecuria fenebris, appositiq; qui nomina palam subnotarent, quasi adiuuantum Caesaris redditus.

Alæ & per-
iurius lucra-
batur.
Rapere.

§. 13. Alæ ludere, peierare. Ac ne ex lusu quidem alæ compendium sternens, plus mendacio atq; etiam per iuriu lucrabatur.

§. 14. Locupletes confiscare. Et quondam proximo collosori, demandata vice sua, progressus in atrium domus, cum prætereuntis duos equites Romanos locupletes sine mora corripi confiscariq; inßister, exultans rediit, gloriansque nunquam se prospere alæ rsum.

Stipem co-
gere.

§. 15. Stipem cogere. Filia vero nata, paupertatem, nec iam imperatoria modo, sed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam atq; dotem pueræ recipit. Edixit & strenuas in eunente anno se recepturum: stetitque in vestibulo edium Calend. Ianuarii ad captadas stipes, quas plenis ante eum manus ac sibi omnia generis turba fundebat.

§. 16. Deleetus acerbissimos agere; id quoq; fecit Caligula, & visitatum erat, eos adolescentes ad nominia adiungere, qui vacationem magno essent empturi. Neque eas artes nunc ignorant illi, qui rusticanos in arna cogunt.

Omnia de-
licita facere
maiestatis.

§. 17. Neronis illa lex quantas rapinas effecit. Tum inquit Sueton. vt lege maiestatis facta dicta q; omnia, quibus modo delator non deceler, tenterunt. Suet. cap. 32.

Inmane quam lex illa barbara, nam & vita priuabantur ob omnia dicta, no modo facta, & quod auarus, & egens tyranus quererbat, bona fisco cedebant.

Aurum co-
ronarium.

§. 18. Renovavit & premia coronarum, quæ vñquam sibi in certaminibus ciuitates detulissent.

Itaque quod semel amicis datum erat, quasi debitum, iterum reuocat. De coronis, & auro coronario Lipsius eruditissime l. 2. de magnitudine Romana c. 9 primo ducibus victoribus honoris causa datum est, deinde leuere exactum, & varijs collatum occasionibus, non ad solum triumphum constat ex eodem Lipsio; nam Sullano funeris mille collatae fuerunt. Neroni autem in certaminibus theatraicis magni preceij coronas omnes virbes miserant. Has repetit, vel aurum earum.

§. 19. Per calumniam spoliare officinas mercatorum. Suet. Et cum interdixisset rsum Amethystini ac Tyrus coloris submiffissetq; qui mundinarium die pauculas vncias videret, præclusi cunctis negotiatores.

Quantum hoc spolium fuerit, is cogitare poterit, qui Romanas nundinas vñstinauerit.

§. 20. Ob vnum delictu bonis exuere diuites. Quin etiam inter canem animaduersam matronam spectaculis, vestitæ purpura cultam, demonstrare procuratoribus suis creditur, detractamq; illico non resi modo, sed & bonus exiit.

§. 21. Omnes magistratus intermedios ad rapinas impellere. Suet. Nulli delegavit officium, ut non adiiceret, sis quid mibi opus sit: & hoc agamus, ne quis quicquid habeat.

§. 22. Suet. Vlrimo templis compluribus dona derraxit, simulacraque ex auro vel argento fabricata consolant, in his pénitentiis dorum, quæ mox Galba restituit.

Mendicare.

§. 23. A sociis emendicare pecunias: ita Julius in Hispania. Suet. c. 54. Abstinentiam neq; in imperio, neq; in magistratibus præstis. Vñnam quidam monumentis suis te-

stati sunt, in Hispania à proconsule, & à socijs pecunias accepit emendicatas in auxilium eris alieni.

§. 24. Sine causa oppida diripere. Suet. in Julio. Et Lusitanorum quadam oppida, quamquæ nec imperator detrectarent, & aduenienti portas pati facerent, diripiunt hostiliter, pida. In Gallia fana tempisque datum donis referta expiavit: vides diruit. Sapius ob prædam quam ob delictum: vnde factum ut auro abundaret, ternisque milibus nummum in libræ promerciale, per Italiam prouinciasq; diuenderet.

§. 25. Furari. Suet. in Julio. In primo consulatu tria milia pondi auri furatus è capitolio tantumdem inaurati eris re posuit.

§. 26. Vendere aliena. Suet. Societas ac regna pretio dedit: vt qui vni Ptolomeo propè sex millia talentorum suo Pompejij nomine abstulerit. Vendere ru alienas.

§. 27. Sine prætextu rapere. Suet. Postea vero evidensissimis rapinis ac sacilegjs, & onera bellorum ciuilium & triumphorum ac munerum sustinuit impendia.

§. 28. Creditoribus no solueri. ita Vitellius: vt narrat Dio Nicæus. Deinde cum tanta militum manu consenseret in Capitolum, quem nemo ante videre poterat in foro propter multitudinem creditorum: postremo colib; ab omnib; quem ne amplexari quidem libenter voluerat quisquam: tenet non poterant quin ridetur. Cum autem qui ei proficiens in Germaniam gradem pecunia credidarent, inflarent, cumque vix datu sive in foribus dimitterent, tunc non modo non ridebant, sed etiam eum misericordia permoti occultab; ant. At vitellius requisitus postea creditoribus dicebat se reddidisse salutem pro credita pecunia, reprobabatq; tabulas contractuum. Crebro peniebat in theatra, vt ad sepius animos alliceret. Cenabat familiariter vna cum optimatib; vt eos sibi maiorem in modu deuinciret. Sepe mentionem faciat at veteranum sodalium, eosq; habebat in honore. Neque enim turpe aut indignum se putabat, si aliquem ex eis agnoscere videretur: quod plerique faciunt, qui elati maximis & insperatis honoribus oderunt eos a quibus se intelligunt humiles areta & abiectos cognitos fuisse.

§. 29. Amicos hostiū proscribere. ita Scueri. Cum n. Albinum superaslet, militum & ducum eius amicos prescripsit, tantu; pecunie filij reliquist, quantu; nemo alius.

§. 30. Militem ipsum habere rectigalem. Tac. modum innuit. Namq; gregarius miles, vt tributum annuū perebatur. Pars manipuli pars per cōneatus, aut in ipsis castris vagata, dum mercedem centurionis exsolueret, neque modum oneris quisquam, neq; genus questus pensi habebat. Per Larocinia & raptus, aut serilibus ministris, militare otium redimebat. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sauitia sibi gari, donec vacationem emeret. Vbi sumptibus exhaustus, sacerdos miser elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulam redibat. Acrus sus aliq; aliq; admodum egestate ac licentia corrupti ad seditionem & discordias, & ad extremum bella ciuitaria uebant.

§. 31. Pactum cum Piratis societatemque habere. ita solet Prorex Algeriæ.

§. 32. Occidere eos, qui magistratus gesserunt. Turcarum imperator hoc in more habet. Præcipua eius Turcarum sunt ex cōfiscationib; & donatiis. ita Thesaur. polit. tyranus p̄ Turcarū imperio. Esi autem ordinarii in Turcico imperio cipaa in adreditus eam quam diximus summā non excedunt, credi tamen ministri. vix potest, quantum extra ordinem Principi arario accedit, præcipue ex cōfiscationibus & donatiis. Basse enim aliquis ministri Turci subditorum sanguinem & fortunas tamquam bīrudines exsanguit, & thesauros accumulani inestimabiles: qui tandem vi plurimum, fisco Principi cedunt. Ibrahimus Basse Alcairo sexages centena aureorum millia, id est, sex millions auexisse fertur. multo maiorem summā sibi acquistuerat Mahumetes Vezir. Ochialiū præter alias immensas diuitias tristamprincipiū millia habebat. Selymi 11. s. foror Sultano quolibet die percipiebat bis mille & quingentos zechinos sive coronatos, capitq; ad peregrinorū cōmoditatē Aqueductū ab Alcairo Mecha vq; perducere. Opus proœcta incredibile. Sultano facilest causa aliquā inuenire cuiq; ad libitū ritā cū fortunā auferendi. Iā & Donaria magna sunt & immensa. Nullus n. legatus cū adire ait.

ausit sine dono. Nemo manus aliquod aut dignitatem consequi potest, nisi pecunia interuenient. Nullus à prouincia cui pre- fuit, aut ab expeditione quā fecit, vacuū manib. in tanti Principis conspectum venit. nec vero tanto Principi titulitudo do- nantur, aut teruncii. Moldavia, Valachia, Transfluania, Vai- uoda Principatus suo donatius redimunt & seruant. Et Mol- davia quidem & Valachia Principes seipsum mutantur. Danunt enim ii Principatus plus offertenibus: qui vt promis- sa exoluant, non tendunt sed degubunt populos, & prouincias ad inoptam redigunt. Vidimus nihilominus superiori tempore bello Persico Turcarum exhaustararia, & thesauro prope omnes consumpios. Proximi annū & Constantinopoli & in vi- niuerso imperio Turcico auri p̄ēium supera quam credi potest, auctum fuit, ita vt aureus nummus duplo plus quam prius va- luerit. Ipsa insuper auri & argenti materia sic fuit adulterata, vt lanizario cōfatione hinc arrepta, ignem Constantinopolita- nū vrbi incicerint & ingentem non ciuibus solum, sed ipsi etiam Sultano incusserint pauorem. Tunc quidem Sultani no- mine à mercatoribus Alepienibus &c. aurorū milia mutuo erant petita.

Si improbus audias, non si ignobilis, erubescere. Genus enim quod putatur, sunt illi, qui olim putruerunt; forte qui fures, adulteri, latrones fuerunt. *εδε πτων ταχὺ ποιεῖται οὐ νόη ταχύτατον οὐνα. Neque equum perniciem facit, ex perniciissimo ortum esse.*

Aureum itaque praeceptum Agapeti est. ἐπὶ ταῦτῃ
οντὸν εὐγενείᾳ, μυθεῖς ἐναβεβληθεῖσι. ηλόν γέχει πάντες τούτους
γένεις προστέλλεται, καὶ εἰς τούτον καὶ τούτῳ σφι καὶ χαμαγενεῖσι,
οἱ εἰς τονίζειν καὶ ιδεῖν τερψχομένοι. καὶ εἰ διαβάλλεται προκειμέ-
νοι, καὶ εἴδει δύο μετατάξεις μεταβολή. μὴ τοινυῖς τούτοις ἀγανά-
κτομέθε, οὐτε διατητοῦσι πιστονόμωμα τετράπον. Μα-
iorum nobilitate ne quis insolentius se efferas. Omnes enim li-
mum habent generis auctorem, tam qui purpura & byssō ma-
gnifice & gloriose vestiuntur, quam qui egestate & morib⁹ ar-
teruntur: tam iis, quibus diademata sunt imposita, quam qui
ante domos positi versantur custodia causa. Ne igitur nos de lu-
teo genere iactemus, sed morum innocentia probitatemq⁹ nos ve-
nerabiles praestemus & commendemus.

Quantitate sit nobilitas non disputo, sed hoc quod ad rem pertinet; An expedit nobilitatem fuerit, ad dignitates prouichi, plebeis neglectis, an vero premenda sit, & plebei tollendi in altum, atq; omnia adiquanda.

§.3. In Republica Turcica tantum sunt distin^{tio}n^ees officiorum, cætera seruilia, adeo ut ipse imperator concubina non cœlantur liberae, & præcipuum robur sit penes infimos. In Romano imperio præter officia sunt dignitates hereditariae, vel electiva.

Nobilitas
imperii Ro-
mani.

§. 33. Honores & sententias vendere. ita Vespasianus Suet. cap. 16. *Sola est in qua merito culpetur, pecunia cupiditas.* Non enim contentus omissa sub Galba vestigalia reuocasse, noua & grata addidisse, auxilii tributa prouincias, nonnullis & duplicitate, negotiaciones quoque vel priuato pudenda prophanum exercuit, coemendo quedam tantum vir pluri possest distractabat. Nec candidatis quidem honores resue tam innoxios, quam nocentibus absolutione venditare cunctatus est.

§.34. Diuitum possessiones vendere. Dio in Caligula. Ibi publicum crimen fuit diuitem esse: atque horum possessiones cum venderet ipse; inde multo maiorem pecuniam redigit, quod omnes cogebantur pluris, quam res essent, emere.

C A P V T X X .

Nobilitatis defensio principem potenter facit.

MVLTVM est olim, & nunc agitata quæstio,
An potenti principi expediat; nullum sub
se habere principem potentem; nobiles & plebeios
indistinctos, ita ut sola nobilitas sit honoratum esse
a rege. An vero nata nobilitatis ratio ducenta? Nec
verbo duntaxat disputatur, sed re ita geritur, ut dis-
fensio regnantium ostendit. Ut alia taceamus; in Eu-
ropa pleraque per nobilitatem aguntur, seruatiturque
præsertim in Germania matrimoniorum seria distin-
ctio. At è contrario Turcarum imperator omnes et
iam supremos Bassas tanquam mancipia habet; nec
villa nobilitas agnoscitur, nisi gratum esse Domino,
qua proprie est felicitas serui, cum enim totus sit
Domini, & vnu, & possessione, nulla re alia, quam
eius benevolentia niti potest. Hæcigitur administra-
tio multis placuit, & tutum est visum, post principem
omnes esse seruos, aut pares, nullum cœseri nobilem,
quod etiam apud Sinas obtinet. Si non sint nobiles,
nullum fieri; si sint, eos sensim in ordinem redigere.
De isthocigitur negotio meam quoque sententiam
proponam, ut quid in his imperandi varletibus se-
quendum sit, manifestum reddatur.

§. 2. Non ignoro nullam Appietatem, aut Lentuitatem virtuti anteponendam, nobilitatem esse solam atque unicam virtutem. Omnes pari sorte nascimur sola virtute distinguimur, ut monet Minut. Quis genus aequalitatem suum, aliena laudat. Quod optimum est, idem nobilissimum; immo recte Euryp. πολλοὶ δέ οὗτες εὐγενεῖς, εἰσὶ κακοί. Multi nobiles sunt improbi. Quare & optime Nazianzenus.

*Kακὸς δὲ ἀκύων, αἱ σχένες μιδὲ δισγενῆς,
γίνονται εἰς τὰς πάλαις σεσηπότες.*

Nobilitatis, inquam, non dignitatis, nec officiorum. Nam imperatorum nobilitas infra ducis esse potest, deinde dignitas electorum, archiducum, nō fala nobilitate definitur. Comitum quoque dignitas diuersa est; alij comites simpliciter, alij Marchiones, alij Ländgrauij nominantur. Ex nobilibus genere atque etiam alijs equites aurati sunt, cum in prelio se fortiter geferunt: tum enim dignitatem illam consequuntur. Ex his Baiores sunt, viri virtutis, & potestia respectu. Qui primo prelio se heroicè gessit, creator nobilis, qui altero tribunus militaris, extertio baro. Deinde comes, Marchio, Landgrauius, dux, rex. Quod vero aiunt, nobilem oportere esse diuitem, equitem etiam ditiorum, tribunum militare vero debere posse suo stipendio turmam sō nobilium educere, Baronem oportere iurisdictionem infimā, medianā, & bassam, ac quatuor nobilium castra, comitem Marchionem tres Baronias, Landgrauium quatuor baronias in uno duca-
tu. Vicecomitem, seu principem comitem quinque comitatus, ducem oportere habere quatuor comita-
tus principales, & cuilibet adiunctū comitatū, aut baroniam, id sane non obseruatur. Rex coronatur si quatuor ducatus habeat coniunctos, & in uno quoq; quatuor ciuitates, in quas nemo alius habeat ius ullū, in his vrbibus archiepiscopum vnum, & sub quatuor archiepiscopis, prouincias Episcopales quadraginta Verum ista nec firmo iure, nec consuetudine recepta sunt. Inter hos non est nobilitatis paritas, Imperator est enim fōs nobilitatis, c. decur. L. Imperatores, & ducum genus maius est communis. Et postea nobilitas

*Imperator
ex stirpe i-
gnobili no-
biles facit.*

ducunt genus natus ut continuit. Et in nobilitate
quasi non cibitatis, nimis arte à Græcis dicta è vivera,
quod bene nati sint; nā nobilis esse potest, qui virtu-
te primordia stirpi sua dedit, qui honores gessit, qui
fine administratione per honorarios codicillos illam
consecutus est. Nec enim in posteris est solummodo,
sed crebro in prima radice melior; nam posteri inter-
dum, nihil à maioribus, quam imagines habent, vir-
tutum, & rerum inanies; quorum nobilitas poetæ ve-
teri vilius alga est.

§. 4. Agendum hoc est Regibus & principibus, ut Nobilitas
minores principes, regulos, comites, nobiles habe-
ant, quorum opera domi, militiaeque perpetua vranc-
tut, hoc est enim firmum Reipub. præsidium; cum in-

ter Regiam apicem, & ancillæ filium, quæ sedet ad molam, non est medius quisquam, magnus hiatus est, hosti opportunus. Rationes meæ sunt, ut in his esse possunt, validæ.

*Res publica
bene insti-
tuta nobili-
tate colue-
runt.*

Prima ratio. Rerum publicarum recte conditarum omnium ea forma fuit, ut nobilitati esset sua dignitas. At in Republica versanti, deque ea disputanti magnum hoc momentum esse oportet; non enim Platoniam, aut Idealem ciuitatem instituo, sed qualis esse potest, & solet.

Certe num. i. 16. lego ex recenti seruitute nobilissimos principes *אַרְוֹנָה וְנִזְבְּחָה* vocatos, & Deut. i. 15. nobiles *בְּנֵי יִשְׂרָאֵל* notos, itaque hinc statim nobilitas in eadem gente, domoque Samuel i. Reg. 9. 6. vocatur vir *בְּנֵי כְּבָדָה* honorabilis, grauius. Sic Psalmo 149. 8. Job. 14. 21. Proverb. 3. 23. Isa. 3. 5. & 5. 13. & 34. 12. Jerem. 39. 6. quin & Joseph nobilis decurio laudatur Mar. 15. 43 *בְּנֵי חֶרְמָה וְבְנֵי אַמְתָּה*. Verum de nomine ne laboremus. Quoties audimus principes Israël, viros nobiles & optimates intelligere oportet. Erat & principes Ægypti magna dignitate, parijs modo Persarum, & ante eos Medorum. De Romana Republ. clarissimi est, qui sero in Monarchiam desijt. Nabuchodonosor annos septem bestie vitam agens tandem restitutus est regno, optimates mei inquit, & magistratus requisierunt me, Dan. 4. Seruili non erant ingenio, qui annos septem amissi rege omnia gubernarunt. De Medorum Monarchia clarissime constat ex Dan. cap. 6. v. 12. & v. 15. præcipite v. 7.

*Europa no-
bilitas.*

Macedonum regnum multos, & magnos principes, nobilesque habuit. Nec fere alter in Gracia libertatis amantissima regione; Athenis ut refert Plutarchus in Theseo ea distinctio fuit, nobiles enim *εὐ-
ταλεῖδαι* nominauit, & magistratum gerendorum curam demandauit. Nobilitas Germaniæ vnicum Cæsar is est fulcrum, & si cōcordia esset, ex ea aliquot millia equitum selectissimorum celeriter habere posset. Eoque res deuenit, ut sine nobilitate nihil etiam principes possint. In Gallia bella gerunt, Rerum publicam administrent, in Hispania eorum sunt etiam precipuae tam vasto imperio partes, crevitque mirandum in modum nobilitas tot ducum, comitum, praefectorum, naucchorum officijs aucta, ut nisi noui nobilitate donati in subsidium venissent, antiqua nobilitas tantis negotijs imparsuisset.

Britannia regnum etiam nobilitatis labore, curaque stetit, sed præcipue Polonia, ubi nobilitas populissima est, & magna in Republica eminentia. Venetos fouere nobilitatem non est mirum, Aristocratiæ enim habent. Nulla nauigatio sine nobilium comitatu permitta. Lege Venetorum inquit Gregor. Tolosi. 4. cap. 2. §. 13. etiam ab antiquo ad hec usque tempora seruatum, ut Galeavia seu triremis cuiusque nauarcha, octo nobilium pauperum filios, ad quamcumque partem proficiatur, cum sepruginta numerorum aureorum stipendio secum ducat. Illisque victui necessaria, qualia nobiles habere debent, impertiat: simul ut aromatum libras quatuor mille sine nauali alieuius solutione & gratuito, singulis importare permittat. Veruntamen per senatus suffragia, hi nobiles de multis pauperibus supplicibus deliguntur.

Magnum est hoc nobilitatis priuilegium, quare hoc magis mihi mirum videtur apud eos nobiles esse pauperes, tanta ditescendi occasione.

*Quod om-
nes bone
Respubl. tu-
entur, bo-
num est.
Tyrannis
exosa nobi-
litas.*

Hæc cum ita sint, defendenda, augenda, est omni modo nobilitas, nec ferendi politici, qui aliud suggerunt, boni enim viri est, cum statum Reipublicæ quiete, tueri, & si non esset, suadere. Secunda ratio. Ex contrario si mores Rerum publicarum turbatarum, aut percuntium aspiciamus, ijs odio fam nobilitatem animaduertemus, qui tyrannidem vnius, vel confusionem multorum moluntur inducere. Eminentis spicas tollere vetus est scitum

tyrannidis. Nec Turcæ maior cura est, quam ut in occupatis regionibus nobilitatem excindat. Roma quoque qui libera Republica seditiones mouerunt, id institutum habuerunt, ut nobilitatem opprimerent. Postquam vero lege regia ad vnius arbitrium res illa recidit, nemo in senatum crudelior fuit illis, qui tyranni importunissimi exiterunt. Adeo ut quodam impetus coepit vniuersi senatus delendi. Causa cur tyrannus oderit, princeps legitimus amet nobilitatem, est duplex, ex diuerso vtiusque proposito. Tyrannus metu vult, alios esse seruos & aquum arbitrat, iuxta illud; *memento tibi omnia, & in omnes licet.* huic præcipue obsistit nobilitas, quam ideo timet, & veretur. Neque enim generose mentes, & militares seruilerit subiiciuntur; neque potest tam impudens esse tyrannus, vt de sceleribus apud graues, prudentes, magnates non erubescat. Cum autem effenit, quos vel timeat, vel erubescat, nobilitatem in medio sublatam cupit. Princeps vero, quia iuris & aequi seruator esse decreuit, nobiles viros amat, tanquam fidissimos iustitiae adiutoarios, in conspectu Pœtorum, Thrasearum, Corbulonum, Senecarum gubernacionem ponit; Deinde ipso principatu honorificentius esse dicit, administrationem suam tantorum viorum testimonio, atque approbatione firmari. Hinc magnifica, & regia illa edictorum præfatio. De principum agnatorum, nobilitatis, & consiliariorum nostrorum iudicio statuimus &c. Nero Senecam occidit, ne vitam turpem magistri verecundia oneraret. Magna aueritas viri boni & magni apud animum deploratum. Famam humai generis præsentem, & posthumam contemnere Nero potuit, conscientiam suam supprimere, adulaciones vitorum omnium lenas audire didicerat, vni Seneca erubuit.

Ratio tertia. Bello nobilitas necessaria est, sine ea Leges in dñe nec fides, nec fortitudo, nec prudentia bellica præstatur. Non nego aliquos esse, qui bello pepererint fibi nobilitatem, sed nego diuturnum id esse; Respublica autem ita insituenda est, ut inter magnorum, genibus mediocrum, infmorum, magna, & mediocria via consistat, nec vnius calu pereat, quemadmodum factum est Thebis mortuo Epaminonda.

Fidem supra omnes gentes patriæ præstirerunt Romani, idque tribunorum, primipilarium, equitum, hocest, nobilium, præsidio. Scrules dexteræ haud facile toto periculo pro Domino pugnant. 1. Non acquiritur illis quicquam, nisi forte tolerabili seruitus. 2. Crebro etiam duriorem Dominum experiuntur, cum victoria superbiens, eos quorum vulneribus vicit, acerbius & contumeliosius tractat. 3. Qui seruilerit educati sunt, nec nominis, nec generis bonum æstimant, facile igitur metu vel precio vincuntur. Itaq; hac in re vel maxime Turcæ errant, omnes enim metu, nemo spe, aut caritate Domini in pericula subit. At vero ubi nobilitatis deus in dignatione est, accipienda, cōseruanda, augēda prolapie cupiditate in mortem riunt. Documentū huius rei præbet, quotidiana nobilitati vitiosa illa quidem, sed ad id quod propulsi ostendendum, apta pugnacitas. Si nobilium mendacem, infidelem Domino suo, nebulonem, imbellem, timidum, fugacem appelles, fine mora ad duellum protocant, gladio litem scat, provocatum tergueri turpe dicunt. Vnde hoc tantum fama, honorisque desiderium? Exauta institutione, vita militaris disciplina, in qua summum flagitium est perfidia, & timiditas. Hinc illi in acie stare; ordines deferrere, læsis non succurrere contra hominem suum arbitrantur, majorque est decoris, & fidei, quam vita cura.

Fidem igitur nobilitas seruat, ac proinde fortis est; nam

Fides, &
fortundo
in nobilita-
te.

nam duo illa in bello semper sibi mutuo harent, ne-
mo rebus in arduis, inter voluntia pila fidem seruat,
nisi fortis, & nemo fortiter pugnat, supraque per-
icula ferrut, nisi cui constitutum est, fidem, & iuslu-
randum nec morte proposita violare.

His igitur rudimentiis in instituta nobilitas pruden-
tiam militarem etiam praeceteris excolit, est enim
hoc eius quasi opificium, quo Reipublica nauta
operam. Nec aliud sentiunt qui nostro saeculo cau-
tissime gerere bella consentur Hollandiae status, bello
enim nobiles, barones, comites, praeficiunt, cum
tamen cōsilium domesticum & togatum hominum
plebeorum habeatur.

Ratio quarta. Qui subito, nulla spe nobilitatis
permanentis ad dignitates perueniunt, facile insolu-
entia efferruntur, & impotenter in omnibus se ger-
runt, opes tanquam semel data occasione colligunt
cupidisime; nec vlli ditiones libertis fuere. Craius
diues habitus est. Ex eadem gente, inquit, Plin. l. 33. c. 10.
*M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui redditu anno legio-
nem tueri posset. In agri suis seftertium CI CI posset, Quirium post Syllam diuisimus. Nec fuit satis, nisi totū Par-
torum ejus fuerit aurum: aique ut nomen quidem optimi oc-
cupauerit (iuuat enim insectori inexplicabilem istam habendū
cupidinem) multos postea cognovimus seruitiue liberatos ope-
nitiores, pariterque tres Claudio principatu, Pallantem, Cal-
listiu, & Narcissum. Ecce diuisimi Romanorum serui, vnde nisi ex rapinis? Multi tales fuere, sed hoc pecu-
liare sub uno Claudio tres fuisse, & hoc agente Clau-
dio. De Rufino, Eutropio, alijs non est opus quicquā
agere. Hodie tempora nobis ignobilium census
per administrationē Reipublicæ atq; ostendūt. Qua
res vt intelligatur, proponam verba Politici
nostrī temporis famosissimi Ioannis Barneultij Sta-
tuum aduocati. Is in Apologia ita scribit. Ex his quinq;
regis legislationib; & tractatibus accedit, ut predicti Reges fla-
tibus vniuersim plus ducentes & quinquaginta centena millia
librarum suppedistarint; quarum soluzione confederata pro-
vincie (me potissimum augurante) absoluta sunt, obligatio-
nesq; cum appignoratis ciuii, atq; arcibus restituuntur.*

Et: Cum adirem officium meum, summis laboribus ac dif-
ficultatibus Domini Statu Hollandie & Frisia Occid. consolare
vix poterant decies centena milia annue, pro generalitate
ad bellum onera suuinaudat, at in preseis soluant plus minus
bis & quadraginta centena militia librarum. Sed hic notandum
est, quod granaria belli in his 32. annis, quibus in officio fui,
tant a tamq; norma fuerint, ut necessarie vobis sit in preseis am-
plius pro oneribus solius Holandie & Frisia occid. comparare,
quam anno 1586. potuerit colligi, tam pro oneribus generali-
tatis, quam pro Hollandie & Frisia orientali in particulari;
videlicet plus quam duos milliones fl. in annos singulos. Qui ni-
bolum in præter antedicta 42. centum milia librarum e Patria
prouentibus deducuntur & soluantur. Et quamvis expedi-
tias magis grauare Patriam quam amittere sapienter tamen
ac proprie animaduerte oportet (quemadmodum Collegia
summi & Provincialia Concilia & ratione prefecit anno
1604 scripto docuerunt) dum ultra prouentus excrescent on-
era. Provincias necessario tandem ad extremam delabiru-
nam. Et si postrem decem annis sumptus faciens fuisse
cum iis qui annis decem præcedentibus facti sunt, facile so-
lius Holandie & Frisia occid. onera hoc tempore circa qua-
tuor milliones florenorum annuatim absumpserint. Cui
malo (alii multis prædictis aque ac incognitis periculis ac mo-
leflis præteritis,) induciam coniectio medicinam adhi-
buit.

In his ergo patriæ difficultatibus, tantoque ære a-
lienō, an existimas eius rectoribus opes esse immi-
nutas? Vide quid ille narret.

1. Tantum se bonorum habuisse ab vxore, ut fa-
cile scilicet posset.
2. Ex praxi sua quatuor millia aunuatim initio
accepisse.

3. Hereditatibus accepisse 400. ingera Hollan-
dica, duo millia flor. annua.

4. Iugera quadringenta siccatis paludibus lucri
fecisse.

5. In societatem Indicam paulo amplius quingē-
tis millibus contulisse.

6. Possessiones coemisse. Animaduerte dum one-
ra patriæ crescunt, celerrima diuinarum incremen-
ta. Sed in illo tolerabilis ista fuerunt; aduerte que se-
quentur. *Quod si modo complacitum vobis fuerit in subditorum
restorum bona inquirere, eaque censere, id ego quidem
facile patiar. Compertum namq; habeo, quod ii, qui in Gene-
rali censi anno 1599. bona sua vniuersa non pluris quam quin-
quaginta aut sexaginta million florenorū estimabant, nunc
se duplo me opulentiores esse iactare audent: quiudem ta-
men eodem anno, deteriore affectu iis me annumerarunt, quibus
summa contributio persoluenda, & ducentis florenorum
millibus censuerunt.*

Ecce vide quid faciunt ignobiles, in extrema pa-
tria necessitate, quantas opes cumulent, ut mirum
non sit pacem odisse, quibus bellum tam felix est.

Primo Barneultij bona Anno 1599. estimata sunt
20000. aliorum quorundam 50000. aut 60000.
at illi nunc duplū possidet, nempe 40000. Barne-
ultij bona fuere anno 1599. ducenta millia: inq; ut
ipse queritur estimata. Inter ea sibi paravit multa, ut
anno 1618. haberet. præter agros quingenta mil-
lia. Atalij quian. 1599. habebat 50000. vel 60000.
decem & septem annorum spacio tantum compen-
dij fecerit, ut duplo ditiones essent Barneultio. Hoc
est, haberet mille sexcenta iugera, auti millionem,
&c. nam plura habuit Barneultius, quam agros, &
aurum Indicum. Ecce non vni, sed aliquot talibus
tantas opes contulit patria, hoc gubernando conse-
quentur. Arque hæc est præclara illa libertas patriæ,
qua exhausti ciues, impler agentes in rebus, & pro
rebus. Quia enim occasionem mercatores patriæ
aceperunt, negotiati sunt, postea alibi caute-
vit.

Quinta ratio. Quemadmodum cæteratum in ci-
uitate ait, ita patriæ defendendæ ab hoste, gu-
bernanda domi, componenda quædam debet esse
professio, certumque genus hominum, quod in tam
præclara exercitatione versetur, hoc est, nobilium,
qui ad bella, & regnandi disciplinā erudiantur. Hanc
fuisse pérpetuam nobilitatis exercitationem omnia
monumenta nos docent.

Hinc enim nomen Germanicum, ut vocentur no-
biles Vom Adel, de aquila, quod viétrices aquilas, olim dicti
Romanaque signa sequuntur, & Knaben von Schild/ milites.
à Scuto nomen habent, quin præcedentibus sacer-
culis simpliciter milites vocabantur. Militia poro
duplex, armata, & pacatior, quæ immunitates, &
privilegia habentium fuit. Ne vero pacis tempore
bellica exercitationes intermitterent, variis lu-
dis belli simulaca cicbant, hastiludia, seu tor-
neamenta vocabant, quæ propter pericula cre-
bro vetita sunt, si exercitationem sine fanguine
habeant, prodeße & excitare viriles animos
possunt. Dicin neç potest, nec credi, quantum res illa
nobilitatem iuuerit, cum præferim honestissime
leges certantium ponentur. Excludebantur enim
vno verbo nobiles improbi.

1. Christianæ religionis hostes, aut prævarici-
catores & apostatae. 2. Qui reus maiestatis
fuisset. 3. Qui virginem constuprasset, aut viduam,
& adulteri. 4. Periuri Chirographorum, paço-
rumque inficiatores, proditores, desertores militiae,
auctores fuga in prælio. 5. Iniuriosi in subditos, op-
pressores, homicidæ. 6. Sacilegi. 7. Viduarum & pu-
pillorum spoliatores. 8. Latrones, Piratæ, Sicarii.

Ecc 4 9. Au-

Nobilitas
ad subitos
impetus
parata.

Opus est
bello nobili-
tatis.

In uno cor-
pore non de-
bet consiste-
re salus Rei-
publica.

Turca occi-
sa nemo re-
sistit.

cuius discursum proponere, & examinare oportet, miserit enim vera falsis, & tandem omnino fallit. c. 4.

in principe. Admiratione quis duci posset per specias difficultibus, qua haberi videtur, quo ruper partum imperium retineatur, unde ortum habuerit, Alexandrum Asia paucis annis potum esse, vixque illo occupato diem obisse, vnde merito videri poterat, totum illud imperium ad defectionem fuisse prolapsurum, cum tamen eius successores sibi illud conservarent? Nec illa alia difficultate ad illud tuendum laborarunt, quam que inter ipsos metræ precipua eorum ambitione orta fuit. Responde principatus, quorum memoria adhuc extat, dupli, eaque diuersa ratione administratos inueniri: aut unius principis arbitratus, cuius gratia & permisso reliqui omnes, qui conditione sunt serui, ad regni procurationem reluti administrari adhibiti fuerunt; aut principis & procerum consilio, qui non gratia, sed sanguinis vetustate, illum gradum obtinent. Huiusmodi proceres ditiones habent, & qui sibi subiiciuntur, populos, qui eos vt dominos agnoscent, & quodam naturali erga eos afficiuntur amore. Qui unius principis duces, servorumque ministerio reguntur principatus, illi principes præfati maior cum auctoritate. Nemo enim in tota provincia est, qui preter illum superiorem alium cognoscet, & si aliù morem gerit, id tanquam administratio, adscriptioque facit, nec sunt illi villo peculari amore affecti. Horum daurorum regni procurandigenium exempla in hac nostra tempora inuidunt:

Turca & Galliarum Rex. Turca tota imperii summa potestas, unius principis natu regitur, ceteri conditione serui: atque in prefecturas distributo regno, diuersos allegat administratores, & pro animi sui voluntate abrogat, subrogatque. Verum Galliarum Rex positus est in medio antiquæ multitudinis minorum, quos agnoscent populi eius subiecti, & benevolentia complectuntur: retinet suam auctoritatem, quam ab eis Rex sine periculo auferre non potest. Quocirca virumque eius generi statum, quo animo reputat, ut Turca imperium occupatus difficultates offendat: sed eo deinceps, nulla est difficultas, quomodo retineatur. Difficultatem cause, quo minus Turca imperium occupari possit, in evertuntur, quod qui illud occupare molitus, hand potest à principibus illius regnæ vocari, nec in spem adduci, eorum, qui illum circumstant, defectione, incepit facilis effundit redire, quod ex his, quas attigit, superius rationes profici videtur. Nam cum omnes sint eius mancipia, eique deuincti, multo difficultius corrumphi possunt: & si quidem corrumperentur, parum tamen inde virilitatis sperari posset, cum spes ex allia superius rationibus populos secum tractare non possint. Quapropter Turcarum Imperatori bellum illaturo cogitandum est, collectu se illum inueniendum, & magis propriis viribus, quam aliorum studiis, & seditionibus superandum, eo autem debellato, acieque fusa, sic vi exercitum reficerne nequeat, nihil est, quod preter principis stirpem, sit præterea imendum: quæ extincta, nemo est, ceteris apud populos fide & auctoritate carentibus) de quo quisquam timeat reliquum. Et quemadmodum ante partam victoriam nullam in eis sibi ascensum poterat viator spem collucere, ita secundum illam, non est quod amplius de illis reformidet. His contrarium accidit in regnum (vti Galliarum est) procuratore. Facilius enim tibi ascensum aliquem ex primariis regis patet in illa accessus: in eis enim nunquam non inueniuntur, qui animo offensio nouas moliri iudeant. Hi ob eas, quas supra diximus, rationes, ad illud regnum viam tibi aperiunt, atq; victoriæ expeditiorem reddere possunt, ad quam postea tenuam difficultates iam adsum pene infinite, non modo cum eis, qui tibi fuerint auxilio, verum & cum illis, quos oppresisti. Non sat habet principi sanguinem extinxisse, superfunt etiam primarii illi, qui nouarum statu conuersionum autores se se constituunt, quibus cum sufficere non possit, nec extingue, illud, quandocumque se occasio obtulerit, amittit. Nam si species quo in genere administrationum fuerit illud Darii regnum, Turca admodum simile inuenies. Hac de causa Alexandrum oportuit in illud totum imperium facere, eumque castris exuere. A qua victoria mortuo iam Dario, securum illud imperium, ex his, quas supra collegimus causas, ad eum concebat. Successore vero eius, si concordes fuissent, plane otiosus fru-

Turca im-
perium se-
mel occu-
patum, non
facile amit-
tur.

Senti
bris sp
tare, q
nobiles

Princip
mutari
Remp. o
principio
vix cupi

plane poterant: nam nihil tumultus in eo subortum est, quam quod ipsimet inter se excitarunt. Verum quia in istar Gallici regni sic constituti sunt dominatus, fieri non potest, ut tam pacato possideantur. Hinc crebre Hispaniarum, Galliarum & Graecie à Romanis defensiones, quod frequentiores essent in illis principum ditione, quarum memoria quādū viguit, de eorum possidente Romani semper incerti fuerunt. At potentia & diuturnitate imperii delecta eorum recordatione, securum ius possidendi securi habuerunt. Atque deinde secundum quam quisque illorum sibi in partis prouincias peperisset autoritatem (etiam inter se bellum gerentes) illarum quoque partem secum trahere potuerunt: idque propterea, quod veteris principis sublata stirpe, quam Romanos agnoscabant neminem.

Regnum igitur in quo prae Regem sunt omnes serui, opprimum semel ab hoste, non potest in se libertatem vindicare. quod fateatur Machiaellus, at Respublica ita instituenda est, in qua habeat fortuna recursum. Quod vero ait difficultus occupari in eo fallitur.

Regna in quibus mul ti principes difficulter equumur. Hac enim iam olim experientia refutauit. Nam regiones in quibus multi principes fuere, non modo difficultus alieni imperii rugum retinuerunt, sed etiam recipiunt. Romani Gallias per multos annos oppugnauit, & particulariter, nunc hac, nunc illa parte capta, cum reliquis bella gesserūt; at Antiocho victo ceterum praecipuam regni partem occuparunt, & trans Taurum regnare iusserunt. Idem quoque in Graecia contigit, nunc Ätolis, nunc Macedones, alias quoque sub Nabide suo Lacedemoni restitit, in Asia victo Antiocho, serui eius, domini post tera sequentis ierunt, serui degeneres. Neque nullem referre putant cui seruiant, imo mutationem dominorum optant, mitigationemque seruitutis sperant. Turcatus etiam vices victo saepe imperatore, non tamen Graeciam nisi longo tempore occuparunt, quod principes, et si non fatis, multum tamen resisterent. Nonne idem in Vngaria videmus, cuius maiore parte Turcis prodita, & subiecta iam olim, reliqua tamen portio principium, & nobilium virtute resistit, imo & libertatem tuerit, hos tolle, ceteri nil magnae laudis agentes, pacti gellos suos, & adiculas magni illius imperii accessio fient.

Quoniam vero modis omnibus eos tyrannus tentauerit, non quam tamen vicit.

At facile est vnum alij quem principem in suas partes alliceret, quod non est in monarchia Turcica expeditum. Hoc igitur sentit, vbi nobiles sunt & principes, facilis proditorum esse & rebelliones.

Mihil vero secus idetur, nisi Rex in tyrannum mutetur. Nam hominem seruili ingenio, auarum, nullo vinculo principi suo iunctum ad illa facinora impelli posse ratio ostendit, & exempla docuerunt. Quis pecunia Pyrrhum vendidit: quis Darium vulnerauit? Quis tot imperatores perdidit, nonne vt plurimum seruili? Taceo eos qui cruda adhuc seruitute ciuitatis ab ultimis Romanorū occisi sunt. Imperiorum proditores sunt Eutropij, Rufini, Stilicones, Andragathij, omnes serui, & c. serui, aut barbaris sordidissimi.

Hoc! heu! quam brevibus pereunt ingentia causis,
Imperium tanto queſitum sanguine, tanto
Seruatum, quod mille ducum peperere labores,
Quod tantis Romana manus contexuit annis,
Proditor vnum iners angusto tempore vertit.
Proditus est Priamus, proditus Agamemnon, sed à vi li adultero, Pompeius magnus ab Eunucho, Roma à Curione, eadem ante à puella, Assuerus ab Eunuchis, Proditores fuit Phryno, & Philocrates Lenones, Eurybatus prodidit Regem Persarū, nam pecuniam ab eo acceptam Cyro tradidit. Vulpinam induere animorum sordidotum est, nō principum; nam mul-

tas habent serui causas infidelitatis, principes vero paucas. Quod si exempla perpendamus, principes, urbes, regna fere à sordidis, & obæatis prodita intellegemus.

Rebellare & tumultuari non facile possunt, qui sūt omnino obnoxij dominis, vbi imperium est despoticum; quia desunt vires, nulla est eorum auctoritas, hac itaq; sola ex causa, periculū creari potest illi regi, qui multos habet & potentes principes. Verum si pericula periculis, praefidia praefidiis comparare liber, præferandam principum & nobilium multitudinem intelligemus. Imperator, aut Rex unus est, cius salus, securitas, potentia in aliorum animo, viribusque consistit, estque semper in aliorum potestate, si principes ex genere lectos non habet, est in potestate infinitorum, quorum armis cingitur, qui facile mouentur, & spectant res nouas, quibus ibi fas, vbi maxima merces. Si principes habet, nihil audent *Rex semper infimi; facilis autem infida principum cauentur, est in aliena manu, vel varijs in Gallia motus, regum tamen patricidas fuisse principum, homines viles, nec à principib; subornatos. Denique vel infimo- caueri possunt infida; si moderate, si æquabiliter re- rum.*

Nona ratio. Ultimo non omnem nobilitatem, sed *Nobilitas gnauam, integrum, incorruptam ad societatem impetrat, adscendam censeo. Atq; hoc est firmamentum imperij, quodque aduersum antiquum nobilitatis malum, superbiam, & iniurias plurimum valer. Nam revera ut arbores astate deficiunt, ita quædam familia longo aeuo, nec vigore, nec puritatem retinent, nec præter insignia quicquam habent, leues, marci, stupidi de fortibus & magnis crebro nascuntur. Ea facies erat Romana nobilitatis cum Marius peroraret Salut. in Iugurtha. Bellum megerere cum Iugurtha iussisti: quam rem nobilitas agerrime traxit. Quoso, reputate cum animis vestris, num id mutari melius sit, si quem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis, hominem veteris prosapia, ac multarum imaginum, & nullius stipendi; scilicet, ut in tantum ignarus omnium trepidet, festinet, sumat aliquem ex populo monitorem officii sui, ita plerisque enenit, vti, quem vos imperare iussistis, si sibi Imperatorem alium querat. At ego scio, Quirites, qui postquam consules facti sunt, acta maiorum, & Gracorum militaria precepta legere coepirint, homines preposti. Nam genere, quam fieri, tempore posterius, re, atque ysu prius est. Comparatenunc, Quirites, cum illorum superbia ne hominem nouum. Qua illi audire, & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gesi, que illi literis, illa ego militando didici. Nunc yus existimare, facta, an dicta pluris sint. Contemnunt non itatem meam, ego illorum ignorantiam. Mibi fortuna, illis probra obiectantur, quoniam ego naturam vnam, & communem omnium existimo, sed fortissimum quenq; generosissimum esse, ac si iam eis patribus Albinis, aut Bestiæ queri posset, me ne, an illos ex segi, maluerint: quid responsuros creditis, nisi, se liberos quæ optimes voluiss? Quod si hinc despiciunt me, faciant idem maioribus suis, quibus vni mihi, ex virtute nobilitas capit, inuident honori meo: ergo inuident labori, innocentia, periculis etiam meis: quoniam per hec illam cepi. Verum homines corrupti superbia, ita etiam agunt, quasi honores vestros contaminant: ita hos petunt, quasi honeste rixerint, ne illi fas sint, qui diversa responderet expellant, ignavie voluptatem, & premia virtutis. Atque etiam cum apud vos, aut in Senatu verbâ faciunt, pleriq; oratione maiores suos extollunt; eorum fortia facta memoranda, clariores essi putant: q; contra est, nam quanto vita illorum præclarior, tanto horum sordidus flagitus est. & pfecto ita se res habet: maior gloria postoris lumine; neq; bona, neq; mala eorum in occulto patitur. Huius cerei goingopatiator, Quirites. Venit id q; multo polarium est, meatus facta mihi diuere licet nūc videat, quam iniqui sint. quod ex aliena virtute sibi arrogant, id mihi ex mea*

mea non concedunt: scilicet, quia imagines non habeo, & quia mibi noua nobilitas est: quam certe peperisse melius est, quam acceptam corripisse. Evidem non ignoro, si am mihi respondere velint, abunde illis facundam, & compositam orationem fore. Sed in maximo vestro beneficio, cum omnibus locis me, vosque maledictis lacerent, non placuit rericare: ne quis modestiam in conscientiam duceret. Nam me quidem, ex animi sententia, nulla oratio ledere potest. quippe veram, necesse est bene prudenter: falsam vita, more que me superant. Sed quoniam vestra consilia accusantur, qui mihi summum honorem & maximum negotium imposueris etiam atque etiam reputare, num id paenitendum sit. Non possum, fidei causa, imagines, ne queri triumphos, aut consularis maiorum meorum ostendare: at, si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia dona militaria, praterea cicatrices aduerso corpore. ha sunt imagines, hec nobilitas, non hereditate relicta, vt illa illius, sed que ego plurimae meis laboribus & periculis quasfui. Non sunt composita verba mea: parum id facio: ipsa se virtus satis ostendit: illius artificio opus est, vt turpia facta oratione regant. neque literas Graecas didici, parum placebat ea discere, quippe qua ad virtutem, doctribus nihil profuerunt. at illa multo optima Reipub. doctus sum, hostes ferire, praesidia agitare, nihil metuere, nisi turpem famam, hyemem, & astarem iuxta pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare. hic ego praeceptis milites hortabor: neque illos arte colam, me opulenter; neque gloriam meam laborem illorum faciam, hoc est vtile, hoc ciuile imperium. namque cum tute per molliorem agas, exercitum supplicio cogere, hoc est, dominum, non imperatorem esse. hoc, atque talia maiores vestri faciunt, sequi, remque publicam celebrare. quis nobilitas freta, ipsa dissimiliis moribus, nos illorum amulos, contemnit; & omnes honores, non ex merito, sed quasi debitis, a vobis repetit. ceterum homines superbissimi procul erant. Maiores eorum omnia, quae licebat illis relinquere, diutinas, imagines, memoriam sui praeclararum: virtutem non reliquerunt, neque poterant: ea sola neque datur dono, neque accipitur. Sordidum me, & in cultis moribus aiunt; quia parum sunt coniunctum exorno, neque histrionom villum, neque pluri spreti coquum, quam villicum, habeo. que mihi lubet considerari, Quirites. Nam & ex parente meo, & aliis sanctis viris ita accipi munditus mulieribus, viri laborem conuenire, omnibusque bonis oportere plus gloria, quam diutiarum esse; arma, non suppeditilem, decoris esse. Quin ergo, quod iuuat, quod carum efflumant, id semper faciant: ament, potent: vbi adolescentiam habuerent, ibi senectutem agant, in coniunctis, dediti ventri, & turpisima parti corporis: sudorem, puluerem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis iuiciundiora sunt. Verum non ita est, nam vbi se flagitiis dedecorauere turpisimi viri, bonorum premia erupimus eunt. ita iniuriosa luxuria, & ignavia, pessima artes, illis, qui coluntur eis, nihil officiunt, Reipublica innoxie cladi sunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poscebant, respondi; pauca de Republica loquar.

Qua nobilitate vten-
dum. §.5. Hanc nobilitatem non probbo, nam improba est; sed Marianæ nostri consilium sequendum statuo. Erit quidem, inquit ille 1.4.c.4. me auctore, Principi riuenda nobilitas, & aliquid posteri dandum ob praeclaram aiorum merita: ita tamen, si ad natum splendorem mores haud dissimiles, industria, virtutemque ipsi adiercent. Ignava nobilitate nihil turpius: qui majorum gloria tumidi opes hereditate suscepit, in nequitia & leuitate consumunt: consisque aurorum laude, ignavia ipsi atque sordida marceunt, premia virtutum virtus adipisci contendentes, vivorum formidum locum per nobilitatis fucum segnitia & inertia occupare. dupliciter adeo repellendi a Principe geminoque probro fudi, quod & se turpitudine contaminat & generis claritatem turpitudinem maculent. quo enim clariores aut existerent, eo maiori odio digni sunt, qui splendore nobilitatis libidine & impuritate obsecrant. Ac prasertim tanta temeritate & amentia plerique ex eo numero sunt, vt nominibus inanissimis superbientes, obscuro loco natos, quamvis industrios, fortes & strenuos, ita præse contennant, vt homines esse non patent.

multisque honoribus affecti maiora expetunt: omniaque prima virtuti debita, nobilitati sua deberi contendunt malis artibus ambitionis, & cordesque. Sunt preterea non pauca diutibus concedenda, quoniam magnum Principi presidum est a pecuniosis hominibus, ad omnem Reipublica partem constitutum. multaque mouere possunt, nisi sint Principis beneficio confititi. sed ita demum in preto habeantur, si bonis artibus studeant, si pecunias opesque ad honestatis studium conferant. Si diuties quamvis omni virtute vacui, præmiis & honoribus augentur, auaritia, insolentia, ignavia in populo sanctetur: solloque beatos credent, quorum erit ingens census, ampla possessiones, egeni in sordibus perpetuo iacebunt nulla emergendi spe: Vnde desperatione concepta, concitat in diuties imperum facient, rixæ, contumelia, latrocinia existent. Res in contrarias partes distracta funditus peribit. Si igitur Princeps sua dignitati & salutis publica seruiri cupit, non opes ingentes, si virtute nudata sint, respiciat, non generi nobilitatem souebit, si fuerit honestatis luce destituta: sed potius virtutem amplectetur & industriam, vbi cumque erit: retentaque statuendi libertate nullius hominis in anem fremitum imbebit: ad nullius offenditionem mouebitur: nullus erit tantus opibus nixus, vel tantum nobilitate clarus, qui leges imperanti imponat, tantumque sibi sumat, vt ab studio ordinanda virtutis abducere Principem audeat.

Non tamen illustres familias etiam desides principes abijciet, sed omni ratione ad virtutem excitat, & quemadmodum veterum vrbium ita quoq; familiarum conseruationem, & augmenta cordi habebit.

Vt etiam vero ea præcipue ratione, quam Plato maximi fecit, vt, scilicet, pacatis familij bellicofas inscrat; est nobilis familia in oppidis, aut arcibus deliciarum se & atria, diues tamen, & quieta, ex illa vxorem querat nobilis nauarcho, tribuno, viro forti, & feroci, adder affribus animum, & se cum in labores, & dulce decus victoriarum trahet. Iuuenem nobilis domi delitescentem, aut pompis aulicis occupatum, socero tradat militari, sic enim vnius virtus & generum, & nepotes excitabit.

Deinde princeps nobiles circum se nullos habeat, Nouos nullos astimare se indicabit, nisi quos prudentia, biles crebit temperantia, labor delectet. Quod autem caput est, magno delectu virtutis, prudentiae, opum, in singulis annos bene meritos nobilitabit, Reipublicaque adhibebit. Duo hinc consequentur, primum vt nobiles, deinde vidoneos magistratus habeat.

Nouos homines, seu recens creatos nobiles multi veterum saepe irrident, quos contra Cicero l.3. Ep. disputat, ostenditque posse esse eis brevay fine nobilitate, & nobilitatem fine eis, quod etiam Erypides egregie expressit.

οὐενγάρηστοδλεῖ γανῆς ἐμοὶ γένης;
δ' οὐ δικαιος, καὶ νόμενος τελός

Zivēs περίκει, δογμάτων εἶναι δοκεῖ.

Vir bonus nobilis mihi videtur, qui ni iustus est, eti patre nobiliori natus sit, quam ipse sit Iupiter, ignobilis duco.

Agnoscant illos licet nouos, quia & ipsorum maiores noui fuerunt, & horum posteri antiqui stemmatis dicentur. Prudenter Seneca Ep.4.4. Si quid alind est in Philosophia boni, hoc est, quod stemma non inspicit Omnes si ad primam originem reuocentur, a diis sunt. Eques Romanus, & ad hunc ordinem tua te perduxit industria: at me hercule multis quatuordecim sunt clausi. Non omnescuria admittit: castra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt fastidiose legunt. Bonæ mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles nec reicit quemque philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleantes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem non accepit nobilis philosophia sed fecit. Quid est quare deperies his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris a nullo te nobis.

nobilitate superari. Omnibus nobis totidem arte nos sunt nullius nō origo ultra memoriam facit. Plato ait: Neminem regem non ex seruis esse orundum, neminem non seruum ex regibus. Omnia ista longa varietas miscuit, & sorsum deorsum fortuna versauit. Quis ergo generosus? ad virtutem bene à natura compositus. Hoc unum est intuendum, alioquin si ad vetera reuocas, nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu usq[ue] in hoc tempore, perduxit nos ex splendide sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum sumos imaginibus, nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit nostrum est. Animus facit nobilem: cui ex quacunque conditions supra fortunam licet surgere. Puta itaque te non esse equitem Romanum, sed Liberum: potes hoc consequi, ut solus liber inter ingenuos. Quomodo? inquit, si mala bonaque non populo auctore distinxeris.

*Omnis nobilitas ali quando no-
ta.*

Totam nobilitatem si spectemus pauci ultra ducentos, pauciores ultra trecentos, paucissimi quadragesimales extendunt insignia. Quotus enim quisque nobilium in actis & historiis ante eos annos celebrer inuenitur? Ridenda igitur Arcadum Lunula, si eas ad antiquitatem iactationem in calceamentis cerebat, tanquam essent luna veruictiores, laudandae, si pro symbolo mutationem.

Insignem utilitatem nouorum promoto Reipublice adducit: cum enim vetus nobilitas illos partim contemnat, partim eorum incremetis inuidet, duo necessario noui spectare debet, ut sint extra contempnum, deinde extra inuidiam. Extra contempnum erunt; fribus magnis, honestis, laboriosis, sumptuosis fidelem, gnaquamque operam principi exhibent, illisque accepti sunt; quemadmodum Daniel & socii eius in regia Chaldaeorum. Haec tamē faces inuidiae inflammant. Ita in aura Darii factum, Dan. 6.1. lacyū Dario, & confituit super regnum Satrapas centum & viginti, ut essent in toto regno suo. Et super eos principes tres, ex quibus Daniel unus era: vii Satrapa illos reddenter rationem & rex non sustineret molestiam. Igitur Daniel superbat omnes principes & satrapas, quia spiritus amplior erat in illo. Porro Rex cogitabat constituere eum super omne regnum: unde principes & satrapas quarebant occasione ut inuenirent Daniel et ex latere regis: nullamque causam & sufficiens reperi potuerunt, eo quod fidelis esset, & omnis culpa & suspicio non inueniretur in eo.

Hæretrectis successibus inuidia, magis vero cum obitu sui luminibus alij animaduertunt. Inuidiam vero effugient, aut minuent, modeste, ciuititerque vivendo: itaque nec fastu, nec sumptu prodibut. Veteres nobiles horum virtus extimulabit, vt Themistoclem Miltiadē trophēum, vt eadem via ad fauorē principis, per benefacta tendant. Deinde alios ex eadem familia alij: excitabit, ut se quoque audient tollere humo. Nec vilior nobilitatis erit astimatio, deligetur natus, qui ornamento sint Reipublicæ, non quorum nobilitas Cicada sint, aut prætextæ, sed qui eruditio nem, prudenter, agendi dexteritate, magnanimitatem ad gubernationem adferant, quibus non nobilitas velamen vittorum, & ignavia, sed cos, & calcar industria est. Succrescerit itaque noua nobilitas veteris æmula ipsa mox futura vetus, decrescit & ut remediō præstantissima cum putruerunt no centissima venena fiunt, sic generositas stirpis cum in degeneres mores est corrupta. Rempublicam grauiter inficit.

Nobilitas
sive exiliis
causa.

Vitia illa serio corriger principes, præserit si iniurias inferant, nam ferendo augescunt, quo facto vel nobilitas Rempublicam turbabit metu iudiciorum, vt Rhotifactum est, vel populus insurget, vt factum in Heluetia, vt ante annos centum in multis Germaniae locis factum est. Idem factum anno 1514. in Vngaria; Genuenses anno 1505 nobilitatem eiecerunt. Nobilitum Polonicorum tyrrannidem Casimirus Rex opportune correxit, populo iam in conspirationem propenso. Cromer. I.6. de gestis Polonorum.

CAPUT XXI.

Potentiam commeatibus in usum compor-
tatis stabilem esse.

§.1. **D**e viris, armis, aliisq[ue] dicendum, sed haec ad famas omnibus de bello melius conferam, nunc de *nia infirma* reliquis agamus, inter quæ primarium est, ut horreis, facit. & annona princeps prosperat. Omne potentiam domat famas, multas vibes & regna hosti tradidit inopia. sed nec in pace ullum firmius præsidium principi, quam commeatus, nec quicquid periculosius fame, si eam sedare princeps non potest. Sine ferro vincitur, quifrumen, aliaque cibaria temporis non preparat. Imo in pace periclitatur, ieiunus milles nullivitis est, ieiunus cuius nulla maiestate reuerentia tenetur.

§.2. Horre igitur publica frumenti, vini & olei *In fame si* apothecas Respublica instituet, quod facere potest *liberaliter sit* non magnis impenidijs, si agros publicos habeat, si in *princeps po-* vilitate annona triticū coemat, quod fecit Iosephus *tes efficitur,* in Ægypto. Potest est ad alliciendam plebem frumentaria largitio, Melius eo modo ad regnum tendebat, pane dato Romanum Imperium, ad se tracturus, nisi optimates obstatuerint. Parum sibi princeps consultit, qui em occasionem negligit. Quantum Romæ frumenti conditum fuerit dictu incredibile est. Pulchre, & eruditio hac de Lepidus in admirandis l. 2. c. 10. Prumentatio igitur vetus Roma, & ab ipso etiam Senatus. Ille in rebus & annona ardita, quasi benignus pater, misericordia plebis, frumentum aliquando diuisiit, non tamen nullo sed modico ere. Accessere Tribuni statim, & hoc tam popolare sibi vindicarunt, variis frumentariis legibus latiss. Ultimus in hac Clodius Annonariam legem tulit, ut frumentum, quod antea populo semisse eris ac trientibus in singulos modios datur, GRATIS daretur. Ita Asconius: atq[ue] hec origo deinde continuatio gratuitum frumentum fuit. Senatus quidem statim à coniuratione Catilinae, Largitione hac talis usus erat, auctore ipso Catone, sed nescio an fine vello pretio. In Plutarcho hoc sic narratum, sed verbis que penitus sunt. At, C. Cesare in Prætura res nouas tentasse, populo suscepit & mobilis, ob Catilinias illas turbas. Cato igitur, ut praeveniret, patens et lus bouλω ἀνελαθεῖν τὸν ἀποστολὸν αἰνέματος ὁράοι εἰς τὸ στρατόπεδον. αὐτοὶ αἱματος μὲν ὄντες ἐνιαυτῷ χιλιαρχοὶ διαισχοταρχοὶ πεντηκόντα ταλεῖντων. Sustitit Senatus assumere egenum & in diuīsum populum ad frumentationem, & si sumptus esset mille ducentorum quinquaginta talentorum. Id sit trecenties H. more Romano; nostro, septingenta quinquaginta a millia Philippicorum. Vides igitur impendium in hanc rem, quod illo auctio fuit.

Et deinceps mansit sub Imperatoribus nisi quod per civilius bella numerus accipientium cum immensum crevisset, Iulius Caesar recedit. de quo Suetonius: Ex viginti trecentisq[ue] millibus accipientium frumentum a publico, ad centum quinquaginta retraxit: aut si Dionem audis, ad centum sexaginta: quia dicit ad medianam partem redactos. Parum discriben: sed Augustus deinde auxit, & ducenta milia fecit. an & Tiberius: et si ille minime popularis: tamen recenter in Senatu (apud Tacitum) quibus prouinciis, & quanto maiorem quam Augustus, rei frumentaria copiam aduocaret. Ergo & in plures, nisi fallor distribuendam.

Sed hoc genus iam supra improbaui, hic tantum ostendere volui ad populi colligendam gratiam, hoc usque semper usurpatum. Nec potest quisquam, nisi de annona prospectum sit, tuto bellum gerere. Cæsar Augustus, & Antonius tanto Potentiores Pompeio ob famam populi periclitati sunt. Rem narrat Dio. Tum Romanos, (qua Sardinia occipabatur, vexabaturque maritima regio) res frumentaria defecit. Quamobrem quam ingens famas esset, eaque

eaque grauiter affligeretur, hortabantur Cesarem & Antonium ad pacem cum Sexto faciendam, ob eamq; rem multum clamorem profundebant. Sed vt nihil proficere se intelligunt, celeriter ad eos interficiendos contendunt. Quare animaduersa Caesar, et si iam suos vulneratos habebat, tamen vestem discedit, supplexque eorum fidem obtestari & misericordiam implorat. Antonius maiore vi adhibita refutat. Tandem vero legatos de pace ad Sextum mittere coacti sunt.

Nec tam in posterum prospectum fuit vrbi, nam & postea sub finem vita Augus tanta fames fuit, vt Caesar ipse famulorum turbam dimittere cogeretur, & maior sub Claudio, quamvis illa Claudiana fuit vniuersalis.

Itaque omnibus in locis opportunis instituenda sunt arma contra famem, vt vastatis agris, aut impedito cultu, ex recondita annona subditu viuant. Si enim fame laborat regnum facile captu fuerit. Ideoque omnia fortia, caduca sunt. Quocirca si boreale frumentum ab Bataua auertere Hispanus posset, facile ditiones illas subigeret, & si non omne, saltem difficile illis commeatum redderet. Nullum enim regnum firmum est, in quo non nascitur ea frugum copia, quae sufficiat in colis aliendis. Hanc ob causam Romanorum vires domi semper imbecilla fuerint, si quis enim mare infestum haberet, si Africam, aut Aegyptum in ditionem pote statemque redigisset, fame perendum erat vrbi eternae, norant internum illud malum Romani principes, & ipsa fatetur apud Claudianum.

*Exitium iam Roma timens & fessa negatis
Frugibus, ad rapidi limen tendebat olympi,
Non solio vuln. nec qualibet iura Britannis
Dividit, aut trispidos submittit fascibus Indos.
Vox tenuis, tardique gradus oculique iacentes,
Interius fugere gene, teiuna lacertos
Exedit macies humeris vix sustinet agri
Squalentem clypeum, laxata cauda prodit
Canitem, plenamque trahit rubiginis hastam
Attigit ut tandem colum, genibus que tonantis
Procubuit, tales orditum moesta querelas:
Simca mansus meruerunt mania nasci
Iupiter, Auguris sifstant immota Sibylle
Carmina, Tarpeia sinecundum despici arces
Aduenio supplices, non ut proculet Araxem
Consul ouans, nosrque premiant Pharetrata secures
Susa, nec vt rubris aquilas figuras arenas.
Hac nobis, hac ante dabas, nunc pubula tantum.
Roma precor, miserere tue, pater optime gentis.
Extremam defende famem, satiavimus iram,
Si qua fuit lugenda Cetus, & flenda Suevis
Haustus, ipsa viros horreret Parthia casus,
Quid referam morbive luem, tumulosque repletos
Strigibus, & crebras corrupto fidere mortes?
An fluum, per recta vagum, summisq; mirantem
Collibus ingentes vexi submersa carinas.
Remorunque sonos, & Pyrrhe secula sensi.
Heu mihi quo latia vires, vrbiq; potestas
Decidit: in qualem paulatim fluximus umbram?
Armatu quondam populi, parvumq; vigebam
Conflixi, domui terrar, hominesq; reuinxi
Legibus, ad solem victrix vtrumque cucurri.
Postquam iura ferox in se communia Caesar
Transfulit, elapsi more, defuet ag, priscis
Artibus in gremium pacis seruire recessit.
Tot mihi pro meritis Libyam, Nilumq; dedere
Ut Dominam plebem, Bellatorēq; senatum
Clavisbus astutis alcent, geminoque vicissim
Litore diuersti completerent horrea venti.
Stabat certa salis Memphis si forte negasset,
Pensabam Pharium Gerulis Mesisibus annum,
Frugifer ascertare rates, lateq; videbam
Punicis Niliacis concurrere Carbas velis,*

Cum subiit, par Roma mihi, diuisaque sumpsit
Aequales aurora togas, Aegyptia rura
In partem cesere nouam. Ipes vnicus nobis
Reflabat Lybie, que vix agreque forebant
Solo ducta Notho nunquam secura futuri.
Semper inops ventique fidem poscebat, & anni.
Hanc quoque nunc Gildo rapuit sub fine cadentis
Autumnis, paudo metimur carula voto,
Puppis si qua venit, si quid fortasse potenti
Velpudor extorxit Domino vel preda reliquit.
Pacimur arbitrio Mauri, nec debita reddit,
Sed sua concedit iactan, gaudeq; diurnos,
Ut famule prebere cibos, vitamq;, famemq;
Librat Barbarico fastu, vulgique superbis
Fletibus & tanto suspendit satar ruine.
Romalias vendit segetes & possidet arua
Vulneribus que citra meis,

Vnaquaq; igitur Respub. vires suas ex commeat & annona aestimabit, quem domi habet, qui nascitur, quique foris aduehitur, an is impediri possit? Hinc Venerae Reipublicae id maxime necessarium est, vt in multis annos annona reconditam habeant; Nam omnis ora maritima, insulæque ita expositæ sunt armis Turcicis, vt facile si non occupari, & sub ditio nem redigi, saltem vaftari, vri, spoliari possint, ideoque ex illis belli tempore non possit haberi annona, & si vel maxime abundarent, nauigatio tamen facile intercludi potest, aut, quod satis est ad famem, periculosa redi, nam ad timore periculi negotiatorum se continet, & mercium precia crescent periculis. Vrbs ipsorum populosissima ex subiectis fibi regionibus ali non potest, sed cibum ex finitimi oru agro aduectum absumin; negotiacione autem opes Reipublicæ, & singulorum ciuium constat, quæ sublatâ vel imminuta, necesse est multitudinem minui, vrbem deseriri, opificum enim collegia à mercatoribus aluntur, quorum si lucra cessent, operum Mechanicorum industria nullo emptore, conciderit. Hinc est, quod nisi & publice, & priuatim in aliquot annos de annona vrbis prouisum sit, quantacunque pecunia, militeque, aut classe polleat, non possit esse potens. Parare tamen potentiam valet, si, cum opibus valeat, publicis granariis in biennium frumentare condita, habeat, Senatores iubent singulos habere pro familia in triennium, eodemque modo ditiones ciuium, opifices in biennium, vel annum.

Eadem difficultate Belgicæ ditiones premuntur, si in unum fœdus coeant Danus, & Iber, si Polonus offendatur, si Suecius Hispana cum gente connubia societ, tantum populosarum vrbium multitudinem unde aient? Rhenum hostis obsidet, trans Mosam aduersa sunt, ab arcto panis aduenit; nonne multæ rationes sunt, quibus illa, quæ videtur potentia, nisi multo ante prouiderint, conteri possit? Et populus ille nauticus pareceret Romano, qui dixit

*Nunc in honoris, egens, perfert miserabile pacis
Supplicium, nullaque palam circumdatu hoste,
Obsecrit discrimen habet, per singula lethum
Impenderat momenta mihi, dubitandaque pauci
Prescribant alimenta dies, heu prospira fata,
Quid mihi septenos montes, turbamque dedistis,
Quæ paruo non posset ali: felicior ejest
Angustis opibus mallem tolerare Sabinos,
Et Vicos, brevior duxi securius eum.
Ipse nocet moles. Utinam remeare licet
Ad veteres fines, & mania pauperis Anci.
Sufficerent Etrusca mihi campanaque culta
Et Quinti, Curisque seges, patriæq; petenti.
Ruficu in ferre proprias dictator aristas,*

CAPVT

CAPUT XII.

Potentia precipua in ciuitatibus firmis,
& populosis.

S.1. **N**ulla Republica censenda potens, nisi alta habeat, & firma virium propugnacula. Hodie quidem habendas muniendaque vrbes, & oppida nemo est, qui ambigat, sed de modo, rationeque, tam ambigitur. Nam olim derisa Spartanorum iactantia fuit, quod mœnia sua virtutem, iuuētus dicent. Si scuto scutū heraret, denūsque viro vir. Magnus & virum suū perniciuos error, vel Spartanorum iudicio, qui munierūt. Spartenas postea cinxerunt, deinde ipsi iudicarunt eas vrbes esse potentes, quæ mœnibus, turribus, fossisque præcinctæ essent. Athenas enim æmulam ciuitatem muris nudauerunt, ita enim suadente Lyandro Ephori iudicarunt faciendum, sicut exarmata triginta tyrrannis preserunt. Arci praesidium imposuerunt, & Pyrae. Cur mœnia nobilissimæ viribus diruēt, nisi virvires encuerarent? Huius eiusdem iudicij insigne monumentum, sed plenum inuidia, & iniquitas Sparta parvū generosa, parumq; grata dedit, ut auctor est Probus in Themist. & Plutarch. Diodorus Sicul. I. ii. Front. l.c. i. Cum enim viito Xerxe ad Salaminem, cuius victoriae prima gloria, & principatus penes Athenienses fuit, redentes in patriam mœnia reficerent, imo potius omnia dictæ restituere, Spartanis inuidia gloria, & metu futurae potentiae, legatos misserunt, qui docerent contra omnium Gracorum salutem fore, si mœnia exstrueret, si enim Persæ redirent, & vrbes occuparent, ex ijs facile posse Peloponnesum, totamque infestari Græciam, & obtinuerent, nisi Themistocles consilio & arte conatus occultorum hostium elusisset. Hoc dictum vobis propter adolescentulos, quibus illud oraculum Enthuſiasticon est in ore.

αὐτοῖς ἀγῶνιδες οὐκέπειδε, καὶ πόλευσιν, ἀρεγα δ' αὐτίς.
Scutum firme scutum, galea galea, virum vir. Quod veluti veteres irriserunt, ita nunc etiam noxiū est; nam murum illum hodierno tempore pauca tormenta disiogerent. Qui igitur parua manu, nullo periculo, magnas opes defendere in animos haber vrbes sibi munitas, omni genere commeatus, & bellī instructissimas edificabit. Cui enim virium propugnacula nulla sunt, is perpetuo in periculo iactatur, minuisque quam feræ in tyluis, & volucres sibi proficiunt, quæ tutelæ prolixi turissima syluarum, & rupium deligit.

S.2. Vrbiū adificandarum cura veruissima fuit, nam primam exstruxit Cain, & de nomine filij Hēnochiam dixit. Secuta est post diluvium Babel, tempora enim Antediluviana in obscurō sunt) plurimæ deinceps adificatae sunt, ut constat ex Abrahami historia, qui annos nondum trecentos à diluvio natus est, quo tempore non vrbes modo, sed vrbiū excidia, gentium löginq; bella & regum seruitia fuerunt. Gen. 13. In Chanamitide vrbes firmæ & ad cœlum vñq; muratae, quæ maxime filios Israel terrebāt, conditæ erant tempore Mosis. David deinde ciuitates adificauit, & muniuit, Salomon etiam löginq; quas, vt Palmyram in deserto, & Isolaphat quāuis in exercitu præter vrbiū præfida numeraret vndeclies centena, & sexaginta millia fortissimorum militum. vrbes tamen muratas in Iuda adificauit. Si nostra tempora respiciamus, vrbiū exstructis Hispanus nouum orbem tenet. Colonias enim plurimas maximq; dicit, habet vrbes populissimas, paucissimis tamen, si Orientale Indiā species, in tam vasto spacio munitionibus navigationum principatum tueretur.

S.3. Ciuitatum cura, & tutela, populi multitudinem, artes, opes, aliaq;, quibus potentia crescit, & fir-

matur, principi confert, & quod caput, amorem patriæ defendēdæ. Olim in Germania, & Britannia oppida non erant. Oppidum vocant Britanni, cum sylvas impeditas fossa, vallo q; munierūt. Strabo lib. 4. ait eos exstructū tugurium in nemoribus cum armentis stabulari. Itaq; nulla tum fuit Germanorum potentia, nisi cum uno aliquo impetu in prælium ferreūt, & si retunderentur, quiecerant, domi cum quærerentur inter sylvas, & paludes latuēt.

Eadem de causa Wandalis, Gothis, Hunnis transiuntibus extrema omnia passi sunt. Translato ad nos imperio, tum opum copia, & potentia efflorescere cœpit. Auctor Germanus ita de hoc statu loquitur. Habeo autem per fusissimum ea etate (Casarus) non ciuitates extitisse, vix villas ac pagos retulisse. Dum enim Argentinensem literas antiquitate etiam modesta præditas, perlegimus, videmus eam vrbe vix tantum spatii in recessu habuisse Ottionum temporibus, quantum oppidum ignobile. Eadem ratio de Moguntia, Vuormaria, Spira, Norenbergia vulgariter, quæ tamen Henricorum temporibus incrementa sumperserint. Traianus, vt Dion Præfensis auctor Graecus testatur, duas copiosissimæ vrbes Dacie, quæ & bode Danubio adiacent, exorsus est, ac facile inducor illas primas Danubii ciuitates extitisse. Inde Constantini ac Juliani temporibus, vt annales fide digni asserunt, à duabus Suevia oppida temere munita sunt, qua nunc imperio parent, in quoru numero Rauenburg, Ulma, & alia. Inde Attila vniuersa Germania destruxit, Basileam, Vuormatiam, Argentinam, Ratibonam, Nurembergam, Iuuaniam, Coloniam, Iuliacum & alia oppida penitus destruxit. Que partim à S. Ruperto Episcopo aufsicis Theodosius Bavaria ducus & aliorum Episcoporum restitueruntur. Pipinus inde atque Carolus Magnus ciuitates in tantum auxerunt, tot Episcopatibus præditas effecerunt, quemadmodum ante eos Dagobertus. Maior itaq; pars totius Germania à Francorum Regibus, sub quorum Imperio erat, atque à Caroli progenie Germania incrementum & initium sumpserit, vt priuatim de qualibet ciuitate, dum mentio erit, copiosus exequetur. Tempore etiam translationis Imperii ad nos, ciuitates Germania copiosiores redditæ sunt.

Nunc vero tot, tamq; munitis, & opulentis vrbiū abūdat, vt nulli penitus regioni cedat, omnes omnino vincat, non modo Asiam, & Africam; sed reliquam ē Europam; Neq; n. vel Hispania, vel Italia numero magnarum & opulentarum vrbiū nobiscum certauerit. Quamvis n. Vlyssiponam, Venetias, Parisios nulla ciuitas Germania vincat, multitudine tamen superant ceteras. Nullum enim regnum Germania vrbes habet, quas pari magnitudine, opibus, firmitate hisce opponat: Sunt vero Antwerpia, Insulae, Itas gentes Gädauum, Colonia Agrippina, Dordracum, Amstelodamum, Brema, Hamburgum, Lubeca, Datiscum, Noriberga, Augusta, Vienna, Bafilea, Argentoratum, multas hisce maiores esse noui, vt Louanium, Luneburgum, Brunswicum, Brandenburgum, Erfurtum, Pragam, multas pares; verum illis quindecim quas primo loco nominauit, otidem in vlo regno pares inueniri nego.

S.4. In condendis ornandisque ciuitatibus habenda semper sunt ea præ oculis, quæ l. 7. Polit. monet Aristoteles, in condendis, & ornandis, inquam. Hodie paucae conduntur, tum quia multæ sunt, tum quia opportuna loca occupata sunt, vt iam præcipua cura esse debeat vrbiū conseruandarum. Agri, fluminum, portuum opportunitas quærenda est.

Vt igitur eiūmodi occasione animaduerterit principes eam vrbe priuilegijs & beneficijs prosequetur, vt breui euadat in magnam vrbe. ita crevit nostro tempore Insularum in clita ciuitas, ita portu suo crescere potest Dunckerka. ita Grauelinga, ita Goa in India, sic possit crescere Cōfluentia, duorum fluminum negotiorum affluxu opulenta, sic nostra Moguntia luperiorum, inferiorumque commercijs op-

Fff portu-

Quales vrbes, vrbiū que loca.

porruna, Gallicis etiam, & Thransthenanis diutius plena, vino & frugibus abundans. His, inquam, opera vtiliter impenditur, nam quæ commoditatibus quæ locorum propriæ sunt defituuntur, frustra sumptus absumunt, Hanouia iam dudum crescere desit à meo sciuncta, & qui primi eam adficarunt damno suo temeritatem fuerunt, celeriter crevit Francientia, nunc tamen sitit, à Rhenio sciunctior, & vbi Wormatia Spiraque negotiandi auxerint industria inter eas intercepta crescendi spem amitteret.

Loci opportunitas quærenda.

Montes vribus non sunt opportuni.

Vrbis vna regni instar

Vrbes magna iusto imperio regende.

Magistratus vrbium in aliis locis possiones habeant.

Vrbium priuilegia que vno verbo Vlyssiponæ possunt tolli

§. 5. Eas vrbes commodo situ adficatas facile iudicabimus, quæ sèpius aduersa paflæ refloruerunt, locus enim rapit animos, & suis vtilitatibus detinet. Fertilem in primis locum require, quia paupertas seditionis est scaturigo, & suo populo fertilem terram Deus dare voluit. Stulte Dinoocrates Architectus in monte Atho Alexandriam meditabatur, cui rete Alexander: *Vnde cibum habere poterit?* Quod ad plagas cœli attinet in Germania exigua huius rei habita ratio est. Quamuis Moguntia nostra orientem, & aquilonem spectet, agri, fluminum, fontium, montium habita ratio est.

§. 6. Duo illa difficulter obtineri possunt, vt facilis sit in aliena egressio, difficilis vero aditus hosti. Olim multæ erant in montibus posita ciuitates, facilis erat descensus, difficilis ingressus; Verum quia ratio belli mutata est, atque etiam annona; nec firmæ sunt quæ in montibus, & commeatui, omnibusque rebus partum opportuna, itaque nunc quoq; arces in Rheni & Moëllæ collibus positas magna parte desertas videmus. Iam vero quod nonnulli aiunt periculosas esse ciuitatum munitiones, quod hostes ea capta tui sunt, id iam supra in pecuniarie re confutatum est. Virtute enim & prudenter defendi ciuitas debet. Quis enim dubitat? Alexander vnam Tyrum plus restitisse, quam totum Darij regnum? Eadem ciuitas Nabuchodonosori portas clausit, & viatorem gentium detinuit, ita Ezech. 29. 18. *Fili hominis, Nabuchodonosor Rex Babylonie seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum: omne caput decalvatum, & omnis humerus depilatus est: & merces non est redditus ei, neque exercitus eius de Tyro pro seruitute, qua seruit mihi aduersus eam.*

Facilius igitur totam Ægyptum, hoc est, centurias vrbium cepit, quam Tyrum, quia facilius est mercem accipere, quam laborando mereri. sic patrum memoria plus restitit Ottomannis vna, sed fida Vienna, quam dimidia Vngaria pars, quam tota Pellenesus.

§. 7. Opulentas vrbes vbi rem pararunt facile rebellare aiunt, satietatem enim, & diutias sequi libertatis & honoris desiderium. Verum huic malo remedium feret, iustum & lene principis imperium, fiduciam ad magistratum electio, eorundem per honores, & beneficia obligatio. Neq; hoc negligendū, ut qui auctores esse possent motuum, alijs in locis possessiones obtineant, quarum amittendarum timore gratiam principis omnib. anterferat. Priulegia quoque ea concedet, quæ, si mereatur ciuitas, continuo auferre poscit. Aquisgranum nobilis vrbis, & regia sedes immunitatē vectigalium à Carolo magno accedit, ingēs beneficium si ciues spectet, sed vicissim arcta obligatio ne imperatorem offendat, qui vno verbo, vna schæda fortunas euertere posset, itaque ciues eiusmodi nullos Manios, nullos Clodios, aut Curiences, ne Brutus quidem audiret. Sic nobile Emporium Francofurtum ius nūdinatum tuerit, quod beneficio imperatorum teneret, magnum est quodq; vnicum vrbem conseruat, sed idem tamen eam imperio fidam vrbem efficit; vno enim edicto spoliari eo priuilegia que test. Nulla in vrbc Europa maiores diutiae sunt, quā vno verbo Vlyssiponæ, quæ est totius orbis Emporium, portu possunt tolli ædibus, numero hominum insigne. sed nullum defe-

ctionis periculum, quia vno edicto merces eorum per oēs vrbes regias, portusq; diuisa confiscari possunt. Hanc etiam ob causam rebellionem Antonij detestati sunt, quod viderent se doméstico bello impeditos facile Indias esse amissuros.

CAPUT XXII.

Arcess ad potentiam conseruandam vtilem, & necessarias esse.

§. 1. *D*arcibus exstruendis politici variant, imo nonnulli eas diridunt, quas alii exstruxerūt. Machiauellus incertus est. Hoc enim est eius consilium c. 20. in principe. *Consuetudo inuauerat apud principes, vt quo tutius principatum obtineret, arces erigerent, que tanquam habens & frenis compescerent illos, qui in se aliquid molirentur: atque ad se repentinum quemq; imperium secum haberent, quo sericeperent, perfugium. Evidem cōsulat hoc, quod iat percutiūtum & vſitatum sit, improbatum nolim. Nihilo secus etate nostra vidimus Nicolauim Vitellium duos, quæ Tiberiū erāt arces, vt ditionem illam retineret, diruisse. Guidus Vbalduis Metaurensium Princeps in principatum, unde a Valentino fuerat electus, restitutus, omnes illius Provincia arces funditus euerit. Illū enim sic euerit, existimat difficilis provinciam illam iterum amitti posse. Bentivoli, Boxiam recuperatam cum rediſſent, eadē consilia sunt secuti. Ex temporum itaq; conditione arces sunt, vel non sunt vñi: si qua autem in parte quid boni inde ad eredit, in altera maxime ledunt. Hoc sane sic examinari licet.*

§. 2. *V*rbibus liberis arces inutiles esse iudicis, sed Arcess librum sumptum, qui arcis separatim impendendus rurum vñi est, mīnibus, fossis, propugnaculis dandum esse, ita biuum mutantes & Rōmani capitulu aquare solo, & Atheniensis les arcē Minerū diruere debuerūt, nam opportunū est, improbis ciuibus, a mācipijs eas occupare, hosti tradere. Pacis tēpore ēt custodienda sunt, bello flagrante miserum est solarium ciuibus, relictis ædibus in arcam configere, quam tamen diu tueri non possunt, multitudine se impidente, & defectu commeatus, periculō q; morborum in multitudine cōferta. Hinc arces demoluntur tanquam ergastula, & seruitus firmamenta, cum primum ad libertatem aspirant, Simō Maccabæus arcem, quā tringita annos Greci infederat, deiecit. Arces itaq; exosē ciuitatis sunt, tanq; compedes libertatis, quam diu manēt, sub iētū se positos ciues arbitrantur; & quanq; non noceat, formidabilis est tamen custodia. Rōmanam tamen arx seruauit, sed magno animo erant illi qui mori maluerunt. Messenij quoque vieti à Lacedemonijs in arce montis Ithomes se virginis annos defenderunt, Paulan. in Messeniacis.

§. 3. Qui suo imperio prouinciam aliquam bello adiecerunt arcibus in officio populum continere debent. Eanunc omnes ratione vtuntur toto mundo, & si contrarium quispiam suadere instituat, id agere videbitur, vt cum ratione infaniat, & si verum dicendum est, insanit. Machiauellus igitur cum arces inutiles & noxias proclamat, hoc agit, vt exotica sapientia principem suum imperio exuat. Iam milles Hispani Occidentales Indias, Lusitanij orientales amissent, si absq; arcibus fuissent. Pauca enim arces frenum tot populis injicunt. Verum tota res intelligetur, si Machiauellus sapientiam perpendamus, lib. 2. de Rep. c. 24. sic ratiocinatur. *Mitum forte ciupiam videatur cum vieti, debellatiq; Latit populi, toties rebellari: cur populus Romanus, ad eos in officio continentos compescendoq; non arces alias, aut Priuerni, aut in alia eorū ciuitatibus construxerit: secū n. certe fecerit, quā Florentini nostri faciendū putent, qui existimūt ipsas, ceterasq; ciuitates, arcibus cōpeccēdas esse. Equidē si populus Rom. nostris hominib. simili suisset, perinde fecisset, vt nostri. Sed q; in eo alia virtus, alia potestia, & aliud de reb. iudicium inerat, idcirco aliter faciendū putauit: nec liberā*

libera & existente Republica vñquam vel ad vrbes compescendas, vel ad prouincias defendendas, arces aliquas extruxit: ex ius tam, quas conditas ab aliis occupauit, aliquas conseruauit. Quia cum ita sint, ac longe aliter sentire videantur nostri temporis principes: idcirco non ab re facturum putauit, si quererem hoc loco, utiles ne an inviles sint auctoribus suis, tanta moles.

Respondeo vehementer eos falli, qui Romanis arcis negat, totum enim imperium arcium praesidiis tenuerunt, quam rem ut antiquarijs miram, ita politici veram esse facile probabo. Obseruandum est, quodam à Romanis victos in urbem receptos, sic pax facta. Flor. l. i. c. i. Sic pax facta cum Tatio, sed uigil per cassum. Secutaq; res mira dictu, vt relicti sedibus suis nouam in urbem hostes demigrauerent, & cum generis suis auitas opes pro dote sociarent.

Et c. 3. albanos adsciuimus; Itaque hoste victo, rupcionem fæderis Metium Fusatum religatum inter duos curros, perniciibus equis disfrabit: Albamque ipsam quamvis parentem, & malam tamen, diruit, quam prius oës opes vrbiis ipsumq; populum Romanum transfluisse, prorsus, ut consanguinea ciuitas non perfuisse, sed in suum corpus rediisse rursus videatur.

Alios funditus deleuere, alios vendidere, alios in dictionem accepere, ut vel ita enuerarent, ne rebelare possent, vel praesidijs continebant, quæ duplicitia Coloniarum, & arcii. Hac, put belli cauila, obstinatio, vel obsequia obfessorum. Falisci se sua spore dediderunt, cremati suo igne Fidenates, rapti, funditus deleterique Veientes, Sabini, & qua Nar ambigit multum hominum agrique captum, vrbes Samnitum ita delecta ut Samnum in Samnio quereretur. sed de arcibus mihi dicendum est.

Primum genus erant coloniæ, cum locis opportunitatis oppida antiqua munirent, vel noua construerent, quas gentes rebellatur omnium primaria oppugnabant, magnarum instar arcium erant initio, postea in magnas vrbes excreuerunt, describit hunc morem Liplius⁵ l. 2. conf. c. 23. Vnum tibi instar omnium exactiōnum rapinarij, sit, de Colonis. Quo inuenio ut nihil ad vim imperii firmius, ut nihil in subditos cogitari potuit tristius. Ducebantur paſſim legiones cohortes, veterane in agros & oppida: in seriq; prouinciales momēto temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebātur, idq; nihil ausi, nihil meritis sed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profecto gurges quidam calamitatuum omnium apparet. Misérum est nummis spoliari: quid etiam agris teſtisq; Graue ſiſis pelli: quid tota patria, quid rempli arisque? Difrahabantur ecce aliquot millia hominum, liberi à parentibus, dominii à familiaribus, uxores à viris; & in variis terris, ve cuiq; sors sua fuit, pargebantur: aliū in fuentes Afros, vt poeta in hac ipſare ait. Pars Schytha aucto rō dissus orbe Britanos. Solus Octavianus Cæsar in ſola Italia duodecimta colonias collocauit, in prouincias quot libuit. Nec alias res magis, vt ego ſcio, exitio fuit Gallie, nobis, Hispanisq;. Colonias oppida erat cuiquiam Romanorum, aut Latinorum deductorum. Causa Coloniarum à Singtonio illæ referuntur, vt priores populi coercentur, qui prius inhabitabant, militaris ergo erat alter populus, qui vt in munitionem inducebatur. 2. Ut hostes vicini repellerentur. 3. Plebs urbana exhaustiret. 4. Stirps tamen Romana augeretur. 5. Seditiones tollerentur. 6. Veterani præmia acciperent. Colonias igitur ex primo instituto, nam postea etiam alio modo auctum est, cum vicinis gentibus, & viciniis hostibus res erat. Sic Coloni in Vbiis deducti contra Gallos impacatos, & Germanos in perpetuis excubis erant. Verum de arcibus proprie dicitis agendum, eas complures fuim⁹ affirmo.

Nempe castra, vnde & arcis nostræ; seu castella nomen habent, nam Citadelæ Italæ dicuntur, quod instar paruarum vrbecularum sint, quales initio Colonæ fere erant. Sed de castris ago, quæ affirmo arcis arcis appello munitiones militares, siue ex falso, siue

ex cespite & materia, nam nunc quoque cespitiis arcis magis probantur. Quod de Gallis suis docet Nicola⁹ Bellus rerū Polit. T. I. Quod ad munitiones attinet: Non est alia regio, in qua earum maior numerus sit, q; ex pluribus causis fit. Vna est, quod cum regnum in plura dominia & Principatus diuīsum erat, nempe Burgundiam, Britanniam, Andegauensem Ducatum, Normanniam: vnu quisque suos finis munierunt. Creuit numerus munitionum bello Anglorum, qui magne Francia parti imperarunt. Situs & natura locorum, fortificationi oportanorum, nec minus diligentia & aptitudo populi ad has res, redditis faciliorum munitionem locorum. Non alia natio est magis industria in muniendo, & qua laboribus & sumptibus minus parcit. Nec Francia minus fortis est intus, quam in extremis finibus Bellouacum, Trece, Aurelia, Andegauum, Biturigum ciuitas, que vernacula Bourges dicitur, Limogia, San, Floram, Carcassona, Sueſtonum, nec cedunt fortitudine Calet, Peronne, Narbone, & aliis locis limitaneis. Aptaque est vnaqueque huius regni pars, ut reliqui regno pro limite fit. Hoc quoque in Belgio, & Germania probatur. Tales arcis erant Romanorum, neque enim de materia arcium disputamus, sed de fine & modo. Arces igitur Romanas videamus. Primo quidem omnia castra Romanorum etiam ad vnius noctis quiete instar artium erant, locus ad prospectum, aquationes, pabulationes eligebatur aptissim⁹, vallo & fossa cingebatur, ordine summo omnia distincta erant, ut eruditissime Lipsius exponit: sed his castris similia erant illa, quæ in finibus perpetua erant. Deinde erant copie perpetuae in tutelam imperij ab Augusto constituta. Facit. ann. 1. Legiones, prouincias, clas- fes, cuncta inter se connexa, in limitancis enim præcipua pars militum.

Tertio. In Hispania legiones 3. In Gallia ad Rhenum 7. In Africa 2. In Ægypto 2. In Syna ad Euphraten 4. In Moesia ad Danubium 2. In Dalmatia 2. erat Augusti tempore. Sed postea in Ægypto tres, vna Alexandria, teste Strabone, item nouem cohortes, tres in vrbe, tres ad Syenem, tres alijs locis. Beryti etiam duæ legiones, quia clauſtum matis. Fuissent etiam fo- ciorum cohortes conſtar, auxilia, alas, equites. In Rhetia, Iudaea, alijs ſola cohortes, Lugduni in Gallia cohortes 18. Foro lulii ligurum cohortes, vetus loci auxiliū. In Gallia 120 o. milites, ait Agrippa apud Iosephum, Poftea in Britannia legiones tres a Claudio locatae, duæ in Cappadocia a Vespasiano, duæ in Dacia a Traiano. Quin Romæ dena millia, aut nouena, & deinde plura fuerū Prætorianorum ad Principis tutelam, & subitos casus. Iſtis, inquit Lipsius, castra Prætoria fuerte, ad portam Vim: nalem; ut arctius, & in disciplina haberentur, ſecreti a ciuibus, & vrbe. Præterhos erant Vibanae, & vigilum cohortes tres, Dio 4. Lipsius arbitratur quatuordecim cohortes.

§. 4. Hæc omnia dum mecum perpendo, ſimil, q; negare ſolent, arcis Romanorum aſtru. Caſtra Prætorianorum foſſa, vallo q; cincta erant, eodem modo ad Rhenum omnia; Nec quicq; à noſtriſ caſtellis di- crepabat, niſi q; maius preſidiū erat. Munitio, qualis iam in noſtriſ extemporaneis caſtris eſſe ſolet, qualem maximus beſli ducum Ambroſius ad Rhenum fecit, imo fortiora erant illa vetera Romanorum hy- berna; fortiora, inquam, ſi tempora ſpeſtes, cum n. tormentis carerent, manib; confendere, & reuelare valloſ, aggeres, & loricā planare oportebat, tunc itaq; turiores erant in illis ſuis caſtris, quam nunc in arcibus. Quamvis n. paruo labore fierent, facile tamen defendebantur. Seianus Romæ caſtra inſtituit, valloque muniuit. Tacit. an. 4. Vim prefectorū modicam amica, intendit, diſperſas per vrbe cohortes vna in caſtra co- ducent, vt ſimil imperia acciperent, numeroq; & robore, & viſu inter ſe fiducia ipſis, in cateros metus dideretur. Præterde- bat laſtūre militem diuīsum, ſi quid ſubitum ingruat, ma- jore auxilio pariter ſubueniri, & ſeuernus acturos, ſi vallū ſla- tuatur procul vrbiſ illecebris.

Fff 2. Quan-

Caſtra Ro- manorum.

Rome ca- ſtra arcis inſtar.

Munitiones Hybernorū fortes.

Munc quoque tales arces mala.

Quanquam igitur arces non putentur habuisse non est tamē dubium castra ipsa arcum instar fuisse. Arcem enim definio propugnaculum populis coercēdis, hostibus arcendis adificatū; ab arcendo itaque arces dicitæ, hinc & nōmen castrorum multa opida retinuerūt. sed Machiauellum porro audiamus.

Cuius disputationis hoc principium esto, quod arces extrī soleant, vel ad arcēdos hostes, vel ad subditos compescendos, & in officio continendos. Ego vero prounitio, ad priorē vsum necessarias nō esse, ad posteriorem inutiles, & noxiæ existere. Ad compescendos subditos noxiæ arces existimo, quoniam rebellionis periculum, quod metuit, oriri soleat ex odio subditorum aduersus dominos concepto: odere autem principes, dominosq; suos subditū pp acceptas iniurias: principes iniurias afficerē solent subditos, eozq; male tractare tunc maxime, cum se illis pro arbitrio dominari, eos domare, ac compescere, pro animi libidine posse sperāt. Id vero tunc potissimum cogitant, sperantq; cum in medio illorum ingenti mole extrectis habuerint arces munitiones: qd aduersus eas, neminem quicquā ausurū credant. Que cum ita sint, non inutiles modo sunt arces hisus modi ad continentos in officio subditos: sed ēt noxiæ, cum iis, plus quam conueniant, confidentes principes, subditos male tractādi plecedique occasionem arripiunt, eozq; odiam illorum aduersus se concitant, ex quo rebelliones, cades, & infinita mala dependent. Argumentum Machiauellis sic breui cōcludi potest. Arces sunt causa ut princeps securus imponet, ex securitate sequitur tyrannus, qua dure & contumeliose tractentur subditū, inde odium, & rebellionis, non igitur faciendæ arces. Quis vero hunc consiliarium princeps audierit? Ne tyranus sias potens esse noli? Imo vero ut potens sis labora, ut tueri bonos, malos euertere queas. securitas principi quæritur ex arce, ex opibus, ab exercitu, quæ omnia non minus facere animos, quam arces possunt. Nasci ex arcibus securitatem credo; Ideo adificandas censeo, ut princeps sui securus, iustitiam intrepidus administret, ut hostem & ciuem animo hostili, desperatione vitorie à rebellione deterreat. Alioqui si securitas fugienda est, miles dimittatur, sine corporis custodibus solus princeps incedat, inuitet ad parricidium improbos, quod nullo periculo patrabant. Ex æquo autem inuitant hostem, princeps sine stipatoribus, & prorūcia sine munitionum praesidiis. Ego è contrario concludo. Principi hoc agendum est, ut vere sit princeps, ut si securus, imperata facere cogat, vt noua molientibus spem præcidat, arcibus munendi propositum hoc præcipue tenere potest, arces igitur munienda sunt.

Timidus & sollicitus princeps facile sauit.

Quin & illud non recte suadetur, ne princeps securitatem querat, sed ut in meru agat vitam, ac sollicitudine, quo mitius agat: nam reuera nihil crudelius principe timido, omnia pauescit, omnia aduersa credit, & suspicionibus indulget; itaque calamitosa est optimatibus timiditas principis, multoque plures metu, quam securitati crudeles fuere. Augustus dum metuit saevissimus exitit, & si primis viennalibus mortuus esset, inter odiosissimos principum fuisse, at vbi iam rerum potitus pericula diffusit, mansuetudinem induit. maneat hoc alta mente repostum. Si timidus est, & crudelis est. Si timet, sauit. Exemplum magnum Claudio. Ne igitur timeat, & sauviat, securitati arces adificet. Pergit Machiauelius.

§. 5. Sed neque cum bella ingruunt, tantam vim habent arces, quantam illis attribuere homines solent. Duo enim solum sunt modi, subditos per vim in officio continendi, compescendique. Alter ut in promptu habeas exercitum egregium, ut populus Romanus habebat, quo motos liceat cōponere fluctus. Alter ut rebelles plane delectas extirpesq; ne amplius deficiere, aut arma aduersus te capere queant. Nam se bona illorum diripiatis solitatis arma superuent. Si arma quoq; ademeris: furor arma ministrat. Si ducibus interemptis, ceterū vita vsum concedas.

renascentur subinde ali duces, veluti Hydra & Lerneæ capita. Si arces habueris, tempore pacis audaciorem iniuriorē qd te erga subditos efficien: bello adueniente, cum ab hostibus, tum subditis tuis oppugnabuntur: nec fieri poterit, ut veriā reficiā.

Scio nihil tyranno firmum esse, quem subditi, exterritiq; oderūt, quos ipsi securiæ administrī detestātur, sumptuum.

Duo illi modi, diuītum sunt, potentum, & crude-

lium. Nam habere semper in promptu egregium

exercitum, non est nisi principis potentissimi, deinde

exercitus perpetuus magnis stipendijs alēdi sunt, quæ

cum subditis extorquentur, tum demū arma capiūt,

aut quo cuncti gentiū configiunt, & provinciæ cul-

tura deserit. Deinde exercitus, quam facile tumultu-

tetur, centum mortes imperatorum demonstrant. Tertio plus ad continentos hostes duo millia in ar-

cibus, quam dena millia in aperto valent. Arces itaq;

sumptuum compendia sunt. Quod vero ait hostibus

non admodum nocere arces, fallum est, nam arcem

firmam, militi, & commēatu instructam, nemo nisi

ad rædia longæ obsidionis instructus aggreditur. In-

terim subdida comparari possunt, dum cōtra saxa,

celpites, & vimineos textus depugnat hostis, viresq;

& opes effundit. Verum callidissimi Imperatoris ar-

ces paululū spectemus. Illo anno quo Britanni Cœ-

sar sollicitauit, ob siccitates frugum inopia fuit, di-

ueris in locis legiones collocare coactus est. Vna in

Morinos ducta, altera in Neruios. Tertia in Hēdnos.

Quarta in Remos. Tres in Belgiam, vnam in Eburo-

nes, & 5. cohortes. Ipse interea, quoad legiones collo-

casas, munītaq; hyberna cognouisset, in Gallia mori-

ri constituit. Quam vero munīta castra cōsent tri-

buni, & primorum ordinum centuriones, Quantas- castrorum:

uis magnas copias, etiam Germanorum sufficiunt posse munītis

hybernis. Rem esse testimoniū, quod primū hostium impetum,

maliis vltro vulneribus illatis, fortissime sufficiuntur. re fru-

mentaria nō premi. Non possimus hic negare totidem

castella, seu arces, quot sunt castra legionum. Non

egreditur Galli Cœsar nisi auditio hyberna esse mu-

nīta. Munitio ea fuit, ut Centuriones & Tribuni iu-

dicarent contra quasvis copias posse defendi, & sua castra.

castra multis dies contra plurima millia Cicero de-

fendit, quamvis hostes testudines, turresque age-

rent, & tribus horis decem millia passuum munien-

do perfecerint, quamvis septimo die castra incende-

rint, ita intra vallum igne. sed tota spes in munien-

do, & resistendo fuit. Cœsar ita scribit. Hostes postero

die (1.5.) postquam ex nocturno fremitu, vigiliisque depro-

fectione eorum senserunt collocatis insidiis bipartito in fulvis

opportuno atque occulto loco à milibus passuum circiter duo-

bus Romanorum aduentum expectabant. Et cum se maior pars

agminis in magnam conualem demisisset: ex vtraque parte

eius vallis subito se ostenderunt, nouissimos premere, & pri-

mos prohibere ascensu, atque iniquissimo nostris loco prælum

committere coepert.

Hoc solum loco quarti potest, vtram sit consul-

tius, temporaria castra, an perpetua habere? At ne-

mo prudens dubitare potest perpetua esse vitilio-

ra. I. Firmiora sunt, longo opere munita. 2. Non opus

est singulis annis labore iterare. 3. Exercitus vi-

etus, aut fugatus refugium haberet; Hinc legiones,

de quarum distributione dixi supra, cohortesque suis in munitionibus æratem agebant. Quæ A-

lexandria erat legio ordinaria, sua scorsum ca-

stra munita, quasi arcem habuit, cohors etiam,

qua

quæ Ierosolymis erat, sua castra habebat, quæ ad ruinam usque durauit; quid hoc aliud erat, quam arx quædam continenda ciuitati.

Herodes ipse non contra disciplinam Romanorum, tribus arcibus urbem populosam, & sibi infestam continuuit. Nec aliter fortissimi regum fecere, David n. Sionem muniuit, & ex eâ securus populum rexerit, cui præter Cerethi, & Phelethi legiones semper 24. millia leætissimorum militum præsidio fuerunt, ut sacra Scriptura testatur. l. i. par. c. 27. Verum nostra tempora spectemus, de quibus hunc in modum Machiaellus. Quod si vnguam inuiles fuere arcæ ad compescendos subditos: nostra profecto atate, non inutilest antum, sed etiam pernicioſe sunt propter bellicarum machinarum usum, quarum impetum neque arcæ, neq; villa loca exigua sustinere possunt. quod ad illas sustinendas subinde retrocedere oporteat: & ruinas murorum ab iis factas, nouis foſſis intrinſecus ageribusque compenſare. Hac cum ita ſe habeant, expende porro, num per huiusmodi arcæ compescendus sit populus, qui iam ante ditionis tuae fuerit, an qui nuper imperio tuo ſit adiectus? Certe enim ſi principatum à maioribus acceptum poſſideas: arcæ ad subditos in officio contineendas, non proderunt: propter causas iam explicatas: cum audaciore te, & posteros tuos efficiant, ad inferendas populo iniurias: ac proinde exponant te illorū odio: nec poſſint te poſtmodi defendere: pp haſce ergo cauſas, & ne vel ipſe, vel eius heredes, occaſione habeant tyrannidem exercendi, ſed populi ſibi benevolentiam conciliare conentur, ſapiens princeps arcæ nunquam extruere debet. Hęc ratio superioris repetitione habet, additq; hoc tēpore arcæ ſinutiles, & machinarum imperiū diu ſustinere nō poſſint. Hoc argumentum ſi vim haberet, nulla omnino munitione vtendum fuerit; nec more Romanorum vallanda caſtra, non n. diu tormētis poſſunt reſiftere. Verū plane diuersum ſentient Reges & principes, nec non fortissimi ducū nostri temporis, quos ego nequaquam robore animi, & prudentia veteribus cædere exiſtim. Nam primo arcæ multæ natura loci munitæ, arte et adiutæ, ſi militem gnaū habeant, ſunt inexpugnabiles, quæ flumina, portus, vias tutas praeftant. Deinde que hosti aliquando cedunt, tamen morando ſpaciu colligendi militis praebent, aduersarios ſumptu, labore exhausti, aucto-ritatemq; minuunt: dum in rupem, aut paludē vnam interdum regnorū theſauri impenduntur. Quod ſi ſine munitionib; omnia plana inueniat hostis, ſi vna fit victoria potitus, eaq; vtatur, ac variis locis munitiones excitet perpetuæ ſeruitutis frenum imponit: inermem n. prouinciam inuenit; Albertum Brandenburgicum ferro, rapinis, incendisq; graſſantem, qd ab inferiore Germania prohibuit, niſi arx Cöfluentibus oppoſita: cum eam nec transire auderet, & oppugnare, ſuis rationibus alienū putaret. Quod Sforzias poſteri Mediolanum perdiuerunt, nō arx in cauſa fuit, ſed mores, odium populi, potentia Gallorum. Quod ſi arcem nō habuiflet, multo citius imperium amifſeret, & nunc multos annos arx illa, & alia turela ſunt iſtius ducatus. Melius omnium gentium conſtitutis Franci regnum ſuum arcibus muniuerūt. Vere itaque Nicolaus Bellus. T. 1. rerum Polit. de Francia. Quod attinet ad munitiones: Non alia eſt regio, in qua earum maior numerus fit, & ex pluribus cauſis fit. Vna eſt, & cum regnum in plura dominia & principatus diuīsum erat, nempe Burgundiam, Britanniā, Adegauensem Ducatum, Normāniā, & vnuſquisq; ſuos fines muniuerit. Creuit numerus munitio-num bellis Anglorum, qui magna Francie parti imperarunt. Situs & natura locorum fortificationi oportunorum, nec mi-nus diligentia & aptitudo populi ad has res, reddit faciliorem locorum munitionem.

§. 6. Quod vero addit Machiaellus, ad rem nihil facit. His accedit, inquit, qd arcæ facile amittantur vel fraude eorum, qui illis preſciuntur vel hoſtium vi, vel fame, & longa obſidione. Quod ſi amissam quāpiam urbem, arcis ope, qua-

sola in fide permanerit, recuperare velis: exercitu nihilominus opus habes, perinde, ac ſi arcem non haberes, & quidem tanto maiori, quanto veriſimilius eſt, citius magis infenſos tibi eſſe ob iniurias ex arce acceptas, quam fuiffent futuriſi arce caruiffes. Experiencia ipsa docuit Mediolanensem arcem, neq; Sforzianis, neq; Gallis tempore bellū, quicquam profuiffe, pacis tempo-revehementer nocuiffe: quod vtrig, tanti operis moli confiden-tes, non cogitarint de humaniori aliqua ratione conſeruandi illius principatus. Guido Vbaldus certe, Federici Vrbihi Duci filius rei militaris peritiſimus, poſquam imperio pulſus fuif-ſet à Caſare Borgia Alexadri VI filio, idemq; Imperium poſt-modum ex cauſa quodam recuperafferet, omnes arcæ atq; pro-pugnacula illius demoliuit eſt. Iam enim ſupra ſimile ar-gumentum de æario confutauit; ſi enim timore furum, non eſt ſeponēdus theſaurus, nec patrifamilias ſuadenda eſt ſeconomia ratio; at miſerum eſt ſpolia-ri, miſeritum nihil eſt, quo ſpolieris; miſeritum dico in principe, in Republica; non enim ſolitarios, & votiuſa paupertatis alumnos, ſed Rempub. inſtruuo, cui opus ſunt opes, arcæ, aliaq; neceſſaria ſunt, qui-bus improbos terreat, compescat. Arcium praefecti tranſufigere poſſunt, & arcæ tradere, ſed multo facilius caſtra non munita, oppida, & pagos, ideoq; nec caſtra, nec arcæ ſine fide hominum poſſunt. Extor-quet aliquando hastam militi fortior hostis, & proprio gladio proſtratum iugulat, non tamen ideo nō eſt armandus exercitus. At Guido Vbaldus Frederici Vr-bini duci filius, rei militaris peritiſimus, poſquam imperio pulſus fuifſet à Caſare Borgia Alexadri VI filio, idemq; Imperium poſtmodi ex cauſa quodam recuperafferet: omnes arcæ atq; propugnacula illius demoliuit eſt. Nam quia beneuelos ſubdi-los habebat, ad eos compescendos iis opus non habebar: aduer-sus hostes: illas ſine exercitu defendere ſe non poſſe videbat.

Non nego aliquando conuenire, ut arcæ deiici- Non facile antur, ſi videlicet, tanta ſit beneuelētia ſubditorum, arcæ diu- vtijs compescendis neceſſaria non ſint, ſi deficit alen-dæ, ſe be- do praefidio pecunia; ſi tueri non poſſint. Nec ea de neuolentia. re diſputamus, magnos bellī duces nouimus oppida, pagosque, fruges, aliaq; omnia flammis abſumptiſſe, quæ tueri non poterant, ne hosti prodeſſe poſſent. Guido Vbaldus nō diu deinde principatum tenuit, experientia docuit, populi fauorem aura citius comutari; quos principes cupidissime adſiſcunt, ve-lo-cissime odiſſe incipiunt, cum pater expeſtationem, tributa, veſtigalia, operaſque imperari vident.

De Genuenſium arce non reſte philosophatur, quamuis enim illa vrbs teneri non potuit, nō tamen ideo. oēs arcæ demoliendæ fuſt. Alioqui nec mōni-bus cingendæ vrbes, cum Babylonem, & Niniuen prodigiosa mōnia non defenderint; nam alia cauſa pereundi erant. Sed Machiaellum ex verbis eius & & hiftoria reuincamus. Id vero, inquit, & recentiſimum, & evidentiſimum exemplum eſt, ad demonſtrandum, inuti-lem eſſe arcium ſtructuram, ruinam earundem vitilem: quod Genua accidit ante paucos annos. Nouimus enim poſquam ea vrbs, anno ſalutis M.D.VI. à Ludouico Gallia Rege defecifſet: iſque cum magno exercitu ad eam recuperandam in Italianam veniſſet: recuperata vrbe, condidisse Regē ingentis molis arcem, quantam nullam eo tempore fuifſe conſtat: Nam & loci natu-ra, & arte inexpugnabilis videbatur: Gondefa promotorio ſu-per mari eminenti, inſidebat, ut illuc portus vniuersus, ielis ſe-ripiſſet, & magna etiam vrbiſpars. Nihilominus tamen, cum deinde anno Domini M.D.XII. Galli omnes Italia pelle-rentur, Genua quoq; arcem nihil formidans, ad Octauianum Fregofum defecit, qui illam obſidione cingens, ſedecim men-ſium ſpatio, fame coactam, ad deditiōnem compulit. Poſquam eam Fregofus occupaſſet, omnium conſiliiſ qui ſuade-bant, ut illam tanquam refugium quoddam reſerueret, con-tempſi, funditus diruendam curauit: exſtimauitque populi beneuelentiam, virtutemq; ſuam, melius fore fundamentum imperii eius, quo etiamnum poſtitur, quam yllas arcæ aut pro-pugnacula.

*Arx Genu-
ensis Gallo-
vtilis fuit.*

Mihi vero exinde firmissime probari videtur magna arcium vtilitas. Nam cum Galli Italii exois morbis, fame, & innumeris calamitatibus, affecti tota Hesperia pellerentur, non mirum, quod ciues quoque Genuenses diu liberi, & principes Italiae in libertatem consensere, qd primon fuerint, arx effecit. Neque hoc parui estimari debet; nam mensis sedecim arcem & portum Galli tenuerunt, si interea firmum exercitum consercerent, obsidionem soluere poterant, adde fame coactam esse se dedere. Quod si igitur de cōmeatu eius satis prospectū fuisset, duorum triumve annorum obsidione opus fuisset, quo tempore & Franci parare subdia poterat, & fatigari obdidentes, & animi populum mutari. Verum progettatur Machiauellus. *Eadem est ratio eorum arcium quoq., quas condere solent in urbibus Respub. nuper occupatis, ad caues illos in officio continendos.* Id enim si ex adducto iam Genuensem exemplo, minus sit manifestum, ex Florentinorum, Pisaniorum acie notius euadet. Nam cum Pisates rebellantes Florentini videntur: existimarent construēta arce se illos compescere posse: parum animaduertentes eam urbem, qua libera esse conseruerint, & Florentinorum nominis emper infesta fuisset, non posse alia ratione in officio contineri, quam si Romanorum more, eam aut in societatem suam receperissent, aut plane destruxissent. Ad quid artes illas profuerint ad inflatum finem, ex Caroli Gallie Regis aduentu apparuit, cui statuta tradita sunt, sine praefectorum defida, sine maioris malitia. Si illas Florentini prius non condidissent, neq; illis tantum tribuissent, vt per illas conferuari urbem putarent: de alio vix modo cogitassent, quo urbis imperio non tam facile a Rege spoliari potuerint.

*Cur Flor-
tini Pisas
amiscent.*

Nihil hic quoque contra arces concluditur, Pisae & Florentiae diu amulæ ciuitates fuerunt, tandem Pisae succubuerunt, sed quia nec præsidio satius firmo, nec arce tenebantur, cum occasio data est, rebellarent. Arce deinde eas continuerunt, donec aduentu Caroli Regis, cui omnia cedebant, cum arx parum firmo, infido, & lāguido præsidio defenderetur, maluerint praefecti se Regis gratia tradere, quam sine causa periclitari, si Florentini arcem firmassent, valido præsidio & cōmeatu imposito, Pisaniorum infestos animis mitigassent, vt vicinos & cognatos, quāl' oīginis dominos maliens, diu exercitum Caroli sustinere potuissent, & atterere, ne successus alios haberet.

*Pisana ar-
cis vtilitas.*

Reliqui modi difficiles erant, Pisae transferre Florentiam, aut delere omnino. Maluerunt enim alteri urbi imperare, quam nullæ esse; Non excuso Florentinos, si imperandi superbia, aut auaritia peccarunt, contra magna odia, nulla potentia durat, arces tamen & exercitus aliquamdiu obsistunt. si arcem Pisae non extraxissent, iam ante aduentum Caroli Pisani excusso iugo, Florētiā excursionibus, depragationibus que vexassent.

§. 7. Quod autem per arces sint urbes recuperata concedit, sed respondet in hunc modum. *Quod si quis nobis obiciat, aut olim Tarentum: aut etate nostra Brixianum, per arcem recuperatam, postquam incole defecissent: Respondeo ad recuperandum Tarentum arcem nequaque sufficeret: quod ad id occupandum Q. Fabius Consul cum maximo exercitu missus fuerit: cum quo procul dubio d' expugnare potuisse: et si nullam arcem illuc habuissent. Quid igitur arx populo Romano profuit, si nihilominus exercitu consulari indigebat, ad urbem recuperandam? Caput nullam arcem habebant Romani, eandem tamen urbem, exercitus virtute recuperarunt. In Brixienis urbis rebellione, nouum ac ratum quiddam accidit. Namzaro evenire solet, vt deficiente urbe, qui in arce sunt, in fide permaneant, nisi vicinum habeant exercitum: cuius opem implorare queant. Deficientibus Brixianis, erat Fouleus princeps Bononia cum exercitu Regio: eaque reper celestes munios cognita, statim se itineri accinxit: ac tertio die eoperueniens, arcis auxilio opem recuperavit. Ergo neque Bri-*

xia per solam arcem recuperari potuit. sed exercitu Regio opus habuit: nec si ea sola recuperari potuisset.

Respondeo arcem plurimum profuisse. Etsi enim non sine exercitu, facile tamen recipi ciuitas potuit, cui arx in cumbebat. Recipiendo enim Tarento arx occasionem dedit. Quantum in arcibus momētum sit, Belgica discordia ostenderunt. Quin & Brixianum arcis auxilio receptam fateur. Quod ipsa ratio belorum docet; quantum enim à ducibus periculorū, ac laborum impeditur, vt dum urbem obsidet, vnam turrim, vnum propugnaculum hostibus eripiant: Et cum hoc obtinuerunt, opera se precium fecisse arbitrantur. Cum Ierosolyma ob siderent, (sunt autem illa nobilissima inter omnes à mundo condito ob sidio) Titus primum cepit murum exteriorem, deinde secundum, denique tertium, idque per interualla temporum, & nouas suorum strages; quarto Antoniam arcem ab Herode extructam; quinto templum, quod arcis firmitatem, & situm habebat, denique montem Sion munitionem plane regiam. Quod si Romani mature sibi prospexit, atque vnam eam arcium occupasset, antequam pellerentur, facile urbem obtinuissent. Prudentius itaque Graecorum Reges, quod arcem tenerunt.

§. 1. Sed neque arcium omnem modum probo, sed eas tantum triplices. Primo quae separate sunt ab urbibus, aut vrbeculas adiunctas habent, quibus tamen in officio continendis non sunt exstructæ. Illarum finis est fluminum, portuum, limitum, viarumq; tutela: quam ob causam eas utiles reddit locoru' opportunitas. Hinc utilis ait Hermensteiniana Rheno ac Mofellæ Confluentibus imposita. Eodem modo in Rheni duortio arx quam Schenkianam appellant, illam enim proprie arcem dici, quod hostem arteat, iam supra ostendi. Se cvndō. Magnis urbibus coēfendendis & defendendis conduntur arces, quarum triplex est modus. Quædam enim urbem ferire possunt, & commeatum auertere, vt illa Genuatū, quam Rex Franciæ exstruxit. Atque ha' maxima probandæ sunt, quia duarum rerum metu animos ciuium strungunt, iaculationis & eruptionis in urbem, & impediendi commeatus. Aliæ alterutrius tantum in commodi timore valent, vt Pragenis, Lutzenburgenis, quæ verberando urbes, & inuadendo nocere possunt. Quæ in portibus sunt, fere ad inuestiones tuandas, aut impediendas seruiunt, talis est munitione Africana Rachiana, quam forti stratagemate ante annos aliquot Hispani in suam ditionem redegerunt, quamque diu summis viribus Aethiopes oblerunt.

Tertium genus arcium est, quod principes, nobilis que exstruere solent, quod munitionis nomine non venit, sed habitatio est paulo honestior, & contra subitos impetus munita. Harum in Germania, Galliaque est innumerabilis multitudo, olim munissimæ multæ erant, rupibus impositæ, nunc pleræque deferta sunt.

De arcibus contra hostes multo grauius erat. Illæ arces autem, quæ ad propulsandos exterios hostes extruuntur, & ad populi imperique tui defensionem: ne illa quidem sunt necessaria: Et si viris fortibus ac strenuis milibus abunde, non modo necessaria non sunt, sed prorsus inutiles. Nam sine exercitu nihil proficit: egregius exercitus absque arcibus de defendere potest. Id experientia ipsa satius intellexerunt, quicunque vel in politiis, vel bellicis artibus excelluerunt, yeluti Romani, Spartanique, quorum illi nullas arcem vnguam edificarunt: hi ne mania quidem circa urbes ab se occupatas, habere volebant: solam militum virtutem, propugnacula esse credebant. Quo factum vt Spartanus quidam interrogatus, num Atheniensis urbs pulchris monibus instruta videatur: respondit, perinde ac si a mulieribus habitaretur. Ei ergo principi, qui bonum habet exercitum, prodest.

*Tarentum
facilius per
arcem rece-
ptum est.*

*Si turrim
obtinuisse
opera pre-
ciuum est,
quanti est
arcem te-
nere?*

*verba
ut imp
ut au
morant*

*lateralis
inventu
s publice*

prodeesse queunt solummodo arces aliquæ in finibus imperij, locis præsertim maritimis positæ, ad sustineudos hostes per dies aliquor, donec exercitus instruatur: sed neque haec quidem ei necessaria existunt. Si careat fortis exercitu, arces in finibus imperij aut nil prosum, aut etiam nocent. Nam facile amittuntur: & ubi hostis illas occupauerit, aduersus te ipsos reuerter. Quod si quas tam fortes munitasque arces esse concedas, ut occupari nequeant: pergit tamen nihil omnus hostis, hisce post se relictis: quod potentissimi exercitus, hostium fines inuadant excurrantque nulla habita ratione vel urbium, vel arcuum munitionum, quas a tergo relinquent. Et constat hoc ita se habere, cum veteribus, tum nouis exemplis: Franciscus Maria ante paucos annos Vrbis minima fuit, nec quicquam curauit, quod post se decem urbes infestas sibi omnes reliquer. Quicunque ergo principes potenter exercitum habet, facile carere potest arcibus: quicquid caret, non debet arces extrire, sed urbem in qua habitat, quam maxime potest, communire, & cives armis instruere: ut aduentantium hostium impetum aliquamdiu saltem possit sustinere, donec vel cum eo paciscatur, vel exteros in auxilium aduocare queat. Quicunque preterea edificant arces, ac propagacula, pacis tempore nimis sumptuosa aggrauant cum principes, tum subditos: tempore bellorum prosumunt.

Vt igitur ceteris in rebus summa prudenter senatus populi Romani omnia administrabat, ita hic quoque sapienter fecit, quod victos debellatosque Latmos, ac Priuernates, non arcibus quibusdam compescendos existimauit, sed alia commodiiori, ac virtuti magis consentanea ratione, in officio continebantur.

Hec iam supra refutauit, nec me Lacedæmonij mouent, cum omnium gentium iudicio *alexias*, hoc est, stolidia simplicitate egerint, ut ne quidem urbem muro cinxerint. Quo quidem nihil stolidius esset, Nam si locus apertus sit ad omnem iniuriam, magnis copijs, magno labore, & periculo excubandum est. Quocunque loco Romani etiam in pacato castra muniebant, que enim sapientia est, exhaustire ciuem vigiliis, cum parui obiectu muri tantum laborem, potius lucrari?

At muri Atheniensium erant perinde ac si à mulieribus habuerentur. Verum hoc comme Laconis fuit, & eius, qui muratas Athenas meruit. Nos nouimus viros fortissimos mœnia fortissima condidisse, atque defendisse, arces etiam in Europa, Indiaque nostro tempore insigni virtute defensas, & si Romanas vires laudamus, certe nostra tempora admirari conuenit; maius est enim militum robur, contra tormenta ferrea, quam contra sagittas euntium.

CAPVT XXIV.

Fœdera ad potentiam facere plurimum.

§.1. Fœdera intelligo pacta conuentu, quo se fœderum mutua obligatione deuincent, & societatem inueniunt, ut eosdem amicos, & hostes iudicent. Qua re nihil ad potentiam est efficacius. Plus enim rederibus sociorum, quam bellis proficitur, & Romani sociorum copijs non pauciora quam suis auspicis gesserunt.

§.2. Fœdera externorum principum domi securitatem constituant, adferuntque auctoritatem. Magni enim quisque principem facit, quem ambiant reges, & magnates, ad quem splendidae legationes cerebro ventitant.

§.3. Fœderum sanctissima deber est pæctio. Nam iuramento iunctiuntur, & publice. Juriturandi cum execratione formæ multæ passim apud historicos in-

ueniuntur. Deinde quia publice fides data, magis obligat quam quaevis priuata promissio. Si enim nemo fidem seruaret, regibus tamen illa seruanda esset. Nihil vero magis obesse regno potest, quam violatio fœderum, hinc nemo Turcis amicus est, quia fœdera sola utilitate metitur.

§.4. Cum plures in unum fœdus conueniunt, oportet, ut utriusque utile sit, aut necessarium: alioquin diuturnum non est. Imo ex querelis sociorum oriuntur bella grauissima, ut cum Rhodij in honoretam militiam, & societatem cum Romanis fuisse queruntur. Nam fere omnes suam spe et virilitatem. Quæres adeo præualest sepe honestati, ut fœderati fœderatis obstant. Fugato Xerxe cum clavis Graecæ vietrix starct in ancoris, subiit Themistoclem improba incenderet, quo illi ex uterque potentia maritima Atheniensium in potestate essent, quod cum Aristides utile, sed non honestum afferret, populus Atheneis vetuit; Et merito, nam tanto odio se onebrasset, ut nulla par potentia cogitari posset, qua enauderent.

Vtilissimum fœdus auctoritatum est inter Venetos & Hispanum anno 1571. serius conuentum est, quam conuechiebat; nam capta Nicosia est. Venetorum omnino intererat fœdus properari, & auxilia celeriter decerni, nam Venetus non nisi fœdere defendi potuit, & eo vietò Italia in periculo futura erat, sed tamen postea irritum fuit, ex causis priuatis; quod Veneti mercaturam intercedere, ac proinde le ad paupertatem redigi viderent. Itaque semper aduigilandum est, ut cum eo paciscaris, quem subita necessitas non cogat, cum hoste pacisci; nam cum maximis sumptus essent facti, Veneti commerciorum damnis affecti, pacem cum Turca detrimetros fecerunt.

§.5. Fœdera inter diuersos admodum firma non sunt. Ut inter respublicas, & principes; Diuersa enim fœderatio studia sunt, & diu nemo régum in urbem Romanam admisus est, quanquam enim reges fœderatos haberet populus Romanus, eos tamen præcipue Monarchs pressit.

Hinc neque Veneti cum villo rege firmum fœdus obtinunt, neque admodum optare videntur, & proximo bello ab Hollandis magis, quam ab villo alio principe defensi sunt. Nec Hollandi principum fœderibus fidunt. Vere id sensit, qui hinc diebus Belgis adulatus est, hitoricus alioquin mendacissimus. Regum societates, quibus magna ex parte libertatem debemus, magna odia sequentur, & Gallica, Britannicaque auxilia, cessante cordia, cessabunt. Socii ad Orientem urbes, ne factiosis Belgarum imperijs accedant, mox in libertatem se restituunt, quam cum retinere sua imbecillitate non possint, sive ad Septentrionem gentes submittent. Germania Princeps Austria imperia noua patientia simularunt. Turca P. C. preter solam in Mediterraneo commercia, Nobiles Venetia, que hisce belis florem nostri sanguinis prodegerunt, solazas aperient.

Causa mihi huius rei videtur; Quod Democraticæ, aut Aristocraticæ Respublicæ nolint suos magistratus regum splendorem admirari, aut appetere. Summum enim periculum est, ne illi, qui tanto ambitu annua imperia affectant, ut etiam tota patrimonia effundant, ne illi, inquam, ad perpetuas dictatūras & regiam stabilitatem omnino conatu tendant. Existimo vix tres Romanorum fuisse, qui si potuissent, quod Cæsar, quod Pompeius, quod Augustus, non fecissent. Nec minus regibus est fuisse totum principium, cum libera Respublica senatoribus familiaritas. Libertatem enim illi obtinent, plerique minus potentes, cum principes sint multis modis obnoxii, ex eorum itaq;

Fœdus nisi omnibus fœderatis sit utile, breue est.

Improbatio.

Fœdus Venetum irriter.

que non sunt

Aristocraticæ regum familaritas, & è contrario:

Optimates
facile regū
auro ines-
capit.

Nec possunt Res publicæ regios ministros sibi tam
facile auro deuincire. Quia priuati id non faciunt,
quia superer eorum facultatē; nec ipse senatus com-
mode potest, quia rationes reddenda sunt; ideoque
lagitationes illā clam esse non possunt, quapropter &
periculosisimae sunt.

*Connubia
regum pax
populorum.*

§. 6. Multo vero maximam, & potentiam, & auctoritatem, quæ fundamentum est potentia, adfrenunt honorata potentium connubia. Quapropter principi socii generique quærendi sunt potentes, aut ad res gerendas opportuni. Et ita fieri videmus: odiā regia finiuntur amoribus, & gentibus saluti fuit pronuba. Profecto nulla re bella felicius, quam nuptiis finiuntur.

**Cum finis
connubiorū
peruersus
est, maiora
bellanascū-
tur.**

Verum cauendum ne occasione nuptiarum bella
nascantur. Quod fieri afolet, cum non fide conciliantur. Tale regnum nobis Daniel. 2. 43; describitur.
Quod autem ferrum vidisti mistum teste ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerent sibi, scitum ferrum non potest misceri teste. Causa ex rei natura petenda est; Nec calore, nec frigore miscere possunt testis metalla. Testa calore coguntur, & in lapideam duritatem firmantur, frigore molliantur; metalla frigore concrescunt, calore solvantur, & liquefcunt, quod igitur vni prodest, alteri obest. Metalla inter se facile coalescent, quia simili fluui calefacta, & simili frigescita durantur. Hæc regum conditio spectanda est, ut nuptiarum foedera pacem prouinciarum efficiant. Hinc igitur querenda ratio cur non cohaerent animalium regum affinitatibus colligati. Daniel Chaldaice ita loquitur. regum fore **בְּשֻׁבָּה** **בְּחַסְכִּין** **עֲזֹזֶן** mi-
stum in testa luti; **בְּרַבָּה** **עֲלֵת** **סְפִידָה** pignorate, ne-
gociari, miscere; miscebuntur igitur in illo regno per
modum mercium coniugia, ut non amore coniugaliter,
sed regnandi utilitate foedera contrahantur, misc-
ebuntur etiam semine humano, sed ut inquit Chal-
daeus: **אֲלֹהָיָה עֲדָנָה רְבָקִיזְרוֹנוֹתָה**, sed no[n] ad existen-
dum conglutinatus alterum ad alterum. **וְאַתָּה** **בְּצָרְבָּה** **עֲזֹזֶן**
עֲלֵת **סְפִידָה** **בְּשֻׁבָּה** **בְּחַסְכִּין**. ut Septuaginta vertunt. Quid
igitur in his præcipue considerandum est?

Finis ma-

6. 7. Primum in hisce matrimonij spectandum est, ut finis matrimonij sit verus, coniunctio maritallis, sibi suscepit, educatio, mutua auxilia coniugum, amoremque perpetuum. Qui enim hoc sancto feedere, quod Deus instituit, peruerse ad fraudes virtutum, maiora inde sibi mala adsciscunt. Hoc modo Saul filiam Davidi promisit. 1. Reg. 18. 15. *Vidit itaque Saul quod prudens esset nimir, & cepit cuorem eum, omnem autem Israelem & Iudeam diligebat David; ipse enim ingrediebatur & agrediebatur ante eos.* Dixitque Saul ad David. Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi uxorem, et in unummodo estas vir fortis, & praliare bella Domini. Saul autem reputabat,

dicens. Non sit manus mea in eo, sed sit super eum manus Philistinorum.

Non adhæserunt sibi , nam & Saul persecutus est generum , & alteri filiam collocauit , & filia marito fidelior , quam impio patri fuit . Non potuit igitur hos matrimonium conciliare , cum nihil aliud quam mortem Davidis quereret , ideo dos data centum præputia Philistinorum . Similis fraus Antiochi de quo Daniel cap.11.17. Et ponet faciem suam ut veniat ad tenendum viuenterum regnum eius , & recta faciet cum eo , & filiam seminaram dabit ei , ut euerterit illud , & non stabit , nec illius erit . Cum Ægypti regis tutores infidias Antiochi cauerent , Cleopatram illi despondit , pacem si mulauit , Cœlosynam , Judæam , Samariam , Phœnicem , doris nomine illi dedit . Non tamen illa omnino dimisit ; nam Josephus ait : tributa utriusque regi de pensa fuisse . Filiae mandarat , ut maritum , quo posset modo interimeret , sed illa mariti magis , quam patris partes fouit . Polybius cui forte animus regis patricidalis ignotus fuit , aliam causam nuptiarum putat ; ut nempe Ptolomæum affinitate deuinciret , ne pugnaturo contra Romanos obsisteret . Hæc omnia ingentium calamitatum initia fuere , dum ius patris in filia , ius saceri , ac denique generis humani societas violent , in omne genus hominum sceleratissimus .

§.8. Non poslunt concordiam stabilire matrimonii, quum vnuquisque diuersum propositum habet, quamuis ex propolito non pugnent. Tandem eo vietetur ut rumpantur illa fædera. Prima Reipublica seditio de matrimonij fuit, & misso patricio plebeco que sanguine occasio fuit nata petendi magistratus picbi, donec omnina ad plebem, & quod inde sequi solet, ad vnum deuoluta sunt. Postea in triumviroatu idem est renaturum. Antonius duxit Octavianum, soror Patricii & nubia mis- cuerunt, ne plebs magi- stratum pe- teret, plebis vi adu^o ad magistratu pacet.

lucem et tentatum, Antomitus quatuor Claudiam, & rem Augusti, Augustus Claudiam priuignam Antonij, sed potentior regnandi libido, omnia illa vincula disrupt, & orientem, atq; occidentem i ter se commisit. Postea Seuerus Caracalla & Geta filii regnum stabilire Plautianum affinitate voluit, sed nuptiae virg; parti exitio fuerunt. Tentatum idem in Silicone, aliisque, sed irrito conatu. Quia Augustis nuptijs ille ad transferendum imperium vtebatur. Non poterant conglutinari, quia supra modum impius Silico, & perfidus omnia alia portus, quam imperii salutem quærebat. Hinc nuptijs in dispari cultu religionis, diuturnæ & viles diu esse non possunt.

§. 9. Fœderata fuerunt nuptiarum, seu alia quæcunque cum longinquis inita, nec admodum iuuant, & vicinos offendunt. Si enim quispiam principem Romanorum stante republica filiam Antiochî, aut Prolo-
mæ regum fœderatorum duxisset, nec adiunari à So-
cero potuisse, et ceteris ciuibus exosul omnino ad
nullam administrationem admissus fuisset. Ita nunc
quoque principibus caendum, ne potentium ma-
trimoniis videantur noui aliquid moliri, Wilhelmo
Julie duci noxia fuerunt, cum Franco fœdera, pac-
que sponsalia. Ratio est propalam nota. Cum enim
vici principes negliguntur, & exterorum matrimo-
niorum splendor accersit, similitas, suspicioq; na-
scitur, que potentia recens autem semper comitat-
tur. Domi itaque inter fuos odio, alienationes, diffi-
dientiam habet in promptu, auxilia longinquæ.

Cætera quæ ad potentiam faciunt, cum bellica
sint, de eis suo dicam loco.